

Harper Lee

... Să ucizi o pasăre cântătoare
TO KILL A MOCKINGBIRD
1960

Îmi închipui că și oamenii legii au fost cândva copii
CHARLES LAMB

PARTEA ÎNTÂI

1

Frate-meu Jem mergea pe treisprezece ani când și-a fracturat rău de tot brațul, de la cot. După ce s-a vindecat și după ce temerile că n-o să mai poată juca fotbal niciodată i s-au risipit, mai că-și uitase necazul. Rămăsese el cu stânga puțin mai scurtă decât dreapta și, când sta în picioare sau când mergea, palma făcea unghi drept cu trupul, iar policarul cădea paralel cu coapsa, dar lui puțin îi păsa, de vreme ce asta nu-l împiedica să paseze și să șuteze.

După ani și ani, când ne puteam îngădui să răscolim trecutul, am revenit nu o dată asupra împrejurărilor care duseseră la accident. Eu susțineam că Ewellii fuseseră pricina, dar Jem, cu patru ani mai mare decât mine, pretindea că totul începuse cu mult înainte. Anume, din vara aceea când venise la noi Dill și ne-a dat ideea să-l stârnim pe Bau Radley din bârlogul lui.

Dacă e s-o luăm de la Adam, i-am răspuns eu, atunci de vină este Andrew Jackson. Dacă generalul Jackson nu i-ar fi alungat pe indienii creek în susul pârâului, Simon Finch n-ar fi vâslit niciodată spre izvoarele Alabamei, și atunci cine știe unde am mai fi trăit? Fiind mult prea mari ca să mai lămurim lucrurile cu ajutorul pumnilor, i-am cerut părerea lui Atticus. Și tata ne-a spus că avem dreptate amândoi.

Ca oameni din Sud ce eram, a nu ne ști strămoșii iluștri care să fi luat parte, într-o tabără sau alta, la bătălia de la Hastings constituia, pentru unii membri ai familiei noastre, o mare ocară. Nu-l aveam decât pe Simon Finch, doftor și negustor de blănuri din Cornwall, a cărui evlavie era întrecută doar de zgârcenie. În Anglia, prigonirea celor ce-și ziceau

metodiști de către frații lor mai liberali îl mâniase pe Simon din cale-afară, și cum își zicea și el metodist, și-a croit drum peste Atlantic până la Philadelphia, de acolo a trecut în Jamaica, apoi la Mobile, iar de acolo, mai departe în sus, până la Saint Stephens. Credincios povețelor lui John Wesley de a nu cădea în păcatul pălăvrăgelii atunci când cumpăra și vindea, Simon făcu avere practicând medicina, îndeletnicire care însă îl umplea de teama ca nu cumva să cadă în ispită și să nesocotească vrerea Domnului, bunăoară împodobindu-se cu aur sau îmbrăcându-se în veșminte bogate. Astfel că, dând Simon uitării povețele dascălului său cu privire la stăpânirea vremelnicilor bunuri omenești, și-a cumpărat trei sclavi și, cu ajutorul lor, și-a durat gospodărie pe malurile râului Alabama, la vreo patruzeci de kilometri mai sus de Saint Stephens. O singură dată s-a mai întors la Saint Stephens, ca să-și ia nevastă, și cu ea întemeie o spiță în care precumpăneau fetele. Simon trăi până la adânci bătrânețe și muri bogat.

Se-ncețățenise obiceiul ca bărbații din familie să se statornicească pe proprietatea lui Simon sau Debarcaderul lui Finch, cum i se mai spunea, unde trăiau, din cultivarea bumbacului. Debarcaderul, deși modest în comparație cu adevăratele imperii dimprejur, producea toate cele necesare traiului, în afară de gheață, făină de grâu și felurite articole de îmbrăcăminte, pe care le aduceau vasele fluviale de la Mobile.

Cu neputincioasă furie ar fi urmărit Simon scărmaneala dintre Nord și Sud, care-i despuiase pe urmașii săi de tot, în afară de pământ, ceea ce n-a împiedicat însă ca tradiția de a trăi pe această proprietate să se păstreze neștirbită până târziu, în

veacul douăzeci, când tatăl meu, Atticus Finch, s-a dus la Montgomery să studieze dreptul, iar fratele lui mai tânăr la Boston să învețe medicina. Sora lor, Alexandra, e singura dintre Finchi care a rămas la Debarcader; a luat un bărbat ursuz, care mai toată vremea și-o petrecea tolănit în hamac pe malul râului, cu ochii la undițele lui.

Când a fost primit în barou, tata s-a întors la Maycomb și s-a apucat de avocatură. Maycomb, care se află la vreo douăzeci și ceva de mile spre răsărit de Debarcaderul lui Finch, era reședința comitatului Maycomb. Biroul lui Atticus de la tribunal nu avea decât un cuier de pălării, o scui pătoare, o tablă de șah și un Cod al statului Alabama, neatins. Primii lui doi clienți au fost în același timp ultimii doi oameni executați prin spânzurătoare în închisoarea comitatului Maycomb. Atticus îi rugase stăruitor să profite de generozitatea statului, care le îngăduia să se recunoască vinovați de crimă nepremeditată, ca să scape cu viață, dar ei erau din neamul Haverford, ceea ce în comitatul Maycomb era totuna cu a fi sărac cu duhul. Haverforzii, care-i făcuseră de petrecanie celui mai destoinic potcovar din Maycomb pentru că reținuse fără motiv întemeiat o iapă, avuseseră imprudența să comită nelegiuirea în prezența a trei martori și, pe deasupra, să susțină că afirmația „asta-merita-porcul-de-câine” era o apărare suficient de bună pentru oricine. S-au încăpățânat, deci, să se apere și să nu se recunoască vinovați de omor nepremeditat, așa că Atticus n-a fost în stare să facă pentru clienții săi aproape nimic altceva decât să asiste la plecarea lor dintre cei vii, întâmplare de unde s-a și tras, probabil, antipatia profundă a tatei pentru practica dreptului penal.

În primii cinci ani petrecuți la Maycomb, Atticus a dus, mai presus de orice, politica strângerii curelei; apoi, timp de mai mulți ani, și-a cheltuit câștigul cu educația fratelui său. John Hale Finch era cu zece ani mai tânăr decât tata și se apucase de medicină într-un moment când cultivarea bumbacului nu mai era rentabilă; după ce însă l-a pus pe picioare pe unchiul Jack, Atticus a început să câștige binișor cu avocatura. Îi plăcea la Maycomb, căci se născuse și crescuse în comitat; cunoștea oamenii, oamenii îl cunoșteau, iar datorită râvnei lui Simon Finch era înrudit, prin legături de sânge sau de alianță, cu aproape toate familiile din oraș.

Maycomb era un orașel vechi, dar de când îl țin minte arăta ca un târg îmbătrânit, obosit. Când ploua, străzile se transformau într-o mazăgă roșie; iarba năpădisise trotuarele, tribunalul din piață cădea în ruină. Pe atunci, era parcă mai cald decât acum: vara, turbau câinii de zăduf; în piață, catări costelivi înhămați la carele cu coviltir adăstau gonind muștele, la umbra înăbușitoare a stejarilor de Virginia. Dimineața pe la nouă, gulerele scrobite ale bărbaților erau fleșcăite. Doamnele luau o baie înainte de amiază, alta după somnul de la ora trei, iar pe înserat arătau ca niște prăjituri cu glazură de sudoare, pudrate cu talc parfumat.

Pe vremea aceea, oamenii se mișcau agale. Străbăteau piața și, cu pași legănați, intrau și ieșeau fără nici e grabă din prăvăliile înșirate în jurul ei. Ziua avea tot douăzeci și patru de ore, dar părea mai lungă. Nimeni nu era grăbit, fiindcă nimeni nu avea unde se duce, nu avea nimic de cumpărat și nici cu ce să cumpere, n-avea ce vedea dincolo de hotarele

comitatului Maycomb. În schimb, pentru unii, epoca aceea era plină de un optimism nedeslușit: comitatul Maycomb aflase nu de mult că nu avea a se teme de altceva în afară de însuși sentimentul de teamă.

Locuiam pe strada principală a cartierului de vile — Atticus, Jem și cu mine, plus Calpurnia, bucătăreasa noastră. Jem și cu mine eram mulțumiți de tata: se juca cu noi, ne citea și ne trata cu blândă indiferență.

Cu totul altfel era Calpurnia. Era colțuroasă și ciolănoasă, mioapă, căta sașiu și avea palma lată cât scândura de la pat și de două ori mai tare. Mereu mă gonea din bucătărie și mă întreba de ce nu mă port frumos cu Jem, deși știa că el e mai mare decât mine, și mă striga să viu numaidecât acasă tocmai când mi-era lumea mai dragă. Conflictele noastre erau epice și inegale: Calpurnia ieșea totdeauna biruitoare, mai ales pentru bunul motiv că Atticus îi ținea totdeauna partea. Slujea la noi în casă de când se născuse Jem, iar eu i-am răbdat prezența tiranică de când mă știu pe lume.

Mama murise când aveam doi ani, așa că nu i-am simțit lipsa niciodată. Era născută Graham, din Montgomery, și Atticus o cunoscuse când l-au ales pentru întâia oară în corpul legislativ al statului. Era pe atunci om între două vârste, iar ea — cu cincisprezece ani mai tânără. Jem s-a născut după primul an de căsnicie; eu am venit pe lume patru ani mai târziu, iar după alți doi, mama a murit subit de un atac de inimă. Era, zice-se, lucru obișnuit în familia ei. Nu știu dacă am suferit, dar Jem cred că da: o ținea bine minte și, câteodată, în toiul jocului, numai ce-l auzeam suspinând adânc, după care se ducea să se joace de unul singur în spatele garajului. Și se-nțelege că, ori de câte ori îl apuca, mă feream să-l sâcâi.

Când mergeam pe șase ani, iar Jem pe zece, hotarele înăuntrul cărora aveam voie să ne jucăm vara (și care se întindeau până unde răzbătea glasul Calpurniei) erau reședința doamnei Henry Lafayette Dubose, cu două curți mai la nord de a noastră, și proprietatea Radley, cu trei curți mai la sud. Până atunci nu ne-ncercase niciodată ispita să le depășim: în casa Radleyilor locuia „cineva” pe care noi nu-l cunoșteam, dar a cărei simplă evocare era suficientă ca să ne facă să fim cuminți zile în șir; cât despre doamna Dubose, era necuratul în persoană.

Ispita avea totuși să ne-ncerce, în vara când a venit Dill.

Într-o zi, dis-de-dimineată, când tocmai începeam joaca în curtea din dos, Jem și cu mine am auzit un zgomot în ograda vecină, cam dinspre straturile de varză ale domnișoarei Rachel Haverford. Ne-am apropiat de gardul de sârmă ghimpată să vedem dacă nu cumva era vreun cățeluș — șoricarul domnișoarei Rachel tocmai trebuia să nască — și, când colo, dăm peste o mogâldeată care ședea pe vine și se uita la noi. Așa cum stătea, nu era mai înalt decât verzele. Ne-am uitat și noi la el, până ce i s-a descleștat gura:

— Hei!

— Hei tu, i-a răspuns Jem amical.

— Mă cheamă Charles Baker Harris. Știu să citesc.

— Ei, și ce-i cu asta? i-am răspuns eu.

— Credeam c-o să vă pară bine că știu să citesc.

Dacă aveți nevoie să citiți ceva, pot să vă citesc eu...

— Da' câți ani ai tu, îl întrebă Jem, patru-jumate?

— Ba merg pe șapte!

— Atunci, nu mai fă pe grozavul. Scout, îl lămuri Jem arătându-mă cu degetul, știe să citească de când

s-a născut, și încă nu merge la școală. Arăți cam pirpiriu pentru șapte ani.

— Sunt pirpiriu, da' mare, zise el.

Ca să-l vadă mai bine, frate-meu își trecu mâna prin părul care-i cădea pe frunte:

— De ce nu vii încoace, Charles Baker Harris? Doamne sfinte, ce mai nume!

— Nu-i mai caraghios decât al tău. Mătușa Rachel zice că pe tine te cheamă Jeremy Atticus Finch.

Jem se încruntă.

— Sunt destul de mare pentru numele meu. Al tău e mai lung decât tine. Cu un picior mai lung, pun prinsoare!

— Ai mei îmi spun Dill, ne informă noul venit, căutând să se strecoare pe sub gard.

— Mai bine-ai încerca să treci pe deasupra, decât pe dedesubt, l-am povățuit eu. De unde ești?

Dill era din orașul Meridian, statul Mississippi: își petrecea vara la mătușa lui, domnișoara Rachel, și de-acum încolo avea să vină în fiecare vară la Maycomb. Familia lui era de fel din comitatul Maycomb; maică-sa, care lucra în atelierul unui fotograf din Meridian, trimisese poza lui la un concurs de frumusețe pentru copii și câștigase cinci dolari. Banii îi dăduse lui Dill, care i-a cheltuit ducându-se de douăzeci de ori la cinema.

— Aici n-avem cinema, numai din când în când câte-un film cu Isus, la tribunal, zise Jem. Ai văzut vreunul bun?

Dill văzuse *Dracula*, și această descoperire îl făcu pe Jem să se uite la el cu oarecare considerație. „Ia povestește-ni-l”, l-a invitat.

Năstrușnică ființă mai era Dill. Avea pantalonași scurți de olandă albastră, prinși cu nasturi de cămașă,

părul alb ca zăpada, acoperindu-i creștetul ca puful de rață; era cu un an mai mare decât mine, dar îl întreceam cu un cap. În timp ce ne-nșira istoria aceea de demult, ochii lui albaștri ba se luminau, ba se întunecau; râdea spontan și fericit; și mai avea obiceiul să se tragă de moțul care-i atârna în mijlocul frunții.

După ce Dill, așadar, l-a făcut praf și pulbere pe Dracula, iar Jem a găsit că filmul pare mai bun decât cartea, l-am întrebat pe noul venit unde era tatăl lui:

— Nu ne-ai spus nimic despre el.

— N-am tată.

— A murit?

— Nu...

— Păi, dacă n-a murit, înseamnă că ai, nu-i așa?

Dill a roșit, iar Jem mi-a pus în vedere să-mi țin gura, ceea ce constituia un semn neîndoielnic că Dill fusese cântărit și găsit acceptabil.

Vara s-a scurs apoi în obișnuitele distracții. Obișnuitele distracții — asta vrea să spună că ne reparam „casa din copaci”, înjghebată între cei doi uriași platani gemeni din curtea din dos, ne vânzoleam fără rost și reluam repertoriul nostru de drame întemeiat pe operele lui Oliver Optic, Victor Appleton și Edgar Rice Burroughs. Am avut noroc cu Dill în privința asta. El a interpretat rolurile actorilor de caracter care până atunci cădeau sistematic în seama mea — adică maimuța din *Tarzan*, domnul Crabtree din *Băieții Rover*, domnul Damon din *Tom Swift*. Așa ne-am obișnuit să vedem în Dill un mic Merlin, cu mintea doldora de idei, planuri excentrice, dorințe stranii și fantezii care de care mai năstrușnice.

Dar pe la sfârșitul lui august, repertoriul nostru secătuisese de atâta repetare, și atunci ne-a dat Dill ideea să-l scoatem pe Bau Radley din bârlogul lui.

Proprietatea Radleyilor îl fascina pe Dill. Cu toate avertismentele și explicațiile noastre, exercita asupra lui o atracție ca aceea pe care luna o exercită asupra apei, dar nu-l atrăgea niciodată dincolo de felinarul de la colț, aflat la respectuoasă depărtare de poarta Radleyilor. Acolo, cu brațul petrecut în jurul stâlpului celui gros, stătea privind și chibzuind.

Proprietatea Radleyilor era în spatele casei noastre și forma un ieșind în formă de curbă pronunțată. Dacă de la noi apucați spre miazăzi, te pomeneai în fața verandei; trotuarul cotea și o lua de-a lungul curții lor. Casa scundă, cu verandă mare în față și obloane verzi, fusese albă cândva, dar se adumbrise de mult, ajungând, aidoma curții dimprejur, cenușie ca ardezia. Peste streășina verandei spânzurau bucăți de șindrili putrezite de ploaie; stejarii opreau razele soarelui. Ca un paznic beat, rămășițele unui stâlp străjuiau curtea din față — o curte niciodată curățată — unde bălăriile creșteau în voia lor.

În casă trăia un strigoi cumplit. Oamenii erau încredințați că există, dar Jem și cu mine nu-l văzusem niciodată. Ziceau că iese în nopțile fără lună și trage cu ochiul pe la ferestre. Când înghețau azaleele din pricina gerului, toți erau convinși că le atinsese suflarea strigoiului. Toate măruntele nelegiuiri săvârșite pe ascuns la Maycomb i se puneau în seamă. Într-un rând, orașul a fost cutremurat de un șir de sinistre întâmplări nocturne: puii de găină și animalele de casă ale oamenilor au fost găsite căsăpite; dar deși făptașul era Addie-Scrântitul, care în cele din urmă s-a înecat la Barker's Eddy, oamenii tot mai căutau la casa

Radleyilor, neputându-se lepăda de vechea bănuială. Pentru nimic în lume un negru n-ar fi trecut noaptea pe lângă casa aceea, ci ar fi luat-o pe trotuarul dimpotrivă, fluierând a nepăsare. Terenul școlii din Maycomb se învecina cu spatele proprietății Radley; câțiva nuci înalți din ograda de păsări a Radleyilor își scuturau fructele în curtea școlii, dar copiii nici nu se atingeau de ele — căci nucii Radleyilor puteau ucide. O minge de baseball care nimerea în curtea lor era o minge indiscutabil pierdută.

Decăderea acelei case începuse cu mulți ani înainte ca Jem și cu mine să fi venit pe lume. Cu toate că oricine i-ar fi primit cu brațele deschise, Radleyii se țineau la o parte, lucru de neiertat la Maycomb. Nu mergeau nici la biserică, destinderea de căpetenie a întregului Maycomb, ci se închinau la ei acasă; rareori i se întâmpla doamnei Radley să treacă strada ca să ia cafeluța de dimineață cu câte o vecină, și mai mult ca sigur că n-a făcut parte niciodată din vreun cerc de misionari. În fiecare zi, domnul Radley ieșea în oraș la unsprezece și jumătate și revenea exact la douăsprezece, uneori cu câte un pungoci de hârtie cafenie, ceea ce după părerea vecinilor, trebuie să fi însemnat că făcuse piața. Nu mi-am putut da seama niciodată din ce trăia bătrânul domn Radley — „cumpără bumbac”, zicea Jem, ceea ce nu-i decât un fel politicos de-a spune că nu face nimic — dar știu că domnul Radley, cu nevastă-sa și cu cei doi fii ai lor, trăiau acolo de când lumea.

Obloanele și ușile casei Radley erau închise duminica, ceea ce iarăși nu se potrivea de fel cu obiceiurile din Maycomb: ușile închise puteau să însemne ori boală, ori vreme rea. Dintre toate zilele săptămânii, duminica era ziua rezervată vizitelor de

după amiază protocolare: doamnele își puneau corsetul, domnii redingota, iar copiii pantofii. Dar ca vreo ființă omenească să urce, duminica după-masa, treptele din fața casei Radleyilor și să strige: „Hei!”, asta nici un vecin nu-și amintește să fi pomenit. Casa Radleyilor nu avea uși cu obloane. L-am și întrebat pe Atticus dacă avusese vreodată; iar tata m-a asigurat că da, însă înainte de a fi venit eu pe lume.

După spusele vecinilor, cel mai mic dintre băieții Radley, pe vremea când nu era decât un flăcăiandru, s-a înhăitat cu nu știu care dintre Cunninghameii din Old Sarum, un clan pe cât de numeros, pe atât de zurbagiu, din partea de miazănoapte a comitatului, și a înjghebat cu ei o bandă cum nu se mai pomenise la Maycomb până atunci. Nu făceau cine știe ce, totuși de ajuns ca să ajungă în gura tuturor și să primească avertismente în public de la trei amvoane: dădeau târcoale prăvăliei frizerului, luau duminica autobuzul de Abbottsville și mergeau la cinematograful, se duceau să danseze la „Strop de rouă”, locul de pierzanie al comitatului, la drept vorbind han și tabără pentru pescari, se cam îndulciseră la whisky-ul de contrabandă. La Maycomb, însă, nimeni n-a cutezat să-i spună domnului Radley pe ce căi greșite apucase fiu-său.

Într-o noapte băieții, într-un exces de veselie, au dat ocol pieții, în marșarier, cu o rablă de automobil împrumutat, l-au înfruntat pe domnul Conner, venerabilul aprod al Maycombului atunci când acesta a vrut să-i umfle, și l-au zăvorât ei pe dânsul în șopronul tribunalului. Urbea decise atunci că era timpul să se ia măsuri; domnul Conner susținea că știe el prea bine câte parale face fiecare și că de data asta n-o să-i lase să-i scape printre degete, astfel că

băieții au ajuns în fața tribunalului corecțional, acuzați de dezordini, tulburare a ordinii publice, agresiune cu lovire și proferarea de vorbe jignitoare și necuviincioase în prezența și în auzul unei persoane de sex feminin. La întrebarea judecătorului de ce mai adăugase ultimul cap de acuzare, domnul Conner a răspuns că băieții înjurau atât de tare, încât nu-i de crezut să nu-i fi auzit orice doamnă din Maycomb. Și judecătorul a hotărât atunci să fie dați la școala industrială a statului, unde mai erau trimiși din când în când și alții, în unicul scop de a li se asigura o întreținere și un adăpost mai ca lumea: școala nu avea nimic comun cu o închisoare și a fi trimis acolo nu era nici o rușine. Domnul Radley socotea, însă, că este. Dacă judecătorul s-ar învoi să-i dea drumul lui Arthur, ar avea el, domnul Radley, grijă ca de acum încolo Arthur să nu mai supere pe nimeni. Iar judecătorul, știind că se poate bizui pe cuvântul domnului Radley, se învoise bucuros.

Băieții ceilalți au urmat școala industrială și s-au ales cu instrucțiunea secundară cea mai temeinică din tot statul; unul reuși chiar să intre în cele din urmă la școala politehnică din Auburn. Ușile casei Radley, însă, rămâneau acum închise toată săptămâna, la fel ca și duminica, și nimeni nu l-a mai văzut niciodată pe băiatul domnului Radley în următorii cincisprezece ani.

Într-o bună zi însă (Jem nu și-o aducea prea bine aminte) Bau Radley a dat iar multora prilejul să vorbească de el, ba chiar să-l vadă — nu însă și lui Jem. Atticus, zicea frate-meu, nu prea obișnuia să vorbească de Radley și când Jem îl iscodea cu întrebări, se mulțumea să-i răspundă că nu se cade să se amestece în treburile altora, și că, în definitiv, e

dreptul lor să-și vadă singuri de ele; numai când cu pățania aceea, spune Jem că l-a văzut pe Atticus dând din cap și l-a auzit chiar mormăind.

Astfel că majoritatea informațiilor lui Jem proveneau de la domnișoara Stephanie Crawford, o vecină bună de gură, care pretindea că știe toată întâmplarea. Bau Radley, zicea domnișoara Stephanie, stătea în salon și decupa din *Maycomb Tribune* articole, ca să le lipească în caietul lui cu tăieturi din ziare. Taică-său intră în cameră. Când domnul Radley trecu pe lângă el, Bau înfipse foarfeca în piciorul părintelui său, o trase afară și-o șterse de pantaloni și-și văzu de treabă mai departe, ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic.

Doamna Radley a dat buzna în stradă țipând că Arthur îi căsăpește pe toți, dar șeriful, când și-a făcut apariția, l-a găsit pe Bau în salon tăind liniștit gazeta. Avea treizeci și trei de ani atunci.

Bătrânul Radley, mai spunea domnișoara Stephanie, declarase, atunci când i s-a sugerat că o ședere la Tuscaloosa nu i-ar face rău lui Bau, că niciodată un Radley nu va călca pragul balamucului. Bau nu era nebun, ci doar nervos câteodată, și atâta tot. N-aveau decât să-l aresteze, el, domnul Radley, n-ar fi protestat — dar să nu-l acuze nimeni pe Bau de crimă, pentru că nu era criminal. Și cum pe șerif nu-l lăsa inima să-l azvârle în închisoare laolaltă cu negrii, Bau a fost închis în pivnița tribunalului.

Reîntoarcerea lui Bau din pivniță în casa părintească era o amintire nebuloasă pentru Jem. Nu știu ce consilieri municipali, zicea tot domnișoara Stephanie, i-ar fi pus în vedere domnului Radley că dacă nu-și ia băiatul înapoi, o să se prăpădească în

mucegai și umezeală. Și apoi, Bau nu putea trăi toată viața pe socoteala comitatului.

Ce mijloc de intimidare întrebuițase domnul Radley ca să-l ferească pe Bau de ochii lumii, asta nimeni n-a știut vreodată. Jem, în ceea ce-l privește, era convins că-l ține mai tot timpul legat cu lanțuri de pat. Atticus zicea că nici pomeneală de una ca asta, că mai sunt și alte mijloace de-a face din oameni strigoi.

Mi-l aminteam, ori de câte ori o zăream pe doamna Radley deschizând ușa principală și ducându-se la capătul verandei ca să-și ude florile. Iar pe domnul Radley, Jem și cu mine îl vedeam zilnic plecând și întorcându-se din oraș. Era nespus de slab, numai piele și os, iar ochii îi avea apoși, atât de apoși încât parcă nici nu reflectau lumina. Pomeții îi erau proeminenți, gura mare, cu buza de sus subțire, iar cea de jos plină. Domnișoara Stephanie Crawford zicea că e un om atât de drept, încât nu cunoaște lege mai presus de vrerea Domnului, iar noi o credeam, fiindcă domnul Radley se ținea țeapăn ca un băț uscat.

Cu noi nu vorbea niciodată. Când îl întâlneam, lăsam nasu-n pământ și îngânam: „Bună dimineața, domnule”, iar el, în loc de orice răspuns, tușea. Fiul mai mare al domnului Radley trăia la Pensacola; la Maycomb venea numai de Crăciun, și era una dintre puținele ființe omenești pe care le-am văzut intrând sau ieșind din casa Radley. De când domnul Radley l-a luat înapoi pe Arthur, casa aceea e ca și moartă, zicea lumea.

Într-o zi, Atticus ne-a amenințat că o să ne bată dacă mai facem vreun zgomot în curte și a împuternicit-o pe Calpurnia ca, în lipsa lui, să-i țină locul în privința asta. Domnul Radley era pe moarte.

I-a trebuit cam mult până să moară. La capetele proprietății Radley, drumul a fost barat cu căpriori de lemn, trotuarul presărat cu fân, iar circulația deviata pe strada din spate. Ori de câte ori venea, doctorul Reynolds își lăsa mașina în fața casei noastre și mergea până la Radleyi pe jos. Zile întregi ne-am tot învățat, Jem și cu mine, prin curte. În cele din urmă, căpriorii au fost ridicați din stradă și am putut vedea, din verandă, ultimul drum al domnului Radley pe dinaintea casei noastre.

— Uite-l cum se duce, omul cel mai josnic din câți a făcut vreodată Domnul, șopti Calpurnia și, îngândurată, a scuipat în curte.

Ne-am uitat nedumeriți la ea, pentru că rareori făcea Calpurnia comentarii la adresa albilor.

Vecinii gândeau că acum, când domnul Radley fusese îngropat, Bau o să iasă la lumină, dar s-a întâmplat altfel: fratele lui mai mare s-a întors de la Pensacola și a luat locul domnului Radley. Singura deosebire dintre el și taică-său era vârsta. Jem spunea că și domnul Nathan Radley „cumpără bumbac”. Ne răspundea totuși când îi dădeam bună dimineața și, din când în când, îl vedeam înapoindu-se din oraș cu o revistă ilustrată în mână.

Cu cât îi vorbeam mai mult lui Dill de familia Radleyilor, cu atât voia să afle și mai multe, și cu atât mai tare strângea în brațe felinarul din colț, și cu atât devenea mai curios.

— Tare-aș vrea să știu ce-o fi făcând înăuntru, murmura el. Cred că și lui i-ar plăcea să scoată nițel capul pe ușă.

— Păi, chiar iese noaptea, când e întuneric beznă, îl asigură Jem. Domnișoara Stephanie Crawford mi-a spus că s-a trezit o dată în toiul nopții și l-a văzut

privind-o țintă pe fereastră... Zicea că parcă ar fi privit-o un cap de mort, nu un om viu. Ție nu ți s-a întâmplat să te trezești noaptea și să-l auzi? Uite cum umblă — și Jem își târșâi picioarele prin pietriș. De ce crezi tu că domnișoara Rachel pune noaptea lacăte peste tot? Dimineața, i-am văzut de multe ori urmele prin curtea noastră din dos, ba chiar l-am auzit într-o noapte zgreptănând la oblonul din spate, dar până să se ducă Atticus, plecase.

— Cum o fi arătând? se interesă Dill.

Jem îi făcu o descriere potrivită: după urma pașilor, trebuie să fi avut vreo doi metri înălțime; se hrănea cu carne crudă de veveriță sau cu ce brumă de pisici prindea, de aceea mâinile îi erau mereu mânjite cu sânge — știut fiind că dacă mănânci carne crudă, sângele nu-ți mai iese niciodată de pe mâini. Avea o cicatrice lungă și strâmbă de-a curmezișul obrazului; puținii dinți care-i mai rămăseseră în gură erau gălbejiți și găunoși; avea ochii bulbucăți, și mai tot timpul bălmăjea vorbe aiurea.

— Știi ce, hai să încercăm să-l scoatem afară, propuse Dill. Tare aș vrea să văd cum arată.

Jem răspunse că n-are decât să urce treptele și să bată la ușa din față, dacă i s-a urât cu viața.

Și-așa am pornit în prima noastră expediție, numai pentru că Dill pusese prinsoare cu Jem pe *Stafia cenușie* contra două exemplare din *Tom Swift* că frate-meu n-are curajul să treacă de poarta casei Radley. Iar Jem nu suferise în viața lui să fie sfidat.

Trei zile de gândire i-au trebuit. Dar cred că ținea la onoarea lui mai mult decât la viață, pentru că Dill a reușit destul de ușor să-l convingă.

— Ți-e frică, i-a spus el în prima zi.

— Nu mi-e frică, dar îi respect, a replicat Jem.

A doua zi, Dill a revenit la atac:

— Ți-e frică, n-ai pune nici degetul mare de la picior în curtea lor din față.

Jem i-a răspuns că nu poate să-i fie frică, de vreme ce trece zilnic prin fața casei Radleyilor când merge la școală.

— Da' totdeauna-n fuga mare, am ținut eu să precizez.

A treia zi însă a căzut în cursă când l-a auzit pe Dill zicând că cei din Meridian nu-s așa de slabi de înger ca cei din Maycomb, că fricoși ca la Maycomb nu mai pomenise.

Asta era prea mult pentru Jem: s-a dus până la colț și s-a oprit acolo, sprijinit de felinar cu ochii ținți la poarta care spânzura jalnic în balamale improvizate.

— Dill Harris, îți dai seama, sper, că o să ne omoare pe toți și pe fiecare în parte, a zis frate-meu când ne-am apropiat. Să nu dai vina pe mine dacă ți-o scoate ochii. Tu ai vrut-o, ține minte.

— Tot ți-e frică, stărui Dill de astă dată în șoaptă.

Jem voia să-i arate o dată pentru totdeauna că nu-i e teamă de nimic — „numai că nu știu, zicea el, cum să-l fac să iasă fără să pună gheara pe noi”. Afară de asta, trebuia să aibă grijă și de surioara lui.

Când l-am auzit, am priceput că-l trec răcorile. Tot de surioara lui zicea că trebuie să aibă grijă și atunci când îl pusesem să sară de pe acoperiș. „Ce te-ai face tu fără mine, dacă mor?” m-a întrebat atunci. A sărit pe urmă, aterizând fără nici o zgârietură și simțul răspunderii l-a părăsit după aceea, deșteptându-i-se iar acum, când trebuia să înfrunte casa Radley.

— N-ai de gând să ții un rămășag? făcu Dill. Dacă n-ai, înseamnă că...

— Dill, astea-s lucruri la care trebuie să chibzuiești, îl întrerupse Jem. Stai să mă gândesc o clipă... e ca și cum ai face o broască țestoasă să iasă afară din carapacea ei...

— Și cum o faci?

— Îi pui dedesubt un chibrit aprins.

L-am prevenit pe Jem că dacă dă foc casei Radley, mă duc să-l spun lui Atticus.

Dill, la rândul lui, fu de părere că e ceva oribil să aprinzi un chibrit sub burta unei broaște țestoase.

— Nu-i deloc oribil, mormăi Jem, doar n-o frigi de vie, o faci să iasă, atâta tot.

— De unde știi tu că n-o doare?

— Fiindcă broaștele țestoase nu simt, prostule!

— Dar ce, ai fost vreodată broască țestoasă, ca să știi?

— Ah, Dill! Lasă-mă să mă gândesc... cred că l-am putea zgândări...

Și Jem s-a adâncit atât de mult în gânduri, încât Dill i-a făcut până la urmă o mică înlesnire:

— Uite, n-am să spun că n-ai ținut prinsoarea și am să-ți dau *Stafia cenușie* dacă te duci numai până la casă și o atingi.

Jem s-a înseninat cât ai clipi.

— Să ating casa, atâta tot?

Dill dădu din cap, întărind.

— Zău, asta-i tot? Sigur? Să nu-ncepi să-mi urlu, tocmai la întoarcere, că trebuia să fac altceva.

— Asta-i tot, îl asigură Dill încă o dată. Probabil că o să se ia după tine când te-o vedea în curte, și atunci Scout și cu mine ne repezim la el și-l ținem bine, pân' ce i-om explica că nu vrem să-i facem nici un rău.

Am luat-o pe după colț, am traversat strada lăturalnică din fața casei Radley și ne-am oprit la poartă.

— Hai, dă-i drumu', îl îndemnă Dill. Scout și cu mine te păzim.

— Mă duc, mă duc, nu mă zori așa, făcu Jem.

Se duse într-adevăr până la colțul curții, apoi se întoarse și se apucă să studieze încruntat, scărpinându-se în creștet, palma aceea de loc, de parcă și-ar face socoteala cum să-și croiască drum mai bine.

Atunci, m-am rânjit la el.

Jem smuci poarta în lături, alergă până la peretele lăturalnic al casei, îl pocni cu palma și o tuli îndărăt pe lângă noi, fără a mai aștepta să vadă dacă incursiunea avusese efect sau nu. Dill și cu mine am luat-o la sănătoasa după el. De-abia după ce ne-am pus la adăpost pe veranda noastră, gâfâind și cu sufletul la gură, ne-am aruncat privirile înapoi.

Casa veche era aceeași, dărăpănată și pleoștită, dar pe când ne uitam așa, în josul străzii, ni se păru că vedem un oblon dinăuntru mișcând. Numai puțin. O mișcare ușoară, abia vizibilă și casa încremeni apoi din nou.

2

La începutul lui septembrie Dill ne-a părăsit, întorcându-se la Meridian. L-am condus până la autobuzul care pleca la cinci după-amiaza, și am fost tristă, până ce mi-am adus aminte că peste o săptămână încep școala. Și cred că niciodată n-am așteptat ceva cu mai multă nerăbdare ca acum. Toată iarna îmi petrecusem ore în șir în „casa din copaci”, ca să cercetez curtea școlii, ca să spionez prin binoclul primit de frate-meu droaia de copii, învățându-le jocurile, urmărind jacheta roșie a lui Jem prin horele întortocheate ale jocului de-a baba oarba, împărtășind în taină înfrângerile și micile lor victorii. Tare aș mai fi vrut să fiu și eu acolo.

Jem a binevoit să mă conducă la școală în prima zi, treabă ce revine de obicei părinților, dar Atticus m-a asigurat că frate-meu va fi încântat să-mi arate unde era clasa mea. La drept vorbind, cred că niște bani, trecuți dintr-o mână într-alta, n-au fost străini de tranzacția asta, pentru că în timp ce o luam la galop pe după colț și treceam prin fața casei Radley, mi s-a părut că aud un clinchet neobișnuit în buzunarele lui Jem. Când am ajuns în curtea școlii, am încetinit și Jem m-a dăscălit grijuliu, punându-mi în vedere că în timpul orelor nu mi-e îngăduit să-l sâcâi. N-am voie să vin la el și să-l pun să joace vreun capitol din *Tarzan și oamenii-furnici*, nici să-l plictisesc cu aluzii la viața lui particulară, ori să mă țin scai de el în recreație și în pauza de la prânz. Trebuia să rămân cu cei din clasa întâi, iar el o să stea cu cei dintr-a cincea. Pe scurt, să-i dau pace.

— Va să zică, n-o să ne mai jucăm? l-am întrebat.

— Acasă o să fim ca și mai-nainte, dar școala, ai să vezi, e altceva.

Și așa a și fost. Până să se încheie prima dimineață, domnișoara Caroline Fisher, învățătoarea noastră, mă și scosese în fața clasei și mă mângâiase cu linia la palmă, după care m-a pus să stau la colț în picioare, până la prânz.

Domnișoara Caroline avea cel mult douăzeci și unu de ani. Avea părul arămiu, obrații trandafirii și unghiile lăcuite într-un roșu aprins. Purta pantofi cu tocuri înalte și o rochie în dungi roșii și albe. Arăta și mirosea ca o acadea. Locuia în pensiune la domnișoara Maudie Atkinson, cam peste drum de noi, la etaj, în camera din fața, iar când domnișoara Maudie ne-a făcut cunoștință cu ea, Jem a rămas fascinat zile întregi.

Domnișoara Caroline își scrisese cu litere de tipar numele pe tablă și ne explică: „Aceasta înseamnă că eu mă numesc domnișoara Caroline Fisher. Sunt din nordul Alabamei, comitatul Winston.” Prin clasă trecu un murmur bănuitor — ne era teamă să nu aibă și ea cumva metehnele celor de acolo. (Când statul Alabama ieșise din Uniune, în ianuarie 1861, comitatul Winston se despărțise de Alabama, lucru pe care-l știa orice copil din comitatul Maycomb.) Nordul Alabamei însemna o groază de întreprinderi de băuturi spirtoase, mari țesătorii, oțelării, republicani, profesori și tot soiul de indivizi fără căpătâi.

Lecția zilei, domnișoara Caroline o începu citindu-ne o poveste cu pisici. Pisicile discutau îndelung între ele, purtau rochițe drăgălașe și stăteau într-o casă călduroasă, sub cuptorul din bucătărie. Când doamna Pisică se duse la prăvălie să comande înghețată de șoricei cu ciocolată, clasa întreagă se

zvârcoalea ca un ghem de viermi. Domnișoara Caroline nu părea să-și dea seama că puștii în cămăși de bumbac și fuste de sac din clasa întâi, dintre care cei mai mulți deprinseseră, o dată cu primii lor pași, să bată bumbacul și să mâne porcii la păscut, sunt imuni la literatura de ficțiune. Sfârșind istorioara, domnișoara Caroline exclamă: „Vai, dragii mei, ce poveste frumoasă!”

Se duse apoi la tablă și scrise cu majuscule enorme alfabetul, după care întrebă clasa: „Știe cineva ce sunt acestea?”

Toată clasa știa: cei mai mulți erau repetenți de anul trecut.

Cred că m-a ales pe mine fiindcă îmi cunoștea numele; pe măsură ce rosteam alfabetul, o cută i se săpa tot mai adânc între sprâncene, iar după ce mă puse să citesc cu voce tare aproape întreg abecedarul și pe deasupra cotele bursei din *The Mobile Register*, se lămuri în sfârșit că știam carte și mă privi vădit contrariată. Îmi porunci să-i spun tatei să nu mă mai învețe, fiindcă s-ar putea să-mi dăuneze la citire.

— Să mă învețe? făcui eu uluită. Dar nu m-a învățat nimic, domnișoară Caroline. Atticus n-are timp să mă învețe, întării văzând-o că zâmbește și clatină capul. Zău, seara e așa de obosit, că nu face nimic altceva decât stă în salon și citește.

— Dacă nu te-a învățat el, atunci cine? mă întrebă ea cu bunăvoință. Cineva trebuie să te fi învățat, doar nu te-ai născut citind *The Mobile Register*!

— Jem zice că da. A citit el într-o carte că eu am fost o Bullfinch, nu o Finch. Jem zice că numele meu adevărat este Jean Louise Bullfinch, că atunci când m-am născut m-au schimbat și că de fapt sunt...

Domnișoara Caroline își închipuia probabil că mințeam:

— Drăguță, să nu dăm frâu liber imaginației. Spune-i tatălui tău să nu te mai învețe. E mai bine să începi să înveți a citi cu mintea limpede. Spune-i că de acum încolo voi lua asupra mea această grijă și că voi încerca să repar răul făcut...

— Poftim?

— Tatăl tău nu știe cum trebuie să predea. Și acum, stai jos. Am mormăit o scuză și m-am apucat să meditez la crima pe care o săvârșisem. De citit nu învățasem niciodată dinadins, dar cumva reușeam să mă distrez pe ascuns cu ziarele. Să fi învățat oare în lungile ceasuri petrecute la biserică? Nu-mi aminteam să nu fi știut vreodată să citesc imnurile. Acum, când mă vedeam obligată să reflectez la lucrul acesta, îmi dădeam seama că a citi era pentru mine ceva tot atât de firesc ca și deprinderea de a încheia nasturii de la spate ai șortulețului fără să întorc capul, sau de a-mi înnoda dintr-o dată șireturile în fundă dublă. Nu-mi puteam aminti și pace când anume liniile pe care le urmărea degetul lui Atticus s-au despărțit în cuvinte, dar de când mă știu le urmărisem seară de seară, ascultând ultimele știri, proiectele care aveau să devină legi, jurnalul lui Lorenzo Dow — adică tot ce citea Atticus în fiecare seară când mă cățăram pe genunchii lui. Uite, nu mi-am dat seama că-mi place să citesc până-n clipa în care am fost amenințată să nu mai pot citi. Nimeni nu-și dă seama că-i place să respire!

Și cum simțeam că o necăjisem pe domnișoara Caroline, am stat liniștită în bancă, uitându-mă pe fereastră, până ce a sunat de recreație și a venit Jem în curte să mă scoată din grămada puștilor de întâia și să

mă întrebe cum a mers. I-am istorisit de-a fir-a-păr totul.

— Dacă n-ar trebui să stau, aş şterge-o, Jem, cucoana aia a naibii zice că Atticus m-a învăţat să citesc şi că nu trebuie s-o mai facă...

— Lasă, Scout, nu te necăji, mă îmbărbătă Jem. Învăţătorul ne-a spus că domnişoara Caroline aplică o metodă de predare nouă, învăţată la universitate. O să fie introdusă curând în toate clasele. Cu metoda asta, n-ai nevoie să mai toceşti din carte — e ca şi când, dacă vrei să înveţi despre vacă, te duci să mulgi una, şi gata, pricepi?

— Da, Jem, dar eu nu vreau să învăţ despre vacă, eu...

— Ba trebuie. Trebuie să înveţi despre vacă, fiindcă asta are o strânsă legătură cu viaţa comitatului Maycomb.

M-am mulţumit să-l întreb dacă nu cumva îşi pierduse minţile.

— Încăpăţânat, nu încerc decât să-ţi explic noua metodă de predare la întâia. „Sistemul Zecimal Dewey”, aşa-i spune.

Cum niciodată nu pusesem la îndoială cuvântul lui Jem, nu vedeam de ce aş face-o tocmai acum. Sistemul Zecimal Dewey consta, într-o privinţă, din cartoanele pe care domnişoara Caroline ni le vântura pe dinaintea ochilor şi pe care stătea scris, cu litere de tipar, cuvinte ca „ou”, „bou”, „om” şi „tu”. Întrucât nu părea să ni se ceară nici un fel de comentarii, clasa primi în tăcere aceste revelaţii impresionante. Şi fiindcă mă plictiseam, am început să-i scriu o scrisoare lui Dill. Domnişoara Caroline m-a prins şi din nou mi-a pus în vedere să-i spun tatei să nu mă mai înveţe.

— Și-apoi, în clasa întâi nu învățăm să scriem caligrafic, ci numai cu litere de tipar. Caligrafia o veți învăța abia într-a treia.

Numai Calpurnia era de vină. Ea mă puneă să scriu în zilele ploioase, mai mult ca să n-o scot din sărite, cred eu. Îmi dădea o temă, mâzgăind cu sânge literele alfabetului pe o tăbliță, iar sub ele copia un text din Biblie. Dacă îi reproduceam mulțumitor caligrafia, mă răsplătea cu o felie de pâine cu unt și zahăr. Sentimentalismul n-avea ce căuta în metoda de predare a Calpurniei: rareori îi dădeam satisfacție și, la rândul ei, rareori mă răsplătea.

— Cine se duce la dejun acasă, să ridice mâna, ceru domnișoara Caroline, întrerupând firul noilor mele capete de acuzare împotriva Calpurniei.

Noi, copiii din oraș, ridicarăm mâna, și ea ne numără din ochi.

— Cine și-a adus mâncare de acasă, s-o pună pe bancă.

Gălețele de melasă apărură te miri de unde și tavanul se umplu de licăriri metalice. Domnișoara Caroline se plimba în sus și-n jos printre bănci, examinând și pipăind recipientele cu mâncare, dând aprobativ din cap atunci când găsea conținutul corespunzător și încruntându-se când nu-l găsea. Se opri în fața băncii lui Walter Cunningham.

— Unde-i mâncarea ta?

Fața lui Walter Cunningham arăta întregii clase întâi că are viermi intestinali. Lipsa pantofilor ne explica și cum îi luase. Cine umblă desculț prin ocolul vitelor și prin cocină capătă viermi intestinali. De-ar fi avut Walter o pereche de ghete, ar fi încălțat-o din prima zi de școală și n-ar mai fi lăsat-o până-n toiul

iernii. Altminteri, avea cămașa curată și o salopetă cârpită cu grijă.

— Ai uitat să-ți iei mâncarea azi-dimineață? îl cercetă domnișoara Caroline.

Walter privea țintă înainte. Văzui cum îi tresare un mușchi pe fața suptă.

— Ai uitat-o azi-dimineață? întrebă încă o dată domnișoara Caroline. Obrazul lui Walter tresări din nou.

— Da, donșoară, mormăi el în cele din urmă.

Domnișoara Caroline se duse la catedră și-și deschise poșeta.

— Poftim 25 de cenți, îi spuse ea. Du-te și mănâncă în oraș. Poți să-mi înapoiezi banii mâine.

Walter clătină din cap a refuz.

— Nu donșoară, mulțumesc, făcu el târăgănat.

Vocea domnișoarei Caroline deveni nerăbdătoare:

— Hai, Walter, vino și ia-i.

Walter clătină din nou capul.

Când Walter făcu semn a treia oară că nu vrea, auzii pe cineva șoptindu-mi:

— Du-te tu și spune-i, Scout.

M-am întors și am văzut pe cei mai mulți copii din oraș, precum și cârdul celor veniți la școală cu autobuzul, uitându-se la mine. Domnișoara Caroline și cu mine vorbisem de două ori până acum, ceea ce era destul pentru a le da convingerea naivă că familiaritatea naște înțelegere.

Plină de intenții bune m-am ridicat să vorbesc în numele lui Walter:

— Domnișoară Caroline!

— Ce vrei, Jean Louise?

— Domnișoară Caroline, el e un Cunningham.

Și m-am așezat la loc.

— Ce-ai spus, Jean Louise?

Credeam că limpezisem destul de bine lucrurile. Cine nu știa că Walter Cunningham minte de îngheață apele: nu-și uitase mâncarea, fiindcă n-avea ce uita, nici azi, nici mâine, nici în vecii vecilor. Probabil că nu văzuse în viața lui 75 de cenți laolaltă.

Mai făcui o încercare:

— Domnișoară Caroline, Walter e din familia Cunninghambilor.

— Nu înțeleg, Jean Louise.

— Nu-i nimic, domnișoară, cu vremea o să cunoașteți tot comitatul. Cunninghambii nu iau nimic dacă nu pot să plătească — nici coșuri cu pomeni de la biserică, nici bani din chetă. Niciodată n-au luat nimic de la nimeni, se mulțumesc cu ce au. Nu au mult, dar se descurcă ei cu ce au.

Aceste cunoștințe cu totul speciale despre clanul Cunninghambilor — la drept vorbind numai despre una din ramurile lui — le căpătasem în urma evenimentelor din iarna trecută. Tatăl lui Walter era clientul lui Atticus. Într-o seară, după o convorbire plicticoasă despre drepturile lui de moștenire, l-am auzit pe domnul Cunningham spunând înainte de a pleca:

— Domnule Finch, nu știu când am să fiu în stare să vă plătesc.

— Asta să fie singura dumitale grijă, Walter, răspunsese Atticus.

După ce l-am întrebat pe Jem ce înseamnă moștenire, iar el mi-a răspuns că „ținere de moș”, l-am întrebat pe Atticus dacă domnul Cunningham o să ne plătească vreodată.

— Cu bani, nu, dar de plătit o să-mi plătească până la sfârșitul anului. Veți vedea.

Și-am văzut. Într-o dimineață, Jem și cu mine am descoperit în spatele casei o stivă de lemne de foc. Mai târziu, pe scara din dos a apărut un sac plin cu nuci. La Crăciun ne-am pomenit cu o ladă cu smilax și ilice. Iar când, în primăvara următoare am găsit și un sac de hârtie plin cu napi verzi, Atticus declarase că domnul Cunningham îi plătise datoria cu vârf și-ndesat.

— De ce-ți plătește așa? m-am interesat eu.

— Fiindcă numai așa poate plăti. N-are bani.

— Atticus, dar noi suntem săraci?

Atticus încuviință din cap:

— Da, suntem.

Nasul lui Jem se încreți:

— Tot atât de săraci ca și Cunninghameii?

— Nu chiar. Cunninghameii sunt oameni de la țară și pe fermieri i-a lovit criza cel mai rău.

Atticus spunea că liber-profesioniștii erau săraci pentru că și fermierii erau săraci. Maycombul fiind un comitat agricol, medicii, dentiștii și avocații câștigau și ei din greu banii. Moștenirea nu era singurul necaz al domnului Cunningham. Acrii de pământ pe care-i avusese înainte de a primi moștenirea erau ipotecați până la ultimul, iar puținii bani gheață pe care-i câștiga se duceau pe dobânzi. Dacă domnul Cunningham și-ar ține gura, ar fi putut căpăta o slujbă prin WPA, dar nu voia să-și părăsească pământul căci s-ar fi părăginit de tot, iar el mai bucuros răbda de foame decât să-și piardă pământul și posibilitatea de a vota după cum îl taie capul. Domnul Cunningham, spunea Atticus, aparține unui neam dintr-o bucată.

Așa că, neavând bani pentru avocat, Cunninghameii ne plăteau și ei cu ce aveau.

— Știați că doctorul Reynolds face la fel? zice Atticus. La nașterea unui copil, ia de la unii doar un cuib de cartofi. Domnișoară Scout, dacă ai să fii atentă un pic, am să-ți explic ce este un drept de moștenire. Uneori, definițiile lui Jem sunt... cam aproximative.

Dacă aș fi fost în stare să-i explic toate astea domnișoarei Caroline, am fi fost scutite — eu de anumite neplăceri, iar ea de umilințele de mai târziu, dar era peste puterile mele să-i explic la fel de bine ca și Atticus, așa că m-am mulțumit să-i spun:

— Îl umiliți, domnișoară Caroline. Walter n-are acasă 25 de cenți ca să vi-i dea înapoi, iar dumneavoastră nu vă trebuie lemne de foc.

Domnișoara Caroline rămase împietrită, apoi mă înșfăcă de guler și mă târî spre catedră.

— Jean Louise, m-am săturat de tine în dimineața asta, anunță ea. Ai pășit cu stângul în toate privințele, draga mea. Întinde palma.

Credeam c-o să scuipe, acesta fiind singurul motiv pentru care cei din Maycomb întindeau palma: era un obicei la mare stimă de când lumea de a pecetlui astfel o afacere încheiată. Nepricepând ce afacere încheiasem, m-am întors după răspuns spre clasă, dar copiii mă priveau încremeniți. Domnișoara Caroline apucă rigla, îmi trase la iuțeală o jumătate de duzină de lovituri, apoi îmi porunci să stau la colț. O furtună de râsete izbucni când clasa pricepu, în sfârșit, că domnișoara Caroline mă bătuse.

Și când ea i-a amenințat că-mi vor împărtăși soarta, clasa întâi izbucni din nou, potolindu-se numai în clipa când umbra domnișoarei Blount căzu asupra lor. Domnișoara Blount, de felul ei din Maycomb, neinițiată încă în misterele Sistemului Zecimal, apăruse în ușă cu mâinile în șolduri:

— Dacă mai aud vreun zgomot în această clasă, zău, nu știu ce mă fac. Domnișoară Caroline, a șasea nu se poate concentra asupra piramidelor din cauza hărmălaiei de aici.

Șederea mea la colț n-a durat mult. Salvată de clopoțel, domnișoara Caroline privi cum se golește clasa pentru a-și lua dejunul. Eu am ieșit ultima și-am mai apucat s-o văd cum se prăbușește pe scaun și-și îngroapă capul în palme. Dacă s-ar fi purtat mai prietenos cu mine, mi-ar fi părut rău de ea. La urma urmei, era destul de simpatică.

3

Nu fără satisfacție am pus mâna pe Walter Cunningham, în curte, dar tocmai când îl dădeam în târbacă, mă pomenii cu Jem, care mă opri zicându-mi:

— Ești mai mare decât el.

— E aproape cât tine de mare, am ripostat eu. Din cauza lui am călcat cu stângul.

— Lasă-l, Scout, ce-ai cu el?

— N-avea ce mânca la prânz, am răspuns și m-am pornit să explic amestecul meu în problemele alimentare ale lui Walter.

Acesta se scuturase și acum stătea cuminte lângă noi și trăgea cu urechea. Cu pumnii încleștați, părea gata să înfrunte un alt atac din partea noastră. M-am dat mai aproape de el, cu gândul să-l alung, dar Jem mă opri din nou. Îl cercetă pe Walter cu aer gânditor.

— Ești cumva băiatul domnului Walter Cunningham din Old Sarum? îl întrebă el, iar Walter dădu din cap în semn că da.

Walter arăta ca și cum toată viața n-ar fi mâncat altceva decât pește: ochii albaștri ca și ai lui Dill Harris erau apoși, pleoapele roșii. Fața n-avea nici o culoare, în afară de vârful nasului, care bătea în roz umed. Se juca cu bretelele pantalonilor, zgândărind cârligele metalice.

Brusc, Jem îi zâmbi:

— Vino cu noi acasă, Walter, să luăm masa împreună. Ne-ar face plăcere să vii.

Fața lui Walter mai întâi se însenină, apoi se întunecă din nou.

— Tăticul nostru e prieten cu al tău, stăruii Jem. Scout asta e cam trăsniță, dar să n-ai grijă, n-o să mai sară la bătaie.

— Eu una nu-s așa sigură, m-am grăbit eu să spun, înciudată de ușurința cu care Jem se lipsea de consimțământul meu; dar cum clipele prețioase ale pauzei de prânz treceau ca gândul, am cedat: Bine, Walter, am să-ți dau pace. Îți place fasolea? Știi, Caly e o bucătăreasă strașnică.

Walter își morfolea buzele și tot nu clintea. Jem și cu mine ne-am lăsat păgubași, dar în apropierea casei Radley, numai ce-l auzirăm strigându-ne din urmă:

— Hei, stați că vin și eu!

Când ne ajunsese, Jem începu să discute prietenos cu el.

— Uite, vezi, îl lămuri el, arătându-i casa cu pricina, acolo stă un strigoi. N-ai auzit de el, Walter?

— Ba bine că nu, răspunse acesta. Eram să mă duc pe copcă în primul an când am venit la școală și-am mâncat din nucile celea — oamenii zic că le-a pus otravă și le-a zvârlit peste gardul școlii.

Lui Jem părea că nici nu-i pasă de Bau Radley, acum când ne-avea pe Walter și pe mine lângă el.

— Știi, o dată m-am dus chiar pân-la casa aceea, se lăuda el.

— Cine s-a dus o dată până la casa aceea, n-ar mai trebui s-o ia la sănătoasa când trece prin fața ei, continui eu cu aerul de a mă adresa norilor de pe cer.

— Și cine, mă rog, o ia la sănătoasa, domnișoară Priss?

— Cine? Tu, când ești singur.

Până am ajuns în fața treptelor de la intrarea casei noastre, Walter uitase că e un Cunningham. Jem dădu fuga la bucătărie și o rugă pe Calpurnia să mai pună un tacâm, pentru musafir. Atticus îi ură lui Walter bun sosit și începu cu el o conversație despre recoltă, pe care nici Jem, nici eu n-o puteam urmări.

— De-asta nu pot trece clasa întâi, domnule Finch, fiindcă în fiecare primăvară trebuie să stau acasă și să-l ajut pe tata la tăiat bumbac, dar acum mai avem pe cineva pentru câmp.

— Și pentru asta ați plătit cu un coș de cartofi? Mă interesai eu, dar Atticus îmi făcu un semn din cap.

În timp ce-și umplea farfuria vârf, Walter discuta cu Atticus ca de la bărbat la bărbat, spre surprinderea mea și a lui Jem. Atticus tocmai își expunea punctul de vedere în chestiunile agricole, când fu întrerupt de Walter, care se interesă dacă n-avem cumva un pic de melasă. Tata o chemă pe Calpurnia și ea se înapoie cu o ulcică cu sirop. Așteptă ca Walter să se servească. Dar acesta turnă sirop din belșug pe legume, pe carne, și cred că ar fi turnat și în lapte, dacă n-aș fi sărit să-l întreb ce dracu face.

Farfurioara de argint zăngăni când ulcica fu pusă pe masă, și Walter își trase la iuțeală mâinile în poală. Apoi lăsă capul în jos.

Atticus îmi făcu din nou semn cu capul, dojenitor.

— Dar și-a înecat mâncarea în sirop, protestai eu. A turnat cu ghiotura...

În aceeași clipă am fost chemată de Calpurnia în bucătărie.

Era furioasă, și când Calpurnia era furioasă, gramatica ei o lua razna. Altfel, când nu-și ieșea din fire, gramatica ei nu era mai prejos de a oricărui alt locuitor din Maycomb. Calpurnia, susținea Atticus, știe mai multă carte decât majoritatea oamenilor de culoare.

Mă privea cruciș și cutele mici din jurul ochilor i se adânciseră.

— Nu toți oamenii este ca noi, șuieră ea mânioasă, dar asta nu-i treaba ta. Nu trebuie să spui tare la masă

când cineva mănca altfel. Băiatu' ăsta e pretenul vostru, și chiar de-o vrea să mănca fața de masă, dă-i pace, m-auzi?

— Da' nu e prieten, Caly, e doar un Cunningham...

— Tacă-ți gura! Cine-necine, o dată ce-a pus picioru-n casă la tine, se cheamă că e preten. Și să nu te prind că te legi de felul cum se poartă, ca și când ar fi cine știe ce de capul tău... Ați fi voi mai breji decât Cunninghameii, dar când v-aud cum vă bateți joc de ei, nu dau doi bani pe voi. Dacă nu știi să te porți la masă, n-ai decât să stai aici și să mănca la bucătărie!

Și, cu o lovitură usturătoare, Calpurnia mă expedie prin ușa batantă în sufragerie. Mi-am luat farfuria și m-am întors să-mi termin masa în bucătărie, mulțumită în sinea mea că cel puțin scăpam de umilința de a mă expune privirii celorlalți.

— Lasă c-ai să vezi tu, i-am spus Calpurniei, într-o zi când n-ai să bagi de seamă am să mă duc la Barker's Eddy și-am să mă-nec. Și-ai să vezi atunci ce rău o să-ți pară. Și-apoi, îi dădeam eu înainte, ăsta nu-i singurul ponos pe care-l trăgeam de pe urma ei: m-a învățat să scriu, și asta era numai și numai vina ei.

— Isprăvește o dată cu bombăneala, m-a repezit Calpurnia.

Jem și cu Walter s-au întors la școală înaintea mea: în ceea ce mă privește, făcea să risc o cursă de una singură prin fața casei Radley ca să-i pot destăinui lui Atticus toate nedreptățile Calpurniei.

— De altfel, ține mai mult la Jem decât la mine, am încheiat eu, și i-am cerut lui Atticus s-o alunge neîntârziat.

— Dar te-ai gândit tu vreodată că Jem nu-i dă de furcă nici pe jumătate cât îi dai tu? mi-a răspuns Atticus, și vocea îi suna aspru. Nici prin gând nu-mi

trece să renunț la ea, nici acum, și nici altă dată. Nu ne-am putea descurca nici douăzeci și patru de ore fără ea, îți dai seama ori nu? Gândește-te câte face Caly pentru noi, și fii respectuoasă cu ea, ai înțeles?

M-am întors la școală, urând-o și mai tare pe Calpurnia, până-n clipa când un țipăt neașteptat mă făcu să las baltă pica. Am ridicat ochii și-am văzut-o în mijlocul clasei pe domnișoara Caroline, cu o adevărată expresie de groază întipărită pe față. Își revenise, pare-se, de ajuns în fire ca să-și reia atribuțiile.

— E viu! strigă ea.

Toți băieții din clasă, ca un singur om, i-au sărit în ajutor. Doamne, gândii eu, i-e frică de-un șoricel! Micul Chuck-Prichiduță, proverbial prin faptul că nu-i era silă de nici o vietate, o întrebă:

— Încotro a luat-o, domnișoară Caroline? Repede, spuneți-ne încotro! Apoi, către un băiat din spate: D.C, închide ușa, ca să-l prindem. Iute, donșoară, un' s-a dus?

Domnișoara Caroline întinse un deget tremurător, dar nu spre podea, nici spre catedră, ci spre un ins mătăhălos care mi-era necunoscut.

— Cum, de el e vorba, donșoară? făcu micul Chuck, strâmbându-se decepționat. E viu, donșoară, sigur că e viu. De el v-ați speriat?

— Eram tocmai în dreptul lui, strigă desperată domnișoara Caroline, când se furișa... acela... din părul lui... uite așa se furișa din părul lui...

La care, micul Chuck zâmbi cu gura până la urechi:

— Da' de ce vă temeți de-un păduche, donșoară, n-ați mai văzut niciodată? Nu vă speriați de-atâta lucru, duceți-vă la catedră și faceți lecția mai departe.

Micul Chuck-Prichiduță se număra și el printre cei care nu știau azi ce mănâncă mâine, dar — ce-i al lui

e-al lui — era un gentleman înnăscut. Își strecură mâna pe sub cotul domnișoarei Caroline și așa, braț la braț cu ea, o petrecu prin fața clasei.

— Nu vă mai pierdeți cu firea, donșoară, zicea el, ce atâta sânge rău pentru un păduche. Mă duc să v-aduc un pahar cu apă.

Gazda păduchelui nu părea a se sinchisi câtuși de puțin de tevatura pe care o stârnise. Își explorează pielea capului în susul frunții, descoperi musafirul și-l strivi între arătător și policar.

Domnișoara Caroline îi urmărea manevrele fascinată de oroare. Micul Chuck se întoarse cu un pahar de carton în mână și ea sorbi apa cu nesaț. În sfârșit, recăpătându-și glasul, articulă:

— Cum te cheamă pe tine, băiete?

Cel vizat clipi din ochi:

— Cine, eu?

Domnișoara Caroline dădu din cap.

— Burris Ewell.

Domnișoara Caroline își inspecta catalogul.

— Am un Ewell aici, dar nu am prenumele... Vrei să-mi spui literă cu literă?

— ... Aăă... păi, cum... Așa-mi zice acasă, Burris.

— Bine, Burris, îngână domnișoara Caroline. Cred că e mai bine să te învoiesc pentru restul zilei. Du-te acasă și spală-te pe cap.

Luă de pe catedră o carte groasă, o frunzări, citi ceva câteva clipe.

— Un bun leac de folosit acasă împotriva... Uite, Burris, du-te acasă și spală-te pe cap cu săpun și leșie. După aceea, freacă-ți chica cu gaz.

— Da' de ce, donșoară?

— Ca să scapi de... asta... de păduchi. Vezi, Burris, ar putea să ia și alți copii, și tu nu vrei una ca asta, nu-i așa?

Matahala se ridică. Nu cred să fi văzut vreodată o ființă omenească mai răpănoasă. Gâtul îi bătea în cenușiu închis, mâinile îi erau ruginii, iar unghiile — îndoliate până-n carne. Căta la domnișoara Caroline cu partea curată a feței, cât pumnul de mare. Nimeni nu-l băgase în seamă până acum, probabil din pricină că domnișoara Caroline și cu mine distrasem clasa mai toată dimineața.

— Și, Burris, continuă domnișoara Caroline, te rog să faci o baie înainte de a veni mâine dimineață la școală.

Băiatul chicoti grosolan:

— Ba nu-mi dați deloc pașaportul, donșoară. Mă cărăbăneam eu singur, că mi-am făcut porția pentru anul ăsta.

Domnișoara Caroline era în mare încurcătură:

— Ce vrei să spui?

În chip de răspuns, matahala pufni disprețuitor.

— E un Ewell, doamnă, asta-i, interveni un veteran al clasei.

Eu eram numai urechi, curioasă să aflu dacă această lămurire va fi tot atât de rău primită ca și a mea. De data asta, însă, domnișoara Caroline părea gata să-l asculte.

— Toată școala e plină de ei. În fiecare an vin în prima zi și se lasă pe urmă păgubași. I-aduce doamna care face înscrierile la școală, fiindcă-i sperie cu șeriful, dar nu încearcă să-i țină cu sila. Zice că dacă le trece numele în catalog și-i aduce în prima zi, și-a făcut îndeajuns datoria față de lege. Puteți să le puneți „absent” de-acum pentru tot restul anului...

— Bine, dar părinții lor? întrebă domnișoara Caroline cu interes neprefăcut.

— N-au mamă, sună răspunsul, iar tatăl lor e un scandalagiu.

Toate astea păreau să-l măgulească pe Burris Ewell.

— De trei ani viu în prima zi de școală la-ntâia, explică el devenind deodată comunicativ. Îmi închipui că dacă-s deștept anul ăsta, o să mă treacă într-a doua...

— Burris, stai jos, te rog, spuse domnișoara Caroline, și în clipa aceea am simțit că făcuse o gafă teribilă: matahala, care abia o lăsase mai moale, se oțărî:

— Cercați să mă siliți, donșoară...

Micul Chuck-Prichiduță se ridică în picioare.

— Lăsați-l să plece, doamnă. E un bătăran, bătăran până-n măduva oaselor. Cine știe ce-i în stare să facă, și-s copii mici p-aici.

...Printre care, mai mărunțel decât toți, se număra de altfel și micul Chuck-Prichiduță, dar când Burris Ewell s-a întors către el, mâna dreaptă îi coborî spre buzunar.

— Ia seama, Burris, îl preveni el. Mai degrabă intru-n păcat decât să stric o privire pe tine. Hai, du-te acasă.

Năpârstocul, pe jumătate cât Burris, părea că-l intimidează, iar domnișoara Caroline profită de acest moment de ezitare:

— Du-te acasă, Burris, spuse dânsa, că de nu, îl chem pe director. Va trebui să-i raportezi în orice caz.

Matahala pufni din nou și o luă greoi spre ușă.

Ajuns la o distanță care-l pune în afară de orice pericol, strigă:

— N-ai decât să raportezi, și mai du-te dracului! Nu s-a născut încă scârba de învățătoare care să mă trimită unde-o vrea ea. Nu mă trimiți nicăieri, donșoară, așa să știi, nu mă trimiți nicăieri!

Așteptă până se convinse că o podidiseră lacrimile, apoi ieși din clasă cu pași târșâiți.

Ne-am îmbulzit cât ai clipi în jurul catedrei, încercând care mai de care s-o mângâiem. Un bătăran și pace... lovitură sub centură... astea nu-s maniere de Maycomb, domnișoară Caroline. Zău că nu-s... ei, haideți, nu vă mai necăjiți atâta. Domnișoară Caroline, de ce nu ne citiți o poveste? Știți, povestea aia cu pisica, de azi dimineață, era într-adevăr nostimă de tot...

Domnișoara Caroline își suflă nasul și ne surâse printre lacrimi:

— Vă mulțumesc, dragii mei.

Ne trimise la locuri, deschise o carte, apoi îmbrobodi clasa întâi cu o poveste lungă-lungă cu o broască râioasă care locuia într-un palat.

Când am trecut pe dinaintea casei Radley pentru a patra oară în ziua aceea — de două ori în galop — eram aproape tot atât de dezolată ca și ea. Dacă anul școlar va fi și în rest la fel de bogat în drame ca prima zi, poate că am să mă amuz întrucâtva, dar la gândul de a petrece nouă luni fără să am voie să citesc și să scriu, simțeam că-mi vine să-mi iau lumea-n cap.

Până seara, pusesem la punct cea mai mare parte din planurile mele de emancipare; când Jem și cu mine ne-am luat la întrecere pe trotuar ca să-l întâmpinăm pe Atticus, care se întorcea de la treburile lui, l-am lăsat să mi-o ia binișor înainte. Așa ne era obiceiul — să dăm fuga în calea tatei când îl zăream de departe, cotind după poștă. Atticus părea să fi uitat

căderea mea în dizgrație de la prânz, căci mă copleși cu întrebări în legătură cu școala. Cum însă îi răspundeam monosilabic, mă lăsă în pace.

Calpurnia își dădea seama, probabil, că avusesem o zi proastă, fiindcă mă lăsa s-o privesc cum gătește:

— Închide ochii și deschide gura, îmi spuse, am o surpriză pentru tine.

Rareori făcea pesmeciori, fiindcă zicea că n-are niciodată timp, dar azi, cu noi doi plecați la școală, n-a mai avut cine să-i scoată sufletul. Știa că-mi plac pesmeciorii.

— Mi-ați lipsit azi, grăi dânsa. Casa mi se părea atât de pustie, încât, pe la două, am deschis aparatul de radio.

— De ce? Că doar stăm în casă numai când plouă.

— Așa-i, răspunse Calpurnia, dar măcar unul din voi tot e destul de aproape ca să m-audă când îl strig. Mă mir și eu singură cât timp îmi pierd în fiecare zi numai strigându-vă. Ei, zise ea ridicându-se de pe scaunul de bucătărie, cred că am destulă vreme să mai fac o tavă de pesmeciori. Acum, du-te, și lasă-mă să pregătesc cina.

Calpurnia se aplecă și mă sărută. Am zbughit-o afară, minunându-mă ce-o apucase. Sigur, vrea să se împace cu mine, îmi ziceam, prea mă bruftuluiește și mă repede mereu, și-a dat seama în sfârșit de greșeala și grosolănia ei, și îi pare rău, dar e prea încăpățânată ca să recunoască deschis. Întâmplările acelei zile mă copleșiseră.

După cină, Atticus se instalează cu ziarul în fotoliu, ca de obicei, și mă strigă:

— Scout, ești gata? Citim?

Dumnezeu îmi dădea mai mult decât puteam să îndur; m-am refugiat pe veranda din față. Atticus se luă după mine.

— S-a întâmplat ceva, Scout?

I-am răspuns că nu mă simțeam bine și că dacă el n-are nimic împotriva, nu m-aș mai duce la școală.

Atticus se așază în balansoar, picior peste picior. Degetele îi alunecară spre buzunarul ceasului — numai așa putea să gândească, zicea el. Aștepta într-o tăcere binevoitoare; am căutat să câștig teren:

— Tu n-ai mers niciodată la școală și totuși te descurci foarte bine, de ce n-aș rămâne și eu acasă? Poți să mă-nveți, la fel cum bunicu' te-a învățat pe tine și pe unchiu' Jack.

— Nu, nu pot, răspunse Atticus. Eu trebuie să lucrez ca să-mi câștig existența. Și-apoi, m-ar închide dacă te-aș ține acasă... Deseară iei o sare amară și mâine te duci la școală.

— Mă simt bine, zău...

— Îmi închipuiam eu. Atunci, ia spune-mi, care-i pricina?

Puțin câte puțin, i-am istorisit toate necazurile zilei:

— ...și ea mi-a spus că m-ai învățat greșit, și că n-o să mai putem citi împreună niciodată, niciodată. Te rog, nu mă mai trimite, te rog, *sir*.

Atticus se ridică și făcu câțiva pași până la capătul verandei. Când isprăvi cu examenatul viței sălbatice, se apropie iar de mine.

— În primul rând, îmi spuse, dacă ai putea să-nveți un mic șiretlic, Scout, te-ai împăca mult mai bine cu fel de fel de oameni. Nu poți înțelege pe altul dacă nu privești lucrurile din punctul lui de vedere.

— Cum adică?

— ...adică, dacă nu-ți pui papucii celuilalt și nu umbli puțin cu ei.

Și Atticus îmi spuse că învățasem multe lucruri pe ziua de azi, dar că și domnișoara Caroline învățase câte ceva. Bunăoară, că un Cunningham nu primește nimic, dar dacă Walter și cu mine ne-am fi pus papucii ei, am fi văzut că în fond greșise din bună intenție. De ce i-am pretinde să învețe într-o zi toate manierele Maycombului? N-o putem ține de rău pentru că nu știuse să se descurce.

— Ba da, m-am încăpățânat eu. Am crezut că fac bine dacă citesc, iar ea m-a luat la rost. Ascultă, Atticus, eu nu mă mai duc la școală! Și în clipa aceea mă fulgeră o idee: Burris Ewell! Îl știi pe Burris Ewell? Nu vine la școală decât în prima zi. Doamna care ne înscrie zice că și-a făcut îndeajuns datoria față de lege dacă l-a înscris în catalog.

— Dar tu, Scout, nu poți face una ca asta, ripostă Atticus. Câteodată, în cazuri excepționale, e mai bine să forțezi puțin legea. În cazul tău, însă, legea trebuie să rămână lege. Așa că, la școală cu tine.

— Nu văd de ce eu nu, și Burris da...

— Atunci, ascultă-mă.

Și Atticus începu să-mi spună că de trei generații Ewellii erau rușinea Maycombului. Nici nu-și amintește ca vreunul din ei să fi muncit cinstit măcar o zi. După Crăciun, când vom scoate pomul, o să mă ia cu el și o să-mi arate unde stăteau și ce viață duceau. Oameni care trăiau ca animalele...

— Ar putea să meargă la școală oricând poftesc, la cel mai mic semn că vor să învețe, urmă el. Mijloace de a-i aduce la școală cu sila există, dar e stupid să-i silești pe cei de felul lor să se integreze într-o ambianță nouă...

— Dacă nu m-aș duce mâine la școală, m-ai sili?

— Să lăsăm asta, mi-o tăie sec Atticus. Dumneata, domnișoară Scout Finch, ești un om ca toți oamenii. Prin urmare, trebuie să te supui legii.

Îmi mai spusese că Ewellii erau membrii unei societăți închise, formată numai din Ewelli. În anumite împrejurări, oamenii ca toți oamenii aveau înțelepciunea să le acorde unele privilegii, trecându-le pur și simplu cu vederea anumite îndeletniciri. Uite, bunăoară, nimeni nu-i forțează să meargă la școală. Sau altceva: domnului Bob Ewell, tatăl lui Burris, i se îngăduie să vâneze și să pună capcane în afara sezonului de vânatoare.

— Dar e o faptă rea, Atticus, am comentat eu, căci în comitatul Maycomb a vâna în afara sezonului era o sfidare a legii, o culpă capitală în ochii mulțimii.

— E împotriva legii, ai dreptate, întări tatăl meu, și cu siguranță că este o faptă rea, dar când un om își cheltuiește ajutorul de șomaj pe whisky nedistilat, copiii lui plâng de foame. Nu cunosc nici un proprietar din împrejurimi care să întoarcă spatele acestor copii când vin să le ofere vânatul prins.

— Domnul Ewell n-ar trebui să facă una ca asta...

— Sigur că n-ar trebui, dar n-o să-și schimbe niciodată felul de-a fi. Și atunci, e drept să cadă păcatul asupra copiilor lui?

— Nu, *sir*, murmurai eu; mai făcui totuși o ultimă încercare: Dar dacă am să mă duc mai departe la școală, n-am să mai pot citi niciodată...

— Și ăsta-i marele tău necaz, nu-i așa?

— Da, *sir*.

Când Atticus mă privi, văzui pe fața lui expresia aceea care mă făcea totdeauna să mă aștept la ceva.

— Știi tu ce-i acela un compromis? mă întrebă.

— Să forțezi legea?

— Nu. Compromisul este o înțelegere la care se ajunge prin concesii făcute de ambele părți. Uite cum vom proceda: dacă tu recunoști că e necesar să mergi la școală, vom continua să citim în fiecare seară ca și până acum. S-a făcut?

— Da, *sir!*

— Vom considera afacerea încheiată chiar fără formalitățile de rigoare, adăugă el în clipa când mă văzu gata să scuiș.

În timp ce deschideam ușa din față, îmi mai puse în vedere:

— Ascultă, Scout, e mai bine să nu pomenești la școală de conversația noastră.

— De ce?

— Mi-e teamă de puternica opoziție pe care autoritățile competente ar putea s-o facă acțiunii noastre.

Jem și cu mine eram obișnuiți cu stilul dispozițiilor tatălui nostru și aveam libertatea să-l întrerupem ca să cerem explicații ori de câte ori nu pricepeam ceva.

— Poftim?

— Eu n-am fost niciodată la școală, mă lămuri Atticus, dar ceva îmi spune că dacă te-ai apuca să mărturisești domnișoarei Caroline că citim în fiecare seară, s-ar supăra, și nu mi-ar place să se supere *pe mine*.

Toată seara ne-a ținut Atticus într-o criză de răs, citindu-ne cu gravitate coloane întregi despre unul care se suise pe un pavilion fără nici un motiv deslușit, ceea ce însă a fost pentru Jem un motiv arhisuficient ca să-și petreacă sâmbăta următoare cocoțat în „casa din copaci”. A stat acolo de la micul dejun până-n amurg, și ar fi rămas în pom și noaptea, dacă Atticus

nu i-ar fi tăiat liniile de aprovizionare. Aproape toată ziua mi-o petrecusem urcând și coborând, făcându-i comisioane, aprovizionându-l cu cărți, hrană și apă; tocmai îi căram așternutul, când Atticus mi-a spus că, dacă nu mă mai ocup de el, Jem are să coboare. Și a avut dreptate.

4

Celelalte zile de școală n-au trecut sub auspicii mai bune decât prima. Într-adevăr, totul n-a fost decât un program fără sfârșit, care s-a transformat treptat într-o unitate, în cadrul căreia statul Alabama a cheltuit mile de hârtie de calc și de creioane colorate în bunele, dar infructuoasele sale intenții de a mă învăța „dinamica grupurilor”. Ceea ce Jean numea Sistemul Zecimal Dewey fusese aplicat până la sfârșitul primului meu an școlar în toate clasele, așa că n-am putut să-l compar cu alte metode de învățământ. Singura posibilitate era să mă uit în jurul meu: Atticus și unchiul meu făcuseră școala acasă și știau de toate, sau, cel puțin, ce nu știa unul, știa celălalt. Mai mult: nu puteam să nu observ că tata slujise ani de zile în legislatura statului, ales de fiecare dată fără nici o opoziție, deși nu avea nici în clin, nici în mână cu ajustările pe care profesorii le considerau indispensabile pentru a face din cineva un bun cetățean. Jem, educat pe o bază semizecimală, părea în perfectă stare de funcțiune atât de unul singur cât și în grup, dar, desigur, nu era un exemplu concludent: nici un sistem de învățământ iscodit de mintea omenească nu l-ar fi putut împiedica să citească. În ceea ce mă privește, însă, nu știam nimic în afară de ce spicuiam din revista *Time*, din tot ce-mi pica în mână la mine acasă; să nu fie, dar, de mirare că, târându-mă cu indolență pe calea sistemului școlar al comitatului Maycomb, aveam senzația stăruitoare că-mi lipsește ceva. Ce anume nu știam, dar nu mă puteam împăca cu ideea că doisprezece ani de plictiseală neîntreruptă e tot ceea ce-mi putea oferi statul.

În timpul anului, pentru că scăpam de la școală cu o jumătate de oră înaintea lui Jem, care stătea până la trei, treceam în goana mare pe dinaintea casei Radley și nu mă opream decât la adăpostul verandei noastre din față. O dată însă, pe când alergam așa, privirea-mi fu atrasă de ceva, și-mi fu atât de imperios atrasă, încât, după ce-am respirat o dată adânc și m-am uitat bine împrejur, am luat-o îndărăt.

La marginea proprietății Radley stăteau de strajă doi stejari vechi; își întinseseră rădăcinile, ieșite afară din pământ, până-n drumul lateralnic. Unul din copacii aceia îmi atrăsese atenția.

Dintr-o scorbură aflată chiar deasupra ochilor mei ieșea afară o bucată de poleială, care scliffea în soarele după-amiezii. M-am ridicat pe vârfuri, am mai strecurat o privire în jur, apoi am vârât mâna în scorbură și am scos la iveală două pachetele cu gumă de mestecat, înfășurată doar în poleială.

Primul impuls era să le pun în gură fără întârziere, dar mi-am adus aminte unde sunt. Am tulit-o acasă și, pe verandă, mi-am examinat prada. Guma părea proaspătă. O mirosii: într-adevăr, avea o aromă ispititoare. Am lins-o și am așteptat. Văzând că n-am murit, am vârât-o toată în gură: era marca „Wrigley Double-Mint”.

Când a venit Jem acasă, m-a întrebat de la cine aveam atâta gumă de mestecat. I-am spus c-o găsisem.

— Nu mânca de pe jos, Scout.

— Nu e de pe jos, ci din copac.

Jem bombăni nu știu ce.

— Ba da, zău, am stăruit eu. Uite, în copacul acela de lângă școală era înfiptă.

— Scuip-o imediat!

Am scuipat-o. Și așa gustul i se dusesse.

— Am mestecat-o toată după-amiaza, și încă n-am murit, nici nu m-am îmbolnăvit, nu m-am lăsat totuși.

Jem bătu din picior:

— Nu știi că n-ai voie nici măcar să te atingi de copacii aceia? Poți să mori pe loc.

— Da' tu n-ai atins casa?!

— Asta-i altceva! Du-te și clătește-ți gura, chiar acum, m-ai auzit?

— Nici nu mă gândesc, îmi strică gustul.

— Dacă nu te duci, te spun Calpurniei!

Am preferat să-i fac pe plac lui Jem decât să stric relațiile cu Calpurnia. Nu știu din ce pricină, primul an de școală schimbuse mult relațiile dintre noi două: tirania, nedreptățile și ingerințele Calpurniei în treburile mele personale se preschimbaseră într-o bombăneală blajină, de dezaprobare la un mod mai general. În ceea ce mă privește, depuneam mari eforturi, câteodată, ca să n-o provoc.

Se apropia vara. Jem și cu mine o așteptam cu nerăbdare. Era anotimpul nostru preferat: vara însemna să dormim în paturi de campanie pe veranda din dos, ori să încercăm să dormim în „casa din copaci”; vara însemna o mulțime de bunătați și o mie de culori într-un peisaj potopit de soare; dar, mai presus de orice, vara însemna Dill.

În ultima zi de școală, ni s-a dat drumul mai devreme. Jem și cu mine am pornit-o spre casă împreună.

— Cred că mâine își face apariția și bătrânul Dill, i-am spus eu.

— Mai curând poimâine, fu de părere Jem. În Mississippi li se dă drumul cu o zi mai târziu.

Când am ajuns la stejarii din dreptul casei Radley și când tocmai ridicam, pentru a suta oară, degetul ca să arăt scorbura unde găsisem guma de mestecat, în speranța că-l voi convinge în sfârșit pe Jem că o descoperisem acolo, privirea-mi fu atrasă de o altă bucățică de poleială.

— O văd, Scout, o văd...

Jem se uită și el în jur, întinse mâna și, cu mare grijă, băgă în buzunar un pachetel lucitor. Alergarăm acasă și, pe veranda din față, examinarăm obiectul: era o cutiuță pe care fuseseră lipite bucățele de poleială de la învelitorile gumelor de mestecat. O cutie de acelea în care se vând verighete, învelită în catifea purpurie, și cu o încuietoare minusculă, pe care Jem o deschise. Înăuntru erau, una peste alta, două monezi de câte un *penny*, lucioase de lustruite ce erau. Frate-meu le cercetă cu atenție.

— Capete de indieni, constată el. O mie nouă sute șase, Scout, iar astălaltă e din o mie nouă sute. Să știi că sunt chiar vechi.

— O mie nouă sute, repetai eu. Ia spune...

— Taci puțin, să mă gândesc...

— Jem, tu crezi că e ascunzătoarea cuiva?

— N-nu, nu prea cred să treacă cineva pe-aici în afară de noi, doar dacă o fi a vreunui om mare...

— Oamenii mari n-au nevoie de ascunzători. Ce zici, Jem, să le păstrăm?

— Știu eu? Cui să le înapoiem? Sunt sigur că nu trece nimeni pe-acolo... Cecil o ia pe strada din dos și ocolește tot orașul ca să ajungă acasă.

În fiecare zi de școală, Cecil Jacobs, care locuia la capătul străzii noastre, lângă oficiul poștal, făcea o milă în plus ca să ocolească ograda Radleyilor și a bătrânei doamne Henry Lafayette Dubose — a treia

casă de la noi în susul străzii. Părerea vecinilor era unanimă: doamna Dubose era cea mai răutăcioasă bătrână din câte se pomeniseră vreodată pe lume. Jem n-ar fi trecut pe lângă curtea ei neînsoțit de Atticus.

— Ce crezi c-ar trebui să facem, Jem?

Un lucru aparține găsitului, până la dovedirea unui titlu de proprietate. A rupe întâmplător o camelie, a trage o dușcă de lapte cald mulș de la vaca domnișoarei Maudie Atkinson pe o zi de vară, ori a mânca fructe dintr-o grădină străină — toate astea făceau parte din cultura noastră etică, dar cu banii era altceva.

— Știi ce? hotărî Jem. O să-i păstrăm până începe școala, și-atunci o să merg de la unul la altul și o să-ntreb ai cui sunt. Or fi ai vreunui copil care vine la școală cu autobuzul. De bucurie că s-a terminat școala, o fi uitat de ei. Ai cuiva trebuie să fie, neapărat. Uite ce lustruiți sunt. Țștia-s bani păstrați.

— Țhî, dar de ce-ar păstra și guma tot așa? Știi doar că nu ține.

— Asta, Scout, n-aș putea să-ți spun. Banii aceștia, însă, au valoare pentru cineva...

— Cum adică, Jem?...

— Capetele de indieni, vezi tu, vin de la indieni. Asta-i, cum s-ar spune, vrăjitorie curată, îți aduce noroc. Adică, bineînțeles, nu pui fripti pe nepusă masă, ori ceva în genul ăsta, dar chestii cu viața lungă, sănătate, sau note mari la lucrările de control... cam la de-alde astea îmi închipui că ține cineva cu adevărat. Am să le pun în cutia mea.

Înainte de a se duce în camera lui, Jem se mai uită o dată lung la casa Radley. Și iar mi-a părut gânditor.

După două zile își făcu și Dill apariția, într-un nimb de glorie: venise singur-singurel cu trenul de la

Meridian până la Maycomb Junction — ceea ce nu era decât o exprimare politicoasă, pentru că adevăratul Maycomb Junction se afla în comitatul Abbott — iar aici îi ieșise în întâmpinare domnișoara Rachel, cu singurul taxi care exista în Maycomb; luase masa în vagonul restaurant și văzuse doi gemeni siamezi coborâți din tren la Bay St. Louis, istorisire la care ținu morțiș în ciuda tuturor amenințărilor. Lepădase pantalonașii aceia îngrozitori, prinși cu nasturi de cămașă, și purta acum un pantalon scurt adevărat, cu curea; de crescut nu mai crescuse, dar era ceva mai solid; ne-a spus că-și văzuse tatăl: era mai înalt decât al nostru, avea cioc negru și era președintele Căii Ferate Louisville & Nashville.

— L-am ajutat nițel și pe mecanic, completă el căscând plictisit.

— L-ai ajutat pe naiba, îl puse Jem la punct. Hai, termină, Dill. Mai bine zi de-a ce o să ne jucăm noi azi?

— De-a Tom, Sam și Dick, propuse Dill. Haidem în curtea din față.

Îi convenea să se joace de-a băieții Rover, fiindcă jocul avea trei roluri respectabile. Probabil că se cam plictisise de rolurile noastre de caracter.

— Ba, ia mai slăbiți-mă, am intervenit eu, sătulă să-l mai fac pe Tom Rover, care își pierde brusc memoria în mijlocul unui film și iese din scenariu până la sfârșit, când e regăsit în Alaska. Inventează altceva, Jem.

— Ba, uite, m-am săturat să tot inventez.

Plictisiți din prima noastră zi de libertate! Ce-o să fie mai târziu dacă acum era așa!

Merserăm fără chef în curtea din față, și Dill rămase cu ochii pierduți în josul străzii, cătând la fațada lugubră a casei Radley.

— Miroase a... mort, făcu el. Ba nu, așa să știți, întări când i-am spus să înceteze.

— Vrei să zici că știi după miros dacă cineva-i pe moarte?

— Nu, vreau să zic că dacă miros pe cineva, pot să spun dacă o să moară. M-a învățat o doamnă bătrână. Și Dill se înclină spre mine, adulmecându-mă: Jean Louise Finch, tu ai să mori răspoimăine.

— Dacă nu taci, te pocnesc. Să știi că te pocnesc!

— Ei, dar terminați o dată, bombăni Jem. Vorbiți de parc-ați crede în Aburii Fierbinți.

— Și tu vorbești de parcă n-ai crede, replicai eu.

— Ce-i aia Abur Fierbinte? se interesă Dill.

— N-ai mers niciodată noaptea pe un drum singuratic? N-ai trecut pe lângă un foc fierbinte? Abur Fierbinte, îi explică Jem, e cineva care nu poate s-ajungă în rai și atunci se târăște înapoi și-ncolo pe drumurile părăsite; dacă treci prin el, când mori devii și tu ca el, și umbli noaptea ca să furi suflarea oamenilor...

— Și cum faci ca să nu treci printr-unul ca ăsta?

— Nu poți să faci nimic. Câteodată se-ntind de-a curmezișul drumului. Dacă trebuie neapărat să treci atunci spui:

Înger luminate,
Viață după moarte,
Piei din calea mea,
Duhul nu mi-l lua.

Asta-l oprește să te mai învăluie.

— Să nu crezi o iotă, Dill! l-am prevenit cu. Calpurnia zice că astea-s povești de-ale negrilor.

Jem îmi aruncă o căutătură urâtă, totuși spuse:

— Ei, haideți, ne jucăm ori ba?

— Să ne dăm de-a dura cu cauciucul de la automobil, propusei eu.

— Știi că-s prea mare pentru asta, oftă Jem.

— Împinge-ne tu pe noi.

Alegai în curtea din dos și scosei de sub casă o anvelopă veche.

O rostogolii până-n curtea din față.

— Eu sunt prima!

Dill însă credea că el s-ar cuveni să fie primul, dat fiind că abia sosise.

Jem făcu pe arbitrul, îmi acordă mie prima plimbare și un timp mai lung lui Dill, așa că mă ghemuii înăuntrul cauciucului.

Până la ceea ce a urmat, nu mi-am dat seama că-l jignisem pe Jem, contrazicându-l în privința Aburilor Fierbinți, și că n-aștepta decât prilejul ca să mi-o plătească. S-a răzbunat dând vânt cauciucului în jos, pe drumul lateral. Pământul, cerul și casele se contopiră într-o paletă nebună; urechile îmi vâjâiau, mă sufocam și nu reușeam să-mi scot mâinile ca să mă opresc, pentru că erau prinse între piept și genunchi. Singura mea nădejde era că Jem va fugi mai repede decât cauciucul, sau că voi fi oprită de bordura trotuarului. Îl auzeam alergând și urlând în urma mea.

Cauciucul sări pe pietriș, se rostogoli peste drum, se izbi de o piedică și mă azvârli pe pavaj ca pe un dop. Amețită, cu o senzație de greață, am rămas lată pe asfalt. Apoi mi-am scuturat capul și am așteptat să contenească vâjâitul din urechi, când am auzit deodată vocea lui Jem:

— Hai, Scout, șterge-o de acolo, repede!

Ridicai capul și mă trezii fixând treptele casei Radley, care se înălțau în fața mea. Am înghețat.

— Haide, Scout, nu mai sta culcată acolo! urlă Jem. Ridică-te o dată! Ce, nu poți?

Mi-am revenit și m-am ridicat tremurând toată.

— Ia și cauciucul! se agita Jem, furios. Adu-l cu tine! Ce, n-ai nici un dram de minte?

Când mi-am revenit, am luat-o la goană înapoi spre ei cât de repede îmi îngăduiau genunchii tremurători.

— De ce nu l-ai adus? răcni frate-meu.

— De ce nu-l aduci *tu*? țipai eu mai tare.

Jem conteni.

— Hai, du-te, nu e departe de gard. Doar ai atins o dată casa, ce, ai uitat?!

Cred că Jem m-ar fi mâncat de vie, dar, cum n-avea încotro, coborî în fugă drumul, la poartă păși de parcă ar fi călcat pe apă, apoi năvăli în ogradă și recuperează cauciucul.

— Ei, ați văzut? jubilă el, triumfător și încruntat. Mare scofală! Pe cuvântul meu, Scout, uneori te porți ca o fată în așa hal, că mi-e și rușine!

De fapt, mai era ceva ce nu știa el, dar m-am decis să nu-i spun.

— E ora limonadei! o auzirăm în clipa aceea strigând pe Calpurnia, care se ivise în ușa din față. Hei, voi! Nu mai stați în soarele ăsta fierbinte, fuga-ncoa' să nu vă prăjiți de vii!

Limonada la mijlocul dimineții era unul din ritualurile verii. Calpurnia lăsă pe terasă un urcior și trei pahare, apoi se întoarse la treburile ei. Mie uneia puțin îmi păsa că nu sunt în grațiile lui Jem: limonada avea darul să-l readucă în toane bune.

Jem dădea pe gât al doilea pahar plin când, deodată, se bătu cu pumnul în piept:

— Acum știu de-a ce să ne jucăm, rosti el. Ceva nou, nemaipomenit.

— Ce? făcu Dill curios.

— De-a Bau Radley!

Isteț mai era Jem câteodată! Mai mult ca sigur că născocise jocul ăsta ca să-mi dea mie a-nțelege ce puțin îi păsa lui de tot neamul Radleyilor și ce lașă eram eu în comparație cu el, eroul neînfricat...

— Bau Radley? Ei, cum? îl descusu Dill.

— Uite cum. Tu, Scout, explică Jem, poți să fii doamna Radley...

— O să-ți spun eu dacă vreau. N-aș crede.

— Da' ce-i cu tine? mă luă Dill la rost. Tot ți-e frică?

— Dacă vine la noapte, când dormim cu toții?...

Jem fluieră a pagubă...

— Bine, Scout, dar de unde o să știe el ce facem noi? Și-apoi, nu cred că mai e acolo. A murit de mulți ani și i-au dat drumul pe horn.

— Jem, interveni Dill, tu și cu mine putem să ne jucăm, dar dacă Scout se teme, n-are decât să se uite la noi.

Eram adânc încredințată că Bau Radley era în casă, dar fiindcă n-aveam cum dovedi, mi s-a părut mai cuminte să-mi țin gura, ca să nu mai fiu acuzată că aș crede în Aburi Fierbinți, fenomen la care eram imună în timpul zilei.

Jem distribui rolurile: eu eram doamna Radley și nu aveam altceva de făcut decât să ies și să mătur veranda. Dill era bătrânul domn Radley: se plimba în sus și-n jos pe drum și tușea ori de câte ori i se adresa Jem. Frate-meu era, desigur, Bau: se vâra sub treptele din față, de unde țipa și mugea din când în când.

Pe măsură ce înaintam în miezul verii, jocul nostru progresa și el. L-am cizelat și l-am desăvârșit, i-am adăugat dialog și intrigă; până când am fabricat o mică piesă, căreia îi aduceam zilnic modificări.

Dill era un personaj negativ de primă clasă: intra în orice rol de caracter și s-ar fi încredințat, putea să pară și înalt dacă personajul diabolic trebuia să fie înalt. Era pe măsura celor mai afurisite personaje ale lui: cel mai rău era un got. Eu jucam în silă cucoanele de toate categoriile care apăreau în piesă. Nici o clipă nu mi s-a părut că-i mai interesant decât de-a Tarzan, și toată vara parcă am avut un nod în gât, cu toate asigurările lui Jem că Bau Radley era mort și că n-am ce păți cu el și cu Calpurnia lângă mine în timpul zilei și cu Atticus acasă, noaptea. Jem era cu-adevărat un erou înnăscut.

Drama pe care o jucam era plină de melancolie, țesută din bucățele și frânturi de bârfe și legende locale: doamna Radley fusese o femeie frumoasă, până când se căsătorise cu domnul Radley și-și pierduse toți banii. De asemenea își pierduse aproape toți dinții, părul și, în plus, arătătorul de la mâna dreaptă (asta era contribuția lui Dill, care zicea că Bau i-l mușcase într-o noapte când nu găsisese să mănânce nici pisici, nici veverițe); ea stătea în salon și plângea mai tot timpul, în vreme ce Bau ciopârțea puțin câte puțin toată mobila din casă.

Tustrei eram apoi băieții care o pățiseră: uneori eu făceam pe judecătorul de minori; Dill îl aducea pe Jem și-l băga pe sub trepte, pocnindu-l cu mătura. Jem reapărea, de la caz la caz, sub chipul șerifului, al unor cetățeni din oraș sau al domnișoarei Stephanie Crawford, care știa despre familia Radley mai mult ca oricine altul din Maycomb.

Când venea momentul mării scene a lui Bau, Jem se furișa în casă, șterpelea foarfeca din sertarul mașinii de cusut profitând de un moment de neatenție al Calpurniei, apoi se instala în balansoar și tăia ziare.

Dill trecea pe lângă el, tușea, iar Jem se prefăcea că-i înfige foarfeca în coapsă. De unde stăteam eu, totul părea chiar adevărat.

Când domnul Nathan Radley trecea pe lângă noi în drumul lui zilnic spre oraș, încremeneam și nu scoteam o vorbă, până ce-l pierdeam din vedere; apoi încercam să ne închipuim ce ne-ar face dac-ar bănuși. Suspendam activitatea noastră și când se ivea vreun vecin; odată, am văzut-o pe domnișoara Maudie Atkinson privindu-ne fix de peste drum, cu mâna în care ținea foarfecile de grădină suspendată în aer.

Într-o zi, eram atât de absorbiți de interpretarea Capitolului XXV, Cartea a II-a din „Familia unui om”, încât nu l-am observat pe Atticus, care stătea pe trotuar și ne privea, lovindu-și genunchiul cu o revistă făcută sul. Soarele era la nămiezi.

— De-a ce vă jucați? ne întrebă.

— De-a nimic, bolborosi Jem.

Tăgăda fratelui meu mi-a dat a înțelege că jocul era secret, de aceea n-am zis nimic.

— Atunci ce faceți cu foarfeca aceea? De ce tăiați ziarul? Dacă e de astăzi, vă arăt eu vouă.

— Nu facem nimic.

— Cum nimic?

— Nimic, *sir*.

— Dați-mi foarfeca, spuse Atticus. Nu-i jucărie pentru voi. Nu cumva astea au vreo legătură cu familia Radley?

— Nu, *sir*, încercă Jem să tăgăduiască mai departe, roșind ca para focului.

— Nădăjduiesc din toată inima că nu, spuse Atticus sec și intră în casă.

— Je-em...

— St! S-a dus în salon și ne poate auzi de-acolo.

O dată la loc sigur în curte, Dill îl întrebă pe Jem dacă ne mai puteam continua joaca.

— Nu știu, Atticus n-a spus să nu ne jucăm...

— Jem, am încercat eu, cred că Atticus știe.

— Nu, nu știe. Dacă ar fi știut, ne-ar fi spus.

Nu eram sigură, dar Jem m-a învinuit că mă port ca o fată, că fetele își fac totdeauna fel de fel de idei și că de aceea nimeni nu le poate suferi și dacă o s-o țin tot așa, n-am decât să mă duc să-mi caut niște fete cu care să mă joc.

— Bine, atunci dă-i drumu-nainte, i-am spus, și-ai să vezi tu!

Sosirea lui Atticus era al doilea motiv pentru care voiam să ies din joc. Primul îl aveam mai dinainte, din ziua când mă rostogolisem în curtea din fața casei Radleyilor. Cu toată amețeala, greața și larma stârnită de Jem, urechea îmi prinsese și un alt sunet, atât de înfundat, încât nu l-aș fi auzit cu nici un chip de pe trotuar: în casă, cineva râdea.

5

Tot cicălindu-l, am reușit până la urmă să-l conving pe Jem și, spre ușurarea mea, o vreme a lăsat-o mai moale cu jocul. Continua să susțină totuși că Atticus n-ar fi spus că n-avem voie, ceea ce înseamnă că în realitate aveam. Ei, și chiar dacă Atticus ar spune nu, ar găsi el, Jem, o porțiță de scăpare: n-am avea decât să schimbăm numele personajelor și gata, nimeni nu ne-ar mai putea învinui că ne jucăm de-a cineva anume.

Dill a îmbrățișat din toată inima planul acesta de acțiune. Oricum Dill, care-i ținea hangul lui Jem în toate privințele, îmi cam punea răbdarea la încercare. La începutul verii mă ceruse în căsătorie, ca îndată după aceea să uite. Mă însemnase ca pe un lucru al lui, zicându-mi că sunt singura fată pe care o va iubi vreodată, apoi mă neglijase. L-am bătut în două rânduri, dar nu mi-a folosit la nimic, dimpotrivă, s-a împrietenit și mai mult cu Jem. Petreceau zile întregi în „casa din copaci” complotând și plănuiind, iar pe mine mă chemau numai când aveau nevoie de un al treilea. Așa că, un timp nu m-am amestecat nici eu în proiectele lor mai temerare și, cu riscul de a fi numită „fată”, mi-am petrecut amurgurile care mai rămăseseră din vara aceea mai mult cu domnișoara Maudie Atkinson, pe veranda ei.

Jem și cu mine aveam totdeauna dreptul de liberă intrare în curtea domnișoarei Maudie, cu condiția să nu ne apropiem de azalee, însă relațiile noastre nu erau definite suficient de clar. Înainte ca Jem și cu Dill să mă excludă din planurile lor, nu era decât o cucoană oarecare din vecini, ce-i drept însă o prezență destul de blajină.

Acordul nostru tacit cu domnișoara Maudie prevedea că avem voie să ne jucăm pe gazonul ei, să mâncăm struguri, cu condiția de a nu-i strica vița, și să explorăm vasta ogradă din dos — clauze atât de generoase, încât arareori vorbeam cu dânsa, căci aveam grijă să păstrăm echilibrul delicat al relațiilor noastre: prin purtarea lor însă, Jem și cu Dill m-au făcut să mă apropii mai mult de ea.

Domnișoara Maudie nu își putea suferi casa: timpul petrecut înăuntru i se părea timp pierdut. Era văduvă și, în plus, o doamnă cu însușiri cameleonice, care-și lucra straturile de flori cu o veche pălărie de pai pe cap și în salopetă bărbătească, pentru ca, după baie de la ora cinci, să se instaleze pe verandă și să troneze asupra străzii în chip de frumusețe atotstăpânitoare.

Ținea la tot ce crește pe pământul Domnului, chiar și la buruieni. Cu o singură excepție. De găsea o frunză de pătlagină în curtea ei, era ca la a doua bătălie de pe Marna: năvălea asupra plantei, înarmată cu un hârdău de tinichea și o dinamita la rădăcină cu o substanță otrăvitoare care, zicea dânsa, e atât de puternică, încât ne-ar da gata pe toți dacă nu ne-am feri.

— De ce n-o smulgeți pur și simplu? am întrebat-o o dată, după ce asistasem la o campanie prelungită împotriva unei frunze de cel mult trei țoli.

— S-o smulg, fetițo, s-o smulg? Și domnișoara Maudie ridică de jos lăstarul răpus și strivi între degete tulpina firavă: câteva semințe microscopice căzură jos. Află că o rămurea din planta asta, una singură, poate distruge o curte întreagă. Așa să știi. Când vine toamna, asta se usucă și vântul o împrăștie în tot comitatul Maycomb!

După chipul domnișoarei Maudie, se vedea cât de colo că o atare eventualitate e pentru ea ca ciurma din Vechiul Testament.

Avea un fel de a vorbi cam răspicat pentru o doamnă a comitatului Maycomb. Ne înșira toate prenumele ori de câte ori ni se adresa și dădea la iveală, când surâdea, două furci mici de aur prinse de canini. O dată, pe când le admiram cu speranța nemărturisită că într-o bună zi am să am și eu la fel, mi-a spus:

— Privește.

Și cu o mișcare a limbii și-a scos proteza, gest cordial care a cimentat pe dată prietenia noastră.

Bunăvoința domnișoarei Maudie se extindea și asupra lui Jem și Dill, ori de câte ori își întrerupea îndeletnicirile: așa ne-a fost dat să culegem roadele unui talent pe care domnișoara Maudie ni-l ținuse până atunci ascuns. Făcea prăjiturile cele mai strașnice din cartier. După ce-am admis-o în intimitatea noastră, ori de câte ori făcea prăjituri, cocea una mare și trei mai mici, apoi ne striga de peste drum: „Jem Finch, Scout Finch, Charles Baker Harris, veniți încoace!” Promptitudinea noastră era totdeauna răsplătită.

Vara, amurgurile sunt lungi și pline de împăcare. De cele mai multe ori domnișoara Maudie și cu mine ședeam pe veranda ei și priveam, fără o vorbă, cerul care se rumenea treptat pe măsură ce scăpăta soarele, urmărind stolurile de rândunele cum treceau în zbor razant deasupra cartierului și se mistuiau după acoperișul școlii.

— Domnișoară Maudie, am întrebat-o într-o seară, credeți că Bau Radley mai trăiește?

— Se numește Arthur și trăiește, mi-a răspuns domnișoara Maudie, legănându-se încet în balansoarul ei mare din lemn de stejar. Simți cum mirosoarele mimoselor mele? E ca o adiere îngerească în seara asta.

— Da, domnișoară. Da' ...de unde știți?

— Ce să știu, fetițo?

— Că B... că domnul Arthur mai trăiește...

— Ce curiozitate bolnăvicioasă! Dar îmi închipui că subiectul e de vină. Știu că trăiește. Știu că trăiește, Jean Louise, pentru că nu l-am văzut dus afară.

— Dar dacă a murit și i-au dat drumul pe horn?

— De unde-ai mai scos-o și pe asta?!

— Jem zice că așa crede el c-au făcut.

— Ț-ț-ț-ț... Pe zi ce trece seamănă tot mai mult cu Jack Finch.

Domnișoara Maudie îl cunoștea din copilărie pe unchiul Jack Finch, fratele lui Atticus. Erau cam de aceeași vârstă, și copilăriseră împreună la Debarcaderul lui Finch. Domnișoara Maudie era fiica doctorului Frank Buford, proprietar și vecin cu noi. Profesia doctorului Buford era medicina, iar obsesia lui era tot ce creștea în pământ, din care pricină și rămăsese sărac. Unchiul Jack Finch își mărginise pasiunea săpatului la ghivecele cu flori de la ferestrele lui din Nashville, din care pricină făcuse avere. Pe unchiul Jack îl vedeam în fiecare an de Crăciun, și la fiecare Crăciun o striga peste gard pe domnișoara Maudie și-i spunea să-l ia de bărbat, iar domnișoara Maudie îi răspundea tot așa, strigând: „Țipă un pic mai tare, Jack Finch, să te-audă pân' la poștă, că eu tot nu te-aud!” Mie și lui Jem ni se părea ciudat chipul ăsta de a cere mâna unei doamne, dar și unchiul Jack era un om ciudat. Zicea că vrea s-o scoată din minți pe

domnișoara Maudie, că se străduia de patruzeci de ani fără succes și că era ultimul om cu care s-ar gândi ea să se mărite, însă primul pe care-i plăcea să-l tachineze, așa că singura lui apărare era ofensiva spirituală, ceea ce pentru mintea noastră era teribil de clar...

— Arthur Radley stă pur și simplu în casă, atâta tot, spuse domnișoara Maudie. Tu n-ai sta în casă dacă n-ai vrea să ieși?

— Da, don'șoară, dar eu aș vrea să ies afară. El de ce nu vrea?

Ochii domnișoarei Maudie se îngustară.

— Cunoști povestea tot atât de bine ca și mine.

— Ba n-am auzit niciodată de ce. Nu mi-a spus nimeni niciodată.

Domnișoara Maudie își potrivi proteza dentară.

— Știi, bătrânul domn Radley era un baptist din secta „spălătorilor de picioare”...

— Ca dumneavoastră, da?

— Nu chiar așa, fetițo. Eu sunt baptistă și atâta tot.

— Nu credeți toți în spălarea picioarelor?

— Ba da. Acasă, în baie.

— Dar nu poate să existe o comuniune între noi...

Socotind probabil că era mai ușor să definească baptismul primitiv decât comuniunea dintre oameni, domnișoara Maudie îmi explică:

— „Spălătorii de picioare” cred că orice plăcere e un păcat. Știi că într-o sâmbătă, câțiva dintre ei, ieșind din pădure și trecând pe aici, au spus că mă voi duce în iad cu florile mele cu tot?

— Cu florile dumneavoastră?

— Da, domnișoară. Vor arde o dată cu mine. Ei cred că îmi petrec timpul prea mult în aerul liber al Domnului și prea puțin în casă citind Biblia.

Încrederea mea în evanghelia predicată de la amvon s-a zdruncinat când mi-am închipuit-o pe domnișoara Maudie fierbând pe veci în felurite iaduri protestante. E-adevărat că avea limba ascuțită, și nu umbla cu opere de binefacere, ca domnișoara Stephanie Crawford. Dar în vreme ce nici un om cu bun-simț n-avea încredere în domnișoara Stephanie, Jem și cu mine credeam orbește în domnișoara Maudie. Nu ne pâra niciodată, nu se jucase niciodată cu noi de-a șoarecele și pisica, nu se amesteca în viața noastră particulară. Era pentru noi o prietenă. Și nu puteam concepe ca o ființă atât de rezonabilă să trăiască sub amenințarea chinurilor veșnice.

— Nu-i drept, domnișoară Maudie. Sunteți cea mai bună doamnă din câte cunosc.

Domnișoara Maudie surâse:

— Mulțumesc, domnișoară. Dar bapțiștii „spălători de picioare” cred că femeile sunt prin definiție păcatul întruchipat. Știi, ei iau Biblia cuvânt cu cuvânt.

— Oare de asta stă domnul Arthur în casă, ca să se ferească de femei?

— Habar n-am.

— După mine, n-are nici un rost. Dacă domnul Arthur vrea să ajungă în rai, cred că ar trebui să iasă măcar pe verandă. Atticus zice că Dumnezeu îi iubește pe oamenii ca dumneavoastră care țin la sine.

Domnișoara Maudie se opri din legănat; vocea i se făcuse aspră.

— Ești prea crudă la minte ca să pricepi, spuse ea. Să știi că uneori Biblia, în mâna cuiva, poate fi mai dăunătoare decât o sticlă de whisky în mâna... oh, să zicem a tatălui tău.

M-am simțit șocată.

— Atticus nu bea whisky, am protestat, n-a pus o picătură în gură niciodată... nu, donșoară, ba adică... a băut. Mi-a spus că a băut o dată și nu i-a plăcut.

Domnișoara Maudie izbucni în râs.

— N-ai înțeles, nu de taică-tău e vorba, mă lămuri ea. Am vrut să spun că Atticus Finch, chiar de-ar bea și s-ar îmbăta, tot n-ar fi atât de rău pe cât sunt alții, în momentele lor cele mai bune. Există un soi de oameni care... știi... se gândesc atât de mult la lumea cealaltă, încât n-ajung niciodată să învețe cum să trăiască în lumea asta, iar la ce duce asta, n-ai decât să-ți arunci ochii peste drum ca să vezi.

— Credeți că e adevărat tot ce se spune despre B... despre domnul Arthur?

— Ce anume?

I-am spus ce anume.

— Astea-s pe trei sferturi scorneli ale oamenilor de culoare și pe sfert ale Stephaniei Crawford, răspunse domnișoara Maudie cu severitate. Stephanie Crawford mi-a spus chiar, odată, că s-a deșteptat într-o noapte și l-a văzut cum o fixa pe geam. Am întrebat-o: și tu ce-ai făcut, Stephanie, te-ai dat puțin la o parte ca să-i faci loc în pat? Numai așa i-am închis gura pentru o vreme.

Eram încredințată că nu minte. Glasul domnișoarei Maudie putea reduce la tăcere pe oricine.

— Nu fetițo, asta-i o casă îndurerată. Mi-l amintesc pe Arthur Radley când era copil. Totdeauna vorbea cuviincios, zică lumea ce-o pofti. Vorbea cum știa el mai cuviincios.

— Credeți că-i scrântit la minte?

Domnișoara Maudie dădu din cap.

— Dacă n-a fost, ar trebui să fie acum. Niciodată nu știm cu adevărat ce li se întâmplă oamenilor. Ce se

petrece între cele patru ziduri ale unei case, după uşile închise, ce secrete...

— Niciodată Atticus nu ne-a făcut în casă, mie şi lui Jem, ceva ce n-ar face şi în curte, declarai eu, socotind de datoria mea să iau apărarea tatălui meu.

— Copilă dragă, alta mi-a fost intenţia, nu de tatăl tău vorbeam, dar acum, că stau şi mă gândesc, uite ce-am să-ţi spun: e adevărat că Atticus Finch este acelaşi, şi acasă, şi pe stradă. Ei, dar o prăjitură proaspătă pentru acasă ce zici, ți-ar place?

Am răspuns că mi-ar place, şi încă foarte mult.

A doua zi dimineată, când m-am trezit, i-am găsit pe Jem şi pe Dill în curtea din dos, adânciţi în conversaţie. Când m-am apropiat, mi-au spus, ca de obicei, să-mi iau tălpăşiţa.

— Ba ia termină, Jem Finch! Curtea e tot atât a ta, cât şi a mea. Am şi eu dreptul să mă joc aici ca şi tine.

După câteva clipe de stupoare, Dill şi cu Jem se ridicară.

— Dacă rămâi, mi-a pus în vedere Dill, trebuie să faci ce-ţi spunem noi.

— Ia te uită... cine se umflă-n pene așa, deodată!

— Dacă nu juri c-ai să faci ce-ţi spunem noi, atunci nu-ţi mai spunem nimic, mi-a tăiat-o Dill.

— Vă sclifosiţi de parcă aţi fi crescut cu zece Țoli peste noapte... Şi, mă rog, ce poftiţi?

— Vrem să-i trimitem un bileţel lui Bau Radley, explică Jem cu seninătate.

— Şi... c-cum vreţi?...

Încercam să lupt cu spaima care creştea în mine automat: îi venea uşor domnişoarei Maudie să vorbească, bătrână cum era şi comod instalată pe veranda ei, pe când nouă... cu noi era altceva.

Jem intenționa pur și simplu să agațe biletul în vârful unui băț de undiță și să-l strecoare prin jaluzele. Dacă s-ar ivi vreun nepoftit, Dill va da de veste sunând clopoțelul.

Și Dill, spre a întări, ridică dreapta în care strângea clopoțelul de argint din sufragerie al mamei mele.

— Eu am să înconjur casa, prin partea ailaltă, explică mai departe Jem. Ne-am uitat ieri de peste drum și-am văzut o jaluzea desprinsă. Cred că, în cel mai rău caz, aș putea să-l pun pe pervazul ferestrei.

— Jem...

— Ai intrat în horă, acum trebuie să joci, tu singură ai vrut-o, domnișoară Priss!

— În regulă, Jem, dar nu vreau să stau de pază, tu nu știi că cineva a...

— Ba ai să stai de pază în spatele casei, iar Dill va supraveghea curtea din față și strada, și dacă vine cineva, sună din clopoțel. E clar?

— ... clar ... și ... ce i-ați scris?

— Îl rugăm politicos, mi-a răspuns Dill, să iasă din când în când și să ne spună ce face în casă, iar noi îl asigurăm că nu-i facem nici un rău și că o să-i cumpărăm o înghețată.

— Sunteți nebuni de legat, o să ne omoare!

— E ideea mea, se făli Dill, cred că dac-ar ieși și ar sta un pic cu noi, s-ar simți mai bine.

— De unde știi că nu se simte bine și-așa?

— Da' tu cum te-ai simți dac-ai sta încuiată în casă o sută de ani și-ai mânca numai pisici? Pun rămășag că are o barbă uite-atâta...

— Ca a lui taică-tu?

— Tata n-are barbă, el...

Aici însă, Dill își înghiți vorba, părând a-și scormoni memoria.

— Aha, te-am prins! strigai. Ai zis când ai venit că taică-tu are barbă neagră!

— Dacă vrei să știi, și-a ras-o vara trecută, îhî! Și-am și-o scrisoare ca să-ți dovedesc, mi-a trimis și doi dolari!

— Și mai ce? Și mai ce? Și-o uniformă de polițist călare, numai că n-a ajuns niciodată, așa-i?! Hai, deșartă-ți sacul, băiete...

Mare meșter mai era Dill Harris la tăiat piroane... Cică a călătorit de șaptesprezece ori cu avionul poștal, a fost în Noua Scoție, a văzut un elefant, bunicu-său a fost generalul de brigadă Joe Wheeler și i-a lăsat și sabia lui moștenire...

— Ia mai terminați, se răsti Jem la noi. Se strecură sub trepte, de unde reapăru cu un băț de undiță galben, de bambus. Cred că-i destul de lung ca să ating casa din stradă, ce ziceți? ne ceru el părerea.

— Cui nu i-a fost frică să dea fuga pân' la casă și s-o atingă, nu i-ar trebui nici undiță, l-am înțepat eu. De ce nu te duci să bați la ușa din față?

— Asta-i altceva, de câte ori trebuie să-ți explic?

Dill scoase din buzunar o bucățică de hârtie și i-o întinse lui Jem. Tustrei ne-am îndreptat cu băgare de scamă spre casa cea veche. Dill rămase lângă felinarul de la colț, iar Jem și cu mine ne furișarăm pe drumul lateral ce cobora în pantă pe lângă coasta clădirii. I-am luat-o înainte și m-am oprit într-un loc de unde puteam vedea pe după colț.

— Drumu-i liber, anunțai, nici țipenie de om.

Jem se uită în susul străzii, la Dill, care dădu și el din cap.

Și-atunci, legă bilețelul de capătul undiței, aplecă bățul de-a curmezișul curții și-l împinse spre fereastra pe care o alesese. Undița era cu câțiva țoli mai scurtă

decât trebuia și Jem se lungi și se-ntinse cât putu. Îl văzui fandând ca la un asalt, o dată și încă o dată, atâta vreme încât îmi părăsii postul și mă apropiai de el.

— Nu pot să-l scot de pe băț, gâfâi el, sau dacă-l scot, nu pot să-l fac să stea locului. Du-te înapoi în stradă, Scout!

M-am întors și-am pândit mai departe de la colț. Din când în când mă uitam la Jem, care încerca mereu, cu răbdare, să pună biletul pe pervazul ferestrei: biletul zbură jos, Jem îl împungea cu bățul undiței și-l ridica de atâtea ori, încât mi-am zis că Bau Radley, chiar dacă l-ar găsi vreodată, tot n-ar mai putea să-l citească. Tocmai priveam din nou în josul străzii, când, deodată, auzii clopoțelul sunând.

Mă răsucii, cu capul strâns între umeri, așteptându-mă să-l văd pe Bau Radley cu colții lui însângeați, când colo l-am văzut pe Dill agitând din răspuțeri clopoțelul chiar sub nasul lui Atticus.

Jem arăta atât de lamentabil, încât n-am avut inima să-i spun: ți-am spus eu că așa o să se-ntâmpie. Abia își târa picioarele, trăgând undița după el pe trotuar.

— Încetează o dată cu clopoțelul ăsta, spuse Atticus.

Dill opri cu mâna limba clopoțelului; în liniștea care se așternu, aș fi preferat să-l aud sunând din nou. Atticus își dădu pălăria pe ceafă și-și puse mâinile în șolduri.

— Jem, rosti el, ce făceai acolo?

— ‘imic, *sir*...

— Cum nimic?! Ce vorbă-i asta? N-auzi ce te-ntreb?

— Eu... noi... încercam numai să-i dăm ceva domnului Radley...

— Și ce încercați, mă rog, să-i dați?

— O scrisoare, atât...

— Ai bunătatea și arată-mi-o.

Jem îi întinse un petic de hârtie murdărit și terfelit ca vai de lume. Atticus îl luă și încercă să citească misiva.

— De ce vreți ca domnul Radley să iasă afară?

— Ne gândeam că ar putea să-i placă... Începu Dill, dar privirea lui Atticus îl îngheță.

— Băiete, i se adresă tata lui Jem, am să-ți spun ceva, și-am să ți-o spun o dată pentru totdeauna: nu-l mai necăji pe omul ăsta. Ce-am spus e valabil și pentru voi doi, aștilalți.

Ce făcea domnul Radley, era treaba lui. Dacă ar fi vrut să iasă afară, ar fi ieșit. Dar dacă voia să stea în casă, în propria lui casă, era liber s-o facă, scutit de atențiile unor copii indiscreți — ceea ce era un calificativ prea blând pentru de-alde noi. Ce-am zice dacă el, Atticus, ar da buzna în odăile noastre, noaptea, fără să bată la ușă? Cam la fel ne purtasem noi cu domnul Radley. Ce făcea domnul Radley putea să ni se pară ciudat nouă, nu și lui. Și, unde mai pui, nu ne trecuse prin cap nici măcar că singurul chip civilizată de a comunica cu altă ființă omenească era să folosești ușa principală și nu fereastra din dos! În fine, nu cumva să ne mai prindă că ne apropiem de casa aceea nepoftiți, că jucăm jocuri stupide ca acelea pe care le observase el, ori că ne distrăm pe socoteala cuiva de pe strada asta sau din orașul ăsta...

— Dar noi nu ne distrăm pe socoteala lui, nu râdeam de el, căută Jem să-l asigure, noi doar...

— Dar ce făceați?

— Nu râdeam de el...

— Nu, rosti Atticus, puneți în vitrină povestea vieții lui, ca tot cartierul să se lămurească.

Jem părea să-și mai fi venit în fire.

— N-am spus că făceam așa, n-am spus!

Atticus zâmbi sec.

— Și totuși, ai spus-o. Să-ncetați imediat cu prostiile astea, toți trei!

Jem căscă gura la el.

— Vrei să te faci avocat, nu-i așa?

Gura tatei avea o fermitate suspectă, ca și când ar fi încercat s-o țină dreaptă.

Jem gândea probabil că nu e cazul să mai încerce alte șiretlicuri, căci tăcu chitic. Abia când Atticus intră în casă să-și caute dosarul pe care uitase să-l ia cu el dimineața, când plecase la serviciu, își dădu și frate-meu seama că a fost păcălit cu unul din cele mai vechi trucuri avocațești din câte au existat vreodată. Așteptă la o distanță respectuoasă de treptele de la intrare, petrecându-l cu privirea pe tata când ieși din casă și porni spre oraș. Când Atticus era destul de departe ca să nu-l mai poată auzi, Jem strigă în urma lui:

— Credeam că vreau să mă fac avocat, dar acum nu mai sunt atât de sigur!

6

— Da, încuviință tata când Jem l-a întrebat dacă ne dă voie să mergem la iazul cu pești al domnișoarei Rachel, ca să stăm pe mal, împreună cu Dill, care petrecea ultima seară la Maycomb. Spuneți-i la revedere din partea mea, și să ne vedem sănătoși vara viitoare.

Am sărit zidul scund care despărțea curtea domnișoarei Rachel de intrarea noastră pentru mașini.

Jem fluieră prelung și tremurat; Dill îi răspunse din întuneric.

— Nici o suflare, spuse Jem. Ia privește.

Și arată spre răsărit: o lună imensă se înălța de după nucii domnișoarei Maudie.

— Parcă-ți ține de cald, comentă el.

— Se vede și crucea? întrebă Dill fără să ridice capul, preocupat să-și fabrice o țigară din hârtie de ziar și sfoară.

— Nu, numai doamna din lună. Nu aprinde chestia aia, Dill, că-mpuți toată partea asta a orașului.

În lună era o doamnă, care ședea la măsuța de toaletă și-și pieptăna părul.

— Ai să ne lipsești, băiete, zisei. N-ar fi mai bine să-l pândim pe domnul Avery, ce zici?

Domnul Avery stătea cu chirie peste drum de doamna Henry Lafayette Dubose. Pe lângă sustragerea de bani din farfuria de chetă, lucru cu care se îndeletnicea sistematic duminica, domnul Avery mai obișnuia să șadă în fiecare seară pe verandă, până la nouă, și să strănute. Odată, am avut norocul să fim martori la o performanță care, hotărât, pare să fi fost ultima, fiindcă n-a mai repetat-o câtă vreme l-am pândit. În altă seară, pe când coboram treptele casei

domnișoarei Maudie, ne-a oprit o exclamație a lui Dill: „Doamne, ia uitați-vă!” Și a întins degetul spre casa de vizavi. La început n-am văzut altceva decât veranda îmbrăcată în glicină, dar uitându-ne mai atent, descoperirăm un firicel de apă arcuit care țâșnea dintre frunze — să tot fi fost vreo zece picioare de la sursă la pământ, după aprecierea noastră — și stropea drept în pata galbenă de lumină pe care o făcea felinarul pe trotuar. Jem și-a dat cu părerea că domnul Avery n-a calculat bine, Dill, că de bună seamă bea o vadră de apă pe zi, iar concursul care a urmat, cu scopul de a stabili distanțele relative și îndemănările respective, m-a făcut din nou să mă simt de prisos, dat fiind deplina-mi lipsă de înzestrare pentru atare ocazii.

Dill se întinse, căscă și propuse cu mult prea multă indiferență:

— Știți ce, hai să mergem la plimbare.

Ideea mi se păru suspectă: la Maycomb, nimeni nu mergea la plimbare fără nici o noimă.

— Încotro, Dill?

Îmi arătă cu un semn din cap spre sud.

— În regulă, consimți pe dată Jem. Și fiindcă rezistam, îmi spuse dulceag: Nu te silește nimeni să vii cu noi, îngerașule.

— Așa spui tu: „nu te silește nimeni”. Dar adu-ți aminte...

Jem nu era omul care să-și încarce memoria cu înfrângerile din trecut: singura învățătură cu care se alesese de la Atticus părea să fi fost o inițiere în arta de a pune întrebări.

— N-avem nimic de gând, Scout. Mergem doar până la felinar și înapoi.

Coborârăm tăcuți trotuarul, trăgând cu urechea la scârțâitul balansoarelor din verande sub greutatea

vecinilor, la zgomotul confuz iscat în noapte de tăifăsuiala potolită a celor mari de pe strada noastră. Din când în când o auzeam pe domnișoara Stephanie Crawford râzând.

— Ei? făcu Dill.

— În regulă, răspunse Jem. Ascultă, Scout, de ce nu te duci acasă?

— Dar ce-aveți de gând?

Voiau, nici mai mult, nici mai puțin; decât să arunce o privire pe fereastra cu jaluzeaua desprinsă, doar-doar îl vor vedea pe Bau Radley, iar dacă nu țineam să-i însoțesc, n-aveam decât să mă duc direct acasă și să-mi țin gura, atâta tot.

— Dar, pentru numele lui Dumnezeu, de ce-ați așteptat până-n seara asta?!

Pentru că noaptea nu-i putea vedea nimeni, pentru că Atticus era cufundat atât de adânc în cartea lui, încât n-ar fi auzit nici trâmbițele Judecății de Apoi, pentru că dacă Bau Radley le-ar face de petrecanie, i-ar scăpa de școală și mai repede decât vacanța și, în sfârșit, pentru că noaptea e mai ușor să vezi ce se întâmplă într-o casă întunecoasă decât ziua, pe lumină — am priceput?

— Jem, te rog...

— Scout, îți spun pentru ultima oară: ține-ți gura, sau du-te acasă — zău dacă nu semeni din zi în zi tot mai mult cu o fată!

La care, neavând de ales, a trebuit să mă alătur grupului. Ne-am gândit că ar fi mai bine să ne strecurăm pe sub gardul înalt de sârmă ghimpată din spatele proprietății Radley, fiindcă riscam mai puțin să fim văzuți. Gardul împrejmuia o grădină mare și un șopron îngust de scânduri.

Jem ridică sârma de jos și-l împinse pe Dill pe dedesubt. Pe urmă i-am ținut eu sârma lui Jem. Abia încăpu.

— Ai grijă, nici un zgomot, șopti el, și orice-o fi, nu da peste verde, că scoți un foșnet de scoli și morții...

Pătrunsă de acest sfat, înaintam, cred, un pas pe minut. M-am mișcat mai repede numai când l-am văzut la lumina lunii pe Jem făcându-mi semne din depărtare. Ajunserăm la poarta care despărțea grădina de curtea din dos. Jem o atinse. Poarta scârțâi.

— Scuipă-n balamale, șopti Dill.

— Ne-ai băgat într-o încurcătură, îl bombăni eu pe frate-meu. Nu'ș' cum mai ieșim de-aici...

— S-s-st! Scuipă, Scout.

Scuiparăm de ne secarăm gâtlejurile, pe urmă Jem deschise poarta încetșor, o dădu în lături și-o sprijini de gard. Iată-ne în curtea din dos.

Spatele casei Radleyilor era și mai puțin atrăgător decât partea din față: o verandă prăpădită îl mărginea cu două uși și, între ele, două ferestre întunecate. În locul unei coloane, un stâlp grosolan sprijinea capătul acoperișului. O sobă de fier veche zăcea într-un colț al verandei; deasupra ei, oglinda unui cuier de pălării prindea razele lunii și le reflecta straniu.

— Uh! pufni Jem, săltându-și piciorul.

— Ce-i?!

— Pui de găină, suflă el.

Că aveam să ne ciocnim pretutindeni de lucruri nevăzute, ne-o confirmă Dill care era în fața noastră, când îl auzirăm silabisind un „...mne-ze-u-le” înăbușit. Ne furișarăm spre partea laterală a casei, lângă fereastra cu jaluzeaua desprinsă. Pervazul era cu câțiva țoli mai înalt decât Jem.

— O să te ajutăm să te urci, îi șopti el lui Dill. Așteaptă puțin.

Și Jem apucă încheietura mâinii sale stângi și încheietura mâinii mele drepte, iar eu încheietura mea stângă și pe cea dreaptă a lui Jem, apoi ne lăsarăm pe vine și Dill se așeză pe scaunul ce îl improvizasem. L-am ridicat, până ce-a putut să se agațe de pervazul ferestrei.

— Grăbește-te, șuieră Jem, nu te putem ține mult. Dill mă bătu pe umăr și îl lăsarăm jos.

— Ce-ai văzut?

— Nimic, au perdele. Dar e o lumină mică undeva, departe.

— Hai s-o ștergem, suflă Jem. Ne întoarcem tot prin spate. S-s-st! mă țistui el, când eram gata să mă împotrivesc.

— Să-ncercăm fereastra din dos, spuse Dill.

— Dill, *nu*, șușotii eu.

El se opri și-l lăsă pe Jem înaintea. Când frate-meu puse piciorul pe prima treaptă, aceasta scârțâi. Rămase nemișcat, apoi își încercă cu grijă greutatea. De data asta, nici un zgomot. Jem sări două trepte deodată, puse piciorul pe verandă, se săltă pe ea și zăbovi în loc o vreme, clătinându-se. Apoi își recăpătă echilibrul, îngenunche, se târî până la fereastră, înălță capul și privi înăuntru.

Atunci am văzut umbra. Era umbra unui om cu pălăria-n cap. La început mi se păruse un copac, dar nu era vânt, și trunchiurile de copac nu umblă niciodată. Veranda din spate era scaldată în razele lunii, iar umbra, rumenă ca o felie de pâine prăjită, înainta de-a curmezișul, către Jem.

Apoi o văzu și Dill. Își duse mâinile la față.

Când trecu pe lângă frate-meu, o văzu și el. Își acoperi capul cu brațele și rămase încremenit.

Umbra se opri dincolo de Jem, cam la un picior depărtare. Din margine i se dezlipi un braț, care se ridica, apoi căzu la loc și rămase nemișcat. Pe urmă se întoarse și trecu înapoi pe lângă Jem, merse de-a lungul verandei, părăsi partea aceea a casei și se întoarse așa cum venise.

Dintr-un salt, Jem o zbughi jos de pe verandă și galopă spre noi. Trânti poarta de gard, ne împinse afară și o luă la goană cu noi, printre două șiruri de verze, care foșneau îngrozitor. Când eram la jumătatea drumului printre straturi, m-am împiedicat; în aceeași clipă, bubuitul unei puști cutremură împrejurimile.

Dill și cu Jem se aruncară la pământ, lângă mine. Gâfâind, Jem abia putu articula, printre suspine:

— Gardul de lângă curtea școlii!... Repede, Scout!...

Și ridicând sârma de jos, ne lăsă să ne rostogolim pe dedesubt. Abia pe la jumătatea drumului spre stejarul singuratic din curtea școlii, la adăpostul căruia voiam să ne refugiem, ne-am dat seama că Jem nu era cu noi. Ne întoarserăm în fugă și-l găsirăm zbatându-se în gard, lepădându-și pantalonii ca să poată scăpa. Alergă numai în chiloți către stejar.

La adăpostul trunchiului gros, rămăserăm prostiți, dar mintea lui Jem lucra febril:

— Fuga acasă... o să ne caute!

Străbăturăm în goană curtea școlii, ne strecurarăm pe sub zăplaz în Pășunea Cerbului din spatele casei noastre, sărirăm gardul și abia când ne-am pomenit pe treptele intrării din spate, ne-a îngăduit Jem să ne oprim ca să ne tragem sufletul.

Recăpătându-ne răsuflarea, am luat-o spre curtea din față, cu aerul cel mai indiferent din lume.

Cercetarăm strada și văzurăm un grup de vecini adunați la poarta din față a Radleyilor.

— Haidem mai bine acolo, spuse Jem, să nu le dăm de bănuț dacā nu ne ducem.

La poartă, în curte, cu o pușcă în mână, stătea domnul Nathan Radley. Atticus era lângă domnișoarele Maudie și Stephanie Crawford. Alături i-am recunoscut pe domnișoara Rachel și pe domnul Avery. Apariția noastră trecu neobservată.

Ne-am strecurat lângă domnișoara Maudie, care se întoarse:

— Unde erați de n-ați auzit zarva?

— Dar ce s-a întâmplat? făcu Jem pe miratul.

— Domnul Radley a tras într-un negru tupilat în straturile lui cu varză.

— A! Și l-a nimerit?

— Nu, se amestecă domnișoara Stephanie, fiindcă a tras în aer. Dar āla s-a albit de spaimă. Dacā vedeți pe-aici vreun negru alb, zice, să știți că āla e. Și mai are un glonte în țeava cealaltă, zice, și dacā mai aude un foșnet în straturi, pac! — a doua oară trage-n plin, orice-ar fi să fie — cāine, negru, sau... *Jem Finch!*

— Poftim?!

Atticus interveni:

— Dar unde-ți sunt pantalonii, băiete?

— Pantalonii, *sir?*...

— Da, pantalonii!

Degeaba! În chiloți în fața lui Dumnezeu și-a tuturor... Suspinai.

— Domnule Finch!

La lumina felinarului, l-am văzut pe Dill clocind ceva — ochii i se holbaseră, fața bucălată, ca de îngerăș, i se rotunjise și mai tare.

— Ce vrei, Dill? întrebă tata.

— Știți, i-am câștigat eu, vorbi el vag.

— I-ai câștigat?... Cum adică?

Mâna lui Dill căuta instinctiv ceafa, apoi, luându-și seama, se repezi înainte, ca să netezească fruntea:

— Jucam pocher pe dezbrăcatelea, colea, la iazul cu pești.

Jem și cu mine am răsuflet ușurați. Vecinii păreau satisfăcuți: rămăseseră cu toții paf. Pocher pe dezbrăcatelea — ce-o mai fi și asta?!

De aflat, n-avurăm norocul să aflăm, căci domnișoara Rachel se dezlănțui, ca sirena de incendiu a orașului:

— Sfi-i-inte I-isuse, Dill Harris! Jocuri de noroc la iazul meu?! Stai că-ți arăt eu pocher pe dezbrăcatelea, domnișorule!

Numai intervenția lui Atticus îl scăpă pe Dill de o neîntârziată schilodire.

— O clipă, domnișoară Rachel, spuse tata, până acum nu i-am mai auzit de una ca asta. Și ați jucat chiar cu cărți?

— Nu, *sir*, cu chibrituri, răspunse în locul lui Dill frate-meu, atacând orbește.

Jem mă umplea pur și simplu de admirație: chibriturile erau periculoase, dar cărțile de joc erau de-a dreptul fatale.

— Jem și tu, Scout, rosti Atticus apăsător, să nu mai aud de pocher sub nici o formă, ați înțeles? Și-acum, Jem, du-te la Dill și ia-ți pantalonii înapoi. Socotiți-vă între voi.

— N-ai grijă, Dill, îl asigură Jem în timp ce alergam pe trotuar, nu mai pune mătușă-ta mâna pe tine. O convinge tata. Da' repede ți-a venit ideea, fiule... Șșt, ia ascultă... auzi?

Ne-am oprit și-am auzit vocea lui Atticus: „...nu-i ceva serios... toți trec prin asta, domnișoară Rachel...”

Dill se liniște, Jem și cu mine, însă nu. Mai rămânea de rezolvat o chestiune spinoasă: de unde să scoată Jem pantalonii mâine dimineață?

— ...ți-aș da niște pantaloni de-ai mei, propuse Dill când ajunserăm la scara casei domnișoarei Rachel.

Frate-meu spuse însă că nu crede că i-ar încăpea, dar că, în orice caz, îi mulțumește. Ne-am luat rămas bun și Dill a intrat în casă. Și-a adus însă aminte că e logodit cu mine, fiindcă a ieșit din nou în fugă și m-a sărutat la repezeală, sub nasul lui Jem.

— Să-mi scrieți, auziți? a strigat el în urma noastră.

Chiar dacă Jem și-ar fi recăpătat pantalonii, tot nu ne-ar fi tihnit somnul. Zvonurile nopții le auzeam parcă întreite în patul meu de pe veranda din spate; orice scrâșnet de pietriș strivit sub talpă era Bau Radley pornit să se răzbune, orice trecător negru râzând în beznă era Bau Radley care ne fugărea; gângăniile nopții care se loveau de paravan erau degetele smintite ale lui Bau Radley făcând în bucățele sârma ghimpată; platanii erau amenințători, pânditori, vii. M-am zbatut așa, între vis și realitate, până când l-am auzit pe Jem murmurând:

— Dormi, Scout?

— Ești nebun?!

— Sst! Lumina e stinsă la Atticus.

În razele pale ale lunii, l-am văzut pe Jem punând picioarele pe podea.

— Mă duc să-i iau.

M-am ridicat cât ai clipi în capul oaselor:

— Nu se poate! Nu te las!

El însă, luptându-se cu cămașa:

— Trebuie...

— Dacă nu încetezi, îl scol pe Atticus...

— Scoală-l și te omor.

L-am tras lângă mine, pe pat. Am încercat să-l înduplec:

— Domnul Nathan o să-i găsească dimineața, Jem. Știe că tu i-ai pierdut. O să fie cam albastru când o să-i arate lui Atticus, dar atâta tot. Du-te înapoi la culcare.

— Asta știu, răspunse Jem, de-aia mă și duc să-i caut.

Simțeam că-mi vine rău. Să se întoarcă, singur, acolo... Mi-aminteam de domnișoara Stephanie: domnul Nathan mai avea un glonte în pușcă și, la cel mai mic zgomot, orice-ar fi să fie — negru, câine... Jem o știa mai bine decât mine.

Eram disperată.

— Dar bine, Jem, gândește-te că n-are nici un rost... Bătaia doare, dar trece. Mergi la moarte sigură, Jem. Te rog...

Frate-meu slobozi aerul din piept încet, cu socoteală.

— Uite ce-i, Scout, mormăi el. Atticus nu m-a bătut niciodată, de când mă știu. Și nu vreau să-ntoarcă foaia.

Poftim, ce idee! Ca și când lui Atticus i s-ar abate, așa, din două-n două zile...

— Vrei să spui că nu te-a prins niciodată cu mâța-n sac...

— Poate, dar nu țin deloc să-ntoarcă foaia, Scout. Nu trebuia să facem ce-am făcut aseară.

Cred că din clipa asta drumurile noastre, al meu și-al lui Jem, au început să se despartă. Mi se mai întâmplase câteodată să nu-l înțeleg, dar mirările mele nu țineau prea mult. Asta însă le întrecea pe toate.

— Te rog, pledai mai departe, tu singur, acolo, scoate-ți-o din cap...

— Basta!

— Știi, nu-i ca și când nu ți-ar mai vorbi niciodată, sau ceva în genul ăsta... Să știi că-l scol, Jem, pe cuvântul meu că-l scol...

Jem mă apucă de gulerul pijamalei, răsucindu-l strâns.

— Bine, merg cu tine...

Mă-necam.

— Isprăvește, ai să iști tărăboi și-atâta tot.

Degeaba îmi stricam gura. Am tras zăvorul de la ușa din dos și i-am ținut-o deschisă, până ce s-a strecurat pe trepte în jos. Cred că era două după miezul nopții. Luna asfințea și umbrele vărgate păleau, se destrămau, piereau. Cămașa albă a lui Jem se agita în sus și-n jos, ca un pui de fantomă care fuge dănțuind ca să nu-l prindă revărsatul zorilor. O briză ușoară răcorea sudorile care mi se prelingeau pe corp, gâdilându-mă.

O luase prin dos, peste Pășunea Cerbului, traversând curtea școlii și ținând-o de-a lungul gardului, așa-mi închipuiam — în orice caz, într-acolo apucase. Țasta nu era drumul cel mai scurt, așa că încă nu era momentul să mă îngrijorez. Așteptam momentul să mă îngrijorez, pândind bubuitul puștii domnului Radley. Apoi mi se păru că aud scârțâind zăplazul din dos. Aș fi vrut să fie așa.

Deodată, îl auzii pe Atticus tușind. Îmi ținui respirația. Uneori, după ce ne făceam pelerinajul nocturn la baie, îl găseam citind. Zicea că de multe ori se trezește noaptea, vine să ne învelească și pe urmă citește până-l cuprinde somnul. Așteptam să văd lumina aprinzându-se în camera lui și-mi forțam ochii

să prind clipa când va invada holul. Dar lumina nu se aprinse, și-am răsuflat ușurată.

Gângăniile nopții se făcuseră nevăzute, dar când adia vântul, fructele coapte ale platanilor cădeau pe acoperiș cu răpăit de tobă, dar din când în când lătratul îndepărtat al vreunui câine făcea întunecimea și mai dezolantă.

Dar iată-l, se întoarce! O cămășuță albă sare zăplazul din dos, se apropie, crește. Uite-l că urcă scara, trage zăvorul la loc și se așază pe patul lui. Îmi arată, fără o vorbă, pantalonii. Se întinse apoi să doarmă și, o vreme, i-am auzit patul tremurând. Pe urmă a încetat. N-am mai auzit nici o mișcare.

O săptămână încheiată Jem n-a scos o vorbă și-a umblat tot bosumflat. Așa cum mă povățuise Atticus odată, am căutat să intru în pielea lui și să-i calc pe urme: dacă m-aș fi dus eu la casa Radley, la ceasurile două din noapte, înmormântarea mea ar fi avut loc negreșit a doua zi după-amiază. Așa că am preferat să-i dau pace, străduindu-mă să nu-l mai sâcâi.

Începurăm școala. Într-a doua era tot atât de rău ca și-ntr-a întâia, dacă nu chiar și mai rău — tot cartonase, și tot nu eram lăsați nici să citim, nici să scriem. Succesele domnișoarei Caroline puteau fi apreciate după frecvența râsetelor de alături; oricum, însă, echipa obișnuită care invadase din nou clasa întâi părea destul de disciplinată. Singurul lucru cu adevărat bun era că, anul acesta, ieșeam tot atât de târziu ca și Jem, așa că, de obicei, ne întorceam acasă împreună, la ora trei.

Într-o după-amiază, pe când străbăteam curtea școlii în drum spre casă, Jem rosti pe neașteptate:

— E ceva ce nu ți-am spus.

Cum era pentru prima oară după nu știu câte zile că binevoia să se exprime închegat, îl încurajai:

— Despre ce e vorba?

— Despre noaptea aceea.

— Nu mi-ai spus niciodată nimic despre noaptea aceea.

Dar Jem îmi tăie șirul vorbelor cu un gest de parcă ar fi alungat țânțarii, apoi, după o scurtă chibzuială, îmi destăinui:

— Când m-am dus înapoi după pantaloni — știi că mă-ncurcasem rău de tot în ghimpii sârmei și când am vrut să-i scot, nu-i putusem desprinde — ei bine, la

înapoiere (Jem trase adânc aerul în piept), la înapoiere am găsit pantalonii împăturiti și așezați pe gard... parcă m-așteptau.

— Pe gard...

— Și încă ceva. Vocea lui Jem deveni monotonă: Am să-ți arăt acasă. Erau cusuți. Nu așa cum i-ar coase o femeie, ci cum aș încerca de pildă eu. Strâmb, anapoda. Ca și când...

— ...cineva ar fi știut că vii să-i iei.

— Ca și când, sfârși Jem cutremurându-se, cineva mi-ar fi ghicit gândurile... ca și când ar fi știut ce-aveam de gând să fac. Poate să știe cineva ce vreau eu să fac dacă nu mă cunoaște, Scout?

Întrebarea lui era în același timp o rugămintă. Am căutat să-l liniștesc.

— Nimeni nu poate să știe ce-ai de gând să faci, i-am zis, dacă nu stă în aceeași casă cu tine, și nici chiar eu nu știu totdeauna.

Treceam tocmai prin dreptul copacului nostru. În scorbură era un ghem de sfoară cenușie.

— Nu-l lua, Jem. E ascunzătoarea cuiva.

— Nu cred, Scout.

— Ba da. Cineva — ca Walter Cunningham, de pildă — trece pe aici în fiecare recreație și-și ascunde lucrurile, iar noi venim și i le luăm. Știi ce? Hai să lăsăm ghemul și s-așteptăm vreo două zile. Dacă nu dispăre între timp, îl luăm, bine?

— Bine, poate că ai dreptate, recunosc el. Să nu fie ascunzătoarea vreunui copil, care-și pitește lucrurile de frica alor mari. La drept vorbind, nu dăm peste ele decât în timpul școlii.

— Îhî, dar tu uiți că n-am trecut pe-aici niciodată în timpul verii.

Ne-am dus acasă. A doua zi, ghemul era tot acolo. Când l-a văzut și a treia zi, Jem l-a vârat în buzunar. De atunci, tot ce-am găsit în scorbura am socotit că-i al nostru.

Clasa a doua era un chin, dar Jem îmi tot dădea asigurări că, cu cât voi crește, cu atât mai tare o să simt că-mi place școala, că și lui i-a fost la fel și că de-abia când ajungi într-a șasea înveți lucruri mai de soi. S-ar fi zis că a șasea îi plăcuse din capul locului: trecuse printr-o scurtă „perioadă egipteană”, care pe mine una mă cam umpluse de nedumerire, pentru că îl vedeam deseori chinându-se să umble țeapăn, cu o mână întinsă în față și cu cealaltă în spate, punând un picior exact în urma celuilalt. Zicea că așa mergeau egiptenii; dacă așa își pierdeau timpul, mi-am dat eu cu părerea, nu văd ce-au mai putut realiza, la care însă Jem mi-a răspuns că, în orice caz, mai mult decât realizează vreodată americanii, că inventaseră hârtia igienică și îmbălsămarea veșnică, fără de care nu știu cum ne-am fi descurcat noi acum. Atticus mi-a spus să înlătur adjectivele și am să ajung astfel la miezul faptelor.

În sudul Alabamei, trecerea de la un anotimp la altul nu este niciodată bruscă: vara se preschimbă treptat în toamnă, iar toamna nu e urmată întotdeauna de iarnă, ci câteodată de o primăvară, veche parcă de când lumea, care dă iar în vară. Toamna asta era o toamnă lungă și atât de puțin răcoroasă, că abia dacă simțeam nevoia să ne punem jachetele subțiri. Într-o după-amiază blândă de octombrie, Jem și cu mine, tropăiam pe orbita noastră

obișnuită, când scorbura ne opri iarăși din drum. De data asta, înăuntru era ceva alb.

Fiindcă Jem mă lăsa pe mine să fac onorurile, am scos la iveală două figurine mititele lucrate din săpun. Prima închipuia un băiat, a doua purta o rochiță grosolană.

Nici n-a fost nevoie să-mi aduc bine aminte despre farmece, că le-am și aruncat jos țipând.

Jem le ridică iute.

— Ce-i cu tine? strigă el. Șterse figurinele de praful cărămiziu. Dar știi că-s reușite? constată apoi. N-am mai văzut niciodată ceva atât de reușit.

Și mi le întinse. Erau doi copii în miniatură, aproape desăvârșiți. Băiatul avea pantaloni scurți și un smoc de păr unsuros îi cădea pe sprâncene. M-am uitat la Jem: o şuviță de păr castaniu, neondulat, îi cădea în jos, de la cărare. Până acum n-o observasem.

Jem își plimba și el ochii de la păpușă la mine și de la mine la păpușă: avea breton. Breton purtam și eu.

— Țtia suntem noi doi, conchise Jem.

— Cine le-o fi făcut, ce crezi?

— Pe cine știm noi pe-aici că sculptează?

— Pe domnul Avery.

— Domnul Avery face altfel. Vreau să zic, cioplește.

Domnul Avery lua un lemn de foc, îl ascuțea și-l subția până ajungea cât o scobitoare, pe care apoi o pune în gură și-o mesteca; făcea, în medie, cam un băț de ăsta pe săptămână.

— Mai e iubitul bătrânei domnișoare Stephanie Crawford, îmi amintii eu.

— Sculptează, așa e, numai că stă la țară. Și ne-a dat el vreodată atenție?

— Poate că stă pe verandă și se uită la noi, în loc să se uite la domnișoara Stephanie. Eu una, cel puțin, așa aș face în locul lui.

Jem mă privi atât de lung, încât îl întrebai ce l-a apucat, dar se mulțumi să-mi arunce un „Nimic, Scout”. Acasă, a pus figurinele în cutia lui.

După vreo două săptămâni, am găsit un pachet întreg de gumă de mestecat, și nu mică ne-a fost satisfacția; Jem părea să fi uitat cu desăvârșire că tot ce provine de pe proprietatea Radley este otrăvit.

Săptămâna următoare, scorbura adăpostea o medalie ștearsă. Jem o arătă lui Atticus, care ne-a explicat că era o medalie din acelea care se acordau pentru ortografie: pe vremea când încă nu ne născusem, școlile din comitatul Maycomb organizau concursuri de scriere corectă și decernau asemenea medalii câștigătorilor. Probabil că o pierduse cineva, fu de părere el; am întrebat prin împrejurimi? Un picior zdravăn tras de Jem mă împiedică să spun unde o găsisem. Frate-meu îl mai întrebă pe Atticus dacă-și amintește de cineva care să fi câștigat o medalie ca asta, dar Atticus nu-și putu aminti.

Darul nostru cel mare apăru patru zile mai târziu: era un ceas de buzunar care nu mergea, cu lanț, și de lanț era prins un briceag de aluminiu.

— Nu cumva e de aur alb, Jem?

— Nu știu, am să-l arăt lui Atticus.

Atticus îi spuse că ceasul, cu lanțul și cu briceagul la un loc, ar fi făcut zece dolari, dacă ar fi fost nou.

— L-ai schimbat cu cineva la școală? îl cercetă el.

— O, nu, *sir!* se grăbi să-l asigure Jem, și scoase din buzunar ceasul rămas de la bunicul, pe care Atticus îi dăduse voie să-l poarte o dată pe săptămână, cu condiția să aibă grijă de el; în zilele când îl lua, Jem

umbla ca pe ouă. Atticus, dacă nu te superi, l-aș prefera pe ăstălalt. Poate reușesc să-l repar.

(Când noutatea ceasului bunicului se mai răsuflesse și purtarea lui devenise o povară stingheritoare în ziua respectivă, Jem nu mai simțea nevoia să se uite la el din cinci în cinci minute ca să vadă cât e ora.)

Făcu mare ispravă, scoțând numai un arc și două piese mici, dar ceasul tot nu voia să meargă.

— Uf, bombăni el, n-o să meargă niciodată. Ascultă, Scout!...

— Ce-i?

— Nu crezi că ar trebui să-i scriem aceluia care ne lasă toate astea?

— Chiar, ar fi tare bine, Jem, am putea să-i mulțumim... Dar ce-i cu tine?

Jem își apucase capul între mâini și-l clătina, când într-o parte, când într-alta.

— Nu pricep, pur și simplu nu pricep... nu știu de ce, Scout... Aruncă o privire spre salon: Îmi vine să-i spun lui Atticus... nu, mai bine lasă...

— Să-i spun eu în locul tău.

— Nu, Scout, să nu faci una ca asta. Scout!...

— Ei, ce-i?

Toată seara aș fi zis că acuș-acuș vrea să-mi spună ceva, pentru că aci fața i se lumina și se apleca spre mine, aci părea că se răzgândește. Se răzgândește și acum:

— Mmm. Nimic.

— Hai, scrie scrisoarea, uite. Și i-am pus sub nas o foaie de hârtie și un creion.

— Bine... Stimate domnule...

— De unde știi că-i un bărbat? Pariez că-i domnișoara Maudie.

De mult eram gata să fac un asemenea pariu.

— Mmm... dar domnișoara Maudie nu poate mesteca gumă. Fața lui Jem se destinsese într-un zâmbet. Știi, uneori e tare nostimă. Am întrebat-o odată dacă nu vrea să mestece puțin și mi-a răspuns că nu, mulțumesc, fiindcă guma de mestecat i se lipește de cerul gurii și o amuțește, sfârși el precaut. Nu-i așa că sună drăguț?

— Sigur că poate spune lucruri drăguțe uneori... Dar oricum, ea n-are de unde să aibă ceas cu lanț.

— Stimate domnule, urmă Jem, ne place cea... nu, nu așa, ne plac toate lucrurile pe care le-ați pus în copac pentru noi. Cu stimă, al dumneavoastră Jeremy Atticus Finch.

— Dar n-o să știe cine ești dacă semnezi așa, Jem.

Frate-meu își șterse numele și scrisse în loc: „Jem Finch”.

Dedesubt, am semnat și eu: „Jean Louise Finch (Scout)”. Apoi Jem puse biletul într-un plic.

A doua zi dimineață, în drum spre școală, el o luă la fugă și ajunse primul la copac. Era cu fața la mine când ridică ochii, și-l văzui pălind îngrozitor.

— Scout!

Alergai spre el.

Scorbura noastră fusese astupată cu ciment.

— Nu plânge, Scout... zău, Scout nu plânge, nu te necăji... murmură el tot drumul către școală.

Când ne-am întors acasă la prânz, Jem și-a înfulecat mâncarea în doi timpi și trei mișcări și a dat fuga pe verandă, oprindu-se pe trepte. Îl urma.

— Încă n-a trecut, îmi spuse.

A doua zi a făcut din nou de pază și a fost răsplătit.

— Ce mai faceți, domnule Nathan? rosti el.

— ‘Neața, Jem și Scout, răspunse domnul Radley trecând pe lângă noi.

— Domnule Radley, îl opri Jem.

Acesta se întoarse.

— Domnule Radley, ăăă... dumneavoastră ați pus ciment în scorbura copacului de colo?

— Da, răspunse acesta, am umplut-o.

— Și de ce-ați umplut-o, domnule?

— Copacu’-i pe moarte, și așa trebuie — să-l îndopi cu ciment când e pe moarte. S-ar cuveni s-o știi, Jem.

Până pe-nserat, frate-meu n-a mai suflat o vorbă despre toate astea. Când trecurăm din nou pe lângă copacul nostru, lovi meditativ cu palma cimentul și rămase dus pe gânduri. Cum părea din ce în ce mai prost dispus, l-am lăsat în pace.

Ca de obicei, seara i-am ieșit în întâmpinare lui Atticus. În dreptul casei noastre, Jem deschise vorba:

— Atticus, ia uită-te la copacul de colo, — te rog, *sir*.

— Care copac, băiete?

— Acela de la colțul proprietății Radley, cum vii dinspre școală.

— Ei, și ce-i cu el?

— Copacul acela e pe moarte?

— Nu, băiete, nu cred. Uită-te la frunze, sunt verzi și cărnoase, nu se văd nicăieri pete ruginii...

— Nu-i așa că nu-i bolnav deloc?

— Copacul acesta e tot atât de sănătos ca și tine, Jem. Dar de ce mă întrebi?

— Domnul Nathan Radley zice că e pe moarte.

— Atunci, așa o fi. Sunt convins că domnul Radley își cunoaște copacii mai bine decât noi.

Atticus ne lăsă pe verandă. Jem se sprijini de un stâlp, frecându-și umerii de el.

— Te mănâncă spinarea, Jem? îl întrebai eu cât putui de politicoasă; dar nu-mi răspunse. Hai în casă, Jem.

— Mai stau puțin.

A rămas acolo până s-a întunecat de tot; eu l-am așteptat. Când ne-am dus în casă, am văzut că plânsese: fața îi era mânjită acolo unde se cuvine, dar, curios lucru, aș fi putut să jur că nu-l auzisem plângând.

Din cine știe care pricini, rămase de nepătruns chiar și pentru mințile celor mai încercați profeți din comitatul Maycomb, în anul acela toamna s-a transformat în iarnă. Din 1885 nu se mai pomeniseră două săptămâni de vreme atât de friguroasă, ne-a spus Atticus, iar domnul Avery zicea că așa stă scris pe tablele de la Rosetta, că atunci când copiii nu vor mai asculta de părinți, când vor trage din țigară și se vor război între ei, anotimpurile se vor răsturna și învâlmăși. Jem și cu mine ne simțeam din belșug copleșiți de vina de a fi contribuit la rătăcirile naturii, abătând astfel asupra capetelor vecinilor nenorocirea și încurcându-ne nouă înșine socotelile.

Bătrâna doamnă Radley se săvârși din viață în iarna aceea, dar moartea ei n-a stârnit cine știe ce senzație, fiindcă și așa vecinii n-o prea vedeau, poate doar când ieșea să-și ude florile. Pentru Jem și pentru mine era clar ca lumina zilei că Bau îi venise în sfârșit de hac, dar Atticus, înapoindu-se de la Radleyi, ne-a spus, spre marea noastră dezamăgire, că murise de moarte bună.

— Întreabă-l, îmi șopti Jem.

— Întreabă-l tu, că ești mai mare.

— Tocmai de-aia ar trebui să-l întrebi tu.

— Atticus, îmi luai eu inima în dinți, l-ai văzut pe domnul Arthur?

Atticus îmi aruncă o privire severă peste gazetă și răspunse scurt:

— Nu l-am văzut.

Jem nu mă lăsă să continui cu întrebările: zicea că tata mai e susceptibil pe chestia noastră cu Radleyi și că nu e cazul să-l zgândărim. Și apoi, ceva îi spunea că

nu pusese aventura noastră nocturnă din vara trecută pe seama unui pocher pe dezbrăcatele. Nu era o certitudine, ci mai mult o presimțire, recunoștea Jem.

A doua zi de dimineață, când m-am sculat și m-am uitat pe geam, eram cât pe ce să mor de frică. L-am scos pe Atticus din baie, bărbierit pe jumătate, cu țipetele mele:

— E sfârșitul *lumii*, Atticus! Te implor, fă ceva!

Și-l trăseai spre geam și-i arătai curtea cu degetul.

— Nu-i sfârșitul lumii, zise el. Ninge.

Jem îl întrebă dacă o s-o țină așa mereu; nici el nu mai văzuse zăpadă, dar știa despre ce e vorba. Atticus îi răspunse că nu știa nici el despre zăpadă mai mult decât noi.

— Cred totuși, adăugă, că așa umedă cum e, se va transforma în ploaie.

Pe când ne luam gustarea, sună telefonul și Atticus se ridică de la masă ca să răspundă.

— Era Eula May, ne lămuri el la înapoiere. A spus: „Dat fiind că din 1885 n-a mai nins în comitatul Maycomb, școala va fi astăzi închisă.”

Eula May era operatoarea principală de la centrala telefonică din Maycomb. Tot ea avea misiunea de a comunica înștiințările oficiale și invitațiile la nuntă, de a pune în funcțiune sirena de incendiu și chiar de a da instrucțiuni de prim ajutor în lipsa doctorului Reynolds.

Când în sfârșit Atticus ne chemă la ordine și ne invită să ne uităm în farfurie și nu pe fereastră, Jem îi puse această întrebare:

— Cum se face un om de zăpadă?

— Habar n-am. N-aș vrea să vă dezamăgesc, dar cred că zăpada asta n-ajunge nici pentru un bulgăre.

Calpurnia intră și spuse că, după părerea ei, zăpada se așterne. Alergarăm în curtea din dos, care era acoperită, într-adevăr, cu un strat subțire de zăpadă apoasă.

— Să nu călcăm pe ea, îmi puse în vedere Jem. Uite, fiecare pas o strică.

Mă uitai în jos, la urmele șterse pe care le lăsaseră pașii mei. Jem fu de părere că, dacă așteptam să mai ningă puțin, am putea strânge toată neaua ca să facem un om de zăpadă. Scosei limba și prinsei din zbor un fulg mare: frigea.

— Jem, e fierbinte!

— Da de unde, e atât de rece încât pare că frige. Dar n-o mânca, Scout, o irosești degeaba. Las-o să cadă jos.

— Dar eu vreau să umblu prin zăpadă!

— Știi ce? Hai să ne plimbăm prin curtea domnișoarei Maudie.

Jem străbătu curtea din față sărind într-un picior. M-am luat după el călcând în urmele pe care le lăsase. Pe trotuarul din fața casei domnișoarei Maudie ne opri, însă, domnul Avery. Era trandafiriu la față și o burtă cât toate zilele îi ieșea de sub curea.

— Ei, ați văzut ce ispravă ați făcut? ne boscorodi el. N-a mai nins la Maycomb de la sfârșitul războiului civil. Din cauza copiilor răi ca voi se zăpăcesc anotimpurile.

Mă îndoiam că domnul Avery știe cu câtă speranță așteptasem vara trecută să-și repete performanța, și-mi ziceam că dacă asta-i răsplata noastră, atunci păcatul devine atrăgător. Cât privește statisticile sale meteorologice, n-aveam nici o îndoială: doar purcedeau direct din tablele de la Rosetta.

— Jem Finch, hei, tu, Jem Finch!

— Jem, te strigă domnișoara Maudie!

— V-ați proptit cu toții în mijlocul curții. Sub zăpada de lângă verandă sunt gunoaie. Să nu călcați în ele!

— N-aveți grijă! strigă Jem. Ce frumos e, nu-i așa domnișoară Maudie?

— Pe naiba frumos! Dacă îngheață la noapte, mi se prăpădesc toate azaleele.

Vechea ei pălărie de soare strălucea sub fulgii de zăpadă. Domnișoara Maudie se aplecase asupra unor tufe mici și le oblojea cu saci de pânză. Jem o întrebă de ce le învelește.

— Ca să se încălzească, răspunse ea.

— Cum pot să se încălzească niște flori? Doar nu umblă.

— E o întrebare la care nu pot să-ți răspund, Jem Finch. Atâta știu, că dacă la noapte e ger, plantele acestea vor îngheța și d-aia le învelesc. Ai înțeles?

— Mda. Domnișoară Maudie!

— Ce-i băiete?

— Ne dați voie, mie și lui Scout, să luăm cu împrumut puțină zăpadă de la dumneavoastră?

— Doamne sfinte, dar luați-o toată! E un coș vechi pentru piersici sub scară, puteți să cărați cu el toată zăpada. Ochii domnișoarei Maudie se îngustară. Și ce vrei să faci cu zăpada mea, Jem Finch?

— O să vedeți, răspunse Jem.

Toată zăpada pe care o puturăm aduna din curtea domnișoarei Maudie o cărarăm într-a noastră, treabă care se dovedi cam umedă.

— Și acum, ce facem, Jem? îl întrebai.

— Ai să vezi, repetă el preocupat. Ia coșul și cară în față toată zăpada pe care o poți aduna din curtea din

dos. Dar vezi, când te întorci, calcă pe urmele tale, mă preveni el încă o dată.

— Facem un pui de om de zăpadă, Jem?

— Ba un om de zăpadă adevărat. Și acum, la treabă, că avem de muncit, nu glumă.

Jem alergă în curtea din dos, scoase o sapă și se apucă să scurme de zor în spatele stivei de lemne, punând la o parte toți viermii pe care-i găsea. Luă apoi din casă un coș de rufe și începu să care cu el în curtea din față pământul săpat.

Când avurăm cinci coșuri de pământ și două de zăpadă, Jem declară că putem începe.

— Nu ți se pare cam murdar? făcui eu plină de îndoieli.

— Arată murdar, dar n-o să rămână așa, mă asigură el.

Și luă pământ în palme, îl bătut și-l făcu grămadă, peste care așeză pe urmă alt pământ și tot așa până modelă, în sfârșit, un tors.

— Jem, n-am auzit până acum de om de zăpadă negru, obiectai mai departe.

— N-o să rămână multă vreme negru, mormăi el.

Aduse din curtea din dos câteva crengi de piersic uscate, le împleti și le îndoii, dându-le formă de brațe; apoi le acoperi cu pământ.

— Parcă-i Stephanie Crawford cu mâinile în șolduri, îmi dădui eu cu părerea. Umflată la mijloc și cu brațe mititele, rotofeie.

— Am să le fac mai mari. Și Jem stropi omul de pământ cu apă și mai adăugă pământ. Se opri și-l privi gânditor, apoi modelă o burtă mare mai jos de talie. Îmi făcu cu ochiul: Ce zici, nu-i așa că domnul Avery arată ca un om de zăpadă?

Veni acum rândul zăpezii, pe care începu s-o aplice peste pământ. Mie îmi îngădui să acopăr numai spatele, luând asupra sa părțile vizibile publicului. Treptat, domnul Avery deveni alb.

Închipuind din așchii de lemn ochii, nasul, gura și nasturii, Jem reuși să-i dea un aer supărat. Un băț subțire completă imaginea. Se dădu apoi cu un pas înapoi și-și contemplă opera.

— Strașnic, Jem! Parcă ți-ar vorbi.

— Merge, nu-i așa? întrebă el deodată sfios.

Nemaiavând răbdare să-l așteptăm pe Atticus până la prânz, îl chemarăm la telefon și-l anunțarăm că aveam o surpriză mare pentru el. A făcut într-adevăr ochii mari când a văzut mai toată curtea din dos mutată în față, însă ne spuse că săvârșisem o treabă strașnică.

— Nu-mi închipuiam cum ai să-l meșterești, îi spuse el lui Jem, dar de acum încolo, n-am să-ți mai duc grija, băiete, văd că știi să te descurci.

De plăcere, Jem se înroși până-n vârful urechilor auzind complimentul, dar îl privi alarmat pe Atticus când îl văzu dându-se un pas înapoi și examinând pieziș omul de zăpadă. Atticus însă zâmbi, apoi izbucni de-a binelea în râs.

— Nu știu ce-ai să te faci, fiule — inginer, avocat, sau pictor portretist. Dar ceea ce ai săvârșit tu aici, în curte, e curat delict de calomnie. Mogâldeța asta trebuie neapărat deghizată!

Și-i sugeră lui Jem să-și subțieze puțin opera în față, să înlocuiască bățul cu o mătură și să-i pună un șorț.

Degeaba încercă Jem să-i explice că asta ar însemna să-l readucă pe omul de zăpadă la stadiul

noroiios dinainte, ceea ce înseamnă că ar înceta să mai fie om de zăpadă. Atticus nici nu vru s-audă.

— Nu mă interesează procedeul, dar cumva trebuie s-o dregi. Nu-ți pot permite să faci caricaturile vecinilor.

— Dar nu-i caricatură, protestă Jem. Îi seamănă, atâta tot.

— Domnul Avery ar putea să fie de altă părere.

— A, știu ce trebuie să fac! strigă Jem.

Traversă strada în fugă, dispăru în curtea din dos a domnișoarei Maudie și se înapoie triumfător, ca să-i pună omului de zăpadă pălăria de soare a domnișoarei Maudie pe cap și foarfeca ei de grădină în brațul îndoit. Atticus se declară în sfârșit satisfăcut.

Domnișoara Maudie deschise ușa din față și ieși pe verandă. Se uită la noi lung, lung de tot, apoi, deodată, zâmbi.

— Jem Finch, drac împielit ce ești, adu-mi, domnule, pălăria strigă ea.

Jem ridică ochii spre Atticus, care însă clătină din cap, liniștindu-l:

— Vrea doar să te necăjească, în realitate e încântată de... opera ta.

Atticus trecu strada și angajă cu domnișoara Maudie o conversație, însoțită de o gesticulație intensă, din care nu reușii să prind decât o frântură: „...au înălțat în curte un adevărat fătălău! Atticus, n-ai să le dai niciodată educația cuvenită!”

După-amiază, ninsoarea conteni, temperatura scăzu, iar pe înnoptat prezicerile cele mai sumbre ale domnului Avery se adevăriră: deși Calpurnia făcu foc în toate căminele, dârdâiam de frig. Când Atticus se întoarse acasă seara, ne spuse că o pățisem cu frigul și o întrebă pe Calpurnia dacă nu vrea să rămână la noi.

Ea măsură din ochi tavanele înalte, ferestrele mari și conchise că o să-i fie mai cald la ea acasă. Așa că Atticus o duse acasă cu mașina.

Înainte de culcare, tata mai puse cărbuni pe foc în camera mea, cu care prilej mă înștiință că termometrul arată patru grade sub zero, că era noaptea cea mai rece din câte pomenise și că omul nostru de zăpadă înghețase bocnă.

Mi se părea că nu trecuseră decât câteva clipe când m-am deșteptat zgâlțâită și am văzut că eram învelită cu pardesiul lui Atticus.

— S-a făcut dimineață? am bolborosit.

— Puiule, scoală!

Era Atticus. Ținea în mână halatul și pardesiul meu.

— Puneți întâi halatul, îmi spuse.

Lângă Atticus stătea Jem, buimac și ciufulit. Cu o mână își strângea gulerul pardesiului, iar cealaltă și-o înfundase în buzunar. Arăta ciudat de îngroșat.

— Grăbește-te, draga mea, îmi spuse Atticus. Uite pantofii și ciorapii.

M-am încălțat amețită; tot nu pricepeam:

— E dimineață?

— Nu, abia a trecut de unu. Grăbește-te.

Până la urmă am înțeles că ceva nu e în regulă.

— Dar ce s-a întâmplat?

Explicațiile deveniseră însă inutile. Așa cum păsările știu unde să se ascundă când vine ploaia, la fel simțeam și eu când se întâmpla ceva ne-obișnuit pe strada noastră. Zgomote înăbușite, ca foșnetul mătăsii, năvăleau peste mine, umplându-mă de o spaimă neputincioasă.

— ...a cui?

— A domnișoarei Maudie, drăguță, răspunse Atticus încetișor.

De la intrarea principală văzurăm flăcările năvălind prin ferestrele sufrageriei domnișoarei Maudie. Ca spre a întări ceea ce vedeam, sirena de incendiu a orașului prinse a se tângui pe toată gama și când ajunse la nota de sopran cea mai acută, încremeni, țipând sfâșietor.

— Arde toată, nu-i așa? gemu frate-meu.

— Tare mă tem că da, răspunse Atticus. Acum, ascultați la mine. Luați-o în jos pe stradă și opriți-vă în fața casei Radleyilor. Stați deoparte, m-ați înțeles? Ați văzut încotro bate vântul?

— Atticus, spuse Jem, nu crezi că ar trebui să începem să scoatem mobila afară?

— Încă nu, fiule. Fă ce-ți spun eu. Plecați de-aici. Și ai grijă de Scout, ai priceput? Să n-o scapi din ochi.

Și Atticus ne împinse în direcția porții principale a casei Radleyilor. Rămaserăm acolo, privind strada care se umplea de oameni și mașini, în timp ce focul înghițea pe tăcute casa domnișoarei Maudie.

— De ce nu se grăbesc, de ce nu se grăbesc... mormăia Jem.

Văzurăm îndată de ce. Vechiul camion al pompierilor fusese scos din funcțiune din cauza frigului și acum înainta dinspre oraș împins de mulțime. Când oamenii fixară furtunul camionului la o gură de apă, furtunul explodă și apa năvăli cu zgomot pe pavaj.

— O-of, Doamne, Jem!...

Jem mă cuprinse cu brațul.

— Liniștește-te Scout, îmi spuse, încă nu e cazul să ne speriem. Am să-ți spun când o fi.

Oamenii din Maycomb, îmbrăcați cu ce apucaseră, cărau mobila domnișoarei Maudie din casă în curtea de vizavi. L-am zărit pe Atticus cu balansoarul greu de stejar în brațe și mi-am zis că-i drăguț din partea lui să aibă grijă să salveze un lucru la care domnișoara Maudie ținea atât de mult.

Auzeam strigăte. Apoi fața domnului Avery se arătă la un geam de la etaj. Împinse pe fereastră o saltea, care căzu în stradă, și se apucă să arunce pe ea fel de fel de lucruri, până când lumea începu să-i strige:

— Dă-te jos de-acolo, Dick! Se năruie scara! Hai, domnule Avery, coboară!

Domnul Avery încercă să se strecoare prin fereastră.

— Vai Scout, s-a agățat... găfâi Jem. Dumnezeu...

Într-adevăr, domnul Avery se prinsese de ceva. Mi-am băgat capul sub brațul lui Jem și n-am mai privit în sus până ce nu l-am auzit pe Jem strigând:

— S-a degajat, Scout! A scăpat!

Ridicai privirea și-l văzui pe domnul Avery traversând balconul de la etaj. Își aruncă apoi picioarele peste balustradă și se apucă să coboare pe un stâlp, dar alunecă și căzu, țipând, drept în boschetele domnișoarei Maudie.

Îi văzui deodată pe oameni retrăgându-se din jurul casei domnișoarei Maudie și luând-o în josul străzii, spre noi. Nu mai cărau mobilă. Focul cuprinsese etajul și-și croia drum spre acoperiș: cercevelele păreau negre pe fondul portocaliu aprins al geamurilor.

— Jem, parc-ar fi un dovleac...

— Scout, ia uite!

Fumul năvălea spre casa noastră și a domnișoarei Rachel ca ceața deasupra râului, iar oamenii târau furtunurile spre ele. Îndărătul nostru, mașina

pompierilor din Abbotsville coti scrâșnind din cauciucuri și se opri în fața casei noastre.

— Cartea aceea..., murmurai.

— Care carte? întrebă Jem.

— Știi, cartea cu *Tom Swift*, nu-i a mea, e a lui Dill...

— Calm, Scout, calm, încă nu e cazul să te-ngrijorezi, caută Jem să mă liniștească, și întinse degetul înainte: Uite-acolo.

Atticus stătea într-un grup de vecini, cu mâinile în buzunarele pardesiului. Parcă urmărea un meci de fotbal. Alături era domnișoara Maudie.

— Uită-te la el, nu dă încă semne de neliniște, îmi atrase atenția Jem.

— Da' de ce nu e și el sus pe casă?

— E prea bătrân, și-ar rupe gâtul.

— Nu crezi c-ar trebui să-i spunem să scoată afară lucrurile?

— Ba să-i dăm pace, știe el când trebuie.

Mașina pompierilor din Abbotsville începu să pompeze apă pe casa noastră: un om cocoțat pe acoperiș arăta unde anume trebuie insistat. Priveam cum „fătălăul” nostru se înnegrea și se topea văzând cu ochii; pălăria de soare a domnișoarei Maudie stătea acum în vârful unei movile de pământ. Numai foarfeca ei de grădină n-o puteam zări. În aerul dogorător dintre casa domnișoarei Rachel, a domnișoarei Maudie și a noastră, oamenii își lepădaseră de mult pardesiile și halatele. Lucrau numai în pijama sau în cămașă de noapte vârate în grabă în pantaloni, în timp ce eu simțeam că încep să îngheț stând pe loc. Încerca Jem să mă încălzească, dar brațul lui nu era de ajuns. Până la urmă, m-am smuls de lângă el și mi-am cuprins

umerii cu brațele. Țopăiam și tropăiam pe loc, și picioarele începură să mi se mai dezghețe.

Se ivi o altă mașină de pompieri, care stopă în fața casei domnișoarei Stephanie Crawford. Altă gură de apă nu mai era, așa că oamenii începură a stropi casa cu stingătoarele de mână.

Acoperișul de tablă al casei domnișoarei Maudie înăbușea vâlvătăile. Deodată, cu trosnet mare, clădirea se nărui; flăcările țâșniră de pretutindeni, scăpărând scânteii și scuipând așchii de lemn aprinse, urmate de o ploaie de pături și cuverturi aruncate de bărbații cocoțați pe acoperișurile caselor vecine.

Se lumina de ziuă când oamenii începură să plece, întâi unul câte unul, apoi grupuri-grupuri. Împinseră mașina pompierilor din Maycomb înapoi în oraș, apoi mașina pompierilor din Abbottsville porni și ea. Nu rămăsese decât a treia! Aveam să aflăm a doua zi că venise tocmai de la Clark Ferry, cale de șaizeci de mile.

Jem și cu mine ne strecurarăm peste drum. Domnișoara Maudie sta cu ochii ațintiți la groapa din curte, de unde se înălțau trâmbe de fum negru. Atticus ne făcu un semn cu capul, dându-ne a înțelege s-o lăsăm în pace. Ne luă de umeri și ne duse acasă, traversând strada plină de gheață. Spuse că domnișoara Maudie va locui un timp la domnișoara Stephanie.

— Cine vrea o ciocolată fierbinte? ne întrebă. Dârdâiam în timp ce el aprindea focul în bucătărie.

Pe când goleam ceștile de cacao, am observat că Atticus mă privește mai întâi cu mare curiozitate, apoi cu severitate.

— Parcă v-am spus să nu vă mișcați din loc, mi se adresă el.

— Sigur, nici nu ne-am mișcat!

— Atunci, a cui e pătura asta?

— Pătura?...

— Da, pătura. Nu e a noastră.

Mă examinai și descoperii că eram înfășurată într-o pătură de lână cafenie. O purtam în jurul umerilor, ca indienele.

— Atticus, zău nu știu, *sir*... Eu...

Mă întorsei către Jem, în speranța unei lămuriri, dar acesta părea și mai uluit decât mine. Habar n-avea de unde apăruse pătura: făcusem întocmai așa cum ne spusese Atticus, adică stătusem în fața porții Radleyilor, departe de toată lumea, nu ne urnisem nici un pas — debită el pe nerăsuflăte.

— Domnul Nathan era și el la incendiu, băigui frate-meu, l-am văzut, sigur că l-am văzut, târa după el o saltea... Atticus, jur...

— Bine, băiete, zise tata surâzând. Se pare că tot Maycombul a ieșit într-un fel sau altul azi-noapte afară. Jem, mi se pare că avem în cămară niște hârtie de împachetat. Ad-o încoace și vom...

— Atticus, nu, te rog!

Jem nu mai era în toate mințile! Se apucă să dea-n vileag, de-a valma, toate secretele noastre, cu cel mai desăvârșit dispreț față de siguranța mea, dacă nu și de a lui proprie, fără să omită nici un amănunt, oricât de neînsemnat — scorbura, pantalonii și câte și mai câte.

— ...domnul Nathan a turnat ciment în copacul acela, Atticus, dinadins, ca să nu mai găsim lucrurile — e nebun, admit, așa cum spune lumea, dar îți jur, Atticus, că nu ne-a făcut nici un rău, niciodată; în noaptea aceea putea să-mi taie gâtul de la o ureche la alta, el însă mi-a cârpit pantalonii... nu ne-a făcut niciodată nici cel mai mic rău, zău, Atticus...

— Ei, băiete, șopti Atticus atât de blând, încât simții că-mi vine inima la loc: mai mult ca sigur că nu fusese atent la spusele lui Jem, de vreme ce-i vorbea pe tonul ăsta. Ai dreptate. Mai bine să păstrăm totul pentru noi, inclusiv pătura. Poate că într-o zi Scout va avea ocazia să-i mulțumească pentru că a învelit-o.

— Cui să-i mulțumesc?

— Lui Bau Radley. Erai atât de absorbită de incendiu, încât nici n-ai băgat de seamă când te-a învelit cu pătura.

Simții că mi se întoarce stomacul pe dos și era gata să vărs, când Jem, cu pătura în mână, se furișă spre mine zicând:

— S-a strecurat afară din casă, a făcut un ocol, s-a întors și a șters-o într-o clipă!

Atticus îl opri cu răceală:

— Ceea ce însă nu trebuie să-ți trezească gustul de noi isprăvi, Jeremy.

Frate-meu se posomorî.

— N-am să-i fac nimic, făgădui el, dar am observat lucind în ochii lui o scânteie poznașă. Când te gândești, Scout, mi se adresă el apoi, că dacă te întorceai, l-ai fi văzut...

Calpurnia ne sculă la prânz, căci Atticus fusese de părere că degeaba ne-am fi dus la școală după o noapte fără somn, tot n-am fi învățat nimic. Singura ei pretenție a fost să ne dăm osteneala de a curăța curtea din față.

Pălăria de soare a domnișoarei Maudie atârna prinsă într-o pojghiță subțire de gheață, ca o muscă în chihlimbar. Scormonirăm noroiul ca să dezgropăm foarfecă de grădină. Pe domnișoara Maudie o găsirăm

în fundul curții ei, uitându-se la azaleele carbonizate și înghețate.

— V-am adus lucrurile, domnișoară Maudie. Ne pare tare rău, zise Jem.

Ea se întoarse, și umbra vechiului ei zâmbet îi destinse o clipă fața.

— Toată viața mi-am dorit o casă mai mică, dragul meu Jem Finch. Aș putea avea o curte mai mare. Și mai mult loc pentru azaleele mele.

— Nu sunteți necăjită? o întrebai mirată, știind de la Atticus că această casă reprezenta cam toată averea ei.

— De ce m-aș necăji, fetițo? Nu puteam să sufăr grajdul ăsta pentru vaci. De o sută de ori m-am gândit să-i dau foc, dar nu țineam deloc să intru-n pușcărie.

— Bine, dar...

— Nu-ți face griji din pricina mea, Jean Louise Finch. Câte nu s-ar putea face, care ție nici nu-ți dau prin gând! Uite, știi ce? Am să-mi clădesc o casă mititică și am să iau vreo doi chiriași și — Doamne, am să am cea mai grozavă curte din întreaga Alabama! Bellingrathii vor plesni de ciudă când vor vedea de ce sunt în stare.

Ne uitarăm unul la altul.

— Din ce s-a pornit, domnișoară Maudie? vru să afle frate-meu.

— Nu știu, Jem. Cred că din vreo scânteie de la bucătărie. Am lăsat aseară focul aprins, pentru plantele mele din ghivece. A, dar ce-am auzit, domnișoară Jean Louise? Ai avut azi-noapte o companie neașteptată!

— De unde știți?

— Atticus mi-a povestit când s-a dus în oraș azi-dimineață. Drept să-ți spun, mi-ar fi părut bine să

fiu cu voi. Și aș fi avut atâta minte ca să mă întorc să-l văd.

Domnișoara Maudie mă uluia. Cu toate că aproape tot ce poseda fusese distrus de foc, iar grădina-i dragă era o ruină, mai găsea voia bună să se intereseze, prietenoasă, de daraverile noastre.

Observase, probabil, mirarea mea, pentru că-mi spuse:

— Un singur lucru m-a necăjit azi-noapte: pericolul și agitația pe care le iscasem. Putea să ardă tot cartierul. Domnul Avery o să stea la pat cel puțin o săptămână — e pur și simplu copt. I-am spus eu că-i prea bătrân pentru de-alde astea. De îndată ce-mi curăț mâinile și când n-o fi Stephanie primprejur, am să-i fac un cozonac. De treizeci de ani încercă Stephanie Crawford să-mi afle rețeta, și dacă-și închipuie că am să i-o dau numai fiindcă stau la ea, nu știe cu cine are de-a face...

Eu una eram încredințată că nici chiar dacă domnișoara Maudie ar ceda și i-ar destăinui rețeta, tot nu s-ar pricepe domnișoara Stephanie s-o facă. Mie mi-o arătase odată: printre multe altele, rețeta cerea și o ceașcă mare de zahăr.

Ziua se arăta liniștită. Aerul era atât de rece, văzduhul atât de limpede, încât auzirăm deslușit orologiul de la tribunal zdrăngănind, hârâind și încordându-și puterile ca să bată ora. Nasul domnișoarei Maudie avea o culoare cum nu mai văzusem până atunci. I-am atras atenția.

— Sunt afară de la ora șase, îmi răspunse, și-oi fi înghețat. Întinse mâinile: o rețea de linii subțiri îi acoperea palmele negre de pământ și pline de pete de sânge închegat.

— V-ați distrus mâinile! exclamă Jem. De ce nu vă luați un om de culoare? Apoi, fără nici o notă de sacrificiu în glas, adăugă: Sau am putea să vă ajutăm noi doi.

— Îți mulțumesc, băiețuș, replică ea, dar aveți și voi o trebșoară de făcut pe-acolo. Și arată cu mâna spre curtea noastră.

— Vă gândiți la „fătălău”? o întrebai. Ehei, îl putem pune la punct cât ai zice pește.

Domnișoara Maudie își aținti privirea asupra mea și am văzut că buzele i se mișcau fără a scoate un sunet. Apoi, deodată, își îngropă fața în mâini, înecându-se de râs. Când o părăsirăm, tot mai râdea.

Jem afirmă că nu știe ce-a apucat-o. Așa era domnișoara Maudie, și gata.

— Retrage-ți cuvintele, băiete!

Această invitație categorică, pe care i-o făceam lui Cecil Jacobs, a fost începutul unor vremuri destul de întunecate pentru mine și pentru Jem. Cu pumnii încleștați, eram gata să mă năpustesc. Atticus se jurase că mă desființează dacă mai aude vreodată că mă bat: eram acum prea mare ca să-mi îngădui asemenea copilării, și cu cât voi învăța mai repede să mă stăpânesc, cu atât va fi mai bine pentru toți. Lucru pe care eram cât pe ce să-l uit. Să-l uit din pricina lui Cecil Jacobs. Ieri, în curtea școlii, s-a apucat să strige în gura mare că tatăl lui Scout Finch îi apără pe cioroi. Eu tăgăduisem, dar i-am povestit lui Jem întâmplarea.

— Ce voia să spună, Jem? l-am întrebat.

— Nimic. Întreabă-l tu pe Atticus, să-ți explice el.

— Îi aperi pe cioroi, Atticus? m-am interesat eu chiar în seara aceea.

— Sigur că da, Scout. Dar nu spune „cioroi”, e vulgar.

— Așa zic toți la școală.

— De acum încolo, vor spune toți, minus o anumită persoană...

— Dacă nu vrei să vorbesc așa, de ce mă trimiți la școală?

Tata m-a privit blând, și ochii îi sclipiră înveseliți. Cu tot compromisul dintre noi, campania mea împotriva școlii continua, sub o formă sau alta, de când cu porția din prima zi: începutul lui septembrie îmi adusese momente de slăbiciune bruscă, amețeli și mici tulburări stomacale. Mersesem atât de departe, încât îmi cumpărasem cu o monedă de cinci cenți dreptul de a-mi freca fruntea de capul băiatului

bucătăresei domnișoarei Rachel, care avea niște bube grozave. Dar nu m-am molipsit.

Altă preocupare își făcea loc acum în mintea mea.

— Toți avocații îi apără pe cior... pe oamenii de culoare, Atticus?

— Desigur, Scout.

— Atunci, de ce a zis Cecil că-i aperi pe cioroi? A zis așa, de parcă ai fabrica alcool de contrabandă.

Atticus oftă.

— Apăr, pur și simplu, un negru, pe nume Tom Robinson. Locuiește în mahalaua de peste maidanul de gunoi al orașului. Face parte din comunitatea Calpurniei — ea îi cunoaște bine familia. Zice că sunt oameni de treabă. Scout, tu nu ești încă destul de mare ca să înțelegi unele lucruri, totuși îți voi spune că prin oraș s-a vorbit în fel și chip, și mai ales că n-ar trebui să mă amestec și să-l apăr pe omul acela. Este un caz ciudat, nu va fi judecat până în sesiunea de toamnă. John Taylor a avut bunătatea să ne dea o amânare...

— Dacă nu trebuie, atunci de ce-l aperi?

— Din mai multe motive, răspunse Atticus. Principalul e că dacă aș proceda altfel, n-aș mai putea ieși cu fruntea sus în orașul acesta, n-aș mai putea reprezenta comitatul în legislatură. Și nici nu v-aș mai putea spune, ție și lui Jem, ce se cuvine și ce nu se cuvine să faceți.

— Vrei să zici că dacă nu l-ai apăra pe omul acesta, Jem și cu mine n-ar trebui să te ascultăm?

— Cam așa.

— De ce?

— Fiindcă nu v-aș mai putea pretinde niciodată să mă ascultați. Uite ce-i, Scout, orice avocat are, prin natura muncii sale, cel puțin o dată în viață un proces

care-l afectează personal. Și cred că acesta este pentru mine un astfel de proces. S-ar putea să auzi la școală vorbe urâte în legătură cu procesul, dar te rog să faci pentru mine un lucru: ține capul sus și pumnii jos. Orice ți s-ar spune, nu-ți ieși din fire. Încearcă măcar de data asta să-ți folosești și capul... căci e un cap bun, chiar dacă opune rezistență învățaturii.

— Atticus, vom câștiga procesul?

— Nu, draga mea.

— Atunci, de ce...

— Numai fiindcă am fost bătuți cu o sută de ani înainte de a fi început, nu e un motiv să nu mai încercăm să câștigăm, zise Atticus.

— Vorbești ca vărul Ike Finch, îmi dădui eu cu părerea.

În comitatul Maycomb, vărul Ike Finch era singurul veteran supraviețuitor al Confederațiilor. Purta o barbă ca a generalului Hood, de care era teribil de mândru. Cel puțin o dată pe an, Atticus, împreună cu mine și cu Jem, îi făceam o vizită. Cu acest prilej, aveam obligația să-l sărut. Era ceva îngrozitor. Noi, copiii, ascultam respectuos în timp ce Atticus și vărul Ike tocau pentru a nu știu câta oară evenimentele războiului. „Să știi, Atticus, spunea vărul Ike, compromisul de la Missouri ne-a dat gata, dar dac-ar fi s-o iau de la capăt, aș face-o iar, pas cu pas, dus și-ntors, ba, mai mult, de data asta i-am lichida noi pe... Iar în 1864, când Stonewall Jackson s-a întâmplat să... — iertați-mă, copii. Bătrânul Blue Light era pe-atunci în ceruri. Dumnezeu să-i odihnească fruntea cea sfântă...”

— Vino-ncoace, Scout, m-a chemat Atticus. M-am cocoțat în brațele tatei și mi-am vârât capul sub bărbia lui. El m-a cuprins cu mâinile și a început să mă

legene încetișor. De data asta e vorba de altceva, grăi dânsul. De data asta nu ne luptăm cu yankeii, ci cu prietenii. Dar ține minte că, oricât de proastă întorsătură ar lua lucrurile, ei rămân tot prietenii noștri, iar casa asta, pe care o vezi, tot casa noastră rămâne.

Cu toate acestea proaspete în minte, îl înfruntai a doua zi pe Cecil Jacobs în curtea școlii:

— Ei, îți retragi cuvintele?

— Încearcă mai întâi să mă silești, dacă poți! urlă el. Ai mei zic că taică-tău ne face de rușine și că cioroiul ăla ar trebui să atârne de castelul de apă!

Am făcut un pas spre el, dar mi-am amintit cuvintele lui Atticus, am lăsat pumnii în jos și m-am depărtat. „Scout e o la-a-șă!” îmi răsună în urechi. Pentru prima dată în viață dădeam bir cu fugiții.

Știam însă că dacă m-aș bate cu Cecil, l-aș trăda pe Atticus. Și tatii i se întâmpla atât de rar să ne ceară să facem ceva pentru el, încât, de dragul lui puteam răbda să fiu socotită chiar și lașă. Meritul de a nu-l fi uitat mă făcea să mă simt nespus de nobilă și nobilă am rămas încă trei săptămâni. Apoi, de Crăciun, s-a produs catastrofa.

Pentru Jem și pentru mine, Crăciunul era un prilej de sentimente amestecate. Partea cea bună era reprezentată de brad și de unchiul Jack Finch. Îl întâmpinam de fiecare dată, în ziua de Ajun, la Maycomb Junction, căci venea să petreacă în sânul familiei o săptămână încheiată.

Reversul medaliei îl forma intransigența nedezmintită a mătușii Alexandra și a lui Francis.

Poate că nu s-ar cuveni să-l uit nici pe unchiul Jimmy, bărbatul mătușii Alexandra, dar întrucât

acesta nu-mi adresase decât o singură dată cuvântul, și atunci ca să-mi arunce un „Șterge-o de-aici!”, nu m-am simțit câtuși de puțin datorare să-l bag în seamă. Ceea ce, de altfel, părea să facă și mătușa Alexandra. Cu multă, foarte multă vreme în urmă, într-un elan de generozitate, mătușica și cu unchiul Jimmy aduseseră pe lume un fiu, pe nume Henry care, de îndată ce a fost omenește posibil, a părăsit casa părintească, s-a căsătorit și la rândul său l-a adus pe lume pe Francis. În fiecare an, de Crăciun, părinții îl dădeau pe Francis în păstrarea bunicilor, recăpătându-și astfel libertatea de a se ocupa de propriile lor distracții.

Nici un suspin nu-l putea convinge pe Atticus să ne îngăduie să rămânem în prima zi de Crăciun acasă. De când mă știu, am petrecut-o la Debarcaderul lui Finch. Extraordinarele calități de bucătăreasă ale mătușii ofereau întrucâtva o compensație pentru obligația de a petrece o sărbătoare religioasă în tovărășia lui Francis Hancock. Era cu un an mai mare decât mine și-l evitam din principiu, pentru că-i plăcea tot ce-mi displăcea mie și, în schimb, dezaproba toate distracțiile mele nevinovate.

Mătușa Alexandra era sora lui Atticus, dar când am aflat de la Jem povestea cu copiii răpiți și schimbați, n-am mai avut nici o îndoială că fusese schimbată la naștere și că bunicii mei se aleseseră mai curând cu o descendentă a Crawfordilor decât cu o Finch. De-aș fi nutrit ideile mistice despre munți, care se pare că-i obsedează pe avocați și pe judecători, mătușa Alexandra mi-ar fi apărut aidoma vârfului Everest: o prezență de gheață de-a lungul anilor mei fragezi.

Când, în ziua de Ajun, unchiul Jack sări din tren, a trebuit să așteptăm până ce hamalul i-a întins două pachete lunguiețe. Totdeauna, mie și lui Jem ni s-a

părut curios că unchiul Jack îl sărută pe tata pe obraz: erau singurii bărbați pe care-i văzusem vreodată sărutându-se. Unchiul Jack strânse apoi mâna lui Jem, iar pe mine mă ridică în văzduh, nu prea sus însă, fiind cu un cap mai mic decât Atticus; mezin al familiei, era mai tânăr decât mătușa Alexandra, cu care aducea mult, dând însă o mai fericită întrebuințare feței: nasul și bărbia, cu tot ascuțișul lor, n-avuseseră niciodată darul de a ne îngrijora.

Era unul dintre puținii oameni de știință care nu-mi inspira teamă, probabil fiindcă nu se purta niciodată ca un medic. Ori de câte ori ne făcea vreun mic serviciu, mie sau lui Jem, cum ar fi de pildă scoaterea unei așchii din talpă sau ceva în genul acesta, ne spunea exact ce va face și cât de tare ne va dura și ne dădea toate lămuririle despre instrumentele pe care avea să le mânuiască. La un alt Crăciun, țin minte că mă ascundeam prin unghere, ferindu-mi piciorul în care intrase o așchie cât toate zilele, și nu lăsam pe nimeni să se apropie de mine. Când unchiul Jack izbuti în sfârșit să pună mâna pe mine, mă făcu să râd povestindu-mi o istorioară cu un predicator căruia îi era atât de neplăcut să meargă la biserică, încât sta zilnic la poartă în halat, fumând dintr-o pipă lungă, și ținea câte o predică de cinci minute trecătorilor care aveau nevoie de întărire sufletească. L-am întrerupt, rugându-l să mă prevină când are de gând să tragă așchia afară, dar el și ținea în vârful pensetei o țeapă însângerată: mi-o scosese în timp ce râdeam; asta-i, sfârși dânsul, ceea ce se cheamă relativitatea lucrurilor.

— Dar în pachetele acelea ce ai? îl întrebai, arătând spre cele două cutii lunguiețe pe care i le înmânase hamalul.

— Nu-i treaba ta,

— Ce face Rose Aylmer? se interesă Jem.

Rose Aylmer era pisica unchiului Jack, o femelă galbenă superbă, și el susținea că e una dintre puținele ființe de sex feminin pe care le putea răbda tot timpul în preajma lui. Unchiul Jack vârî mâna în buzunar și scoase câteva fotografii, care ne umplură de admirație.

— S-a cam îngrășat, observai.

— Cred și eu! Mănâncă toate degetele și urechile care ne rămân de la spital!

— Ptiu, ce poveste a dracului! mă îngrozii eu.

— Ce-ai zis?!

— N-o băga în seamă, Jack, interveni Atticus. Caly mi-a spus că de-o săptămână înjură întruna.

Unchiul Jack ridică sprâncenele, dar nu spuse nimic. Trebuie să recunosc că, fără a mai pune la socoteală atracția firească pe care o exercită cuvintele tari, acționam și după un plan obscur, încredințată că Atticus, când va descoperi de unde le-am învățat, n-o să mă mai silească să merg la școală.

Dar la cină, când i-am apus tatei: „Dă-mi, te rog, șunca aceea afurisită”, unchiul Jack mă privi pătrunzător și bombăni: „Stăm noi de vorbă mai târziu, domnișoară...”

După masă, unchiul Jack se îndreptă spre salon și se instală într-un fotoliu. Se plesni peste picioare cu palma, dându-mi astfel a înțelege să mă așez pe genunchii lui. Îmi plăcea tare mult cum miroase unchiul Jack — ca sticla de spirt, plus încă ceva, dulce, agreabil. Îmi dădu bretonul la o parte și mă examină:

— Semeni mai mult cu Atticus decât cu maică-ta, constată el: Și, pe deasupra, ai crescut cam mare pentru pantalonii ăștia.

— Ba eu cred că îmi vin de minune.

— Și, zi, cuvinte ca „dracu” și „afurisit” îți plac, așa-i?

Răspunsei că-mi plăceau.

— Mie însă, nu, zise unchiul Jack, cu excepția cazurilor de forță majoră, atunci când ești provocat. Am de gând să rămân la voi o săptămână, și cât stau aici nu care cumva să mai aud ce-am auzit. Ai s-o pățești, Scout, dacă ai s-arunci vorbe de-astea în dreapta și-n stânga. Doar ții să devii o adevărată lady, nu-i așa?

Replicai că nu prea țineam.

— Ba trebuie să ții. Și acum, ia să vedem unde-i bradul.

Îl împodobirăm până la ora de culcare. Noaptea, am visat că cele două pachete lunguiețe sunt pentru mine și pentru Jem. A doua zi dimineață am dat fuga să le scoatem de sub pom: erau de la Atticus, care-i scrisese unchiului Jack să ni le cumpere, și înăuntru am găsit ceea ce-l rugasem să ne ia.

— Nu țintiți în casă, ne puse în vedere Atticus când Jem ochi tabloul din perete.

— Învață-i să tragă, îl povățui unchiul Jack.

— Asta-i treaba ta, protestă Atticus. Eu n-am făcut decât să mă înclin în fața inevitabilului.

A fost nevoie de vocea din instanță a tatei ca să fim smulși de lângă brad. Nu ne dădu voie să luăm puștile cu aer comprimat la Debarcader (îmi și făcusem planul să-l împușc pe Francis), amenințându-ne că dacă nu ne purtăm cum trebuie, ni le ia de tot.

Debarcaderul lui Finch consta din trei sute șaiszeci și șase de trepte, care porneau de la marginea unei faleze înalte și coborau până la chei. Ceva mai departe, în josul apei, dincolo de faleză, se vedeau urmele

vechiului debarcader pentru bumbac, unde negrii de la ferma Finch încărcau odinioară baloturile și celelalte produse și descărcau blocuri de gheață, saci cu făină și zahăr, unelte agricole și rochii și mărunțișuri pentru femei. Un drum bifurcat pornea de la malul apei și se pierdea printre copacii întunecați; la capătul lui se înălța o casă albă cu două caturi și balcoane ce o încingeau ca un brâu, sus și jos. O zidise, la bătrânețe, strămoșul nostru, Simon Finch, ca să facă pe placul cicălitoarei lui neveste; dar balcoanele erau singurul lucru care mai amintea construcțiile din vremea aceea. Interiorul casei Finch stătea mărturie candorii lui Simon, ca și nețărmuritei lui încrederi în urmașii săi.

Etajul avea șase dormitoare — patru pentru cei opt copii de sex feminin, unul pentru singurul fiu, Welcome Finch, și, în sfârșit, unul pentru găzduirea rubedeniilor venite în vizită. Destul de simplu, în aparență; dar la dormitoarele fetelor se putea ajunge numai pe o anume scară, iar la camera lui Welcome și la odaia pentru oaspeți pe alta. Scara fiicelor pornea din dormitorul părinților, de la primul cat, astfel că Simon avea cunoștință de toate deplasările nocturne ale fetelor.

Bucătăria, separată de restul casei, era legată de aceasta printr-o podișcă de scânduri. În curtea din dos atârna de un stâlp un clopot vechi și ruginit, întrebuințat odinioară pentru a-i chema pe muncitori de la câmp sau pentru a da alarma; un „balconăș al văduvei” mărginea acoperișul, dar nici o văduvă, în așteptare, nu și-a plimbat vreodată pașii pe acel balcon. De acolo Simon își supraveghea vătaful, privea ambarcațiunile de pe râu și-și vâra nasul în treburile proprietarilor de primprejur.

În jurul casei se țesuse obișnuita legendă cu yankeii: cică o proaspăt logodită Finch își pusese la rezeală pe ea toată zestrea, spre a o salva de bandele care bântuiau prin împrejurimi, și astfel încotoșmănată, se împotmolise în ușa de la scara fiicelor, dar o stropiseră cu apă și, cu chiu, cu vai, reușiseră până la urmă s-o scoată de acolo.

Când am ajuns la Debarcader, mătușa Alexandra îl sărută pe unchiul Jack, Francis îl sărută și el pe unchiul Jack, unchiul Jimmy dădu mâna-n tăcere cu unchiul Jack, Jem și cu mine înmănarăm cadourile noastre lui Francis, care la rândul lui ne dădu un cadou. Jem, simțindu-se băiat mare, se alătură celor mari și-mi lăsă mie ponosul conversației cu vărul nostru. Francis avea opt ani și purta freză.

— Ce-ai primit de Crăciun? m-am interesat eu politicoasă.

— Tot ce-am dorit, răspuse el. Francis poftise pantalonași până la genunchi, ghiozdan roșu de piele, cinci cămăși, cravată și o fundă pe care și-o înnodea singur.

— Ce frumos, minții eu. Jem și cu mine am primit puști cu aer comprimat, iar Jem a mai căpătat și o trusă de chimie...

— Una de jucărie, îmi închipui...

— Ba una adevărată. O să-mi facă cerneală simpatică și am să-i scriu lui Dill cu ea.

Francis se interesă la ce-i bună cerneala simpatică.

— Cum, nu-ți închipui mutra lui când o să primească de la mine o scrisoare în care nu scrie nimic? O să-nnebunească!

Conversația cu Francis îmi dădea senzația unei scufundări lente în adâncul oceanului. Era cel mai plicticos copil din câți întâlнисem vreodată. Dat fiind că

locuia la Mobile, nu mă putea pârî autorităților școlare, dar avea grijă să raporteze totul mătușii Alexandra, care la rândul ei îi împuia capul lui Atticus, iar Atticus, după cum îi venea, ori uita pur și simplu, ori îmi făcea zile fripte. Singura dată când l-am auzit ridicând glasul la cineva a fost atunci când i-a spus mătușii: „Fac tot ce pot cu ei, soră!” Era ceva în legătură cu salopeta pe care o purtam tot timpul.

Mătușa Alexandra era neînduplecată în privința îmbrăcămînții mele. Zicea că n-am să ajung cu nici un chip o adevărată lady atâta timp cât port pantaloni; și când i-am spus că rochia nu mi-ar îngădui să fac ceea ce mă lasă pantalonii să fac, mi-a replicat că nici n-ar trebui să-mi permit ceea ce mă lasă pantalonii să fac. În vederile mătușii Alexandra asupra manierelor mele elegante intrau jocul cu bucătărioarele de păpuși, cu serviciile de ceai pentru păpuși, plus colierul de perle dat de ea la naștere, căruia trebuia să-i adaug câte o mărgea în fiecare an; în fine, rostul meu era să fiu o rază de soare în viața singuratică a tatei. Am încercat să sugerez că și în pantaloni puteam fi tot atât de bine o rază de soare, dar mătușica mi-a replicat că nu de asta-i vorba, ci că trebuie să fiu la fel cu o rază de soare, că mă născusem bună, dar, cu cât creșteam, cu atât mă făceam mai rea. Mă jignea și mă înțepa întruna, însă când mi-am luat inima în dinți și m-am destăinuit lui Atticus, el mi-a spus să-mi văd de treabă, că și fără mine sunt destule raze de soare în familie și că-i plăceam așa cum eram.

La prânzul de Crăciun, eram pusă să stau singură la o măsuță, în sufragerie, în timp ce Jem și cu Francis ședeau la masă cu cei mari. Mătușica mă ținu în carantină încă multă vreme după ce Jem și cu Francis fuseseră admiși la masa celor mari. Mă tot întrebam ce

și-o fi închipuind — că am să mă scol și să arunc din senin cu ceva? Îmi venea câteodată s-o rog să mă lase și pe mine măcar o dată la masă, împreună cu restul familiei; i-aș arăta eu cât de civilizată știu să mă port; acasă nu luam masa cu toții împreună, și nu se întâmpla nimic? Când l-am rugat pe Atticus s-o înduplece, mi-a răspuns că n-are ce face, pentru că noi eram musafiri și se cuvenea să stăm acolo unde ne spunea ea. Și mi-a mai explicat că mătușa Alexandra nu înțelegea fetele, pentru că nu avusese decât un băiat.

Ce-i drept, însă, bunătățile pe care ni le servea ne răzbunau de toate: trei feluri de mâncare cu carne, legume de vară de pe rafturile cămării ei, piersici marinate, două feluri de prăjituri și alte dulciuri alcătuiău meniul unei mese de Crăciun modeste. Nu-i de mirare că, după ce isprăviră, cei mari simțiră nevoia să se retragă în salon ca să moțăie. Jem se lungi pe pardoseală, iar eu mă îndreptai spre curtea din dos.

— Ia-ți paltonul, mormăi Atticus cu voce adormită, așa că nu-l auzii.

Francis veni să se instaleze lângă mine, pe treptele scării din dos.

— A fost cea mai bună masă de până-acum, i-am spus.

— Bunica e cea mai strașnică bucătăreasă, decretă el. Are să mă învețe și pe mine.

— Băieții nu gătesc, chicotii eu, închipuindu-mi cum i-ar sta lui Jem încins cu șorțul de bucătărie.

— Bunica zice că toți bărbații trebuie să știe să gătească, că bărbații trebuie să fie atenți cu nevestele lor și să le servească atunci când ele nu se simt bine, stărui verișorul meu.

— Nu vreau să fiu servită de Dill, replicai, mai bine îl servesc eu.

— Dill?!

— Îhî. Ştii — dar să nu spui la nimeni, auzi? — noi o să ne căsătorim când vom fi mari. M-a cerut astă-vară de nevastă.

Francis pufni dispreţuitor.

— Ce-ai cu el? îl luai la rost. N-ai de ce te lega de el.

— Vrei să spui de viţelul ăla pipernicit, de care bunica zice că şade în fiecare vară la domnişoara Rachel?

— Chiar așa, dacă vrei să ştii!

— Află că ştiu totul despre el, îmi declară Francis.

— Şi ce ştii, mă rog?

— Bunica zice că n-are nici un căpătâi...

— Ba trebuie să aibă, stă la Meridian!

— ...că-i mereu pe la uşa rudelor, că de-aia îl ține și domnişoara Rachel în fiecare vară.

— Nu-i adevărat!

— Tare proastă mai ești câteodată, Jean Louise, rânji văru-meu. Şi nici nu cred c-ai putea fi altfel.

— Cum adică?!

— Dacă unchiului Atticus puțin îi pasă că bați coclaurii cu câinii vagabonzi — vorba bunichii: treaba lui, nu-i vina ta. Şi nici nu-i vina ta, socot, că unchiul Atticus, pe deasupra, se topește după cioroi, dar află de la mine că face de răs toată familia.

— Ce naiba vrei să spui, Francis?

— Exact ce ți-am spus. Nu-i destul că vă lasă să creșteți ca niște sălbatici, zice bunica, uite-l acum și „ciorlingău”, de nu mai putem, noi aștilalți, să ne arătăm pe străzile Maycombului. Duce familia de râpă, s-o ştii.

Francis se ridică și o luă la fugă pe podișca de scânduri spre bucătăria veche. De la o depărtare care-l făcea să se simtă în siguranță, strigă la mine:

— Nu-i decât un ciorlingău!

— Nu-i adevărat! urlai cât mă ținu gura. Nu-ș' ce-ndrugi acolo, dar mai bine tacă-ți fleanca, imediat!

Sării ca friptă de pe trepte și alergai de-a lungul podiștii. Să pui mâna pe Francis, nu era o problemă. Îl somai să-și retragă imediat cuvintele.

Francis însă mi se smulse din mână și o zbughi în bucătărie; dar mai apucă să strige o dată „ciorlingău!”

Când te pui să-ți pândești prada, graba strică treaba. Dacă taci chitic, e tot atât de sigur ca doi ori doi fac patru că prada iese singură din ascunziș, împinsă de curiozitate. Francis crăpă ușa bucătăriei și se arată în prag.

— Mai ești supărată pe mine, Jean Louise? pipăi el terenul.

Și Francis făcu primul pas pe podișcă.

— Le retragi, Francis?

Prea mă grăbisem! El o tuli din nou în bucătărie, așa că n-am avut încotro și m-am retras, instalându-mă iar pe trepte. Răbdare aveam, slavă Domnului. După vreo cinci minute, numai ce auzii glasul mătușii Alexandra:

— Francis, unde ești?

— E aici, în bucătărie.

— În bucătărie?! Doar știe că n-are voie să se joace acolo!

Francis apăru în prag țipând ca din gură de șarpe:

— Bunicuțo, ea m-a băgat înăuntru și nu mă lasă să ies afară!

— Ce-nseamnă asta, Jean Louise?!

— Nu l-am băgat eu acolo, mătușico, și nu-l țin de fel, tăgăduii eu, uitându-mă în sus la mătușa Alexandra.

— Ba da, zbieră Francis, uite-o că nu mă lasă să ies!

— Nu cumva v-ați certat?

— Jean Louise e supărată pe mine, bunicuțo!

— Francis, ieși o dată de acolo! Și tu, Jean Louise, dacă mai scoți o vorbă, să știi că te spun lui taică-tău. Nu cumva te-am auzit drăcuind adineauri?

— Nu...

— Și totuși aș fi jurat. În orice caz, să nu mai aud încă o dată.

Mătușa Alexandra avea auzul ascuțit, din deprinderea de a trage cu urechea pe la uși. Nici n-o pierdusem bine din vedere, că ieși afară și Francis, cu nasul în sus, rânjind obraznic.

— Să nu te legi de mine, mă preveni el.

Sări jos în curte, dar păstră cu grijă distanța, în vreme ce lovea cu piciorul în câte un smoc de iarbă, ori se întorcea spre mine și se hlizea. La un moment dat se ivi și Jem pe balcon, ne aruncă o privire și dispăru din nou în casă. Francis se cocoță pe un copăcel de mimoză, apoi se dădu jos, își vârî mâinile în buzunare și ocoli curtea în pas de plimbare. În cele din urmă îl auzii scoțând un „hah”, ceea ce mă făcu să-l întreb drept cine se ia — nu cumva drept unchiul Jack? La care mi-a răspuns că mi se pusese în vedere să stau locului și să-i dau pace.

— Îți dau, îți dau...

El mă cercetă cu luare-aminte și ajunse la concluzia că fusesem suficient domesticită. Drept care, se apucă să fredoneze încetișor: „Cior-lin-gău!”

De data asta, mi-am zdrelit pumnul până la sânge în dinții lui. Cu stânga scoasă din uz, îl atacați cu dreapta, dar nu pentru multă vreme, fiindcă unchiul Jack îmi imobiliză mâinile ordonându-mi: „Potolește-te!”

Mătușa Alexandra se agita în jurul lui Francis, ștergându-i lacrimile cu batista ei, netezindu-i părul, mângâindu-l pe obraz. Atticus, Jem și cu unchiul Jack dăduseră și ei năvală afară, pe ușa din dos, când Francis începuse să zbiere.

— Cine a început? întrebă acum unchiul Jack.

Francis și cu mine ne arătam cu degetul unul pe celălalt.

— Bunicuțo, urlă el, m-a făcut târfă și a sărit la mine!

— E adevărat, Scout? mă cercetă unchiul Jack.

— Mda...

Când unchiul Jack mă privi de sus în jos, fața începuse să-i semene grozav cu a mătușii Alexandra.

— Te-am prevenit că ai s-o pățești pentru asemenea cuvinte, ții minte? Te-am prevenit ori nu?

— Da, unchiule, dar...

— Acum ai pățit-o. Poftim...

Tocmai chibzuiam dacă e cazul sau nu s-o iau la sănătoasa, și nehotărârea mea dură o clipă mai mult decât s-ar fi convenit: am vrut s-o rup la fugă, dar unchiul Jack a fost mai iute. Nici nu știu când mă pomenii în iarbă, cu ochii zgâiți la o furnicuță care se lupta cu o firimitură de pâine.

„N-am să mai vorbesc niciodată cu tine... Te urăsc... te disprețuiesc... să dea Dumnezeu să mori până mâine!...” Declarație care, însă, păru că-l întărâtă și mai rău pe unchiul Jack. Alergai la Atticus, căutând consolare, dar el îmi spuse că mi-am făcut-o

singură și că era timpul să ne întoarcem acasă. Mă urcai pe bancheta din spatele mașinii, fără să-mi iau rămas bun de la nimeni, iar o dată ajunși acasă, mă repezii în camera mea, trântind ușa după mine. Jem încercă să mă îmbuneze, dar nu i-am dat nici o atenție.

La un examen rapid constatai că toate avariile suferite se reduceau la șapte-opt vârci roșiatice. Tocmai cugetam la relativitatea lucrurilor când cineva bătu în ușă.

— Cine-i acolo?

Auzii glasul unchiului Jack și-i strigai:

— Pleacă!

Unchiul Jack îmi aduse la cunoștință că dacă-i mai vorbesc pe tonul acesta, mă atinge din nou, așa că mă văzui nevoită să tac. Când intră în cameră, mă vârâi într-un colț, întorcându-i spatele.

— Scout, zise el, mă mai urăști?

— Vă rog, *sir*, să plecați de aici.

— Ei, nu mi-am închipuit că ai să-mi porți pică, oftă el. M-ai dezamăgit: știai că ai s-o pățești și ai pățit-o.

— Nu știam.

— Draga mea, nu-ți poți permite să vorbești urât celor din jurul tău...

— Nu ești drept, îl întrerupsei, nu ești drept!

Unchiul Jack ridică sprâncenele:

— Nu sunt drept? Cum adică?

— Ești un om tare drăguț, unchiule, și cred că țin la tine chiar și după ce mi-ai făcut, dar tu nu-i prea înțelegi pe copii.

Unchiul Jack își puse mâinile în șolduri și mă scrută cu multă curiozitate.

— Și de ce nu-i înțeleg pe copii, domnișoară Jean Louise? Purtarea ta nici nu cerea cine știe ce efort de înțelegere. Ai fost turbulentă, brutală și obraznică...

— Îmi dai voie să-ți explic? Nu vreau să te contrazic, vreau numai să-ți explic.

Unchiul Jack se așeză pe marginea patului. Mă privea pe sub sprâncenele încruntate.

— Poftim, te ascult, mă îndemnă el.

Am răsuflat o dată adânc.

— În primul rând, am început, n-ai avut răbdare o clipă să mă lași și pe mine să-ți spun ce s-a întâmplat, ai dat în mine și gata. Când mă cert cu Jem, Atticus nu se mulțumește niciodată cu ce-i spune Jem, totdeauna mă întreabă și pe mine. În al doilea rând, mi-ai spus să nu mai întrebunțez cuvinte din acelea, decât în caz de forță majoră, dacă sunt provocată, și Francis m-a provocat îndeajuns ca să merite să-l fac praf...

Unchiul Jack începu să se scarpine în cap.

— Ei, și cum stau lucrurile din punctul tău de vedere?

— Francis i-a spus lui Atticus într-un fel, că n-am putut s-o rabd.

— Cum i-a spus?

— A zis că e un „ciorlingău”. Nu prea știu ce înseamnă asta, dar felul în care a spus-o, să știi, unchiule Jack, să mă ia... adică, pe Dumnezeuul meu că n-aș răbda să zică ceva de Atticus.

— Prin urmare, așa a zis de Atticus?

— Da, *sir*, așa, și multe altele. A spus că Atticus face familia de rușine, că pe mine și pe Jem ne lasă să ne sălbăticim...

După aerul unchiului Jack, am crezut că o pățisem din nou. Dar când l-am auzit spunând: „Bine, las’că mă ocup eu îndată de chestia asta”, am priceput că de

data aceasta Francis era acela care o pățise. „Mi se pare mie că am să mă abat deseară pe acolo”, mai adăugă el.

— Te rog, unchiule, las-o baltă. Te rog!

— Nici nu mă gândesc s-o las baltă, replică el. Alexandra trebuie să afle neapărat. Când te gândești că... stai că pun eu mâna pe băiatul acela...

— Unchiule Jack, te rog, promite-mi ceva, te rog frumos, *sir!* Promite-mi că n-ai să-i spui lui Atticus. El... știi, mi-a cerut o dată să nu mă mai înfurii, orice-aș auzi spunându-se despre el. Las' mai bine să creadă că ne-am bătut pentru altceva. Te rog mult, promite-mi...

— Dar nu mă rabdă inima ca Francis să scape nepedepsit pentru una ca asta.

— Și-a luat porția, n-avea grijă! Unchiule, n-ai putea să-mi pansezi mâna? Uite că mai sângerează.

— Sigur că da, puiule. Nu cunosc altă mână pe care aș pansa-o cu mai multă plăcere. Vrei să vii cu mine?

Și unchiul Jack se înclină curtenitor, invitându-mă să-l urmez la baie. În timp ce îmi curăța și-mi bandaja degetele, îmi spuse o istorioară cu un domn bătrân și caraghios, care era miop, avea o pisică pe nume Hodge și, când ieșea în oraș, obișnuia să numere toate crăpăturile trotuarului.

— Gata! vesti el deodată. Ai să rămâi cu o cicatrice nu prea elegantă la degetul pe care-ți vei pune verigheta.

— Mulțumesc. Unchiule!

— Ce vrei, domnișoară?

— Ce-i aia târfă?...

Unchiul Jack se afundă iar într-o poveste lungă, cu un bătrân prim ministru care ședea în Camera Comunelor și sufla pene în aer, străduindu-se să le

mențină acolo, în timp ce în jurul său toți își pierduseră capul. Cred că încerca să-mi răspundă la întrebare, dar ceea ce spunea el n-avea nici un sens.

Mai târziu, când toți credeau că eram în pat, am coborât în hol ca să beau un pic de apă și i-am auzit pe Atticus și pe unchiul Jack stând de vorbă în salon:

— N-am să mă căsătoresc niciodată, Atticus.

— De ce?

— Aș putea să am copii.

— Mai ai multe de învățat, Jack, spuse Atticus.

— Știu. Primele lecții mi le-a dat fiică-ta azi după-amiază. Mi-a spus că nu-i prea înțeleg pe copii, și mi-a explicat de ce. Avea perfectă dreptate. Mi-a spus și cum ar fi trebuit să mă port cu ea, Atticus... O, Doamne, ce rău îmi pare că am bătut-o!

Atticus chicoti:

— A meritat-o, n-ai de ce-ți face reproșuri.

Așteptam cu inima cât un purice ca unchiul Jack să-i povestească cele întâmplate. Dar n-o făcu. Murmură doar:

— Înjurăturile birjărești pe care le folosește nu pun la încercare imaginația. Știi, ea nu înțelege nici jumătate din ce spune; m-a întrebat, de pildă, ce înseamnă târfă...

— Și i-ai spus?

— Nu, i-am vorbit de lordul Melbourne.

— Jack! Pentru numele lui Dumnezeu, când un copil te întreabă ceva, răspunde-i la întrebare. Nu-ncerca să joci teatru. Copiii sunt copii, dar prind mai bine decât adulții orice tentativă de eschivare, iar tertipurile nu fac decât să-i încurce și mai rău. Nu, continuă tata gânditor, azi după-amiază ți-a dat răspunsul corect, dar motivele ei erau greșite. Folosirea cuvintelor obscene este un stadiu prin care

trec toți copiii și, cu timpul, când încep să-și dea seama că nu atrag atenția cu ele, renunță. Violența însă nu dispare singură. Scout trebuie să învețe să se stăpânească, și asta cât mai repede, având în vedere cele ce-o așteaptă în lunile următoare. Sunt totuși semne că se îndreaptă. Jem se maturizează, și ea a început în ultima vreme să ia exemplu de la el. Tot ce-i trebuie e puțin sprijin din când în când.

— Atticus, tu n-ai ridicat niciodată mâna asupra ei.

— Recunosc. Până acum am reușit numai cu simpla amenințare. Jack, mă ascultă și ea cât poate. Nici măcar în jumătate din cazuri nu face ceea ce trebuie, dar de încercat încearcă.

— Nu ăsta-i răspunsul, replică unchiul Jack.

— Sigur că nu, răspunsul e că ea își dă seama că știu că încearcă. Aici e deosebirea. Ceea ce mă îngrijorează e că ea și cu Jem vor avea curând multe de înghițit. În privința lui Jem sunt liniștit, el va ști să-și țină firea, dar Scout e gata să sară la oricine, când e în joc mândria ei...

Așteptam ca unchiul Jack să-și calce promisiunea. Dar nu și-a călcat-o nici de data asta.

— Atticus, și cât de prost stau lucrurile? Uite un lucru despre care n-am prea avut ocazia să vorbim.

— Mai prost nu se poate, Jack. Tot ce avem este cuvântul unui om de culoare contra cuvântului Ewellilor. Dovezile se reduc la: ești vinovat — nu sunt vinovat. Nu ne putem aștepta ca jurații să dea crezare lui Tom Robinson și nu Ewellilor... Îi cunoști pe Ewelli?

Unchiul Jack răspunse că da, îi ținea minte. Începu să-i descrie, dar Atticus îl întrerupse:

— Tu vorbești de altă generație, cu toate că și cei de astăzi sunt la fel.

— Și atunci, ce-ai de gând să faci?

— Înainte de a încheia, am să-i zgâlțâi nițel pe jurați — cred că avem o șansă rezonabilă de apel, deși în stadiul actual încă nu se poate afirma nimic sigur. Știi, speram să trec prin viață fără un caz ca ăsta, dar John Taylor m-a desemnat zicându-mi: “Tu ești acela”.

— Și ce-ar fi dacă n-ai bea acest pahar?

— Chiar și așa, crezi că aș mai putea să-mi privesc copiii în față? Știi tot atât de bine ca și mine ce are să se întâmple, Jack, iar eu sper și mă rog să fiu în stare să-i ajut pe Jem și pe Scout să treacă prin toate acestea fără amărăciune, dar mai presus de orice, fără să se molipsească de obișnuita boală a comitatului nostru. Cum pot oamenii din rezonabili să se schimbe în nebuni furioși ori de câte ori vreun negru e amestecat într-o chestiune oarecare — iată un lucru pe care n-am pretenția să-l înțeleg... Singura mea ambiție e ca Jem și Scout să vină la mine după răspuns, în loc să asculte ce spune orașul. Vreau să sper că au atâta încredere în mine... Jean Louise!

Părul mi se ridică măciucă-n cap. Scosei nasul de după colț:

— Poftim!

— Du-te la culcare.

Mă strecurai spre camera mea și mă vâraii în pat. Unchiul Jack era un om și jumătate, nu mă trădase. Niciodată însă n-am înțeles cum prinsese Atticus de veste că eram acolo, și abia după mulți ani mi-am dat seama că tot ce spusese el atunci, spusese special pentru mine.

10

Atticus nu era prea puternic, și avea de fapt aproape cincizeci de ani. Când noi, copiii, l-am întrebat o dată de ce era atât de bătrân, ne-a răspuns că începuse viața târziu, ceea ce ni se părea că-i cam umbrește aptitudinile și virtuțile bărbătești. Era mult mai în vârstă decât părinții colegilor noștri de clasă, și nu ne puteam lăuda cu el, ca alți copii, care aveau un fel anume de a rosti apăsător când ziceau: „Tatăl *meu...*”

Jem era nebun după fotbal. Atticus nu se arăta nici el obosit când era vorba să joace ca înaintaș, totuși ori de câte ori Jem încerca să-l atace, bătea în retragere:

— Băiete, sunt prea bătrân pentru asta.

Tata nu știa să facă nimic de seamă. Lucra într-un birou, la vreo cârciumă. Nu conducea nici unul din camioanele de gunoi ale comitatului, nu era șerif, nu avea fermă, nu lucra nici la vreun garaj, adică nu făcea nimic demn de admirație.

Pe deasupra mai purta și ochelari. Nu vedea aproape deloc cu ochiul stâng, și chiar spunea că stângul este blestemul tribului Finch. Dacă voia să vadă ceva bine, întorcea capul în așa fel încât să se folosească de ochiul drept.

Nu avea nici una din îndeletnicirile pe care le aveau tații colegilor noștri: nu mergea la vânătoare, nu juca pocher, nu pescuia, nu bea, nu fuma. Ședea numai în salon și citea.

Cu toate acestea, ne-am putut convinge că trecea mai puțin neobservat decât am fi dorit-o: în anul acela, școala vuia ca un stup, din pricina a tot felul de zvonuri în legătură cu apărarea lui Tom Robinson, și nimic din ceea ce ne-a fost dat să auzim nu era în favoarea lui Atticus. După conflictul cu Cecil Jacobs,

când m-am compromis adoptând o politică de lașitate, a început să meargă vorba că Scout Finch nu se mai bate fiindcă nu-i dă voie tatăl ei. Lucru care nu era întru totul adevărat: renunțasem să mă mai bat pentru Atticus în public, dar în familie mă aflu pe teren privat. Eram gata să mă bat cu dinții și cu ghearele cu orice rubedenie, până la verii de-a șaptea spiță, ceea ce Francis Hancock, bunăoară, o știa prea bine.

Când ne dăruise puștile cu aer comprimat, Atticus nu se arătase dispus să ne învețe să tragem. Primele noțiuni de tir ni le dăduse unchiul Jack, spunându-ne că pe Atticus nu-l interesează armele. Într-o bună zi, Atticus îi puse în vedere lui Jem:

— Aș prefera să tragi în cutii de conserve, în curtea din dos, dar știi prea bine că ai să tragi în păsări. Vezi, împușcă și tu câte gaițe albastre vrei, desigur dacă le poți nimeri, dar ia seama: e păcat să ucizi o pasăre cântătoare.

Era prima dată când îl auzeam pe Atticus spunând că e păcat să faci ceva, de aceea am întrebat-o pe domnișoara Maudie ce voise să spună.

— Taică-tău are dreptate. Păsările cântătoare nu fac altceva decât să cânte, spre desfătarea noastră. Ele nu strică grădinile oamenilor, nu-și fac cuibul în lanurile de porumb, în schimb își pun tot sufletul cântând pentru noi. De asta e păcat să ucizi o pasăre cântătoare.

— Domnișoară Maudie, asta-i un cartier bătrânesc, nu-i așa?

— În orice caz, e cel mai vechi din oraș.

— Nu, vreau să spun că toți vecinii de pe strada noastră sunt bătrâni. Jem și cu mine suntem singurii copii din cartier. Doamna Dubose are aproape o sută

de ani, domnișoara Rachel e bătrână, la fel și dumneavoastră și cu Atticus.

— N-aș spune că a avea cincizeci de ani înseamnă a fi cine știe ce bătrân, replică ea înțepată. Încă nu mă duce nimeni cu căruciorul. Și nici pe taică-tău. Dar trebuie să recunosc că s-a-ndurat de mine Providența când mi-a luat foc bătrânul mausoleu. Sunt prea bătrână ca să-l mai întrețin... Poate că ai dreptate, Jean Louise, ăsta-i un cartier așezat. Iar tu nu prea ai de-a face cu tineretul, așa-i?

— Ba da, la școală.

— Nu-i vorba de copii, de tineri, de oameni tineri. Dar știi ceva? Ai un mare noroc. Tu și cu Jem beneficiați de vârsta tatălui vostru. Dacă ar avea numai treizeci de ani, viața voastră ar fi cu totul alta...

— Sigur. Atticus nu știe să facă nimic...

— Nici nu-ți închipui, replică domnișoara Maudie, câte știe să facă taică-tău.

— Și ce știe să facă?

— De pildă, să facă atât de bine testamentul cuiva, încât să nu-l mai poată anula nimeni.

— Și altceva?...

— Ei bine, ai știut vreodată că este cel mai bun jucător de șah din oraș? Când ne întâlneam la Debarcader, Atticus Finch îi bătea pe toți jucătorii de pe cele două maluri ale râului.

— Doamne sfinte, domnișoară Maudie! Ce vorbiți? Jem și cu mine îl batem mereu!

— Ar fi timpul să înțelegi că se lasă dinadins. Dar știai că se pricepe să cânte la drâmbă?

Această realizare modestă mă făcu să-mi fie și mai rușine de taică-meu.

— *Și apoi...* începu ea.

— Și apoi ce, domnișoară Maudie?

— Ei bine... nimic. Nimic... Cred că toate acestea ar trebui să te facă să fii mândră de el. Nu oricine știe să cânte la drâmbă. Și acum, ferește din calea dulgherilor. Du-te mai bine acasă. Trebuie să-mi văd de azalee și nu pot să am grijă și de tine. Să nu te lovească vreo scândură.

M-am înapoiat în curtea noastră și l-am găsit pe Jem trăgând într-o cutie de conserve, ceea ce mi s-a părut stupid, când erau atâtea gaițe de jur împrejur. M-am dus în curtea din față, unde mi-am găsit de lucru pentru vreo două ceasuri. Am înălțat lângă poartă un parapet improvizat dintr-un cauciuc de automobil, o cutie de ambalaj de portocale, un coș pentru rufe, scaunele de pe verandă și un mic drapel al țării, primit de la Jem, care-l găsise într-o cutie de fulgi de porumb.

Când Atticus veni acasă la ora mesei, mă găsi ghemuită la pământ, țintind cu pușca spre stradă.

— În ce vrei să tragi? se interesă el.

— În fundul domnișoarei Maudie.

Atticus se întoarse și zări ținta mea opulentă aplecată asupra unor tufișuri. Își dădu pălăria pe ceafă și traversă strada.

— Maudie, strigă el, consider de datoria mea să te previn că ești în mare pericol.

Domnișoara Maudie se ridică și se uită la mine.

— Atticus, zise ea, ești un drac împielit.

Înapoindu-se, Atticus îmi ordonă retragerea.

— Să nu te mai prind vreodată că ochești pe cineva, mă amenință el.

Tare aș fi vrut ca tata să fie cu adevărat un drac împielit!

O sondai pe Calpurnia în această privință.

— Domnul Finch? răspunse ea. E-n stare de o mulțime de lucruri.

— De exemplu?

Calpurnia își scărpină creștetul încurcată.

— Să-ți spun drept, nu prea știu.

Situație pe care Jem o scoase și mai bine în evidență când îl întrebă dacă va juca pentru metodiști, iar Atticus îi răspunse că e prea bătrân pentru asta și că nu ține deloc să-și rupă gâtul. Metodiștii încercau să plătească ipoteca pentru biserica lor și-i provocaseră pe bapțiști la un meci de fotbal. Se pare că toți tații din oraș, în afară de Atticus, participau la meci. Jem declară la început că nici nu se gândește să se ducă, dar nefiind în stare să reziste ispitei fotbalului, sub orice chip s-ar fi înfățișat, a stat și el lângă mine și Atticus, la peluză, și l-a urmărit pe tatăl lui Cecil Jacobs cum înscria pentru bapțiști gol după gol.

Într-o sâmbătă, Jem și cu mine ne-am gândit să pornim în explorare cu puștile noastre cu aer comprimat, în speranța că vom găsi vreun iepure sau vreo veveriță. Nu ne depărtasem cu mai mult de cinci sute de metri de proprietatea Radley, când băgai de seamă că Jem se-nchiondora la ceva din josul străzii: întorsese capul și căta cu coada ochiului.

— Un' te uiți?

— La câinele ăla bătrân de acolo, murmură el.

— E bătrânul Tim Johnson, nu-i așa?

— Îhî.

Tim Johnson era al domnului Harry Johnson, care conducea autobuzul de Mobile și locuia la bariera de sud a orașului. Tim era un prepelicar cafeniu, răsfațatul orașului.

— Dar ce face acolo?

— Nu știu, Scout. Hai mai bine acasă.

— Păi, Jem, suntem în februarie.

— Ei și? Am s-o întreb pe Caly.

Ne întoarserăm în goană și năvălirăm în bucătărie.

— Caly, strigă Jem, vino în stradă o clipă!

— De ce, Jem? Nu pot să ies în stradă de câte ori îți vine ție cheful.

— Vino-n stradă să vezi un câine bătrân... a pățit ceva!

Calpurnia oftă zgomotos.

— N-am acum timp de pierdut cu bandajarea picioarelor tuturor câinilor. E o fașă colo-n baie, ia-o și pansează-l tu singur.

Jem scutură însă capul:

— Nu, Caly, e bolnav. E ceva rău cu el.

— Ce face, încearcă să-și prindă coada?

— Nu, uite cum face.

Și Jem căscă gura ca un pește pe uscat, încovoie umerii și își răsuci corpul.

— Uite-așa umblă, dar nu în joacă.

— Ce-s bazaconiile astea, Jem Finch? strigă Calpurnia. Vocea îi devenise aspră.

— Nu-s bazaconii, Caly, ți-o jur.

— Fugea?

— Nu, se târa, și atât de încet, că abia se observă. Vino încoace.

Calpurnia se spală pe mâini și ieși după Jem în curte.

— Nu văd nici un câine, zise ea.

Ne urmă până dincolo de casa Radley și se uită în direcția spre care arăta Jem. De la distanța asta, Tim Johnson apărea ca o pată mică, totuși se mai apropiase. Umbla aiurea, ca și cum labele din dreapta

i-ar fi fost mai scurte decât cele din stânga. Îmi amintea de un automobil împotmolit în nisip.

— Uite-l cum se apleacă într-o parte, ne atrase atenția Jem.

Calpurnia se uită lung, lung de tot, apoi ne înșfăcă de umeri și începu să ne împingă de zor spre casă. Închise bine poarta în urma noastră, apoi dădu fuga la telefon. „Biroul domnului Finch!” strigă ea în receptor.

— Domnu' Finch! țipă ea apoi. Aici e Caly. Jur pe bunul Dumnezeu că e un câine turbat în josul străzii, ceva mai... vine înapoi, da, domnule, este... Domnu' Finch, vă dau în scris că este... bătrânul Tim Johnson, da, domnu'... da, domnu'... da...

Puse receptorul în furcă și se mulțumi să clatine din cap când am încercat să aflăm ce-i spusese Atticus. Bătu pe urmă în furca receptorului.

— Domnișoară Eula May... nu, don'șoară, am terminat convorbirea cu domnu' Finch, nu-mi mai da legătura... Ascultă, domnișoară Eula May, poți să chemi pe domnișoara Rachel, și pe domnișoara Stephanie Crawford, și pe toți cei de pe strada noastră care au telefon și să le spui că-n drum e un câine turbat? Te rog, don'șoară!

Calpurnia ascultă câteva clipe, apoi reluă:

— Știu că suntem în februarie, domnișoară Eula May, dar știu și cum arată un câine turbat. Te rog, don'șoară, grăbește-te!

— Familia Radley are telefon? îl întrebă după aceea Calpurnia pe Jem.

Acesta căută în carte și răspunse negativ.

— De altfel nu contează, fu el de părere, fiindcă Radleyii tot nu ies din casă.

— Ba contează, i-o tăie Calpurnia. Mă duc să le spun!

Și alergă spre ușa de la intrare, cu mine și cu Jem pe urmele ei.

— Voi să stați în casă, o auzirăm strigând.

Mesajul Calpurniei fusese recepționat de vecini. Cât puteam vedea cu ochii, toate porțile de lemn erau bine zăvorâte. De Tim Johnson, nici urmă. Ne-am uitat după Calpurnia, care fugea spre casa Radley ridicându-și fusta și șorțul peste genunchi. Urcă treptele din față și bătu cu pumnul în ușă. Neprimind nici un răspuns, începu să strige cât o ținea gura:

— Domnu' Nathan, domnu' Arthur, vine-un câine turbat! Vine-un câine turbat!

— Ar fi trebuit să se ducă prin dos, îmi dădui eu cu părerea.

Jem clătină capul:

— Acum nu mai contează.

Calpurnia bătu în ușă degeaba. Nimeni nu lua în seamă înștiințarea ei; nimeni nu părea s-o fi auzit.

În timp ce Calpurnia alerga cât putea de repede spre ușa din, dos, un Ford negru intră în goana mare în curte. Din mașină coborî Atticus, urmat de domnul Heck Tate.

Heck Tate era șeriful comitatului Maycomb. Tot atât de înalt ca și Atticus, era în schimb mai subțiratic. Avea nasul lung, purta cizme cu găuri lucitoare de metal pentru șireturi, pantaloni bufanți și scurtă de piele. Era încins cu cartușieră și înarmat cu o pușcă grea. Când ajunse împreună cu Atticus pe verandă, Jem le deschise ușa.

— Stai în casă, fiule, spuse Atticus grăbit. Caly, unde-i câinele?

— Ar trebui să fi ajuns pân-aici, răspunse Calpurnia arătând spre stradă.

— Alerga? întrebă domnul Tate.

— Nu, domnule, mai mult se răsucea.

— Să mergem după el, Heck? îi ceru Atticus părerea.

— Mai bine să așteptăm, domnule Finch. Țștia merg de obicei în linie dreaptă, dar nu poți să fii sigur niciodată. Ar putea s-o ia pe curbă, și sper că așa va fi, că de nu, o să nimerească drept în fundul curții Radleyilor. Să așteptam o clipă.

— Nu cred că va intra în curtea Radleyilor, spuse Atticus, o să-l oprească gardul. Mai curând cred că va merge pe șosea.

Până acum eram convinsă că un câine turbat face spume la gură, aleargă, sare și se repede să te muște de gât, și-mi mai închipuiam că asemenea lucruri nu se pot întâmpla decât în august. Dacă Tim Johnson s-ar fi comportat așa, mi-ar fi fost mai puțin teamă.

Nimic mai apăsător decât o stradă pustie, cufundată în așteptare. Copacii erau nemișcați, păsările cântătoare amuțiseră, dulgherii din curtea domnișoarei Maudie se făcuseră nevăzuți. Îl auzii pe domnul Tate strănutând, apoi suflându-și nasul. Își sprijinea pușca în scobitura brațului îndoit. Zării la geamul ușii de la intrare fața domnișoarei Stephanie Crawford. Lângă ea se ivi apoi și domnișoara Maudie. Atticus își pusese piciorul pe bara transversală a unui scaun și-și freca fără grabă coapsa cu mâna.

— Uite-l, spuse el deodată, încetișor.

Tim Johnson se ivi în fața ochilor noștri. Mergea năuc, pe marginea interioară a curbei, paralel cu casa Radley.

— Ia te uită, îmi șopti Jem. Domnul Heck zicea că animalele turbate merg în linie dreaptă. Țșta nici măcar nu poate urma drumul.

— Pare mai curând bolnav, sugerai eu.

— Numai să-i iasă ceva în cale, și ai să vezi cum o ia drept într-acolo.

Domnul Tate își duse mâna la frunte și se aplecă înainte.

— E turbat de-a binelea, domnule Finch.

Tim Johnson înainta cu pas de melc, dar nu se juca și nici nu mirosea iarba: părea că e absorbit de un singur drum și că o forță invizibilă îl mână, împingându-l pas cu pas spre noi. Îl vedeam cum își cutremură pielea, ca un cal care-și gonește muștele; fălcile i se deschideau și i se închideau; era aplecat într-o rână, dar înainta încet spre noi.

— Caută un loc ca să moară, murmură Jem.

Domnul Tate se întoarse:

— Mai e până să moară, Jem, încă nici nu s-a dezlănțuit. Tim Johnson ajunsese în dreptul străzii laterale care trecea prin fața casei Radley, și ceea ce-i mai rămăsese din biata lui minte îl făcu să se oprească și să chibzuiască pe ce drum s-o apuce. Făcu doi, trei pași nesiguri și se opri iar, în fața porții Radleyilor; apoi încercă anevoie să se întoarcă.

— E-n bătaia puștii, Heck. Trage, până n-o ia pe strada laterală. Dumnezeu știe peste cine poate da după colțul străzii. Intră înăuntru, Caly.

Calpurnia deschise ușa cu plasă, intră și împinse zăvorul, apoi îl trase și rămase cu mâna pe el. Încerca să ne acopere cu corpul, dar Jem și cu mine ne uitam pe sub brațele ei.

— Împușcă-l dumneata, domnule Finch, zise domnul Tate și-i întinse lui Atticus pușca; Jem și cu mine eram gata să leșinăm.

— Nu pierde vremea, Heck, răspunse Atticus. Dă-i drumu’.

— Domnule Finch, trebuie omorât dintr-un singur foc.

Atticus clătină din cap:

— Nu mai zăbovi, Heck! Doar n-o să te aștepte toată ziua...

— Pentru numele lui Dumnezeu, domnule Finch, uite-l unde stă. Dacă nu țintești ca lumea, nimerеști drept în casa Radleyilor. Știi prea bine că nu trag cu atâta precizie.

— Iar eu n-am mai pus mâna pe pușcă de treizeci de ani...

Domnul Tate aproape că-i aruncă arma lui Atticus:

— Mi-ai face un mare serviciu dac-ai pune mâna acum.

Ca prin ceață Jem și cu mine l-am văzut pe tata luând arma și ieșind în mijlocul străzii. Mergea repede, dar mie mi se părea că are mișcările lente ale înotătorului sub apă: timpul își domolise cursul, se târa dezgustător.

Când Atticus și-a săltat ochelarii, Calpurnia și-a dus instinctiv mâinile la obraji și a murmurat:

— Isuse Hristoase, ajută-i!

Atticus își ridică ochelarii pe frunte; ochelarii căzură înapoi; atunci îi aruncă pe caldarâm. În liniștea care se așternuse, i-am auzit spărgându-se. Atticus își frecă ochii și bărbia; pleoapele îi clipeau repede.

În fața porții Radleyilor, mintea întunecată a lui Tim Johnson luase o hotărâre. Se întoarse în sfârșit, ca să își continue drumul în susul străzii. Făcu doi pași înainte, apoi se opri din nou și înălță capul. Văzui cum trupul i se încordează.

Cu mișcări atât de repezi încât mi s-au părut simultane, Atticus duse pușca la umăr și apăsă pe trăgaci.

Pușca-i trosni. Tim Johnson sări în văzduh, se răsturnă și se prăbuși ca un morman de pete albe și cafenii. Nici n-a știut ce-l lovise.

Domnul Tate sări de pe verandă și alergă spre casa Radley. Se opri în fața câinelui, se lăsă pe vine, apoi se întoarse și-și arătă fruntea cu degetul, deasupra ochiului stâng.

— Ai tras un pic prea la dreapta, domnule Finch, strigă el.

— Ca totdeauna, răspunse Atticus. Dac-aș avea ochi buni, mi-aș lua o pușcă.

Se aplecă și ridică ochelarii, zdrobi și pisă cu călcâiul lentilele sparte, apoi se apropie de domnul Tate ca să se uite și el la Tim Johnson.

Ușile începură să se deschidă una câte una; cartierul revenea la viață treptat. Domnișoara Maudie coborî treptele o dată cu Stephanie Crawford.

Jem rămăsese paralizat. L-am ciupit ca să-l readuc în simțiri, dar când Atticus ne văzu apropiindu-ne, strigă la noi:

— Stați acolo!

Când domnul Tate și cu Atticus s-au înapoiat în curte, domnul Tate zâmbea.

— Am să-i spun lui Zeebo să-l ia de aici, declară el. N-ai prea uitat, domnule Finch. Se spune că asta nu se uită niciodată.

Atticus tăcea.

— Atticus, îndrăzni Jem.

— Ce-i, fiule?

— ‘imic...

— Finch-dintr-un-foc, te-am văzut!

Atticus făcu stânga împrejur și abia acum o zări pe domnișoara Maudie. Se priviră-n tăcere, apoi tata urcă în mașina șerifului.

— Vino-ncoace, i se adresă el lui Jem. Să nu vă apropiați de câinele acela. Ai înțeles? Nu vă apropiați, pentru că mort e tot atât de primejdios ca și viu.

— Da, *sir*, răspunse Jem. Atticus...

— Ce-i, fiule?

— Nimic.

— Ce-i cu tine, băiete, nu mai știi să vorbești? îl întrebă domnul Tate surâzând. Ce, nu știai că tatăl tău...

— Lasă, Heck, te rog, îl întrerupse Atticus, haide înapoi în oraș.

După plecarea lor, Jem și cu mine ne-am dus la domnișoara Stephanie și ne-am așezat pe treptele din fața intrării principale. Îl așteptam pe Zeebo gunoierul cu camionul său.

Jem ședea amorțit și consternat. Domnișoara Stephanie, în schimb, comenta cele întâmplate:

— Vai, vai, cine și-ar fi închipuit un câine turbat în februarie! Poate că nici nu era turbat, poate că era doar într-o ureche. N-aș vrea să văd mutra lui Harry Johnson când o să se întoarcă din cursă de la Mobile și o să afle că Atticus Finch i-a împușcat câinele. Pariez că luase purici de pe undeva...

Domnișoara Maudie interveni, susținând că domnișoara Stephanie n-ar mai fi vorbit așa dacă Tim Johnson și-ar fi continuat înaintarea și că, în definitiv, vom afla curând realitatea, după ce i se va trimite capul la Montgomery pentru analiză.

Jem își descleștă în fine gura, articulând cu greu:

— Ă-ă... l-ai văzut, Scout? L-ai văzut cum stătea acolo?... Și... și-așa deodată s-a destins, i s-a destins tot corpul și... parcă pușca s-a făcut una cu el... și-atât de iute s-a mișcat, de parcă... eu, eu trebuie să ochesc zece minute ca să nimeresc...

— Ei bine, domnișoară Jean Louise, mă întrebă domnișoara Maudie, zâmbind malițios, tot mai crezi că tatăl tău nu se pricepe la nimic? Tot îți mai e rușine de el?

— Nu, don'șoară, răspunsei moale.

— Știi, uitasem atunci să-ți spun că, în afară de priceperea de a cânta la drâmbă, Atticus Finch a fost pe vremuri cea mai bună pușcă din comitatul Maycomb.

— Cea mai bună pușcă... repetă Jem.

— Da, chiar așa, Jem Finch. Cred că acum ai să schimbi placa. Și când te gândești... dar ce, tu n-ai știut că porecla lui din copilărie era „Finch-dintr-un-foc”?! Ehe, când venea pe la Debarcader și doboră numai paisprezece porumbei din cincisprezece focuri, zicea că face risipă de gloanțe.

— Nu ne-a spus niciodată, murmură Jem.

— Aha ! Va să zică, nu v-a spus niciodată?

— Niciodată, don'șoară.

— Dar la vânătoare de ce nu l-am văzut mergând niciodată? explodai eu.

— Poate că am să reușesc să-ți explic, răspunse domnișoara Maudie. Tatăl tău este în primul rând un om civilizată până-n măduva oaselor. Arta de a trage e un dar de la Dumnezeu, un talent... O, desigur, e nevoie și de exerciții ca să te desăvârșești, dar tragerea cu pușca nu-i totuși același lucru cu pianul ori cu altceva în genul ăsta. Și cred că a pus pușca-n cui când și-a dat seama că Dumnezeu i-a dat un avantaj nelolial față de majoritatea oamenilor. Și-o fi spus că n-o să mai tragă cu pușca decât la nevoie, și a fost nevoie azi.

— Ar trebui să fie mândru de ceea ce-a făcut, observai eu.

— Oamenii de ispravă nu fac niciodată caz de talentul lor, îmi declară domnișoara Maudie.

Sosi și Zeebo. Scoase o furcă din spatele camionului și-l ridică încet pe Tim Johnson. Îl așează în camion, apoi turnă peste locul unde căzuse câinele conținutul lichid al unui bidon.

— Să nu calce nimeni pe-aici un timp, strigă el.

Acasă, i-am spus lui Jem că acum aveam ce comenta luni la școală. Dar Jem se stropși la mine:

— Nici un cuvânt despre toate astea, Scout!

— Ce-e? Doar nu-ți închipui că am să tac. Nu orice tată e cea mai bună pușcă din comitatul Maycomb!

— Cred că dac-ar fi vrut să știm, ne-o spunea chiar el. Dac-ar face caz de asta, nu tăcea el pân-acum.

— Nu i-o fi venit în minte...

— Nu, Scout, alta-i explicația, și tu nu poți pricepe. Atticus e bătrân, într-adevăr, dar nu mi-ar păsa nici chiar dacă n-ar ști să facă nimic... Nu mi-ar păsa nici chiar dacă n-ar ști să facă absolut nimic.

Și Jem se aplecă, luă o piatră și-o aruncă triumfător spre garaj. Alergă după ea, strigându-mi:

— Atticus este un gentleman adevărat, întocmai ca și mine!

Cât timp eram mici, Jem și cu mine ne restrângeam activitatea la partea de miazăzi a cartierului, dar acum, când eu trecusem bine de tot de jumătatea clasei a doua, și faima lui Bau Radley nu-mi mai înfierbânta imaginația ca înainte, centrul comercial al Maycombului ne atrăgea tot mai des în susul străzii, dincolo de proprietatea doamnei Henry Lafayette Dubose. Nu puteam ajunge în centru fără a trece pe lângă casa ei, afară de cazul că ne-ar fi venit cheful să facem un ocol de vreun kilometru și jumătate. Micile întâlniri pe care le avusesem cu ea până acum îmi tăiaseră orice poftă de a le repeta, dar Jem mă tot bătea la cap că trebuie să mă maturizez și eu odată.

Doamna Dubose trăia singură cuc — dacă n-o punem la socoteală pe tânăra negresă care-i purta de grijă în permanență — la două curți de noi, în susul străzii, într-o casă cu trepte înalte la intrare și cu un vestibul foarte strâmt. Era tare bătrână, și-și petrecea mai toată ziua în pat, iar restul într-un scaun pe rotile. Se zicea că sub nenumăratele-i șaluri și broboade ascunde un pistol rămas de la Armata Confederaților.

Jem și cu mine n-o puteam suferi. Dacă se întâmpla să fie pe verandă când treceam prin fața casei ei, ne fulgera cu o privire furibundă și ne lua un interogatoriu necruțător în legătură cu purtările noastre, ca să facă apoi cele mai negre pronosticuri în legătură cu ce aveam să devenim când vom fi mari, socotind invariabil că nu se va alege nimic de capul nostru. De mult renunțasem la ideea de a trece pe trotuarul celălalt, singurul rezultat fiind că ridica și mai mult glasul, de-o auzeau toți vecinii.

Nu-i puteam intra cu nici un chip în voie. Dacă-i spuneam cu aerul cel mai radios cu putință: „Salutare, doamnă Dubose”, se stropșea la mine:

— Mie să nu-mi spui „salutare”, urâto! Mie să-mi spui: „Bună ziua, doamna Dubose!”

Era muma-pădurii în carne și oase. Mai-mai s-o lovească apoplexia când l-a auzit o dată pe Jem zicându-i tatei „Atticus”: în afară că ne făcea monștrii de insolență cei mai oribili din câți întâlnește până acum, ne-a mai fost dat să auzim și că era într-adevăr păcat că tatăl nostru nu se recăsătorise după moartea mamei. O doamnă mai încântătoare și mai desăvârșită decât mama noastră nu se mai pomenise, zicea, dar ți se rupea inima să vezi cum Atticus Finch își lasă progenerura să cadă în sălbăticie. Eu n-o mai țineam minte pe mama, Jem însă o ținea — îmi vorbea din când în când de ea — și, la cuvintele doamnei Dubose, l-am văzut cum se face alb ca varul la față.

După Bau Radley, câinele turbat și alte întâmplări de pomină prin care trecusem, Jem socotise că ar fi fost curată lașitate să nu ne aventurăm dincolo de casa domnișoarei Rachel, din care pricină decretă că în fiecare seară vom da o fugă până la oficiul poștal de după colț, ca să-i ieșim lui Atticus înainte când se întorcea seara acasă. Și nu o dată l-a găsit Atticus fierbând de ciudă din pricina vreunei vorbe aruncate de doamna Dubose, în timp ce treceam prin fața casei sale.

— Nu te necăji, băiete, îi spunea tata în asemenea ocazii, e femeie în vârstă și, pe deasupra, suferindă. Tu ridică fruntea sus și poartă-te ca un gentleman. Orice ți-ar spune, e de datoria ta să nu te lași impresionat.

Jem, în ceea ce-l privește, socotea că cine țipă atât de tare, nu poate fi bolnav cu adevărat. Când

ajungeam tustrei în fața casei cu pricina, Atticus își scotea pălăria și o saluta curtenitor:

— Bună seara, doamnă Dubose. Arătați astăzi ca o cadră!

Despre ce fel de cadră era vorba, nu l-am auzit niciodată precizând. După ce-i înșira ultimele noutăți de la tribunal, Atticus afirma că nădăjduiește din toată inima că mâine va avea o zi bună, apoi își punea pălăria în cap, mă sălta pe umeri chiar sub nasul ei și porneam spre casă în asfințit. Momente ca acestea mi-au sădit convingerea că tata, chiar dacă ura puștile și nu se bătuse în nici un război, era totuși omul cel mai viteaz de pe suprafața pământului.

A doua zi după ce Jem împlinise doisprezece ani, cum banii îl ardeau în buzunar, îndată după masă am pornit-o în oraș. Frate-meu era convins că are cu ce cumpăra o locomotivă în miniatură — pentru el — și o baghetă de dirijor — pentru mine.

De mult pusesem ochii pe bagheta aceea, din magazinul lui V. J. Elmore, bătută cu argint și plină de zorzoane; costa șaptesprezece cenți. Pe atunci, mă rodea ambiția să ajung, când voi fi mare, să conduc orchestra școlii medii a comitatului Maycomb. Talentul mi-l dezvoltam stăruitor, de reușeam acum să arunc bagheta în aer și câteodată chiar s-o prind, înainte de a cădea, ceea ce a silit-o pe Calpurnia să-mi interzică intrarea în casă ori de câte ori mă vedea cu vreun băț în mână. Eram încredințată că am să înlătur această mică imperfecțiune când voi avea o baghetă adevărată, și am apreciat ca un gest mărinimos intenția lui Jem de a-mi cumpăra una.

Doamna Dubose era postată pe verandă când am ajuns în fața casei ei.

— Unde-ați pornit-o amândoi la ora asta? ne strigă ea. Trageți chiulul de la școală, după cum văd. Las' că-l chem eu pe director la telefon ca să vă spun!

Și înșfăcând roțile scaunului, execută o întoarcere desăvârșită, cu fața spre noi.

— Vai, doamnă Dubose, dar azi e sâmbătă, încercă Jem s-o lumineze.

— Și ce dacă-i sâmbătă? bodogăni ea. Tare aș vrea să știu dacă tatăl vostru are idee pe unde umblați.

— Dar, doamnă Dubose, noi mergem singuri în oraș de pe când eram atâtica, stărui Jem, coborând palma la vreo jumătate de metru de trotuar.

— Să nu mă mințiți! zbieră ea. Jeremy Finch, să știi că Maudie Atkinson mi-a spus că azi dimineață i-ai rupt vița de vie. O să vă spună tatei și o să vedeți voi dacă n-o să vă pară rău că ați văzut lumina zilei. Dacă până săptămâna viitoare nu ajungeți la casa de corecție, să nu-mi spuneți mie Dubose!

Jem, care nu se mai apropiase de vița de vie a domnișoarei Maudie din vara trecută și care știa prea bine că ea nu i-ar sufla o vorbă lui Atticus chiar dacă ar face-o, răspunse printr-o dezmințire categorică.

— Te poftesc să nu mă contrazici! țipă doamna Dubose. Iar *dumneata*, mă luă ea la rost întinzând spre mine arătătorul strâmbat de artrită, *dumneata*, de ce-mi umbli în pantaloni? Rochie și jupon trebuie să porți, domnișoară! Ai să ajungi să servești pe la mese dacă nu se ocupă nimeni de tine și crești de capul tău... O Finch chelneriță la „Cafeneaua O.K.”, ha, ha!

Doamne, ce grozăvie! „Cafeneaua O.K.” era o șandrama întunecoasă din partea de miazănoapte a pieței. Îl înșfăcai pe Jem de braț, de-a dreptul înspăimântată, dar el se scutură șoptindu-mi:

— Lasă, Scout, nu te uita la ea. Fruntea sus, și poartă-te ca un gentleman.

Dar doamna Dubose nu isprăvisese cu noi:

— Un Finch chelner și, colac peste pupăză, altul la tribunal avocățind pentru cioroi!

Jem se încordă ca un arc; lovitura doamnei Dubose nimerise în plin, și ea știa lucrul acesta, căci o ținu înainte:

— Unde-a ajuns lumea dacă un Finch se ridică împotriva propriei sale stirpe? Să-ți spun eu! Și își duse mâna la gură; când o coborî, se prelingea pe ea o dâră lungă și argintie de salivă. Nici tatăl vostru nu-i mai bun decât cioroi și toate secăturile albe pe care le apără!

Jem era roșu ca para focului. L-am luat de mână și l-am tras după mine, și de-a lungul trotuarului ne urmări o filipică despre degenerarea morală a familiei noastre, avându-și premisa majoră în faptul că, oricum, jumătate dintre Finchi ajunseseră la balamuc, stare în care poate că n-am fi fost amenințați să ajungem și noi dacă ar mai fi trăit mama.

Nu știu ce anume îl rănise mai adânc pe Jem, dar mie uneia nu-mi veneau deloc la socoteală aprecierile doamnei Dubose asupra sănătății mintale a familiei noastre. Aproape că mă obișnuisem să aud insulte la adresa lui Atticus. Era însă pentru prima oară că le auzeam din gura unui om mare. Cu excepția celor spuse despre Atticus, atacurile doamnei Dubose nu cuprindeau, în rest, nimic neobișnuit.

...Și-n aer plutea o adiere văratică; la umbră era răcoare, dar soarele ardea, și asta însemna că se apropiau vremurile bune: adio școală, vine Dill...

Jem își cumpără locomotiva, apoi ne duserăm la Elmore după bagheta mea. Dar nu știu ce avea, că

parcă nu era bucuros de achiziție: vâri locomotiva în buzunar și o luă înapoi către casă, tăcut și posac. Pe drum, eram cât pe ce să mă izbesc de domnul Link Deas, care-mi spuse: „Fii mai atentă, Scout!” văzând că ratez prinderea baghetei, iar când am ajuns în dreptul casei doamnei Dubose, bagheta mea era cenușie de atâtea căzături în praf.

Doamna Dubose nu era pe verandă.

M-am întrebat mai târziu nu o dată ce-l mânase pe Jem să facă ce-a făcut, de ce-a nesocotit legământul de a rămâne credincios recomandării „Poartă-te ca un gentleman, fiule” și însuși stadiul de corectitudine conștientă în care abia intrase. Probabil că fusese martor la tot atâtea atacuri ca și mine împotriva lui Atticus din pricină că-i apăra pe cioroi, dar tăcuse și înghițise, iar eu luam asta drept sânge rece, pentru că era de felul lui liniștit și reacționa cu încetineală. Atunci însă nu mi-am putut explica purtarea lui altfel decât presupunând că, pur și simplu, își ieșise câteva clipe din minți.

Ceea ce făcu Jem era ceea ce eu aș fi făcut în chipul cel mai firesc, dacă nu m-ar fi oprit interdicția lui Atticus care, după cât pricepeam, cuprindea și neatacarea doamnelor bătrâne și urâcioase. Tocmai ajunseseam în fața porții doamnei Dubose, când Jem îmi smulse bagheta din mână și, agitând-o sălbatic, năvăli pe poartă în curtea ei, uitând tot ce ne spusese Atticus, uitând că doamna Dubose ascunde sub șaluri un pistol și că dacă ea nu ne va nimeri, probabil că Jessie, slujnica ei, o să ne nimerească.

Nu se liniști până nu ciopârți vârfurile tuturor cameliilor din curte, până nu văzu solul presărat cu muguri cruzi și frunze. După care, îndoii bagheta mea pe genunchi, o rupse în două și aruncă jos frânturile.

În vremea asta, urlam ca din gură de șarpe. Jem mă înșfăcă de chică și-mi spuse că lui nu-i pasă, că ar face-o din nou dacă ar mai avea prilejul și că-mi smulge tot părul din cap dacă nu-nchid gura. Cum nu înțelegeam s-o închid, îmi trase un picior. Mi-am pierdut echilibrul și-am căzut cu fața în jos. Mă ridică cu brutalitate, dar și plin de căință, după cum mi se păru. Orice explicație era de prisos.

N-am mai ieșit înaintea lui Atticus în seara aceea. Ne-am foit prin bucătărie, până ce Calpurnia ne dădu afară. Prin nu știu ce daruri vrăjitoarești, Calpurnia părea să fie la curent cu evenimentele. Era o sursă de alinare prea puțin mângâietoare, totuși trebuie să admit că i-a dat o plăcintă caldă lui Jem, pe care acesta o rupse în două și o împărți cu mine. Avea gust de vată.

Ne duserăm în salon. Eu mă apucaii să răsfoiesc o revistă ilustrată de fotbal, descoperii poza lui Dixie Howell și i-o arătai lui Jem, spunându-i: „Seamănă cu tine”. Era lucrul cel mai drăguț pe care am fost în stare să i-l spun. Degeaba însă. Ședea la fereastră în balansoar și aștepta încruntat. Se întuneca.

Două ere geologice au trecut până ce-am auzit tălpile pantofilor lui Atticus scrâșnind pe treptele din fața casei. Ușa batantă fu trântită. Pauză. Atticus era în dreptul cuierului pentru pălării din antreu. Îl auzirăm apoi strigând: „Jem!” Glasul lui pătrunse până la noi ca un vânt de iarnă.

Atticus aprinse plafoniera din salon și ne descoperi aici, nemișcați, de parcă am fi înghețat. Într-o mână ținea bagheta mea: canaful ei galben, murdar, se târa pe covor. În palma desfăcută a mâinii celeilalte, întinsă către noi, văzurăm muguri grași de camelie.

— Jem, întrebă el, ești vinovat de această faptă?

— Da, *sir*, răspunse frate-meu.

— De ce ai făcut-o?

— Pentru că a spus că aperi cioroii și toate secăturile albe, rosti Jem încetișor.

— Deci, ai procedat așa pentru că ea ți-a vorbit astfel?

Buzele lui Jem se mișcă, dar acel „da, *sir*” pe care-l articulau rămase neauzit.

— Nu mă îndoiesc, băiete, că ai înghițit destule de la cei de-o seamă cu tine, din pricină că-i apăr pe „cioroi”, cum zici tu, dar să faci una ca asta unei femei bătrâne și bolnave, e pur și simplu de neiertat. Îți pun în vedere în modul cel mai categoric să te duci la doamna Dubose și să stai de vorbă cu ea. Apoi vii direct acasă.

Jem nu se urni.

— Du-te, îți zic!

Ieșii după Jem din salon.

— Vino înapoi, îmi ordonă Atticus.

Mă întorsei.

Atticus luă *Mobile Press* și se instalează în balansoarul în care șezuse Jem. În ruptul capului nu puteam pricepe cum e-n stare să stea atât de nepăsător și să citească ziarul, în timp ce unicul său fiu risca de o mie de ori să fie ucis cu o relicvă a Armatei Confederațiilor. Sigur, mă necăjea Jem câteodată de-mi venea să-l omor, dar chiar și atunci îmi ziceam că el e tot ce am pe lume. Numai Atticus nu părea să-și dea seama de asta, sau, dacă-și dădea, puțin îi păsa.

Pricină din care simțeam că-l urăsc, dar cum marile zbuciumuri sufletești duc repede la oboseală, curând m-am pomenit cuibărită la pieptul lui, în timp ce brațele lui mă cuprindeau.

— Ești prea mare ca să te mai legăn, zise tata.

— Nici nu-ți pasă de el, suspinai. Îl trimiți la moarte sigură, o să-l împuște, și singura lui vină e că ți-a luat apărarea...

Atticus îmi împinse capul sub bărbia lui.

— Încă nu e cazul să ne îngrijorăm, rosti el. Nu mi-aș fi închipuit niciodată că Jem își poate pierde firea dintr-o pricină ca asta, credeam că tu ai să-mi dai mai mult de furcă.

I-am răspuns că nu-nțeleg de ce trebuie să ne ținem firea, că la școala nici un copil n-are de ce și-o ține.

— Scout, începu să-mi explice Atticus, la vară va trebui să vă țineți bine de tot firea, căci veți avea de-a face cu lucruri mult mai grave... da, înțeleg că nu-i ușor pentru voi, dar așa e câteodată, trebuie să iei partea bună a lucrurilor, și când zarurile sunt aruncate, îți urmezi singur drumul. În fine, tot ce pot să spun e că atunci când Jem și cu tine veți fi mari, veți privi îndărăt la toate astea poate cu un pic de milă și cu un pic de recunoștință pentru că nu v-am scăpat din mână. Cazul ăsta, al lui Tom Robinson, e ceva ce atinge miezul conștiinței omenești — Scout, n-aș putea să merg la biserică și să mă-nchin Domnului dacă nu l-aș ajuta pe omul acesta.

— Atticus, cred că greșești...

— De ce?

— Vezi, sunt atâția care-și închipuie că ei au dreptate și că tu greșești...

— E dreptul lor s-o creadă, firește, după cum tot dreptul lor e să pretindă ca opinia să le fie respectată, îmi răspunse Atticus, dar înainte de a trăi în bună pace cu ceilalți, trebuie să fiu împăcat cu mine însumi. Singurul lucru care nu poate fi statornicit prin legea majorității este conștiința omului.

Când Jem se întoarse, mă găsi tot pe genunchii lui Atticus.

— Ei, băiete? făcu tata întrebător lăsându-mă jos. Îl examinai într-ascuns pe Jem: părea teafăr și nevătămat, dar fața lui avea o expresie ciudată; i-o fi administrat o doză de purgativ, mi-am zis.

— Am curățat totul și i-am spus că-mi pare rău, cu toate că de fapt nu-mi pare, și i-am mai spus că am să vin în fiecare sâmbătă să sap la tufe și cred că am să le fac să crească la loc.

— Nu era necesar să-i spui că-ți pare rău dacă nu-i adevărat, replică Atticus. Ascultă, Jem, e o femeie bătrână și bolnavă. Nu poți s-o tragi la răspundere pentru ceea ce face sau spune. Era mai bine, firește, să-mi fi spus mie decât oricărui dintre voi, dar nu-i poți sili pe alții să se poarte așa cum am dori noi.

Jem părea fascinat de un trandafir de pe covor.

— Atticus, rosti el, vrea să-i citesc.

— Să-i citești?

— Da, *sir*. Vrea să vin după-amiaza, când ies de la școală, în fiecare zi, chiar și sâmbăta, și să-i citesc cu glas tare timp de două ore. Trebuie să mă duc, Atticus?

— Sigur că da.

— Dar vrea să-i citesc timp de o lună!

— Ei bine, ai să-i citești timp de o lună.

Jem își puse cu luare aminte degetul mare de la picior în mijlocul trandafirului și apăsă covorul. În sfârșit, descleștă gura din nou:

— Atticus, pe trotuar, mai merge, dar înăuntru... Înăuntru e-ntuneric și înfiorător. Fel de fel de umbre și chestii pe tavan...

Atticus zâmbi necruțător:

— Asta ar trebui să-ți încânte imaginația, fiule. Închipuiește-ți că ești în casa Radleyilor...

Lunea următoare, după masă, Jem și cu mine urcam treptele înalte de la intrarea casei doamnei Dubose. Găsind ușa neîncuiată, o luarăm pe coridor. Jem, înarmat cu *Ivanhoe* și plin de cunoștințe superioare, bătu la a doua ușa din stânga.

— Doamnă Dubose! strigă el.

Jessie deschise ușa de lemn și trase zăvorul celei din jaluzele.

— Tu ești, Jem Finch? întrebă ea. Ai venit cu surioara ta! Nu știu dacă...

— Să între amândoi, Jessie, auzirăm glasul doamnei Dubose.

La care Jessie se conformă și se duse la bucătărie. Un iz apăsător ne lovi de îndată ce pășirăm pragul. Era un iz pe care-l simțisem deseori în casele bătrânești mâncate de ploi, cu lămpi de ulei de cărbune, cu lighene și vase în care picura apa din bagdadie și cu cearceafuri din pânză de casă nealbită. Mirosul acesta mă puneă totdeauna în gardă, mă alarma, mă înfricoșa.

Într-un colț al camerei era un pat de alamă, iar în pat — doamna Dubose. M-am întrebat dacă nu cumva isprăvile lui Jem o aduseseră acolo și, pentru o clipă, mi se făcu milă de ea. Zăcea sub un vraf de pături și avea un aer aproape prietenos.

Lângă pat era un lavoar cu placă de marmură, pe care deosebii un pahar cu o linguriță într-însul, o seringă cu toartă roșie, o cutie cu vată și un ceas deșteptător de oțel pe trei piciorușe subțiri.

— Va să zică, ai adus-o și pe sora ta aia mică și nespălată, hai? rosti ea în chip de salut.

Jem răspunse calm:

— Sora mea nu-i nespălată, iar eu nu mă tem de dumneavoastră.

Observai însă că genunchii îi tremurau.

Mă așteptam la o ripostă furibundă, când colo, se mulțumi să-i spună:

— Poți să-ncepi să citești, Jeremy.

Frate-meu se așeză pe un scaun de trestie și deschise *Ivanhoe*. Trăsei și eu un scaun și mă așezai alături de el.

— Vino mai aproape, comandă doamna Dubose. Aici, lângă pat.

Traserăm scaunele înainte. Niciodată n-o văzusem de atât de aproape, și dorința mea cea mai fierbinte ar fi fost să-mi împing scaunul înapoi.

Era înfiorătoare. Pielea ei avea culoarea unei fețe de pernă murdare, la colțurile gurii umede se prelingeau, ca de pe un ghețar, picături care se adunau în gropile adânci din jurul bărbiei. Avea pe obraji pete vinete, ale unei vechi boli de ficat, iar din mijlocul ochilor apoși te fixau niște pupile negre. Măinile i se arătau noduroase, cu pielea crescută peste unghii. Placa dentară inferioară lipsea, și buza de sus ieșea mult. Înainte; din când în când își întindea buza de jos spre placa dentară superioară, iar bărbia o urmărea în această mișcare, din care pricină saliva se scurgea mai repede.

De acum încolo mă ferii cât putui să mă uit la ea. Jem redeschise cartea și începu să citească. Am încercat să-l urmăresc, dar citea prea repede. Când dădea de un cuvânt necunoscut, îl sărea, însă doamna Dubose îl prindea imediat și-l silea să-l silabisească. Citi așa vreo douăzeci de minute, în care timp examinam căminul pătat de funingine, priveam pe fereastră, oriunde, numai la ea nu. La un moment dat băgai de seamă că deși Jem continua lectura,

întreruperile doamnei Dubose se răreau; o frază rămase chiar neterminată. Ea nu mai asculta.

Îmi aruncai ochii spre pat.

I se întâmplase ceva. Era complet întinsă pe spate, cu plapuma trasă până peste bărbie, de i se zăreau numai capul și umerii. Capul se clătina încet ba la dreapta, ba la stânga. Din când în când căsca gura și puteam vedea limba unduind slab. Șuvițe de salivă i se adunau pe buze; le trăgea înăuntru, apoi iarăși deschidea gura. Gura aceea părea să aibă o viață proprie. Se mișca independent de restul corpului, înăuntru și-n afară, precum cavitatea dintre capacele unei scoici în timpul refluxului. Când și când emitea câte un „Pt”, ca o substanță vâscoasă care dă în clocot.

Îl trăsei pe Jem de mânecă.

Se uită întâi la mine, apoi la pat. Clătinându-se, capul ei se întorcea tocmai spre noi, și Jem o întrebă:

— Doamnă Dubose, vă simțiți bine?

Dar ea nu-l auzi.

Soneria deșteptătorului zbârnâi strident, și noi înmărmurirăm de spaimă. După un minut, cu nervii exasperați, eram în stradă, îndreptându-ne spre casă. N-o luaserăm la fugă: ne expediase Jessie, care intrase în odaie înainte ca soneria deșteptătorului să se fi oprit. Ne împinsese afară zicându-ne:

— Ssst, hai, duceți-vă acasă.

La ușă, se oprise, șovăind.

— Trebuie să-și ia doctoria, ne lămurise ea. În timp ce ușa se închidea în urma noastră, o văzurăm îndreptându-se cu grabă spre patul doamnei Dubose.

Era doar patru fără un sfert când am ajuns acasă, așa că ne-am mai făcut de lucru prin curte, jucând fotbal cu pietricelele, până la venirea lui Atticus. El îmi aduse două creioane galbene, iar lui Jem o revistă

ilustrată de fotbal, ceea ce reprezenta cred, o recompensă tacită pentru prima noastră ședință cu doamna Dubose. Jem îi povesti cum a decurs.

— Și v-a speriat? se interesă Atticus.

— Nu, *sir*, răspunse Jem, dar e atât de scârboasă... Are crize, sau așa ceva. Scuipă întruna.

— Nu-i vina ei. Oamenii bolnavi nu sunt întotdeauna plăcuți la vedere.

— Pe mine m-a speriat de-a binelea, crezui de cuviință să declar.

Atticus mă privi pe deasupra ochelarilor:

— Știi, tu nu ești obligată să-l însoțești pe Jem.

A doua după-amiază petrecută în casa doamnei Dubose a fost ca și prima, tot astfel și cea următoare, până când, treptat, se formă un șablon; totul începea normal — adică doamna Dubose îl hărțuia câtva timp pe Jem cu subiectele favorite, cameliile ei și simpatia tatei pentru cioroi; puțin câte puțin devenea tăcută, apoi se detașa de noi. Deșteptătorul suna, Jessie ne poftea afară, și ziua, în rest, era a noastră.

— Atticus, întrebai eu într-o seară, ce-i aceea „ciorlingău”?

Fața lui Atticus deveni gravă.

— Ți-a spus cineva așa?

— Nu, dar doamna Dubose îți zice așa. Se aprinde în fiecare după amiază când îți zice așa. La fel mi-a spus Francis de Crăciun — atunci am auzit pentru prima dată cuvântul.

— Din cauza asta l-ai luat la bătaie? mă cercetă Atticus.

— Da, *sir*...

— Atunci, de ce mă întrebi ce înseamnă?

Am încercat să-i explic că nu atât ceea ce spusese Francis, cât felul cum o spusese mă făcuse să-mi ies din fire.

— Era ca și când ar fi zis mucosule, sau așa ceva.

— Ascultă, Scout, „ciorlingău” este una din acele expresii care nu înseamnă nimic, întocmai ca și mucos. E greu de explicat — oamenii de nimic, ignoranții, o întrebunțează când cred că cineva îi favorizează este măsură pe negri. Așa obișnuiesc unii dintre noi, când vor să califice pe cineva, să folosească fel de fel de expresii comune și urâte.

— Atunci, tu nu-i iubești cu adevărat pe negri, nu-i așa?

— Ba-i iubesc. Mă străduiesc cât pot să-i iubesc pe toți oamenii... dar nu totdeauna mi-e ușor. Copila mea, nu e niciodată o insultă ca cineva să-ți spună ceea ce socoate a fi o injurie. Îți arată doar cât e de josnic, fără să te poată jigni. Așa că nu te lăsa impresionată de doamna Dubose. Are ea destule necazuri ale ei.

Peste o lună, într-o după-amiază, în timp ce Jem își croia drum prin *sir* Walter Scout (cum îi spunea el), iar doamna Dubose îl corecta la tot pasul, cineva bătu la ușă.

— Intră! strigă ea.

Intră — nimeni altul decât Atticus! Se apropie de pat și luă mâna doamnei Dubose.

— Am venit de la serviciu și nu i-am găsit pe copii, zise el. Mi-am închipuit că sunt aici.

Doamna Dubose îi surâse. Puteai să mă tai, că tot nu pricepeam cum de avea tăria să stea de vorbă cu el, când părea că-l urăște atât de mult. Or, ea îi spunea:

— Știi cât e ceasul, Atticus? Exact cinci și paisprezece minute. Deșteptătorul e pus să sune la cinci și jumătate. Vreau să știi lucrul acesta.

Brusc, mă luminai: zi cu zi stăteam tot mai mult la doamna Dubose, în fiecare zi deșteptătorul suna cu câteva minute mai târziu, iar ea era în plină criză ori de câte ori zbârnâia ceasul. Azi îl hărțuia pe Jem de aproape două ore, și încă nu părea dispusă să intre în criză, ceea ce mă făcu să mă simt iremediabil prinsă într-o capcană. Deșteptătorul dădea semnalul eliberării noastre; ce ne facem dacă într-o zi nu mai sună deloc?

— Am impresia că nu i-au mai rămas lui Jem decât vreo câteva zile de citit, rosti Atticus.

— Cred că numai o săptămână, răspunse ea, exact atâta cât trebuie ca să fiu sigură...

— Bine, dar..., vru să obiecteze Jem.

Atticus ridică mâna și Jem amuți.

Pe drumul spre casă, frate-meu îi mai aminti că fusese vorba de o lună, că luna trecuse și că asta nu era cinstit.

— Încă o săptămână, fiule, decise Atticus.

— Nu.

— Ba da.

Săptămâna următoare ne-am înființat iar la doamna Dubose. Deșteptătorul nu mai suna, și doamna Dubose ne concedia cu un „Ajunge” — dar atât de târziu, încât la înapoiere îl găseam pe Atticus citindu-și ziarul. Deși crizele nu s-au mai repetat, ea rămăsese aceeași: când *sir* Walter Scott se pierdea în descrierea amănunțită a fortificațiilor și a castelelor, se plictisea și începea să se lege de noi:

— Jeremy Finch, ți-am spus c-ai să regreti că mi-ai distrus cameliile. Îți pare rău acum, nu-i așa?

Jem răspundea că sigur că-i pare rău.

— Ai crezut c-ai să-mi dai gata tocmai Zăpada-de-pe-Munte, nu-i așa? Ei bine, Jessie zice că vârful se reface. Data viitoare însă, ai să-i vii tu de hac, nu-i așa? Ai s-o smulgi de tot, din rădăcini, este?

Iar Jem o încredința că întocmai așa va proceda.

— Mie să nu-mi mormăi, băiete! Sus capul și spune răspicat: „da, doamnă”. Dar nu cred că-ți va mai veni la îndemână — cu taică-tău care e ceea ce e.

Jem ridică bărbia și o fixă pe doamna Dubose cu o privire inexpresivă. În decursul acestor săptămâni se învățase să-și compună un aer de interes politicos și degajat, cu care riposta la cele mai crude atacuri.

În sfârșit sosi și ziua cea din urmă. Când, într-o după-amiază, ne spuse ca de obicei „Ajunge”, adăugă:

— Și asta-i tot. La revedere.

Se terminase! Am coborât trotuarul în goana mare, zburdând, țopăind și chiuind.

Era o primăvară tare frumoasă: zilele creșteau și aveam mai mult timp de joacă. Gândurile lui Jem erau absorbite mai ales de performanțele fiecărui jucător de fotbal din echipele universitare ale țării. Seară de seară Atticus ne citea pagina sportivă a ziarelor. S-ar putea ca anul acesta Alabama să participe din nou la Cupa Rose, judecând după perspectivele pe care le avea. Într-o seară, Atticus tocmai ajunsese la mijlocul rubricii lui Windy Seaton, când sună deodată telefonul.

Răspunse, apoi se îndreptă spre cuierul de pălării din antreu, spunându-ne:

— Mă duc puțin până la doamna Dubose; nu stau mult.

Zăbovi însă mult, chiar și după ora noastră de culcare. Când în sfârșit se întoarse, ținea în mână o

cutie de bomboane. Se așeză pe un scaun din salon și puse cutia jos, lângă el.

— Ce voia? îl întrebă Jem.

N-o mai văzuserăm pe doamna Dubose de mai bine de o lună. Nici pe verandă nu se mai ivise, când treceam noi pe acolo.

— A murit, băiete, răspunse Atticus. A murit acum câteva minute.

— Ah, rosti Jem simplu. Bine.

— Bine e corect spus, întări Atticus. Nu se mai chinuiește. Era bolnavă de multă, multă vreme. Fiule, tu nu știai ce fel de crize avea?

Jem clătină capul.

— Doamna Dubose era morfinomană. De mulți ani lua morfină împotriva durerilor. Așa-i prescrisese medicul. Ar fi trăit cu morfină tot restul vieții, și-ar fi închis ochii fără să sufere atâta, dar nu-i stătea deloc în fire...

— Cum adică? întrebă Jem.

— Cu puțin înainte de escapada voastră, explică Atticus, m-a chemat ca să-și facă testamentul. Doctorul Reynolds îi spusese că nu mai are decât câteva luni de trăit. Afacerile ei erau în perfectă ordine, dar ea mi-a spus: „Mai e ceva ce nu-i în regulă.”

— Și ce era? nu se putu stăpâni Jem.

— Zicea că va părăsi lumea aceasta fără a fi datoare față de nimeni și nimic. Jem, când ești atât de bolnav, e îndreptățit să iei orice te poate ușura, dar ea nu se considera îndreptățită. Și-a propus să scuture și acest lanț înainte de a muri, și așa a și făcut.

— Vrei să spui că din pricina asta avea crizele?!

— Întocmai. Mai tot timpul cât i-ai citit, mă îndoiesc să fi auzit măcar un cuvânt din cele ce spuneai. Întreaga-i minte, întreaga-i ființă erau

concentrate asupra deșteptătorului. Chiar dacă nu i-ai fi căzut în mână, te-aș fi trimis eu să-i citești. Poate că asta a distrat-o puțin. Iată care a fost celălalt motiv...

— Și... a murit liberă? întrebă iar Jem.

— Ca păsările cerului, răspunse Atticus. A fost conștientă aproape până în ultima clipă. Conștientă și — adăugă el surâzând — arțăgoasă. Dezaproba cu încăpățănare tot ce fac și mi-a declarat că-mi voi petrece probabil tot restul vieții plătind cauțiuni ca să te scot pe tine din pușcărie. A pus-o pe Jessie să-ți pregătească această cutie...

Și Atticus se aplecă pentru a lua cutia de bomboane și a i-o înmâna lui Jem.

Jem deschise cutia. Înăuntru, învelită în vată umezită, se răsfața o camelie albă ca ceara, o camelie fără cusur. Din soiul Zăpada-de-pe-Munte.

Cu ochii holbați, gata să-i iasă din orbite, Jem trânti cutia urlând:

— Diavoliță, diavoliță bătrână! Nici acum nu-mi dai pace?!

Cât ai clipi, însă, Atticus se ridicase și era lângă el. Jem își îngropă fața în pieptul cămășii lui.

— Șșt, murmură Atticus liniștitor. Cred că e un fel de a-ți spune că totul e în regulă, Jem... În regulă. Află că a fost o adevărată doamnă.

— O doamnă? bolborosi Jem înălțând capul; era aprins la față. O doamnă, — ea, după toate câte zicea de tine?!

— Da, a fost o doamnă. Avea părerile ei proprii, foarte diferite de ale mele, poate... Băiete, ți-am mai spus că dacă nu-ți pierdeai capul atunci, eu tot te-aș fi trimis să-i citești. Voiam să află ceva de la ea — voiam să vezi ce înseamnă curajul adevărat, fiindcă, vezi tu, curajos nu e omul cu pușca-n mână. Să fii curajos

înseamnă să știi că ești pierdut înainte de a întreprinde ceva, totuși întreprinzi oricum, și mergi până la capăt, orice-ar fi. Rareori învingi, totuși se întâmplă câteodată. Doamna Dubose a învins, au învins bietezele patruzeci și patru de kilograme ale ei. A murit potrivit convingerilor ei, fără a fi datoare față de nimeni și nimic. A fost omul cel mai curajos din câți am cunoscut vreodată.

Jem ridică de pe covor cutia de bomboane și o aruncă în foc. Luă însă camelia și, când m-am dus la culcare, l-am văzut pipăindu-i petalele late. Atticus stătea și își citea ziarul.

PARTEA A DOUA

Jem împlinise doisprezece ani. Abia te mai puteai înțelege cu el, de nestatornic și morocănos ce devenise. Avea o poftă de mâncare de speriat, și de atâtea ori mi-a pus în vedere să nu-l mai sâcâi, încât m-am văzut silită să-i cer părerea lui Atticus: “Nu cumva are tenie?” Dar tata mi-a răspuns că nu-i asta cauza, că Jem crește și că trebuie să am răbdare cu el, să-l las cât mai mult în pace.

Schimbarea aceasta se petrecuse la Jem în numai câteva săptămâni. Nici nu se răcise bine doamne Dubose în mormânt — și când te gândești că pe vremea când se ducea să-i citească, păruse mulțumit că-i țin companie. E ca și când și-ar fi însușit peste noapte un șir întreg de valori străine, pe care încerca să mi le impună și mie: de câteva ori avusese chiar pretenția să-mi dea ordine. După o ceartă la capătul căreia țipase la mine: “E timpul să devii și tu fată ca toate fetele și să te porți cum trebuie!”, am izbucnit în lacrimi și m-am refugiat la Calpurnia.

— Să nu-ți prea faci inimă rea din pricina lui domnu’ Jem.

— *Domnu’ Jem?*...

— Păi da, de acum încolo e domnu’ Jem.

— Dar nu-i atât de mare, protestai. Tot ce-i trebuie e cineva care să-i tragă o mamă de bătaie, că eu nu sunt destul de mare s-o fac.

— Fetișo, grăi Calpurnia, n-am ce face dacă domnu’ Jem crește. De acum încolo o să tot vrea să fie lăsat în pace și o să facă ce fac și alți băieți de seama lui, așa că tu, când te-oi simți singură, vino de-a dreptul la bucătărie. Găsim noi o groază de treburi pe-aici.

În fond, vara asta se anunța totuși promițătoare: Jem putea face ce-i place; mie Calpurnia îmi ajungea până la venirea lui Dill. Părea mulțumită când apăream în bucătărie, iar eu, tot urmărind azi un pic, mâine un pic, am început să cred că nici să fii fată nu-i lucru ușor.

Dar iată că vara venise de-a binelea, și Dill tot nu se arăta. Am primit de la el o scrisoare și o fotografie. Mă înștiința că are un tată nou, cel din instantaneul pe care mi-l trimitea, și că trebuie să rămână la Meridian, fiindcă plănuiseră să construiască o barcă de pescuit. Tatăl lui era avocat ca și Atticus, însă mult mai tânăr. Noul tată părea arătos, și m-am bucurat că Dill făcuse rost de unul ca el, dar m-am simțit distrusă. Scrisoarea se încheia cu asigurări că mă va iubi în veci și că să n-am grijă, că vine el să mă ia de nevastă de îndată ce strânge bani destui, dar că, până atunci, mă roagă să-i scriu.

Faptul că am un logodnic statornic nu prea avea darul să mă consoleze de absența lui: mi-am dat seama, cu toate că nu mă gândisem niciodată la lucrul ăsta, că vara înseamnă pentru mine Dill lângă sfoara cu pești înșirați la afumat, ochii lui Dill scăpărând de complicate stratageme născocite pentru a-l scoate pe Bau Radley din bârlog; vara mai însemna Dill aplecându-se la iuțeală către mine ca să mă sărute când nu ne vedea Jem, dorul care ne cuprindea uneori unul de altul. Cu el, viața era așa cum trebuia; fără el, viața era insuportabilă. Am fost nenorocită timp de două zile.

Și ca și cum asta n-ar fi fost de ajuns, legislatura statului fu convocată în sesiune extraordinară, iar Atticus ne părăsi, lăsându-ne singuri două săptămâni. Guvernatorul ardea de nerăbdare să curețe corabia

statului de nu știu ce scoici care i se prinseseră de fund; erau greve ale brațelor încrucișate la Birmingham; cozile la pâine în orașe deveneau mai lungi, în timp ce oamenii de la țară deveneau mai săraci. Dar asemenea evenimente erau departe de lumea lui Jem și a mea.

Într-o dimineață am descoperit în *Montgomery Advertiser*, spre surprinderea noastră, o caricatură sub care scria: „Cintezoiul din Maycomb”. Îl înfățișa pe Atticus desculț și în pantaloni scurți, legat cu lanțuri de un birou: scria sânguitor pe o tăbliță, în timp ce niște fete deșuchiate îi strigau „yooohoo!”

— E un compliment, îmi explică Jem. Vrea să spună că-și petrece timpul făcând ceea ce nimeni n-ar face.

— Ce?...

În afară de noile lui caracteristici, Jem se mai alesese și cu un aer de atoateștiutor care te înnebunea.

— Ah, Scout, asta-i ceva cum ar fi reorganizarea sistemului de taxe al comitatelor sau alte chestii dintr-astea. Nu-s lucruri pe-nțeleșul tuturor.

— Dar tu cum de le înțelegi, mă rog?!

— Ei, du-te și lasă-mă în pace. Nu vezi că citesc ziarul?

Dorința îi fu îndeplinită. M-am dus la bucătărie.

În timp ce curăța mazărea, Calpurnia spuse deodată:

— Ce mă fac duminica asta cu mersul la biserică?

— Ce să faci? Nimic. Atticus ne-a lăsat bani de chetă.

Ochii Calpurniei se îngustară, și aș fi putut să jur că știu la ce se gândea.

— Caly, zisei, o să fim cuminți. Știi că de ani de zile n-am mai făcut nimic la biserică.

Își adusesese aminte, firește, de duminica aceea ploioasă când ne pomenisem amândoi lipsiți de supravegherea tatei și a învățătoarei. Clasa, lăsată în voia ei, o legase pe Eunice Ann Simpson de un scaun și o pogorâse așa în sala cazanelor. O uitasem acolo și ne dusesem cu toții la biserică, unde ascultam senini predica, până când, deodată, au prins a răsună în țevile caloriferului niște lovituri îngrozitoare, care n-au conținut până ce unul dintre noi nu s-a repezit să vadă ce se întâmplă și n-a adus-o pe Eunice Ann, care ne-a înștiințat că nu mai ține să se joace de-a Șadrah — o idee de-a lui Jem Finch, care susținea că n-o să ardă dacă are destulă credință, ceea ce însă n-o împiedicase să simtă că se topește de căldură acolo jos.

— Și apoi, Caly, nu e pentru prima dată că Atticus ne lasă, perseverai eu.

— Mda, dar mai întâi se asigură că e și vreunul dintre profesorii voștri acolo. De data asta nu l-am auzit spunând nimic — o fi uitat, probabil. Și Calpurnia se scărpină în cap. Deodată deschise gura într-un zâmbet larg: Ce-ați zice dacă tu și cu domnu' Jem ați merge mâine cu mine la biserică?

— Serios?

— Serios, mă asigură Calpurnia zâmbind mereu. Ei, ce zici?

Dacă întotdeauna Calpurnia mă freca la baie de-mi scotea sufletul, sâmbătă seară s-a întrecut pe sine. Mă sili să mă săpunesc din cap până-n picioare de două ori, schimbând apa după fiecare săpunit; îmi vârî capul în lighean și mă spălă cu săpun Octagon și apoi cu săpun de Castilia. De câțiva ani avea încredere în

Jem, dar de data asta n-a pregetat să-l surprindă în intimitate, ceea ce l-a făcut să explodeze:

— Dar nu mai poate cineva să facă baie în casa asta, fără să-l asiste întreaga familie?

A doua zi ținu să ne inspecteze îmbrăcămintea mai devreme ca de obicei. Când rămânea peste noapte la noi, Calpurnia dormea pe un pat pliant în bucătărie; în dimineața asta, patul era acoperit cu straietele noastre de sărbătoare. Îmi scrobi rochia atât de tare, încât se înfoia în jurul meu ca un cort ori de câte ori mă așezam. Mă sili să-mi pun jupon și-mi legă strâns în jurul taliei o eșarfă roz. Pantofii de lac mi i-a frecat până ce și-a putut vedea fața în ei ca într-o oglindă.

— Parcă ne-am duce la carnaval, comentă Jem. Ce te-a apucat, Caly?

— Să nu zică cineva că n-am grijă de copiii mei, murmură ea. Domnu' Jem, cravata asta nu merge în nici un caz la hainele dumitale. E verde.

— Ei și ce?

— Haina-i albastră. Nu vezi?

— He, he, chicotii eu, Jem e daltonist!

Frate-meu se făcu stacojiu de furie, dar Calpurnia ne-o tăie:

— Destul. La *First Purchase* să mergeți cu zâmbetul pe buze.

Biserica africană *First Purchase* se afla în mahalalele de dincolo de bariera de miazăzi a orașului, peste drumul ce duce la vechea fabrică de cherestea. Era o construcție de demult, cu vopseaua scorojită, singura biserică din Maycomb care avea clopotniță și clopot. Se numea *First Purchase* fiindcă fusese ridicată din primele câștiguri ale sclavilor eliberați. În ea se rugau negrii duminica, iar în restul săptămânii jucau albi jocuri de noroc.

Curtea bisericii era acoperită cu lut tare ca piatra, la fel ca și cimitirul alăturat. Dacă murea cineva pe timp de secetă, leșul îi era acoperit cu bucăți de gheață, până ce o ploaie muia pământul. Câteva morminte din cimitir fuseseră împodobite cu monumente funerare din piatră sfărâmicioasă; mormintele mai noi aveau marginile tivite cu cioburi multicolore și cu sticle sparte de Coca-Cola. Paratrăsnetele care stăteau de strajă la capetele altora însemnau morții ale căror suflete nu-și găseau odihnă; la căpătui mormintelor de copii zăceau rămășițe de lumânări arse. Era un cimitir tare drăguț.

De la intrarea în curtea bisericii ne întâmpină mirosul dulce-amărui răspândit de negrii curați și dichisiți — aroma pomezii de păr „Inimă îndrăgostită” amestecându-se cu izul de usturoi și cu acela al tutunului de prizat, cu efluviile coloniei Hoys, cu menta englezească și cu talcul mirosind a liliac.

Când ne văzură pe noi doi alături de Calpurnia, bărbații făcură un pas înapoi și își scoaseră pălăriile, iar femeile încrucișară brațele pe piept — gest obișnuit de atenție respectuoasă. Se dădură la o parte, croindu-se o cărăruie până la ușa bisericii. Calpurnia pășea între Jem și mine, răspunzând la salutarile vecinilor ei îmbrăcați în straie multicolore.

— Da' ce-ți dă prin gând, don'șoară Caly? auzirăm deodată o voce în spate.

Calpurnia își puse mâinile pe umerii noștri. Ne-am oprit și am privit în jur: pe cărăruie, în urma noastră, văzurăm o negresă lungă cât o prăjină. Cu greutatea corpului lăsată pe-un picior, își sprijinea cotul stâng pe șoldul arcuit și arăta spre noi cu palma întoarsă în sus. Avea capul țuguiat ca un obuz, ochii ciudat de

migdalați, nasul drept și o gură în formă de arc indian. Să tot fi măsurat vreo șapte picioare.

Simții mâna Calpurniei încleștându-mi umărul.

— Ce vrei, Lula? întrebă ea, și am fost surprinsă pentru că n-o mai auzisem niciodată vorbind așa — rar și disprețuitor.

— Vreau să știu pen'ce-aduci plozi albi la biserica negrilor?

— Pen'că-s mosafirii mei, rosti Calpurnia. Și iar m-am mirat, fiindcă acum vorbea întocmai ca ceilalți negri.

— Io-te-tee... Și-mi închipui că tot mosafiră ești la Finchi și-n cursul săptămânii, hai?

Un murmur străbătu mulțimea.

— N-o băga în seamă, îmi șopti Calpurnia, dar trandafirii de pe pălăria ei tremurau de indignare.

Când Lula o porni spre noi pe cărăruie, Calpurnia îi puse în vedere cu glas poruncitor:

— Stai acolo unde ești, negreso!

Lula se opri, dar gura nu-i tăcea:

— Asta nu-i treabă, să-mi aduci aici plozi albi — ei au biserica lor, noi p'a noastră. E sau nu e biserica noastră, don'șoară Caly?

— Dar Dumnezeu e sau nu e același pentru toți? ripostă Calpurnia.

— Hai, Caly, acasă, o rugă Jem, nu suntem bineveniți aici...

Găseam că are perfectă dreptate: nu eram bineveniți aici. Simții, mai curând decât văzui, că ceilalți înaintaseră spre noi. Credeam că ne-mpresoară, dar când ridicai capul văzui că ochii Calpurniei sclipeau înveseliți. Mi-am întors din nou privirea spre cărare și am constatat că Lula dispăruse.

În locul ei se ridica o masă compactă de oameni de culoare.

Unul din ei făcu un pas înainte. Era Zeebo, gunoierul.

— Domnu' Jem, grăi el, suntem tare bucuroși că vă avem printre noi. Nu vă uitați la Lula, e pusă pe ceartă pentru că a dojenit-o părintele Sykes în biserică. O zurbagioaică... o știm de mult, are mintea sucită și purtări necuviincioase... Da' noi suntem tare bucuroși că vă avem pe toți printre noi, așa să știți.

Acestea fiind zise, Calpurnia ne călăuzi către intrarea în biserică, unde ne-a ieșit în întâmpinare chiar părintele Sykes, ca să ne conducă până la strana din față.

Biserica *First Purchase* n-avea tavanul și nici pereții zugrăviți. De-a lungul pereților atârnavă de suporturi de alamă lămpi de petrol, dar nu erau aprinse. În loc de strane — bănci simple din lemn de brad. După amvonul rudimentar de stejar atârna un steag de mătase roz decolorată, proclamând că Dumnezeu este iubirea — singurul element decorativ din biserică, cu excepția unei copii litografiate după „Lumina lumii” de Hunt. Nici urmă de pian, orgă, cărți cu imnuri, și alte accesorii bisericesti familiare, pe care le vedeam în fiecare duminică. Era întuneric înăuntru și o răcoare umedă, pe care adunarea congregației o risipea încet, încet. Pe fiecare loc se afla un evantai de carton, cu un desen băcător la ochi reprezentând grădina Ghetsimani, cadou al magazinelor de articole de menaj Tyndal și Co. („Spuneți-ce-doriți-și-vă-vom-servi”).

Cu un semn, Calpurnia ne invită să ne așezăm la capătul rândului, iar ea se instalează între noi. Scotoci în pungă, de unde scoase batista, și desfăcu nodul bine

strâns în care ținea mărunțișul. Îmi întinse o monedă de zece cenți, și-i dădu și lui Jem una.

— Avem banii noștri, șopti Jem.

— Țineți-i, răspunse ea, sunteți invitații mei.

Pe fața lui Jem se putu citi o scurtă ezitare, neștiind probabil dacă e moral să-și păstreze moneda proprie, dar politețea sa înnăscută birui și-și puse banul în buzunar. Îl imitai fără nici o remușcare.

— Caly, murmurai eu, unde-s cărțile de imnuri?

— N-avem cărți, sună răspunsul.

— Și-atunci cum...?

— Ssst, murmură ea.

Părintele Sykes stătea în spatele amvonului, așteptând ca membrii congregației să se potolească. Era un om scund și îndesat, cu haină și cravată neagră, cămașă albă și un ceas cu lanț de aur care licărea în lumina prefirată prin geamurile aburite.

— Frați și surori, rosti el în sfârșit, e o deosebită bucurie pentru noi de a-i avea în dimineața aceasta în mijlocul nostru, ca oaspeți, pe domnul și pe domnișoara Finch. Pe tatăl lor îl cunoașteți cu toții... Înainte de a începe, voi da citire câtorva înștiințări.

Și preotul răsfoi niște hârtiuțe, alese una și, depărtând-o de el, citi:

— Societatea Misionarilor se va întruni marțea viitoare în casa sorei Annette Reeves. Aduceți-vă lucrul de mână.

Luă apoi altă hârtiuță:

— Știți cu toții de năpasta care s-a abătut asupra fratelui Tom Robinson. De mic copil el a fost un membru credincios al bisericii *First Purchase*. Produsul chetei de astăzi și din cele trei duminici următoare va fi înmănat soției sale, Helen, în chip de ajutor.

Îl înghiontii pe Jem:

— Țsta-i Tom acela pe care Atticus...

— Ssst...

Mă întorsei spre Calpurnia, dar ea îmi făcu semn să tac înainte de a apuca să deschid gura. Supusă, îmi ațintii privirea asupra părintelui Sykes, care părea că așteaptă să mă potolesc.

— Îl rugăm acum pe dirijor să ne îndrumeze în primul imn, spuse el.

Zeebo se ridică din strana lui, străbătu naosul central și se opri înaintea noastră, cu fața spre congregație. Avea în mână o carte de imnuri jerpelită. O deschise și anunță:

— Vom cânta numărul două sute șaptezeci și trei.

Asta era prea de tot!

— Cum o să cântăm dacă n-avem cărți de imnuri?!

— Taci, copilă, șușoti Calpurnia surâzând, ai să vezi îndată.

Zeebo își limpezi glasul și începu să citească, iar vocea lui aducea cu bubuitul îndepărtat al unor salve de artilerie:

„Peste râu e-o țară minunată,”

Nemaipomenit de egale ca înălțime, o sută de voci cântară aceste cuvinte. Ultima silabă, care se pierdu într-o fredonare răgușită, a fost urmată de glasul lui Zeebo:

„Dulce nume, țară lăudată.”

Cântecul creșcu din nou în jurul nostru; ultima notă încă nu se stinsese când Zeebo rosti versul următor:

„Spre-al ei țarm credința corăbier ni-e”

Congregația șovăi, și Zeebo repetă cu grijă cuvintele. Fură cântate și acestea. Când începea corul, Zeebo închidea cartea, în semn că ceilalți trebuie să cânte fără ajutorul său.

În timp ce glasurile intonau din ce în ce mai stins „*bucurie...*”, Zeebo spuse iar:

„Dulce nume, țară depărtată,
Peste înșoritul râu se-arată.”

Vers după vers, vocile cântară într-o armonie simplă, până ce imnul sfârși într-un murmur melancolic.

Mă uitai la Jem, care trăgea și el cu coada ochiului la Zeebo. Nici mie nu-mi venea să cred, cu toate că auziserăm prea bine amândoi.

Părintele Sykes începu apoi să se roage Domnului, cerându-i să pogoare binecuvântarea Lui asupra celor bolnavi și suferinzi, ceea ce ne aminti de slujbele din biserica noastră, cu singura deosebire că el găsi de cuviință să atragă atenția Divinității asupra câtorva cazuri anume.

Predica pe care o ținu apoi veșteji nemijlocit păcatul și reafirmă cu austeritate deviza de pe peretele din spatele lui; deschise ochii turmei sale asupra pericolului pe care-l reprezentau băuturile tari, jocurile de noroc și femeile străine. Mult rău pricinuiau cartierului contrabandiștii de băuturi alcoolice, dar încă și mai mult femeile. Iată-mă așadar din nou, ca de multe ori în propria noastră biserică, față-n față cu doctrina Impurității Femeilor, care părea că-i preocupă pe toți preoții.

Jem și cu mine auziserăm predici duminică de duminică, singura deosebire fiind că părintele Sykes înțelegea acum să se folosească în deplină libertate de

amvon pentru a-și spune părerea despre fiecare caz în parte de îndepărtare de grația divină; bunăoară, Jim Hardy lipsise de la biserică cinci duminici la rând, cu toate că nu fusese bolnav; sau Constance Jackson ar face bine să-și supravegheze purtarea, amenințată fiind să intre în sfadă mare cu vecinii, ca una ce-și îngăduise a ridica singurul zăplaz al dușmăniei din istoria cartierului.

Părintele Sykes își terminase predica. Rămase însă lângă masa din fața amvonului ca să ceară ofranda de dimineață, lucru care pe noi ne-a mirat. Membrii congregației ieșiră în față, unul câte unul, lăsând să cadă într-o cutie neagră smălțuită, de cafea, monezi de cinci sau de zece cenți. Jem și cu mine i-am imitat și, în timp ce monezile noastre se rostogoleau zornăind, am auzit murmurându-ni-se „mulțumesc, mulțumesc”.

Spre surprinderea noastră, părintele Sykes răsturnă pe masă conținutul cutiei și adună monezile în palmă. Ridică apoi capul și spuse:

— Nu ajunge, ne trebuie zece dolari.

Un freamăt străbătu biserica.

— Știți cu toții ce destinație au banii aceștia: Helen nu poate lăsa copiii ca să poată merge la lucru, atâta timp cât Tom e la închisoare. Dacă fiecare mai dă zece cenți, strângem suma.

Și făcând semn cu mâna cuiva din fundul sălii, părintele Sykes strigă:

— Alec, închide ușa. Nu iese nimeni de aici până nu strângem zece dolari.

Calpurnia scotoci în geantă și-și scoase punga roasă de piele.

— Caly, șopti Jem când ea îi întinse o monedă lucitoare de 25 de cenți, acum putem da și noi. Dă-mi banul tău, Scout.

În biserică, aerul devenise înăbușitor, și mi-am zis că de bună seamă părintele Sykes voia cu adevărat „să stoarcă” de la turma sa banii. Evantaiele păcăneau de zor, picioarele hârșiau și scrâșneau, mestecătorii de tutun agonizau.

Am tresărit când îl auzii pe părintele Sykes rostind cu severitate:

— Carlow Richardson, încă nu te-am văzut în partea aceasta a naosului.

Un bărbat uscățiv, cu pantaloni kaki, se apropie de locul convenit și lăsă și el o monedă.

— Pe aceia dintre voi care n-au copii, glăsui din nou părintele Sykes, îi rog să facă un sacrificiu și să mai dea câte zece cenți. Așa vom completa suma.

Cu chiu, cu vai, cei zece dolari au fost până la urmă strânși. Ușa se deschise și un val de aer ne readuse la viață. Zeebo intonă „*Pe malurile furtunoase ale Iordanului*, și cu asta slujba luă sfârșit.

Aș fi vrut să rămân ca să mai iscodesc, dar Calpurnia mă împinse binișor prin naos înaintea ei. La ușa bisericii se opri ca să schimbe câteva cuvinte cu Zeebo și cu familia lui, în timp ce Jem și cu mine stăteam de vorbă cu părintele Sykes. Mie îmi veneau pe limbă o mulțime de întrebări, totuși am preferat să mai aștept, ca să i le pun Calpurniei.

— Ne-a făcut o deosebită plăcere să vă avem printre noi, ne spunea părintele Sykes. Biserica aceasta nu are un prieten mai bun decât tatăl vostru.

Curiozitatea mea explodă:

— De ce-ați strâns bani pentru soția lui Tom Robinson?

— Cum, n-ați auzit? răspunse părintele Sykes. Helen are trei copilași, nu poate ieși la lucru...

— Dar, părinte, de ce nu-i ia cu dânsa? insistai, căci știam că negrii care lucrează la câmp obișnuiau să-și lase copilașii la umbră, între două rânduri de bumbac, unde stăteau la răcoare câtă vreme lucrau părinții. Numai cei prea mici, care încă nu puteau să șadă, erau legați la spatele mamelor, după obiceiul indian, sau vârați în saci pentru bumbac.

Părintele Sykes șovăi.

— Să-ți spun drept, domnișoară Jean Louise, Helen nu prea poate găsi de lucru... Mai încolo, pe timpul culesului, poate că domnul Link Deas are s-o angajeze.

— Și de ce nu găsește, părinte?

N-apucă să-mi răspundă, că simții mâna Calpurniei strângându-mi umărul și am înțeles că trebuie să spun: „Vă mulțumim că ne-ați permis să venim”, ceea ce făcu și Jem la rândul lui, după care ne-am îndreptat spre casă.

— Caly, spune-mi, te rog, începui eu s-o descos pe drum, știu că Tom Robinson e la închisoare și că a făcut ceva îngrozitor, dar de ce nu vrea lumea s-o angajeze pe Helen?

Calpurnia, în rochia ei de voal albastru și cu pălărie în formă de ciubăr, pășea între mine și Jem.

— Din pricina celor ce se spun pe socoteala lui Tom, răspunse ea. Lumii i-e... i-e teamă să mai aibă de-a face cu vreunul din familia lui.

— Dar ce-a făcut la urma urmelor, Caly?

Calpurnia oftă:

— Bătrânul domn Ewell zice că i-a violat fata și de-aia a pus să-l aresteze și să-l arunce în închisoare...

— Domnul Ewell? făcui eu, scormonindu-mi memoria. Nu-i cumva dintre Ewellii aceia care vin la

școală numai în prima zi și-apoi se duc acasă? Bine, dar Atticus mi-a spus că-s niște neisprăviți. Niciodată nu l-am auzit vorbind de cineva așa cum l-am auzit de Ewelli. Zicea că...

— Păi, de, ăștia-s...

— Și atunci, dacă tot Maycombul știe cine sunt, ar trebui s-o angajeze cu dragă inimă pe Helen... Dar, Caly, ce-i aia viol?

— Ce-i asta, ce-i asta... ai face mai bine să-l întrebi pe domnu' Finch, sună răspunsul. Dumnezeu are să-ți explice mai limpede decât mine. Dar vouă nu vi-i foame, ia spuneți? Că părintele a lungit-o binișor, altă dată nu ne ține atâta.

— Ba-ntocmai ca predicatorul nostru, replică Jem. Dar de ce cântați voi imnurile așa?

— Vers-cu-vers? întrebă ea.

— Așa se spune?

— Păi da, vers-cu-vers. Așa facem noi de când mă știu.

Jem vru să afle însă de ce nu strângeau banii din chete timp de un an ca să-și cumpere cărți de imnuri.

— N-ar folosi la nimic, râse Calpurnia, tot nu știu să citească.

— Nu știu să citească? mă minunai eu. Nimeni?

— Chiar așa, întări Calpurnia clătinând capul. La *First Purchase*, numai vreo patru inși știu să citească... Printre care și eu.

— Dar tu unde-ai învățat, Caly? se interesă frate-meu.

— Nicăieri. Stai să văd, cine m-a învățat alfabetul? Mătușa domnișoarei Maudie Atkinson, bătrâna domnișoară Buford.

— Așa de bătrână ești?...

— He, he, îs mai bătrână și decât domnu' Finch, chicoti Calpurnia, numai că nu știu cu cât. Am încercat noi o dată să ne aducem aminte, ca să vedem câți ani am... Eu îmi pot aminti câțiva ani înaintea dumnealui, dar nu cred că-s mult mai în vârstă, pentru că bărbații nu țin atât de bine minte ca femeile.

— Când e ziua ta de naștere, Caly?

— O țin de Crăciun, așa-i mai greu de uitat... Încolo, n-am zi de naștere ca toată lumea.

— Dar, Caly, protestă Jem, tu arăți mult mai tânără decât Atticus.

— Oamenii de culoare nu-și arată vârsta atât de repede.

— Poate fiindcă nu știu să citească. Caly, tu l-ai învățat și pe Zeebo?

— Da, domnu' Jem. Nici pe vremea când era el mic n-aveam școală. Dar l-am pus să învețe.

Zeebo era băiatul mai mare al Calpurniei. Dacă m-aș fi gândit la asta vreodată, mi-aș fi dat seama ce bătrână e Calpurnia, căci Zeebo avea copii mărișori — dar vezi că nu-mi trecuse niciodată prin minte.

— Și cum l-ai învățat, după abecedar, ca pe noi? vrui să știu eu.

— A, nu. L-am învățat în fiecare zi câte o pagină din Biblie, și mai aveam și cartea după care m-a învățat pe mine domnișoara Buford. Dar voi nu știți de unde o am.

Într-adevăr, nu știam.

— Bunicul vostru Finch mi-a dat-o, ne lămuri Calpurnia.

— Cum, tu ai lucrat la Debarcader? se miră Jem. Nu ne-ai spus-o niciodată.

— Sigur că da, domnu' Jem. Acolo am crescut, între moșia Buford și Debarcader. Toată viața am lucrat ba

pentru Finchi, ba pentru Buforzi, și m-am mutat la Maycomb când tăticul și cu mămica voastră s-au căsătorit.

— Și ce carte era aceea, Caly? n-o slăbii eu.

— *Comentariile* lui Blackstone.

Jem rămase trăsnit.

— Vrei să spui că l-ai învățat pe Zeebo după cartea aceea? bolborosi el.

— Chiar așa, stăp... domnu' Jem, se fâstâci Calpurnia, ducându-și degetele la gură. Erau singurele mele cărți. Bunicul vostru zicea că domnu' Blackstone scrie într-o englezească frumoasă...

— Va să zică, de asta nu vorbești tu ca ceilalți, se dumiri Jem.

— Care ceilalți?

— Ceilalți oameni de culoare. Dar, Caly, la biserică vorbeai ca și ei...

Că buna noastră Calpurnia ducea o modestă dublă existentă, asta nu mi-ar fi trecut niciodată prin cap. Era ceva cu totul nou pentru mine să aflu că în afara casei noastre putea fi cu totul alta, ca să nu mai vorbesc de priceperea ei de a vorbi două graiuri diferite.

— Caly, o întrebai, de ce vorbești ca cior... ca negrii cu ai tăi, când știi că nu e bine să vorbești așa?

— În primul rând, fiindcă sunt și eu negresă.

— Țsta nu-i un motiv, când tu știi să vorbești mai bine, întâmpină Jem.

Calpurnia își împinse pălăria pe ceafă ca să se scarpine în cap, apoi și-o trase înapoi cu grijă, până peste urechi.

— Nu știi cum să vă explic. Uite, să zicem că tu și cu Scout ați vorbi acasă pe limba negrilor. Ar fi potrivit? N-ar fi, nu-i așa? Ei, închipuie-ți că m-aș

apuca eu să vorbesc în biserică sau cu vecinii mei așa cum vorbesc alții. Ar zice toți că-mi dau aere, că mă cred mai grozavă decât Moise.

— Dar, Caly, mă încăpățânați, tu știi mai bine decât ei.

— Nu trebuie să faci caz de tot ce știi. Nu-i cuviincios și, în al doilea rând, oamenilor nu le place să aibă de-a face cu unul care le arată că știe mai multe decât ei. Asta-i scoate din fire. Ca să-i schimbi, nu-i destul să le vorbești corect, trebuie ca ei singuri să vrea să învețe, iar dacă nu vor, mai bine ține-ți gura sau vorbește ca ei.

— Știi ce, Caly? Pot să vin să te văd așa, din când în când?

Ea mă privi lung, lung de tot.

— Să mă vezi, scumpo? Dar nu mă vezi în fiecare zi?

— Nu așa. La tine acasă, după ce termini treaba. M-ar putea aduce înapoi Atticus.

— Oricând vrei, rosti ea. Ne-ar face mare plăcere.

Ajunsesem pe trotuarul din fața casei Radley, când Jem exclamă deodată:

— Ia te uită cine-i pe verandă!

M-am uitat la casa Radley, așteptându-mă să-i văd fantomaticul locatar dezmoștindu-se la soare în balansoar. Dar scaunul era gol.

— Nu acolo, pe veranda noastră, preciză Jem.

Îmi aruncaii privirea în josul străzii. Țeapănă ca-ntr-o platoșă de zale, necruțătoare, teribilă, mătușa Alexandra ședea în balansoar, ca și când acolo i-ar fi fost de-o viață-ntreagă locul.

— Calpurnia, pune-mi bagajul în dormitorul din față, fu primul lucru pe care mătușa Alexandra găsi de cuviință să-l spună. Și: Jean Louise, nu te mai scărpină în cap, cel de-al doilea.

Calpurnia ridică valiza grea a mătușii și deschise ușa. Dar Jem se repezi spunând: „O duc eu”, și i-o luă din mână. Auzii valiza izbindu-se de pardoseala din dormitor, și bufnitura aceea înfundată produse asupra mea impresia întristătoare a unei pecetluiri definitive.

— Ai venit să ne vizitezi, mătușico? întrebai.

Se întâmpla rar ca mătușa Alexandra să vină de la Debarcader în vizită la noi, dar când se întâmpla, venea totdeauna cu pompa unei călătorii în stil mare. Avea un Buick pătrat, de un verde aprins, și un șofer negru, ambii ținuți într-o stare de curățenie de-a dreptul patologică, dar azi nu-i vedeam nici pe unul, nici pe celălalt.

— Tatăl vostru nu v-a spus nimic? ne cercetă ea. Jem și cu mine clătinăram capul.

— Probabil că a uitat. Încă n-a venit, nu-i așa?

— Nu, mătușico, de obicei se întoarce târziu după-masă, răspunse Jem.

— Ei bine, tatăl vostru și cu mine am hotărât că e momentul să vin să stau cu voi o vreme.

La Maycomb, „o vreme” putea să însemne trei zile, dar tot atât de bine și treizeci de ani. Așa că Jem și cu mine ne-am uitat lung unul la altul.

— Jem se face băiat mare, iar tu, continuă mătușa adresându-mi-se mie, de asemeni ai început să crești. De aceea mi-am zis că e mai bine pentru tine să simți și o influență feminină. Nu mai e mult, Jean Louise, până când vor începe să-ți placă rochiile și băieții.

La toate astea puteam găsi ușor ce să-i răspund: Caly, în definitiv, era și ea femeie, până să-mi placă mie băieții o să mai curgă multă apă pe gârlă, iar cât privește rochiile... paște murgule iarbă verde! — puteam... Însă m-am abținut.

— Dar unchiul Jimmy? se interesă Jem. Vine și el?

— A, nu, el rămâne la Debarcader să-și vadă de treburile lui.

În clipa aceea, nu știu ce mi-a venit s-o întreb: „N-o să-i simți lipsa?”, dar mi-am dat seama imediat că era o nerozie: cu unchiul Jimmy sau fără unchiul Jimmy, deosebirea nu era prea mare fiindcă, oricum, unchiul Jimmy tot nu scotea o vorbă. Astfel că mătușa Alexandra îmi ignoră pur și simplu întrebarea.

Nu știam ce să-i mai spun. De fapt, niciodată nu prea știam ce să vorbesc cu ea, așa că m-am așezat frumușel, cu gândul la ultima noastră conversație, care fusese de-a dreptul penibilă: Ce mai faci, Jean Louise? — Mulțumesc, doamnă, foarte bine, dar dumneavoastră? — Foarte bine, mulțumesc; ce-ai mai făcut? — N-nimic. — Cum, chiar nimic? — N-nu. — Dar ai prieteni, nu-i așa? — Mda. — Ei bine, nu faci nimic când te întâlnești cu prietenii tăi? — N-nu.

Grozav de plicticoasă trebuie să mă fi socotit mătușica; de altfel, am și auzit-o spunându-i lui Atticus o dată că eram apatică.

Toate astea ascundeau ceva, dar acum nu era momentul să încerc s-o descos: era duminică și întotdeauna de ziua Domnului mătușa Alexandra își ieșea grozav de ușor din fire. Îmi închipui că din pricina corsetului duminical. Fără să fie grasă, mătușica era o femeie voinică, și uza de artificii care-i ridicau pieptul la înălțimi amețitoare, îi sugrumau talia, îi umflau fundul și, în ansamblu, reușeau să

sugereze că avusese cândva un corp tras ca prin inel. Sub orice unghi ai fi privit-o, efectul era formidabil.

Restul după-amiezii îl petrecurăm în atmosfera tulbure de politicoasă mahmureală care se ivește ori de câte ori îți pică neamurile în vizită, până ce zgomotul unei mașini intrând pe poartă ne făcu pe toți să tresărim: era Atticus, care se întorcea de la Montgomery. Uitând de orice demnitate, Jem și cu mine alergarăm în întâmpinarea lui; Jem îi luă servieta și valiza, iar eu i-am sărit în brațe. Mă sărută rece și distant, în timp ce-l întrebam:

— Mi-ai adus cartea? Știi că mătușica-i aici?

Atticus răspunse afirmativ la ambele întrebări și la rândul lui mă cercetă:

— Ți pare bine că a venit să stea cu noi?

I-am spus că-mi pare bine, ceea ce nu era cătuși de puțin adevărat, dar trebuie să minți în anumite împrejurări, atunci când n-ai încotro.

— Ne-am dat seama, continuă Atticus, că e momentul când voi, copiii, aveți nevoie... ei, uite ce-i, Scout: mătușa voastră ne face o favoare, vouă ca și mie; nu pot să stau toată ziua cu voi acasă, și-apoi vara asta se anunță fierbinte.

— Da, *sir*, am îngânat, cu toate că nu pricepusem o iotă.

Oricum, aveam eu părerea mea, și anume că apariția mătușii Alexandra pe scenă era mai curând opera ei decât a lui Atticus. Mătușica avea un fel al ei de a decreta Ce-E-Bine-Pentru-Familie și eram încredințată că tot din asta ni se trage și venirea ei la noi.

Maycombul a primit-o bine. Domnișoara Maudie Atkinson făcu o tortă atât de îmbibată cu rom, încât mă ameți; domnișoara Stephanie Crawford venea la

mătușica în vizite interminabile, în cursul cărora se mulțumea să dea din cap și să spună mereu: „Ah, ah, ah”. Domnișoara Rachel o invita alături după-masă, la o cafeluță, iar domnul Nathan Radley a fost în stare chiar să iasă în curtea din față ca să-i spună că-i pare bine c-o vede.

După ce s-a instalat la noi și viața și-a recăpătat cursul normal, ai fi zis că mătușa Alexandra e de când lumea aici. Ceaiurile date de ea în beneficiul Societății Misionarilor îi sporiră considerabil reputația de amfitrioană (n-o lăsa pe Calpurnia să pregătească delicatesele necesare pentru întreținerea forțelor Societății în timpul lungilor dări de seamă asupra creștinilor din Orient); deveni membră și apoi secretara Clubului Amanuensis din Maycomb. Printre cei ce erau prezenți în viața comitatului și luau parte activă la ea, mătușa Alexandra era una dintre ultimele reprezentante ale unei anumite lumi: era proprietara unui vas fluvial, avea maniere șlefuite la pension, nu pregeta niciodată să ia cu strășnicie apărarea moralei; era mare meșteră în aluzii și o gaiță incorigibilă. Pe vremea când umbla la școală, manualele nu cuprindeau nici un capitol despre îndoiala de sine, astfel că ea n-avea de unde ști ce-i asta. Nu se plictisea niciodată și, dacă i se acorda cea mai mică posibilitate, își exercita prerogativele de suverană: organiza, povățuia, prevenea, avertiza.

Nu scăpa nici un prilej de a scoate în evidență cusururile celorlalte grupări tribale, spre mai deplina strălucire a gloriei propriului ei trib, obicei care în loc să-l plictisească pe Jem, mai curând îl amuza:

— Mătușica ar face bine să ia seama la ce spune, căci dacă zgândărești nițel populația Maycombului, ai să descoperi că mai toată e neam cu noi.

Vrând să arate ce morală se desprinde din sinuciderea tânărului Sam Merriweather, mătușa Alexandra o puse pe seama unei porniri morbide a familiei. Dacă vreo fetișcană de șaisprezece ani chicotea în corul bisericii, mătușica spunea negreșit: „Asta dovedește că toate femeile din familia Penfield au porniri ușurate.” Se pare că toți locuitorii Maycombului aveau câte o Pornire: Pornire-spre-Beție, Pornire-spre-Jocurile-de-Noroc, Pornire-spre-Meschinărie, Pornire-spre-Ciudățenii.

O dată, când mătușica ne asigura că înclinația domnișoarei Stephanie Crawford de a se amesteca în treburile altora era ereditară, Atticus observă:

— Când te gândești, surioară, că generația noastră este aproape prima din familia Finch care n-a mai contractat căsătorii între veri. Vei zice oare că în familia Finch există o Pornire-spre-Incest?

Mătușica negă cu înverșunare, dar pretinse totodată că acestui fapt îi datoram noi picioarele și mâinile mici.

N-am înțeles niciodată preocupările ei în legătură cu ereditatea. Eu una rămăsesem cu impresia că Oamenii Cumsecade sunt aceia care-și dau silința să se poarte cumsecade, dar mătușa Alexandra era încredințată — deși n-o spunea de-a dreptul — că o familie e cu atât mai cumsecade cu cât își încovoiaie mai multă vreme spinarea asupra aceleiași bucăți de pământ.

— Dar asta ar însemna că Ewellii sunt și ei cumsecade, observă o dată Jem. Tribul din care făceau parte Burris Ewell și frații lui locuise totdeauna pe aceeași bucată de pământ din dosul maidanului de gunoaie al Maycombului, și de trei generații profita de ajutoarele distribuite de comitat săracilor.

Teoria mătușii Alexandra avea totuși explicația ei. Maycombul era un orașel tare vechi. Se înălțase la răsărit de Debarcaderul lui Finch, cale de vreo douăzeci de mile de râu, prea în inima uscatului pentru un oraș atât de vechi. Ar fi fost el mai aproape de mal, fără istețimea și iscusința unui oarecare Sinkfield care, pe la acele începuturi de istorie, stăpânea un han la răspântia a două drumuri, singura tavernă din împrejurimi. Sinkfield, care nu știa ce-i patriotismul, aproviziona cu arme atât pe indieni, cât și pe coloniști, și atâta timp cât treburile mergeau bine, puțin îi păsa dacă ține de teritoriul Alabamei sau al tribului indienilor creek. Și afacerile îi erau prospere atunci când guvernatorul William Wyatt Bibb, spre deplina biruință a liniștii interne proaspăt statornicite în comitat, trimisese o echipă de topografi cu misiunea de a-i afla cu cea mai mare exactitate centrul și a permite astfel să stabilească acolo reședința guvernului. Topografii, găzduiți de Sinkfield, se crezuseră datorii să-i arate că hanul se afla în limitele teritoriale ale comitatului Maycomb și chiar să-i destăinuiască locul probabil unde avea să fie durată reședința comitatului. Dacă Sinkfield n-ar fi acționat energic spre a-și salva avutul, Maycombul ar fi fost ridicat în mijlocul mlaștinilor Winston, loc cu totul lipsit de interes. Așa însă crescuse radiind din osia lui — taverna Sinkfield — pentru bunul motiv că, într-o seară, proprietarul ei își îmbătase musafirii de le luase mințile și văzul, îi făcuse să-și etaleze hărțile și documentele, în care, ciupind un pic aici, adăugând un pic dincolo, ajustase centrul așezării după pofta inimii. Și expediase apoi a doua zi pe topografi pachet, înarmați cu hărțile lor și cu cinci kile de băutură în

coburi — câte două de fiecare și unul pentru guvernator.

Fiindcă prima lui rațiune de a fi era să servească de centru rezidențial, Maycombul n-a avut la început înfățișarea neîngrijită prin care se deosebesc cele mai multe orașe ale Alabamei de mărimea lui: clădirile erau solide, tribunalul impunător, străzile largi și arătoase. Numărul celor ce practica o meserie sau o profesie bine stabilită crescuse nemaivăzut de repede: la Maycomb veneau toți ca să-și scoată măselele, să-și repare căruțele, să consulte un doctor pentru boli de inimă, să-și depună banii agonisiți, să-și mântuiască sufletul, să-și vindece catârii. La urma urmelor, însă, înțelepciunea manevrei lui Sinkfield rămâne discutabilă: așezase tânărul oraș prea departe de singurul mijloc de transport public de pe vremea aceea — vaporul fluvial — astfel că cine venea din extremitatea nordică a comitatului la Maycomb ca să-și facă târguiețile în magazine, avea de umblat cale de două zile. Așa se și explică de ce orașul rămânea de o sută de ani același ca mărime — o insulă pierdută în mijlocul unei mări pestrice de câmpuri de bumbac și parchete forestiere.

Cu toate că în timpul războiului de secesiune, Maycombul fusese ignorat, Legea Reconstrucției și ruina economică forțară orașul să crească. Și a crescut în interior. Cum arareori se așezau pe aici noi veniți, aceleași familii s-au căsătorit mereu în aceleași familii, până ce toți membrii comunității au căpătat un vag aer de familie. Se mai întâmpla din când în când ca cineva să se înapoieze de la Montgomery sau Mobile cu câte cineva străin de oraș, ceea ce însă nu producea decât o undă abia vizibilă pe suprafața curentului molcom al

asemănărilor familiale. La fel se prezentau lucrurile, mai mult sau mai puțin, și în anii copilăriei mele.

Firește, exista la Maycomb un sistem de castă, dar felul cum funcționa mi-l reprezentam în chipul următor: cetățenii mai vârstnici, cei ce formau actuala generație ai cărei membri trăiseră cot la cot ani și ani de zile, nu mai erau de mult un mister unii pentru alții; se știau pe de rost — în toate atitudinile, nuanțele de caracter, ba chiar și în gesturile, repetate din generație în generație și bine șlefuite de-a lungul timpului. Astfel că expresii ca: Orice-Crawford-se-Amestecă-în-Treburile-Altora, Fiecare-al-Treilea-Merriweather-este-Bolnăvicios, Adevărul-Nu-Există-pentru-Delafielzi, Toți-Buforzii-Umblă-Așa, nu erau la drept vorbind decât simple indicații practice pentru viața de toate zilele; cu alte cuvinte: să nu primești niciodată un cec de la vreun Delafield fără a proceda mai întâi la un discret control la bancă; sau: domnișoara Maudie Atkinson e adusă de spate fiindcă se trage din familia Buford; sau încă: de-o vezi pe doamna Grace Merriweather sorbind gin la Lydia E. Pinkham, să nu te miri, că doar nici preacinstita-i mamă nu făcea altfel.

Mătușa Alexandra se potrivea de minune cu lumea din Maycomb, dar câtuși de puțin cu lumea mea și a lui Jem. De atâtea ori m-am întrebat nedumerită cum de putea fi soră cu Atticus și cu unchiul Jack, încât iar au început să-mi umble prin minte poveștile pe jumătate uitate cu copii schimbați la naștere și cu rădăcini de mătrăgună, pe care le auzisem odinioară de la Jem.

Toate acestea n-au fost decât speculații abstracte în prima lună a șederii ei la noi, fiindcă nu prea stătea de vorbă cu noi doi, iar Jem și cu mine o vedeam numai în timpul mesei și seara, înainte de culcare. Era

vară, și mai tot timpul ni-l petreceam afară din casă. Se întâmpla, firește, în câte o după-amiază, când mă repezeam înăuntru ca să trag un găt de apă, să găsesc salonul ticsit de cucoane din Maycomb sorbind, șușotind, făcându-și vânt cu evantaietele, și să fiu apostrofată: „Jean Louise, vino și fă puțină conversație cu doamnele!”

Deși, ca să fiu sinceră, mătușica avea mai curând aerul că regretă de a mă fi poftit, atât de stropită cu noroi și plină de nisip din cap până-n picioare mă iveam în prag.

— Stai de vorbă cu verișoara ta Lily, mi-a spus bunăoară ea într-o după-amiază din acelea, când mă prinsese în cursă.

— Cu cine? m-am mirat eu.

— Cu verișoara ta Lily Brooke, preciză mătușa Alexandra.

— Ea, verișoară cu noi? Habar n-aveam!

Mătușa Alexandra reuși să schițeze un zâmbet, care voia să însemne o scuză politicoasă față de verișoara Lily și în același timp o dezaprobare categorică la adresa mea. Când verișoara Lily Brooke plecă, știam că o pățisem.

E foarte trist că tata neglijase să-mi povestească despre familia Finch, necum să-mi sădească cultul ei. Drept care mătușa îl convocă o dată pe Jem și după ce el se instalează lângă mine pe canapea, bănuitor și precaut, ieși din cameră ca să se întoarcă apoi în mâini cu o carte cu coperta roșie pe care era gravat cu litere de aur: *Meditațiile lui Joshua S. St. Clair*.

— Vărul vostru a scris-o, rosti mătușa Alexandra. A fost un om vrednic de admirație.

Jem examinează volumașul.

— Asta e vărul Joshua, acela care a stat închis atâta vreme?

Mătușa Alexandra rămase consternată.

— Cum de știi una ca asta? îl întrebă la rândul ei.

— Păi, ne-a spus Atticus că o cam scrântise la universitate. Cică a încercat să-l împuște pe președinte. Vărul Joshua a zis despre el că nu-i decât un băgător de seamă la haznale și a vrut să tragă în el cu un pistol cu cremene, dar i-a explodat pistolul în mână. Atticus zice că pe familie a costat-o cinci sute de dolari ca să-l scoată din dandana...

Mătușa Alexandra stătea înțepată ca o barză.

— Destul, rosti ea. Vom mai vorbi noi despre asta.

Înainte de culcare eram tocmai în camera lui Jem, încercând să-l conving să-mi împrumute o carte, când ne-am pomenit cu Atticus că bate-n ușă și intră. Se așeză pe marginea patului, ne privi cu un aer concentrat, apoi zâmbi.

— Hm... mmmh, făcu el, și acest preludiu de horcăieli la ceea ce avea de spus mă făcu să-mi pun întrebarea dacă n-o fi îmbătrânit și Atticus la urma urmelor, cu toate că n-arăta deloc.

— Nu prea știu cum să încep, glăsui el în sfârșit.

— Nu-i nimic, spune de-a dreptul, îl încurajă Jem. Am făcut ceva?

Tata se tulbură de-a binelea.

— Nu, am vrut numai să vă explic, așa cum m-a rugat mătușa voastră Alexandra, că... Uite ce e, fiule, tu știi că ești un Finch, nu-i așa?

— Asta am auzit-o, răspunse Jem privindu-l cu coada ochiului. Brusc, vocea îi deveni necontrolat de ridicată: Atticus, ce e?

Tata puse picior peste picior și-și încrucișă brațele:

— Încerc să-ți vorbesc de-ale vieții.

— Chestii răsuflă! ripostă Jem cu suveran dispreț.

Atticus redeveni serios. Cu tonul lui de avocat, lipsit de modulații, continuă:

— Mătușa voastră m-a rugat să încerc să te conving pe tine și pe Jean Louise că nu vă trageți din niște oameni oarecare, că sunteți produsul mai multor generații de oameni cu educație aleasă...

Atticus se întrerupse, uitându-se la mine cum încercam să reperez pe piciorul meu o insectă invizibilă.

— ...cu educație aleasă, reluă el după ce găsi insecta și mă scărpinai, și că trebuie să vă comportați în așa fel încât să faceți cinste numelui vostru. Și m-a mai rugat să vă spun, perseveră tata fără a se sinchisi de noi, că trebuie să vă comportați ca un mic domn și ca o mică doamnă, așa cum și sunteți de fapt. Vrea să vă vorbească despre familia noastră și despre rolul pe care l-a jucat de-a lungul anilor în comitatul Maycomb, ca să vă faceți o idee despre ceea ce sunteți și să vă puteți astfel comporta în chipul corespunzător, sfârși el în galop.

Ne uitarăm unul la celălalt înmărmuriți, apoi la Atticus, care părea tare stingherit de guler. N-am spus nimic.

Luai un pieptene de pe măsuța de toaletă a lui Jem și începui să-i plimb dinții pe muchea măsuței.

— Încetează cu zgomotul ăsta, îmi ordonă Atticus.

Tonul lui tăios mă ustură. Pieptenele era la jumătatea drumului când l-am trântit jos. Am simțit că încep să plâng, așa, fără motiv, și nu mă mai pot opri. Parcă nu mai era tata. Nu, tata n-avusese niciodată asemenea idei. Tata nu vorbea niciodată așa. Mătușa Alexandra era de vină, numai ea-l schimbase,

cine știe cum. Printre lacrimi l-am văzut pe Jem înclinând capul spre umăr, la fel de însingurat.

N-aveam unde mă duce, totuși m-am întors ca să plec și am dat de haina lui Atticus. Mi-am îngropat capul în ea și pe dată urechea-mi începu să prindă micile zgomote interne care răzbăteau de sub stofa albastră subțire: tic-tacul ceasornicului, foșnetul slab al cămășii scrobite, zgomotul moale al respirației.

— Îți bolborosește burta, zisei.

— Știu, răspunse Atticus.

— Ai face bine să iei bicarbonat.

— Negreșit.

— Atticus, toate „comportările” și balivernele astea au s-aducă vreo schimbare? Vreau să zic, tu ai să...

Simții pe ceafă mâna lui.

— Nu fi îngrijorată, murmură el. Nu-i momentul să-ți faci griji.

Când am auzit asta, mi-am dat seama că se întorsese la noi. Sângele reîncepu să-mi circule în picioare și ridicai capul.

— Vrei într-adevăr să facem așa cum ai spus? Nu pot să țin minte tot ce se cere din partea unui Finch, dar...

— Nici nu vreau să ții minte. Uită.

Și tata se ridică și ieși repezind ușa în urma lui. Era cât pe ce s-o trântescă, dar prinse de veste la timp și o închise încetșor. Pe când Jem și cu mine mai holbam ochii în urma lui, ușa se deschise din nou și Atticus aruncă o privire în jur. Sprâncenele i se înălțaseră, ochelarii îi lunecaseră pe nas.

— Pe zi ce trece semăn tot mai mult cu vărul Joshua, nu-i așa? zise el. Credeți că voi sfârși prin a costa familia cinci sute de dolari?

Acum știu ce încerca el, dar Atticus nu era decât un bărbat. Ca să-ți reușească, ar fi trebuit să fii femeie.

Dacă de la mătușa Alexandra n-am mai auzit nimic despre Finchi, orașul, în schimb, vuia. Sâmbăta, când Jem îmi permitea să-l însoțesc (fiindcă acum, prezența mea îi producea pur și simplu alergii în public), ne înarmam cu bănuții noștri și ne strecuram prin mulțimea asudată care se foia pe trotuar, auzind ba: „Io-te copiii lui”, ba: „Uite-i colo pe Finchi”. De întorceam capul ca să-i înfruntăm pe acuzatorii noștri, nu vedeam decât o pereche de fermieri adânciți în studierea clistirelor din vitrina drogheriei Mayco, sau două țărănci bondoace, cu pălării de pai, într-o căruță cu coviltir.

— Dacă-i vorba cât le pasă cârmuitorilor comitatului, apoi ăia n-au decât să-și facă de cap și să violeze toată țara.

Observația asta obscură ne-o aruncă în față un gentleman numai piele și os, care tocmai trecea pe lângă noi. Ceea ce-mi aduse aminte că aveam să-i pun lui Atticus o întrebare.

— Ce înseamnă viol? l-am întrebat, deci, în aceeași seară.

Atticus își arată fața de după foile gazetei. Ședea pe scaunul lui obișnuit de la fereastră. Trebuie să spun că, de când ne făcuserăm mai mari, Jem și cu mine catadicseam să fim generoși și să-i acordăm după cină un răgaz de treizeci de minute.

Cu un suspin, îmi răspunse că violul înseamnă cunoașterea carnală a femeii cu sila, fără consimțământul ei.

— Păi, dacă-i numai asta, atunci de ce mi-a spus Calpurnia să tac din gură când am întrebat-o?

Atticus rămase pe gânduri.

— Ia mai spune o dată.

— Știi, când ne întorceam atunci de la biserică, am întrebat-o pe Calpurnia ce înseamnă, și ea mi-a spus să te întreb pe tine, dar am uitat și te întreb abia acum.

Ziarul îi căzu în poală. Zise:

— Încă o dată, te rog.

Îi povestii de-a fir-a-păr expediția noastră la biserică împreună cu Calpurnia. Atticus părea înveselit, dar mătușa Alexandra, care ședea liniștită într-un colț și lucra la gherghef, își lăsase broderia la o parte și se uita țintă la noi.

— Cum, în duminica aceea vă întorceați cu Calpurnia de la biserica ei?

— Da, doamnă, ea ne-a dus, răspunse Jem.

— Chiar ea, întării la rândul meu, aducându-mi aminte de ceva, și mi-a promis că-mi dă voie să vin într-o după-amiază s-o văd la ea acasă. Atticus, am să mă duc duminica viitoare, dacă-mi dai voie, da? Caly zice că vine să mă ia chiar ea, dacă tu te duci undeva cu mașina, afară din oraș.

— *Nu ai voie.*

Mătușa Alexandra era aceea care vorbise. M-am răsucit în loc uluită, apoi m-am întors din nou spre Atticus, tocmai la timp ca să-i prind din zbor privirea pe care i-o aruncase mătușii, dar ca să-i înțeleg tâlcul prea târziu. Ripostai:

— Nu te-am întrebat pe dumneata!

Așa masiv cum era, Atticus putea totuși să se ridice sau să se așeze pe scaun mai repede decât oricine; deodată îl văzui în picioare:

— Cere iertare mătușii!

— N-am întrebat-o pe ea, te-am întrebat pe tine...

Atticus întoarse capul spre mine și privirea ochiului său valid mă țintui de perete. Glasul îi era de gheață:

— Mai întâi, cere iertare mătușii.

— Iartă-mă, mătușico, bombăanii eu.

— Bun, făcu tata. Acum, să ne explicăm: ascult-o pe Calpurnia, ascultă-mă pe mine și, atâta timp cât mătușa ta locuiește sub același acoperiș cu noi, o vei asculta pe ea. Ai înțeles?

Înțelesesem. După o clipă de gândire, am conchis că singurul chip cât de cât demn de a mă retrage era să mă duc la baie, unde rămăsei exact atâta cât să-i fac să creadă că avusesem nevoie. Când am ieșit, am mai zăbovit prin hol ca să trag cu urechea la discuția aprinsă ce se iscuse în salon. Ușa deschisă îmi îngăduia să-l văd pe Jem stând pe canapea, cu fața îngropată într-o revistă de fotbal; vârful capului însă îi pendula ba la dreapta, ba la stânga, de parcă ar fi urmărit în pagini un adevărat meci de tenis.

— ...trebuie să faci ceva în privința ei, zicea mătușica. Prea ai lăsat lucrurile în plata Domnului, Atticus, prea le-ai lăsat.

— Nu văd ce rău e dacă s-ar duce acolo. Caly o să aibă grijă de ea la fel ca și aici.

Cine o fi fost „ea” de care vorbeau? Deodată inima mi se opri în loc: de mine era vorba. Simții cum mă apasă zidurile unui adevărat penitenciar tapetat cu stambă roz scrobită și, pentru a doua oară în viață, mă gândii să fug de acasă. Neîntârziat.

— Atticus, e foarte lăudabil să fii simțitor și inimos, dar nu uita că ai o fată. O fată care crește.

— La asta mă gândesc și eu.

— Și nu încerca să ocolești realitatea. Mai curând sau mai târziu, tot va trebui s-o înfrunți, și poate că ar

fi mai bine chiar în astă-seară. Acum nu mai avem nevoie de ea.

— Alexandra, răspunse Atticus, și vocea lui era cu desăvârșire calmă. Calpurnia nu va părăsi casa aceasta decât dacă vrea ea. Poți să crezi ce poștești, dar să știi că nu m-aș fi putut descurca în anii aceștia dacă n-o aveam pe ea. Este un membru credincios al familiei mele, iar tu va trebui să iei lucrurile așa cum sunt. În afară de aceasta, soră dragă, nu vreau să te spetești muncind pentru noi — n-ai avea nici un motiv. Caly ne este necesară întocmai ca și până acum.

— Dar, Atticus...

— Și apoi, nu sunt de părere că acești copii au avut cât de cât de suferit din cauză că au fost crescuți de ea. Cine știe dacă în unele privințe n-a fost mai severă decât o mamă... nu le-a trecut cu vederea nimic, niciodată, nu i-a răsfățat, așa cum obișnuiesc cele mai multe dădace de culoare. Și-a dat silința să-i crească după mintea ei, și să știi că mintea lui Caly e luminată... Și, încă ceva: copiii o iubesc.

Am răsuflat ușurată. Nu de mine, de Calpurnia era vorba. Înviorată, intrai în salon. Atticus se refugiase din nou după ziarul lui, iar mătușa Alexandra își tachina broderia. Pâc... pâc... pâc, făcea acul străpungând pânza întinsă. Apoi mătușica se opri și trase mai tare de material: pâc- pâc-pâc. Era furioasă.

Jem se ridică și, târșându-și picioarele pe covor, îmi făcu semn să-l urmez. Mă duse în camera lui și închise ușa. Fața îi era gravă.

— S-au certat, Scout.

Și eu mă certasem de multe ori cu Jem în ultimele zile, dar niciodată nu-mi fusese dat să aud sau să văd pe cineva sfădindu-se cu Atticus. Scena nu putea fi deloc plăcută.

— Scout, caută să n-o mai contrazici pe mătușica, auzi?

Dojana primită de la Atticus o mai simțeam ca pe o rană proaspătă, ceea ce mă împiedică să prind tonul rugător al lui Jem. Mă încrâncenai toată:

— Mă înveți tu pe mine ce să fac?!

— Nu, dar... are destule pe cap acuma... și fără să-l mai necăjim și noi.

— Și ce are, mă rog?

Nu găseam că Atticus are ceva special pe cap în clipa de față.

— Procesul lui Tom Robinson îi face sânge rău al naibii...

Ripostai că nici vorbă nu poate fi ca tata să-și facă sânge rău. În afară de asta, procesul ne pricinuia necazuri cam o dată pe săptămână, și nici atunci nu dura cine știe ce.

— Asta, fiindcă tu nu ești în stare să-ți bați capul cu vreun lucru prea mult timp, decretă Jem. Altfel e însă la oamenii mari, noi...

Superioritatea lui înnebunitoare devenise de nesuportat în ultimele zile. Citea ori se plimba de unul singur, încolo nu făcea nimic. Îmi trecea și mie, nu-i vorbă, tot ce citea, cu deosebirea însă că înainte îmi dădea gândind că-mi face plăcere, pe câtă vreme acum îmi dădea pentru a mă lumina și educa.

— Ei, fir-ar să fie, Jem! Da' cine te crezi?

— Scout, să știi că vorbesc serios. Dacă te pui contra mătușii, am să... am să te plesnesc...

Asta era prea de tot! Izbucnii:

— Lua-te-ar naiba, să știi că te omor!

Așa întins pe pat cum ședea, nu mi-a venit deloc greu să-l înșfac de ciuf și să-i înfund un pumn în gură. El mă cârpi și încercai încă o stângă, dar un pumn în

burtă mă trimise ca o plăcintă jos, pe covor. Aproape că-mi pierdusem răsufierea, dar asta nu conta, fiindcă știam că se bate, că-mi răspunde. Va să zică, eram tot egali.

— Nu mai ești mare și tare, așa-i? țipai, pornind din nou la atac. El continua să șadă pe pat, din care pricină nu puteam să-l înhaț bine, așa că mă aruncaii cu toată puterea pe el, lovind, împungând; ciupind, băgându-i degetele în ochi. Lupta noastră cu pumnii degenerase într-o încăierare în toată regula. Eram încă în plină încleștare, când Atticus reuși să ne despartă.

— Gata! zise el. Imediat în pat, amândoi!

— Sâc! făcui către Jem, fiindcă-l trimeea la culcare și pe el ca pe copii.

— Cine a început? anchetă Atticus cu un aer resemnat.

— Jem! Vrea să-mi dea lecții. Nu de la *dumnealui* trebuie să iau lecții de-acum încolo, nu-i așa?

Atticus zâmbi:

— Uite ce zic eu: faci cum îți spune Jem, dacă reușește să te convingă, bine?

Mătușa Alexandra era de față, dar tăcea. Când coborî în hol cu Atticus, o auzirăm zicând: „...tocmai unul din lucrurile de care ți-am vorbit”, și această frază ne-a unit din nou.

Odaile noastre dădeau una într-alta. În clipa când închideam ușa dintre ele, Jem mormăi:

— ‘pte bună, Scout.

— ‘pte bună, mormăii și eu, băjbâind prin odaie ca să aprind lumina. Trecând pe lângă pat, călcai pe ceva cald, elastic și neted. Nu era tare ca un cauciuc și, în plus, mi se păru viu. De altfel, îl și auzisem mișcând.

Aprinsei lumina și privii podeaua, lângă pat. Dar acel ceva pe care călcasem dispăruse. Am bătut în ușa lui Jem.

— Ce e?

— Ce simți când atingi un șarpe?

— Ceva aspru, rece, turtit. De ce?

— Cred că e unul sub patul meu. Poți să vii să te uiți?

— Îți arde de glume?

Jem deschise ușa. Era numai în pantalonii de la pijama. Observai, nu fără satisfacție, că mai avea urmele pumnilor mei pe gură. Când pricepu în sfârșit că nu-l luam peste picior, îmi declară:

— Dacă tu crezi că am să dau nas în nas cu un șarpe, te înșeli. Așteaptă o clipă.

Se duse la bucătărie și se înapoie cu o mătură.

— Tu suie-te mai bine-n pat, îmi recomandă.

— Crezi că e într-adevăr un șarpe? făcui eu, invadată de îndoieli, căci mi se părea prea frumos ca să fie adevărat.

La noi, casele n-au pivnițe; sunt construite pe blocuri de piatră destul de înalte, și deși se cunosc cazuri când reptilele s-au introdus în câte o locuință, ele sunt totuși rare. Bunăoară, domnișoara Rachel Haverford bea în fiecare dimineață un pahar de whisky gol, sub motiv că n-a putut să uite niciodată spaima prin care a trecut odată când, vrând să-și atârne capotul în dulapul din dormitor, a găsit încolăcit pe rufărie un șarpe cu clopoței.

Jem dădu cu mătura sub pat o dată, de încercare. Mă uitam de sus, la picioarele patului, să văd dacă iese vreun șarpe. Nu ieși nici unul. Jem încercă încă o dată, mai adânc.

— Șerpii mormăie?

— Nu-i șarpe, îl auzii pe frate-meu. E cineva.

Deodată se târî de sub pat ceva de un cafeniu murdar. Jem ridică mătura — și puțin a lipsit să nu-i tragă una-n cap lui... Dill.

— Dumnezeule atotputernic!

Pioasa exclamație țâșnise din pieptul lui Jem.

Ne holbam la Dill cum iese în rate. Era într-o stare vrednică de plâns. După ce-și recăpătă stațiunea bipedă, își îndreptă mai întâi umerii, apoi își răsuci labele picioarelor ca să le redea locul ce li se cuvenea în glezne și își fricționă grumazul. Restabilindu-și circulația normală, ne salută cu un simplu: „Hei!”

Drept răspuns, Jem mai invocă o dată divinitatea. Eu nu eram în stare să scot o vorbă.

Dill însă zise:

— Mor de foame. N-aveți ceva de mâncare?

M-am îndreptat spre bucătărie ca o somnambulă și i-am adus niște lapte și o tavă pe jumătate plină cu turte de mălai, rămase de la cină. Dill înfulecă totul, mestecând cu dinții din față, după cum îi era obiceiul.

Recăpătându-mi până la urmă glasul, am articulat:

— Cum ai ajuns aici?

Firește, pe căi întortocheate. Înviorat de mâncare, Dill ne debită următoarele: noul său tată, care nu putea să-l sufere, îl ferecase-n lanțuri și-l aruncase în pivniță (la Meridian erau pivnițe), ca să se prăpădească acolo, dar rămăsese în viață căci îi dăduse pe furiș mazăre sălbatică crudă un țăran întâmplat prin partea locului, care auzise strigătele lui de ajutor (milostivul om îi strecurase, prin ventilator, păstaie cu păstaie, o găleată întreagă cu mazăre); apoi reușise să scape, smulgând lanțurile din zidul în care erau prinse și, cu mâinile încătușate, fugise afară din oraș, calc de vreo două mile, până ce dăduse peste un circ ambulant,

unde-a fost angajat pe loc și pus să spele cămila. Călătorise cu circul prin tot statul Mississippi până ce simțul lui de orientare, infailibil, îl vestise că se află în comitatul Abbott, statul Alabama, chiar în dreptul Maycombului, pe malul opus al râului. Restul drumului îl străbătuse pe jos.

— Cum ai ajuns aici? repetă și Jem întrebarea.

Ei bine, luase treisprezece dolari din geanta maică-si, prinsese la Meridian trenul de ora nouă și se dăduse jos la Maycomb Junction. Făcuse pe jos zece sau unsprezece mile din cele paisprezece câte erau până la Maycomb, tupilându-se tot prin tufișurile de pe marginea șoselei, de frică să nu-l descopere autoritățile în cazul că l-ar căuta, iar restul drumului călătorise agățat la spatele unei căruțe încărcate cu bumbac. Să tot fi fost două ceasuri, credea el, de când stă sub pat; ne auzise în sufragerie, și clinchetul furculițelor în farfurii mai-mai să-l scoată din minți: i se părea că niciodată n-o să mai venim la culcare. Avusese intenția să iasă de sub pat și să-mi ajute să-l bat pe Jem, care crescuse mai mult ca toți, dar știa că domnul Finch are să intervină neîntârziat și și-a zis că-i mai cuminte să rămână ascuns. Era rupt de oboseală, neînchipuit de murdar, dar se simțea... acasă.

— Nu cred să știe ai tăi că ești aici, zise Jem. Aflam noi dacă le căutau...

— Cred că mă mai caută și acum prin cinematografele din Meridian, chicoti Dill.

— Dar, opină Jem, s-ar cădea s-o anunți pe maică-ta unde ești. Ar fi bine să-i dai de veste că ești aici...

Ochii lui Dill scăpărară, ceea ce-l făcu pe Jem să și-i plece pe-ai lui în pământ. Apoi însă frate-meu se

ridică și sfărâmă ceea ce mai rămăsese din codul copilăriei noastre. Ieși din cameră și coborî în hol.

— Atticus, strigă el, și vocea-i părea a răzbate de departe, poți să vii o clipă?

Fața lui Dill se făcuse albă ca varul sub stratul de murdărie brăzdat de dungi de sudoare. Eu simții că mi se face negru înaintea ochilor: Atticus se ivise în prag.

Înaintă până în mijlocul odăii și, cu mâinile în buzunare, îl examinează pe Dill din cap până-n picioare.

Îmi recăpătai până la urmă glasul:

— Nu-i nimic, Dill. Dacă ai vreo încurcătură, îți ajută el.

Dill se uită lung la mine.

— Nu-i nimic, zău, repetai. Să știi că Atticus nu-ți face nici un rău, n-ai de ce să te ferești de el.

— Nu mă feresc... îngăimă Dill.

— Pariez că-i e foame, rosti Atticus pe tonul acela sec, dar plăcut, care-i era obișnuit. Scout, cred că i-am putea oferi ceva mai bun decât turte reci, nu-i așa? Ia îndopați-mi-l bine pe băiatul ăsta, și când mă întorc, vom vedea ce-i de făcut.

— Domnule Finch, nu-i spuneți mătușii Rachel, nu mă lăsați să plec înapoi, *vă rog frumos*, domnule! Altfel, iar fug...

— Ei, băiete! exclamă Atticus. Nu te trimite nimeni nicăieri, decât la culcare, și asta cât mai repede. Eu mă duc până la domnișoara Rachel să-i spun că ești aici și s-o întreb dacă-ți dă voie să dormi la noi — cred că n-ai nimic împotriva, nu-i așa? Și pentru numele lui Dumnezeu, lasă o parte din comitat la locul convenit, căci și așa eroziunea solului e destul de mare.

Dill se uită uluit după tata.

— Glumește, găsii necesar să-l lămuresc. Vrea să spună să faci baie. Vezi, ți-am spus eu că n-o să-ți faciă nici un rău.

Jem ședea într-un colț al odăii, ca un trădător ce era. Încercă să se justifice:

— Trebuia să-i spun, Dill. Nu poți fugi de acasă cale de trei sute de mile, și maică-ta să nu știe nimic.

Noi însă i-am întors spatele și am ieșit.

Dill mânca, mânca și iar mânca. Nu mai pusese nimic în gură din seara trecută. Își cheltuisese toți banii pe bilet, se suise în tren așa cum mai făcuse și în alte dăți, stătuse de vorbă liniștit cu conductorul, pentru care Dill era o figură cunoscută, dar nu avusese curajul să invoce regulamentul, care spune că dacă un copil călătorește singur pe o distanță mai lungă și n-are bani, îl împrumută conductorul ca să-și cumpere mâncare, iar la capătul călătoriei tatăl copilului îi dă înapoi.

Dill tocmai dovedise toată mâncarea rămasă de la masa noastră de seară și întindea mâna în cămară după o conservă de fasole cu carne de porc, când auzirăm holul răsunând de un „Sfii-nte I-isuse” al domnișoarei Rachel. Dill începu să tremure ca varga.

Răbdă totuși cu eroism ploaia de „Așteaptă-Numai-Pân’-Ce-Vii-Tu- Acasă” și de „Părinții-Tăi-Și-Au-Ieșit-Din-Minți-De-Spaimă”, rămase cu desăvârșire calm la „Astea-S-De-Ale-Familiei-Harris-Cu-Firea-Ei”, zâmbi la „Cred-Că-Poți-Rămâne-O-Noapte” și o sărută la rându-i când domnișoara Rachel îl gratifică în sfârșit cu o îmbrățișare.

Atticus își împinse ochelarii pe frunte și-și trecu palma peste față.

— Ei, haideți, că tatăl vostru e obosit. Toți copiii la culcare! comandă mătușa Alexandra.

Erau, cred, primele cuvinte pe care le auzeam de la ea în ultimele ore. Nu lipsise nici o clipă, dar aveam impresia că mai tot timpul fusese depășită de evenimente.

Îi lăsarăm deci în sufragerie pe Atticus, care-și tampona mereu fața, l-am auzit chicotind:

— De la viol la încăierare, și apoi fugă de acasă... Mă întreb ce ne vor mai aduce următoarele două ore!

Fiindcă totul părea să se fi aranjat, Dill și cu mine ne-am hotărât să ne purtăm civilizat cu Jem. Și apoi, Dill trebuia să doarmă cu el, așa că era mai bine să-i vorbească.

Mi-am pus pijamaua, am citit un pic și deodată am simțit că nu mai pot ține ochii deschiși. Dill și cu Jem tăceau; când am stins lampa de la căpătâi, pe sub ușa odăii lor nu răzbătea nici o rază de lumină.

Trebuie să fi dormit mult, fiindcă atunci când am fost deșteptată brusc, odaia era luminată slab de luna ce apunea.

— Dă-te mai încolo, Scout.

— Cred că așa trebuie... Îngăimai. Nu fi supărat pe el...

Dill se sui în pat lângă mine.

— Nu sunt, îmi răspunse, am vrut numai să dorm cu tine. Ești trează?

Acum eram, dar parcă nu-mi venea să mă trezesc de-a binelea.

— Spune, de ce-ai făcut-o...?

Nici un răspuns.

— Te-am întrebat de ce-ai fugit. E un om chiar așa de rău cum zici?

— N-nu...

— N-ați construit barca aceea, cum scriai tu că aveți de gând?

— A zis numai că o s-o construim, dar n-am construit-o.

Mă ridicai într-un cot și-i contemplai profilul.

— Țsta nu-i un motiv să fugi de acasă. Nimeni nu reușește să facă ceea ce zice că are de gând să facă...

— Nu-i vorba de asta, lui... lor nici nu le pasă de mine.

Acesta era motivul de fugă cel mai năstrușnic din câte auzisem vreodată.

— Cum adică?

— Păi, tot timpul sunt plecați... și chiar când stau acasă, se închid numai ei doi în cameră.

— Și ce fac acolo?

— Nimic, stau și citesc, dar nu vor să stau și eu cu ei.

Împinsei perna la căpătâiul patului și mă ridicai în capul oaselor.

— Știi ceva? Și eu mă gândeam să fug la noapte, dar fiindcă prea stau tot timpul cu toții aici, nu-mi place să-i am mereu pe cap. Dill...

Îi auzii răsuflarea liniștită, ca un suspin aproape.

— ...noapte bună. Știi... Atticus lipsește toată ziua, câte o dată chiar până la miezul nopții, și se mai duce și afară din oraș cu treburile lui, dar tot, nu știu cum...parcă nu-ți vine să-i vezi toată ziua pe capul tău. Dill, n-ai mai putea face nimic dacă ar sta tot timpul acasă.

— Nu-i vorba de asta.

Și Dill începu să-mi explice. Pe măsură ce-mi explica, mă întrebam cum m-aș simți dacă Jem ar fi altfel, chiar altfel decât arăta acum; ce-aș face dacă Atticus n-ar simți nevoie de prezența, de ajutorul și de sfatul meu. Sigur că n-ar putea să se descurce nici o zi

fără mine. Nici chiar Calpurnia n-ar putea. Toți aveau nevoie de mine.

— Dill, nu-i adevărat ce spui... Ai tăi nu s-ar putea lipsi de tine. Or fi răi cu tine și atâta tot. Las' că-ți spun eu ce să faci...

Dill continuă pe același ton, în întuneric:

— Vorba e că... *se pot* lipsi, și încă foarte bine, n-am ce face. Nu-s răi. Îmi cumpără tot ce-mi doresc, dar zic că, „acum-că-ai-jucăria-du-te-și-joacă-te-cu-ea. Ai o cameră plină. Ți-am-adus-carterea, du-te-și-citește-o”.

Și încercând să-și îngroașe vocea, maimuțări:

— „Parcă n-ai fi băiat. Băieții se duc afară și joacă baseball cu ceilalți băieți, nu stau toată ziua în casă ca să-și bată părinții la cap”.

Apoi, reluându-și glasul normal:

— Nu, nu-s răi, mă sărută, mă îmbrățișează când îmi spun noapte bună, bună dimineața sau la revedere, și-mi spun că mă iubesc... Scout, hai să ne luăm un copil.

— De unde?

Dill știa din auzite că există un om care are o barcă și că omul acela te putea duce într-o insulă cufundată în ceață unde se aflau toți copiii mici; puteai să-ți comanzi unul...

— Nu-i adevărat. Mătușica zice că-i lasă Dumnezeu pe coș. Sau cel puțin așa mi se pare c-a zis.

E drept că atunci când mi-o spusese, dicțiunea mătușii Alexandra nu fusese cu desăvârșire clară.

— Da de unde! Pe copii îi fac amândoi părinții. Dar mai e și omul acela care are toți copiii, și ei așteaptă să fie treziți când el le insuflă viața...

Dill iar se pornise. În mintea lui somnoroasă pluteau fel de fel de minunății. Era în stare să citească două cărți în timpul cât eu aș fi citit doar una, însă

prefera tuturor cărților vraja propriilor lui născociri. Știa să adune și să scadă iute ca fulgerul, dar prefera propria-i lume nebuloasă, o lume în care copiii dormeau așteptând să fie culeși, precum crinii în zorii zilei. Își depăna lui însuși încetișor poveștile astea, ca să adoarmă, și m-aș fi lăsat și eu furată de somn dacă în insula cufundată în liniște și ceață nu s-ar fi profilat deodată silueta ștearsă a unei case cenușii, cu niște uși cafenii pline de tristețe.

— Dill!

— Mmm...

— De ce crezi tu că Bau Radley n-a încercat niciodată să fugă de-acasă?

Dill scoase un oftat prelung și se întoarse pe partea cealaltă.

— N-o fi având unde să fugă...

După mai multe convorbiri telefonice, o lungă pledoarie în favoarea pârâtului și o nu mai puțin lungă scrisoare din partea mamei lui care-i făgăduia să-l ierte, se hotărî că Dill putea rămâne. Am avut o săptămână de pace. Dar atât de scurtă, după cât mi se păru... Căci îndată după aceea se abătu asupra noastră un coșmar.

De început a început într-o seară, după cină. Dill era la noi; mătușa Alexandra ședea pe scaunul din colț, iar Atticus pe-al lui; Jem și cu mine, întinși pe jos, citeam. Nimic nu ne tulburase săptămână: eu nu ieșisem din cuvântul mătușii; Jem nu se mai juca în casa din copaci, dar ne ajutase, mie și lui Dill, să-i facem o nouă scară de frânghie; Dill puse la punct un plan infailibil ca să-l scoată afară din bârlog pe Bau Radley, fără nici un risc pentru noi (cum? foarte simplu: dacă presăram o dâră de bomboane de lămâie de la ușa din dos până-n curtea din față, Bau avea s-o urmeze negreșit, ca o furnică). Deodată auzirăm că bate cineva la ușa din față. Jem se ridică și se duse să deschidă. Veni înapoi înștiințându-ne că era domnul Heck Tate.

— Ei bine, spune-i să intre, zise Atticus.

— I-am spus. Dar sunt mai mulți oameni în curte; te roagă să ieși tu afară.

La Maycomb, lumea nu ședea afară, în curtea din față, decât pentru două motive: moarte sau politică. Eram tare curioasă să știu cine a murit. Jem și cu mine ieșirăm în prag, dar Atticus ne trimise înapoi în casă.

Jem stinse luminile din salon și se duse la fereastră, turtindu-și nasul de geam ca să poată vedea mai bine. Mătușa Alexandra însă nu vru să-l lase.

— Numai o secundă, mătușico, spuse Jem, să vedem cine e.

Dill și cu mine luarăm în primire altă fereastră.

Și am văzut strânși în jurul lui Atticus mai mulți bărbați, care păreau a vorbi toți odată.

— ...măine îl transferă la închisoarea comitatului, tocmai spunea domnul Tate. Eu nu doresc nici un fel de tulburări, dar nu pot garanta că n-au să se producă...

— Nu fi ridicol, Heck, ripostă Atticus. Suntem doar la Maycomb.

— Am spus numai că mi-e teamă.

— Heck, am obținut amânarea acestui proces tocmai ca să fim siguri că n-avem de ce ne teme. Azi e sâmbătă. Procesul se va judeca probabil luni. Poți să-l ții o noapte, nu-i așa? Nu cred pe nimeni din Maycomb în stare să mă deposeze de un client tocmai pe vremurile astea grele!

Un murmur de veselie se iscă, dar se stinse îndată la glasul domnului Link Deas:

— Nimeni n-are nici cea mai mică intenție, dar mi-e teamă de banca din Old Sarum... N-ai putea obține o — cum i-ai zis, Heck?

— Transferarea procesului în altă localitate, răspunse cel interpelat. Dar nu prea sunt șanse, nu-i așa?

Atticus dădu o explicație, pe care urechea mea n-o putu prinde. Mă întorsei către Jem, dar acesta îmi făcu semn să tac.

— ...și apoi, îl auzii din nou pe Atticus, doar nu ți-e frică de oamenii ăia, nu-i așa?

— ...știu eu cum reacționează când sunt cu capsă pusă.

— De obicei nu beau duminică, stau la biserică aproape toată ziua, spuse Atticus.

— Totuși, asta e un caz special, glăsui cineva din curte.

Se iscară șușoteli și murmure. Mătușica îi spuse lui Jem că dacă nu aprinde lumina în salon, face de răș toată familia. Jem însă nu-i dădu nici o atenție.

— ...În primul rând, nici nu înțeleg de ce-ai primit să te ocupi de cazul asta, spunea tocmai domnul Link Deas. Riști să pierzi totul, Atticus, totul.

— Crezi într-adevăr?

Era întrebarea periculoasă a lui Atticus. Bunăoară: „Crezi într-adevăr că vrei să muți acolo, Scout?” Pam, pam, pam — și toți pionii mei erau măturați de pe tabla de șah. Sau: „Crezi într-adevăr așa, băiete? Atunci, ia citește asta”. Și tot restul serii Jem trebuia să se lupte cu discursurile lui Henry W. Grady.

— Link, poate că flăcăul ăsta o să ajungă pe scaunul electric, dar nu mai înainte de a se fi spus tot adevărul. Glasul lui Atticus suna monoton: Și adevărul îl cunoști prea bine.

În grup se stârni un murmur, care creșu și mai îngrijorător când Atticus se retrase până la prima treaptă a scării și oamenii se dădură mai aproape de el.

— Atticus, strigă deodată Jem, sună telefonul!

Oamenii tresăriră nițel și grupul prinse a se destrăma; erau oameni pe care-i vedeam zi de zi: negustori, fermieri din oraș; mai era și doctorul Reynolds, și domnul Avery.

— Răspunde tu, băiete, strigă Atticus.

Oamenii se împrăștiară râzând. Când Atticus aprinse lampa din salon, îl găsi pe Jem la fereastră, palid, cu excepția urmei pronunțate pe care i-o lăsase geamul în vârful nasului.

— De ce ședeți cu toții pe întuneric? se miră tata.

Dar Jem îl lăsă să se ducă la scaunul lui și să-și ia gazeta de seară. Mi-am zis nu o dată că Atticus își rumegă în liniște fiecare criză din viață la adăpostul lui *Mobile Register*, *Birmingham News* sau *Montgomery Advertiser*.

— Veniseră după tine, nu-i așa? îl întrebă în cele din urmă Jem îngrijorat, apropiindu-se de el. Voiau să pună mâna pe tine?

Atticus lasă gazeta jos și-l privi lung:

— Ce-ai citit în ultimul timp? Apoi, îmbunat: Nu, băiete, oamenii aceia erau prietenii noștri.

— Nu era o... bandă? insistă Jem, aruncându-i o privire pe furiș.

Atticus încercă să-și înăbușe un zâmbet, dar nu reuși.

— Nu, la Maycomb nu există cete de zurbagii și alte asemenea absurdități. N-am auzit niciodată să fi fost vreuna pe aici.

— O dată, Ku Klux Klanul a urmărit niște catolici...

— Nici catolici n-am auzit să fi existat la Maycomb, faci confuzie probabil. Prin 1920 a existat un Klan, dar era mai mult o organizație politică și, în plus, n-au găsit pe cine să sperie. Într-o noapte au defilat prin fața casei domnului Sam Levy, dar Sam s-a proțăpît în prag și le-a spus că frumos le mai șade să facă ce fac după ce cumpăraseră de la el până și cearceafurile din spinarea lor. Sam i-a făcut cu ou și cu oțet, și le-a fost atât de rușine, încât au șters-o și l-au lăsat în pace.

Familia Levy corespundea tuturor condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească Oamenii Cumsecade: se purtau cât puteau mai cumsecade și de cinci generații nu se dezlipeau de palma lor de loc din Maycomb.

— Ku Klux Klanul s-a dus, sfârși Atticus, și nu se va mai întoarce niciodată.

L-am condus pe Dill acasă și m-am întors tocmai la timp ca să-l aud pe Atticus spunând mătușichii: „...în favoarea femeii din Sud, întocmai ca oricare altul, dar nu ca să păstrăm o minciună politicoasă în dauna vieții omenești”, declarație care-mi trezi bănuiala că iar se certaseră.

L-am căutat pe Jem și l-am găsit sus la el, întins pe pat și adâncit în gânduri.

— S-au certat? încercăi să-l trag de limbă.

— Aproape. Îl tot sâcâie cu Tom Robinson. Mai că nu l-a învinuit că-și compromite familia. Scout... mi-e tare teamă.

— Teamă? De ce?

— Mi-e teamă pentru Atticus. Să nu-i facă cineva vreun rău.

După care, însă, Jem preferă să facă pe misteriosul și să-mi arunce un „Du-te și lasă-mă în pace” — drept răspuns la toate întrebările mele.

A doua zi era duminică. În pauza dintre catehism și slujba religioasă, când congregația își dezmorțea picioarele pe-afară, îl văzui pe Atticus stând de vorbă în curte cu alt pâlț de oameni. Domnul Heck Tate era și el printre ei și m-am întrebat ce l-o fi găsit, fiindcă știam că nu se duce niciodată la biserică. Chiar și domnul Underwood era acolo. Domnului Underwood nu-i trebuia nici un fel de organizație în afară de *Maycomb Tribune*, al cărui singur proprietar, redactor

și tipograf era. Își petrecea ziua la linotip, unde se răcorea din când în când cu vin de cireșe dintr-un nelipsit sticloi mare cât o damigeană. Rareori umbla să culeagă știri, fiindcă venea lumea la el și i le aducea de-a gata. Se zice că fiecare ediție a lui *Maycomb Tribune* o compunea din capul lui, direct la linotip, ceea ce mie uneia nu mi se părea neverosimil. Și trebuie să se fi petrecut ceva cu totul neobișnuit, pentru ca domnul Underwood să iasă acum la lumină.

L-am prins la intrare pe Atticus, care mi-a făcut cunoscut că Tom Robinson fusese strămutat în închisoarea din Maycomb. Și a mai spus, mai mult pentru el însuși decât pentru mine, că dacă l-ar fi ținut acolo de la început, nu s-ar fi produs nici un fel de neplăceri. M-am uitat la el cum se așază pe locul obișnuit, în rândul al treilea din față, și l-am auzit apoi cântând cu glas tunător „Mai aproape de tine, o, Doamne”, cu câteva note în urma noastră. Nu se așeza niciodată lângă mătușica, Jem sau lângă mine. La biserică îi plăcea să stea singur.

Falsa pace duminicală devenise și mai supărătoare de când cu mătușa Alexandra. Atticus o ștergea la birou îndată după dejun și de-l căutam vreodată acolo, îl găseam instalat pe scaunul lui turnant, citind. Mătușa Alexandra se pregătea pentru un pui de somn de vreo două ceasuri, punându-ne în vedere ca nu cumva să facem zgomot în curte, fiindcă se odihneau vecinii. Iar Jem, de când crescuse, obișnuia să se retragă la el în cameră, înarmat cu un teanc de reviste de fotbal. Astfel că mie și lui Dill nu ne rămânea decât să ne petrecem ziua jucându-ne prin Pășunea Cerbului.

Cum duminica n-aveam voie să tragem cu pușca, am bătut și noi ce-am bătut mingea de fotbal a lui Jem, dar cam fără chef. La un moment dat, Dill mă întrebă dacă n-aș vrea să fac o incursiune la Bau Radley, dar am fost de părere că nu-i frumos să-l deranjăm, astfel că mi-am petrecut restul după-amiezii povestindu-i lui Dill evenimentele din iarna trecută, care făcură impresie asupra lui.

Ne-am despărțit la vremea cinei, după care Jem și cu mine ne pregăteam să petrecem o seară obișnuită, când Atticus făcu ceva ce ne atrase atenția: intră în salon cu un fir electric de care era prins un bec.

— Mă duc puțin în oraș. Cum veți fi în pat când mă voi întoarce, vă zic de pe acum noapte bună.

Și unind vorba cu fapta, Atticus își puse pălăria în cap și ieși pe ușa din dos.

— Se duce cu mașina, constată Jem.

Tata avea micile lui ciudățenii: una era că nu-i plăcea desertul, alta că-i plăcea să umble pe jos. În garajul nostru exista de când mă știu un Chevrolet în perfectă stare, cu care Atticus străbătea multe mile în călătoriile lui de afaceri, dar la Maycomb se ducea și se întorcea de la birou pe jos, de patru ori pe zi, ceea ce făcea vreo două mile bune. Plimbarea, zicea el, era singurul lui exercițiu. La Maycomb, a te plimba fără un scop precis însemna, fără doar și poate, că mintea ta nu e-n stare să găzduiască un scop precis.

Mai târziu, am spus noapte bună mătușii și fratelui meu. Eram cu nasul într-o carte, când l-am auzit pe Jem plimbându-se prin camera lui. Zgomotele pe care le făcea la culcare îmi deveniseră atât de familiare, încât m-am ridicat și i-am bătut în ușă.

— De ce nu te culci? întrebai.

— Cobor puțin în oraș.

Tocmai își schimba pantalonii.

— Pentru ce? E aproape zece, Jem!

Știa că e aproape zece, totuși se ducea...

— Atunci, merg și eu cu tine. Chiar dacă zici nu, tot merg, auzi?

Jem își dădu seama că nu m-ar putea sili să rămân acasă fără să ne batem și-și zise, probabil, că o bătaie ar contraria-o pe mătușica, fiindcă primi în silă.

Mă îmbrăcai în doi timpi și trei mișcări. Așteptarăm până ce se stinse lumina în camera mătușichii și coborârăm cu mare grijă treptele din spate. Era o noapte fără lună.

— Dill o să vrea să meargă și el, șoptii.

— N-are decât, bombăni Jem.

Sărirăm zidul dinspre garaj, o luarăm prin curtea lateralnică a domnișoarei Rachel și ne oprirăm sub fereastra lui Dill. Jem fluieră ca un pitpalac. Fața lui Dill apăru la geam, dispăru și, după cinci minute, îl văzurăm deschizând ușa și strecurându-se afară. Ca un adevărat veteran al campaniilor noastre, nu scoase o vorbă până ajunserăm pe trotuar.

— Ce s-a întâmplat? întrebă în sfârșit.

— Jem a dat în boala curiozității, ținui eu să-l lămuresc tare pe ce aflasem de la Calpurnia — că toți băieții de vârsta lui capătă boala asta.

— Am o presimțire, zise Jem, o presimțire adevărată.

Trecurăm de casa doamnei Dubose, acum goală și dărăpănată, cu cameliile năpădite de buruieni și iarbă. Până la colț, la poștă, mai erau opt curți.

Partea dinspre miazăzi a pieței era pustie. În toate cele patru colțuri ale ei creșteau tufe imense de araucaria, între care lucea slab, la palidele sclipiri ale străzii, o șină de fier pentru priponit animalele. La

WC-ul public ardea lumina, dar restul era cufundat în întuneric. Piața tribunalului era înconjurată de un careu mai mare, alcătuit din prăvălii, din adâncul cărora mijeau lumini anemice.

La începutul practicii lui de avocat, Atticus își avea biroul chiar în incinta tribunalului, dar după câțiva ani se mutase într-un local mai liniștit, la banca din Maycomb.

— E înăuntru, zise Jem.

Și totuși, nu era acolo. În birou se intra printr-un coridor lung. Dacă ne uitam pe coridor, trebuia să vedem inscripția *Atticus Finch. Avocat*, scrisă cu litere mici și drepte pe geamul ușii luminate din interior. Dar în birou era întuneric.

Jem se uită și prin ușa de la bancă, pentru a fi mai sigur. Încercă și clanța. Ușa era încuiată.

— Hai s-o luăm în susul străzii, propuse el atunci. S-o fi dus în vizită la domnul Underwood.

Domnul Underwood, în ceea ce-l privește, nu conducea numai *Maycomb Tribune*, ci și locuia acolo. Mai precis, deasupra birourilor. Când se uita de la fereastra lui de la etaj, cuprindea dintr-o privire toate evenimentele, atât cele de la tribunal, cât și cele de la închisoare. Cum birourile se aflau în colțul dinspre nord-vest al pieței, trebuia să trecem prin fața închisorii ca să ajungem acolo.

Închisoarea din Maycomb era clădirea cea mai venerabilă și mai hidoasă din tot comitatul. Planul ei, susținea Atticus, fusese demn de pana vărului Joshua St. Clair. În orice caz, arăta ca o adevărată viziune de coșmar. În totală discordanță cu un oraș ale cărui prăvălii aveau fațade pătrate, iar casele — acoperișuri foarte țuguiate, închisoarea din Maycomb era o mică glumă gotică, lată cât o celulă și înaltă cât două,

întregită cu creneluri minuscule și contraforturi rășchirate. Năstrușnicia îi era și mai bine subliniată de o fațadă din cărămidă roșie și de gratiile groase de oțel care astupau ferestrele în stil bisericesc. Nu se afla cocoțată pe vreun deal singuratic, ci era încadrată de Magazinul de articole de menaj Tyndal și de birourile lui *Maycomb Tribune*. Închisoarea era unicul subiect de controversă din orașul nostru: detractorii ei susțineau că arată ca o privată din epoca victoriană, în timp ce apologeții, dimpotrivă, că dă orașului un aer de respectabilitate solidă, fapt pentru care nici unui străin nu i-ar trece prin minte că, de fapt, e plină cu negri.

Mergând pe trotuar, văzurăm în depărtare o lumină singuratică.

— Ciudat, zise Jem, închisoarea n-are bec afară.

— Parcă ar fi deasupra porții, atrase atenția Dill.

Un fir electric lung ieșea, într-adevăr, printre gratiile unei ferestre de la primul etaj și cobora pe lângă peretele clădirii; sub lumina răspândită de becul fără apărătoare ședea Atticus, proptit de poartă. Ședea pe unul din scaunele lui de la birou și citea, neluând în seamă fluturii de noapte care-i dănțuiau deasupra capului.

Am vrut să alerg la el, dar Jem mă înșfăcă de braț și mă opri.

— Nu te duce, poate că nu i-ar plăcea. E în siguranță, hai să ne întoarcem acasă. Am vrut doar să văd unde e.

Tocmai voiam s-o luăm de-a dreptul prin piață, când își făcură apariția, dinspre Meridian, patru mașini prăfuite, care înaintau încet pe un singur rând. Înconjurară piața, trecură pe lângă bancă și se opriră în fața închisorii.

Nimeni nu coborî. Îl văzurăm pe Atticus cum ridică ochii de pe ziar. Strânse apoi foile, le împături pe îndelete, le așeză pe genunchi și își împinse pălăria pe ceafă. Parcă i-ar fi așteptat.

— Haideți, șuieră Jem.

Ne strecurarăm prin piață, traversarăm apoi strada și când ajunserăm la adăpostul ușii de la „Jitney Jungle”, Jem aruncă o privire precaută înainte.

— Putem să ne apropiem, zise.

Alergarăm până la ușa Magazinului de articole de menaj Tyndal, unde eram destul de aproape și în același timp la adăpost.

Câte unul, câte doi, mai mulți inși coborâră din mașini. Umbrele căpătau consistență pe măsură ce lumina scotea la iveală forme solide mișcându-se către poarta închisorii. Atticus nu se clinti. Oamenii îl ascunseră privirilor noastre.

— E înăuntru, domnule Finch? întrebă un bărbat.

— Este, îl auzirăm pe Atticus răspunzând. Doarme. Să nu-l treziți.

Urmă ceva ce — mai târziu aveam să-mi dau seama de asta — a reprezentat aspectul nemaipomenit de comic al unei situații care nu era, prin ea însăși, câtuși de puțin hazlie: dându-i ascultare, oamenii au început să vorbească în șoaptă.

— Știi ce vrem noi, spuse altul. Dă-te la o parte de acolo, din poartă, domnu' Finch.

— Poți să faci stânga-mprejur, Walter, și să te întorci de unde ai venit, îl luă Atticus peste picior. Heck Tate e pe-aici pe-aproape.

— Pe dracu aproape, mârâi altul. Oamenii lui Heck s-au înfundat așa de adânc în pădure, că nu mai ies de-acolo până mâine dimineață.

— Zău? De ce?

— Gonesc pupezele, sună răspunsul, scurt. La asta nu te-ai gândit, domnu' Finch?

— M-am gândit, dar n-am crezut. Ei, atunci (glasul tatălui meu nu părea cătuși de puțin alterat) se schimbă lucrurile, nu-i așa?

— Așa-i, răspunse o voce groasă, al cărei posesor era o umbră.

— Crezi într-adevăr?

Era pentru a doua oară în decurs de două zile că-l auzeam pe Atticus punând întrebarea asta, care însemna că cineva are s-o pățească. Ocazia era prea bună ca s-o pierd. Mă smulsei din mâna lui Jem și alergai cât mă țineau picioarele la Atticus.

Jem țipă și încercă să mă prindă, dar eram cu mult înaintea lui și a lui Dill. Îmi croii drum printre trupurile întunecate și mirositoare și țâșnii în cercul de lumină.

— Bună, Atticus!

Credeam că am să-i fac o surpriză nemaipomenit de plăcută, când colo expresia lui mă îngheță. Prin ochi îi trecu un fulger de spaimă la vederea mea, și pe urmă un altul la vederea lui Dill și a lui Jem, care ajunseseră și ei în bătaia becului.

Oamenii aceia duhneau a whisky stătut și a grajd, iar când mi-am aruncat ochii împrejur, am băgat de seamă că erau străini. Nu erau cei de aseară. Și mă simții cuprinsă de o rușine fără margini pentru că-mi făcusem intrarea triumfală în mijlocul unei societăți pe care n-o mai văzusem niciodată.

Atticus se ridică de pe scaun, dar cu o încetineală de om bătrân. Puse grijuliu gazeta pe scaun, netezindu-l îndelung, și am observat că degetele îi cam tremurau.

— Du-te acasă, Jem. Ia-i și pe Dill și pe Scout cu tine.

Eram obișnuiți să ne conformăm fără zăbavă, chiar dacă nu totdeauna de bunăvoie, dispozițiilor lui Atticus, dar de data asta Jem, prin întreaga-i atitudine, îmi dădea a înțelege că nici prin gând nu-i trece să-l asculte.

— Ți-am spus să te duci acasă.

Jem clătină capul cu îndărătnicie. Și când Atticus strânse pumnii și și-i lipi de coapse, Jem schiță și el același gest, iar eu, văzându-i față-n față, mi-am putut da seama cât de puțin semănau: părul moale al lui Jem, castaniu ca și ochii, fața ovală, urechile potrivite erau ale mamei și contrastau ciudat cu părul negru încărunțit și cu trăsăturile aspre ale lui Atticus. Și totuși, într-un anume fel, semănau. Înfruntarea reciprocă îi făcea să semene.

— Fiule, ți-am spus să te duci acasă.

Jem clătină iar capul.

— Las' că ți-l expediez eu acasă, glăsui un bărbat mătăhălos, și-l înșfăcă de gulerul cămășii cu atâta brutalitate, încât aproape că-l smulse de pe trotuar.

— Nu te atinge de el! am strigat atunci, și i-am și îndesat una la repezeală. Deși eram desculță, spre surprinderea mea l-am văzut pe omul acela îndoindu-se de durere. Nu voiam decât să-l lovesc în picior, dar nimerisem prea sus.

— Gata, Scout! Atticus își propti mâna în umărul meu. Nu da în oameni. Destul! repetă el văzând că încerc să mă justific.

— Să nu pună nimeni mâna pe Jem, apucaii totuși să spun.

— Hai, domnu' Finch, ia-i de-aici, grohăi careva. Îți dăm cinșpe secunde ca să-i iei de-aici.

În mijlocul acestei stranii adunări, Atticus se apucă să încerce a-l convinge pe Jem să-l asculte. Dar, la toate amenințările și invitațiile lui Atticus, răspunsul lui încăpățânat rămase „Nu mă duc”, așa că până la urmă Atticus sfârși prin a-i spune:

— Jem, te rog du-i acasă.

Toate astea începuseră să mă cam plictisească, dar simțeam că frate-meu avea motivele lui să se poarte așa cum se purta, ținând seama de ceea ce-l aștepta acasă dacă Atticus l-ar convinge să se întoarcă. M-am uitat atunci mai cu luare-aminte la cei din jur. Era o noapte de vară, totuși cei mai mulți purtau salopete și cămăși de bumbac închise până la gât. Ce friguroși, mi-am zis, uite cum și-au încheiat și manșetele de la mâneci. Unii purtau pălării înfundate până peste urechi. Erau morocănoși, cu privirea adormită, ca oameni neobișnuiți să fie treji la o oră așa de târzie. Mai scormonii cu privirea, doar-doar voi găsi o figură cunoscută, și o descoperii chiar în centrul semicercului.

— Salutare, domnule Cunningham!

Omul parcă nu mă auzise.

— Salutare, domnule Cunningham, repetai. Cum mai merge cu moștenirea?

Problemele juridice ale domnului Walter Cunningham îmi erau bine cunoscute: mi le povestise o dată Atticus pe îndelete. Namila aceea de om clipi din ochi și-și propti degetele în bretelele salopetei. Mormăi ceva în barbă și îmi ocoli privirea, ca și când nu s-ar fi simțit la largul lui. Introducerea mea amicală dăduse greș.

Domnul Cunningham n-avea pălărie, și jumătatea de sus a frunții i se vedea albă, contrastând cu fața

bronzată, ceea ce mă făcu să cred că de obicei purta. Își mișcă picioarele încălțate cu ghete grele, de lucru.

— Nu mă mai țineți minte, domnule Cunningham? Sunt Jean Louise Finch. O dată ne-ați adus niște nuci, știți?

Începusem să am senzația aceea de zădărnicie pe care ți-o dă o cunoștință întâmplătoare ce-o întâlnești pe stradă și nu te mai recunoaște.

— Merg la școală cu Walter, perseverai totuși. E băiatul dumneavoastră, nu-i așa? Nu-i așa, domnule?

Domnul Cunningham binevoi să plece nițel capul, în semn de aprobare. Va să zică, mă recunoștea totuși.

— E în clasa mea, reluai, și învață bine. E un băiat bun, crezui de cuviință să adaug, un băiat tare drăguț. L-am luat și acasă la noi, la masă. Poate că v-a vorbit de mine, o dată l-am bătut, dar el nu s-a supărat. Salutați-l din partea mea, vreți?

Atticus ne spusese că e politicos să vorbești oamenilor despre ceea ce-i interesează pe ei, nu pe tine. Cum domnul Cunningham nu arăta cine știe ce interes pentru fiu-său, mai abordai o dată problema moștenirii, într-un ultim efort de a-l aduce la sentimente mai bune.

Tocmai declaram că „moștenirile sunt pacoste curată”, când îmi dădui seama că de fapt mă adresam întregii adunări. Toți căscau ochii la mine, unii chiar și gura. Atticus nu-l mai împingea pe Jem și acum sedeau amândoi lângă Dill; atenția cu care mă priveau aducea a fascinație. Până și Atticus căscase gura, atitudine pe care țin minte s-o fi taxat cândva de necivilizată. Privirile noastre se întâlneau și el închise gura.

— Atticus, tocmai îi spuneam domnului Cunningham că moștenirile sunt pacoste curată, însă

tu ai zis că n-are de ce se teme, așa e câteodată, durează... dar o să-i veniți voi doi de hac...

Mă împiedicam din ce în ce mai rău, chinuită de o întrebare: ce prostie mai făcusem? Și ce subiect de conversație sigur părea problema moștenirii la noi, în salon!

Simțeam sudoarea cum îmi scaldă rădăcina părului; aș fi răbdat orice, numai adunătura asta care mă privea țintă — nu. Nimeni nu clintea.

— Ce e, ce s-a întâmplat? întrebai în sfârșit.

Atticus nu-mi răspunse. Privii de jur împrejur, apoi ridicai ochii spre domnul Cunningham, al cărui chip părea la fel de impasibil. Dar atunci se petrecu ceva neașteptat. Domnul Cunningham se lăsă pe vine și mă apucă cu amândouă mâinile de umeri.

— Am să-l salut din partea dumitale, don'șoară, rosti el.

Apoi se îndreptă, se ridică și, făcând un semn cu laba-i uriașă, strigă:

— Hai s-o întindem. Hai, băieți, să mergem!

Și câte unul, câte doi, oamenii se întoarseră la rablele lor așa cum veniseră. Portierele se trântiră, motoarele tușiră — și duși au fost.

Mă întorsei spre Atticus, dar Atticus era acum lângă zidul închisorii, cu fața lipită în el. M-am apropiat și l-am tras de mânecă.

— Acum ne putem duce acasă? l-am întrebat.

Și tata a dat din cap afirmativ, și-a scos batista din buzunar, și-a șters fața și și-a suflat nasul cu putere.

— Domnu' Finch!

Un glas uscat de emoție se auzi, șoptind din bezna de deasupra noastră:

— S-au dus?

Atticus făcu un pas înapoi și se uită în sus.

— S-au dus, Tom. Încearcă să dormi. N-au să te mai necăjească.

Din altă direcție, alt glas vioi străbătu noaptea:

— Cred și eu că n-au să-l mai necăjească. Te-am acoperit tot timpul, Atticus.

Pe fereastra de deasupra birourilor lui *Maycomb Tribune* se aplecau în afară domnul Underwood și o pușcă cu două țevi.

Ora mea obișnuită de culcare trecuse de mult și mă simțeam din ce în ce mai obosită, dar Atticus și cu domnul Underwood parcă și-ar fi pus în gând să stea la taifas toată noaptea, domnul Underwood la fereastră și Atticus jos. În cele din urmă tata se întoarse, stinse becul de la poarta închisorii și își luă scaunul sub braț.

— Pot să vi-l duc eu, domnule Finch? întrebă Dill, care tot acest timp nu scosese o vorbă.

— Da, băiete, îți mulțumesc.

În timp ce ne îndreptam spre birou, am rămas în urma lui Atticus și a lui Jem. Stânjenit de scaun, Dill mergea mai încet, iar eu mi-am potrivit pasul după al lui. Atticus și cu Jem erau departe și tremuram la gândul paparei pe care are să i-o tragă tata acum, pentru că n-a vrut să se ducă acasă. Mă înșelam însă. Trecând pe sub un felinar, l-am văzut pe Atticus cum întinde mâna și i-o trece lui Jem prin păr — singurul gest afectuos pe care i-l cunoșteam.

Jem mă auzise. Își strecură capul prin ușa dintre camerele noastre. Când să ajungă la patul meu, deodată se aprinse lumina la Atticus. Rămaserăm nemișcați până ce se stinse; îl auzirăm răsucindu-se în pat, și iar așteptarăm să se liniștească de tot.

Jem mă duse în odaia lui și mă luă lângă el în pat.

— Încearcă să dormi, îmi spuse. Poate se termină totul până poimâine.

Ne întorsesem acasă pe furiș, ca să n-o trezim pe mătușica. Atticus stinsese motorul la intrare și dusesse mașina în garaj; intrasem pe ușa din dos și urcasem în camerele noastre fără o vorbă. Zdrobită de oboseală, eram gata-gata să ațipesc, dacă imaginea lui Atticus împăturindu-și netulburat gazeta și dându-și pălăria pe ceafă nu s-ar fi preschimbat deodată într-alta, în care Atticus, singur în mijlocul unei străzi pustii, dar la pândă, își ridică ochelarii pe frunte. Abia acum m-am dumirit asupra tâlcului adevărat al întâmplărilor din cursul nopții, și am început să plâng. Jem, ce-i drept, a fost la înălțime: nici nu mi-a mai pomenit că nu se cade să faci de-alde astea când ai aproape nouă ani.

A doua zi dimineața, toți eram cam fără poftă de mâncare, în afară de Jem, care dădu gata câteștrele ouăle. Atticus îl contempla cu neascunsă admirație. Mătușa Alexandra sorbea tacticos din cafea și radia unde de dezaprobare: copiii care se furișează afară din casă în toiul nopții sunt o rușine pentru familie. Atticus era încântat, zicea el, că rușinile lui veniseră să-l viziteze, la care însă mătușica ripostă sec:

— Prostii, doar domnul Underwood a fost acolo tot timpul.

— Știi, Braxton este un tip tare sucit, zise Atticus. În fond, îi disprețuiește pe negri și nu-i suferă în preajma lui.

După părerea localnicilor, domnul Underwood era un omuleț arțăgos și fără nimic sfânt, al cărui tată, într-un acces de umor malițios, îl botezase Braxton Bragg, nume pe care domnul Underwood își dăduse toată silința să-l facă uitat. Atticus spunea că toți oamenii botezați cu nume de generali confederați cad iremediabil în patima beției.

Calpurnia tocmai îi turna din nou cafea mătușii Alexandra și-mi răspunse cu un semn negativ din cap la ceea ce socoteam a fi o irezistibilă privire rugătoare.

— Ești încă prea mică, se crezu datoare să mă lămurească. Am să-ți spun eu când n-ai să mai fii.

Stăruii, asigurând-o că-mi face bine la stomac.

— Fie, consimți Calpurnia; scoase din bufet o ceașcă, turnă în ea ca la o linguriță de cafea și restul de lapte.

Scosei limba la ceașcă în semn de mulțumire, nu însă fără a trage cu coada ochiului la mătușica, s-o văd cum se încruntă la mine. Dar ea se încruntă la Atticus.

Așteptă până ce Calpurnia ajunse la bucătărie, apoi îi puse în vedere tatii:

— Nu vorbi așa în fața lor!

— Cum anume și în fața cui să nu vorbesc?

— În fața Calpurniei și în chipul acesta. Tocmai de față cu ea ți-ai găsit să spui că Braxton Underwood îi disprețuiește pe negri?

— A, dar asta o știe și ea, sunt convins! Cine n-o știe la Maycomb!

În ultimele zile, simțeam la tatăl meu o subtilă schimbare, care ieșea la iveală ori de câte ori stătea de vorbă cu mătușa Alexandra: nu chiar iritație fățișă,

dar în orice caz o contrarietate lăuntrică mocnită. Așa și acum, glasul lui avea o ușoară uscăciune când răspunse:

— Tot ce se poate spune la masă, se poate spune și față de Calpurnia. Ea știe ce reprezintă pentru familia mea.

— Nu cred că e un obicei bun, Atticus. Asta le dă curaj. Știi doar cum vorbesc ei între ei. Nici n-apucă soarele să apună, că mahalaua și află tot ce se întâmplă în orașul ăsta.

Tata lăsă cuțitul din mână.

— Nu cunosc lege care să le interzică să vorbească. Poate că ar vorbi mai puțin dacă nu le-am oferi noi atâtea subiecte de discuție. Dar de ce nu-ți bei cafeaua, Scout? mi se adresează el, văzându-mă că mă joc cu lingurița în ceașcă.

— Eu credeam că domnul Cunningham e prieten cu noi, îmi mărturisii preocuparea. Așa mi-ai spus tu mai de mult.

— Și chiar este.

— Dar azi-noapte voia să-ți facă rău.

Atticus așeză meticolos furculița lângă cuțit, apoi împinse farfuria la o parte.

— Domnul Cunningham este în fond un om de treabă, dar are și el punctele lui slabe, ca noi toți de altfel.

— Țasta nu-i punct slab, interveni Jem. Azi-noapte, la început, când a venit, te-ar fi ucis.

— Poate că s-ar fi purtat nițel cam brutal, admise Atticus, dar tu, fiule, când ai să mai crești, ai să capeți ceva mai multă înțelegere pentru oameni. Gloată e compusă întotdeauna din oameni, oricum ar fi ei. Iar azi-noapte, domnul Cunningham făcea și el parte dintr-o gloată, totuși mai era încă om. În orice orășel

din Sud, orice gloată e întotdeauna formată din oameni cunoscuți — ceea ce nu prea pledează în favoarea lor, nu-i așa?

— Așa-i, răspunse Jem.

— Bun. A fost nevoie de un copil de opt ani ca să le vină mințile la cap, nu-i așa? Ce dovedește aceasta? Că până și o turmă de fiare sălbatice poate fi oprită, pentru simplul motiv că mai au totuși ceva omenesc în ele. Hm, poate că nu ne-ar strica o poliție formată din copii... căci voi, copiii, l-ați făcut azi-noapte pe Walter Cunningham să intre în pielea mea pentru câteva momente. Și asta a fost de ajuns.

Mde, sper că Jem îi va înțelege mai bine pe oamenii mari când se va face și el mare — eu una nu cred că am să reușesc. Drept care făcui următoarea declarație:

— Prima zi când Walter va da ochii cu mine la școală va fi pentru el și ultima.

— Ba n-ai să te atingi de el, mi-o reteză Atticus. Nu vreau să căpătați pică nici unul din voi din pricina asta, orice ar fi și orice s-ar întâmpla.

— Vezi, interveni mătușa Alexandra, la ce duc asemenea lucruri? Să nu spui că nu te-am prevenit.

Atticus o asigură că n-o să spună niciodată, după care-și împinse scaunul la o parte și se ridică de la masă:

— Mă așteaptă o zi de muncă, așa că am să vă rog să mă scuzați. Jem, aș dori ca tu și cu Scout să nu coborâți azi în oraș.

Nu plecase bine Atticus, că în sufragerie năvăli Dill, anunțând în gura mare:

— Vuiește orașul, toți știu cum am pus noi la respect, cu mâinile goale, o sută de oameni...

Mătușa Alexandra însă îl pironi cu privirea, făcându-l să amuțească:

— N-au fost o sută de oameni, și nimeni n-a pus pe nimeni la respect. A fost doar banda Cunninghamilor, beți și zurbagii.

— O, mătușico, așa e Dill, caută Jem s-o împace, și ne făcu semn să-l urmăm.

— Azi să nu ieșiți din curte, ne strigă mătușica în timp ce ne strecuram pe ușa din față.

Parcă ar fi fost sâmbătă. Oameni din părțile cele mai îndepărtate din sudul comitatului se perindau pe dinaintea casei noastre, într-un șir molcom și neîntrerupt.

Trecu și domnul Dolphus Raymond, călare pe armăsarul său pursânge.

— Cum s-o fi ținând în șa? murmură Jem. Cum poate un om să se îmbete înainte de ora opt dimineața?

Trecu scârțâind și o șarabană plină cu doamne. Toate purtau pălăriuțe de bumbac și rochii cu mâneci lungi să nu le bată soarele. Un bărbat bărbos, cu pălărie de fetru, mâna caii.

— Uite niște mennoniți, îi explică Jem lui Dill. Țștia n-au nasturi la haine..

Mennoniții trăiau prin păduri, făceau negoț mai mult dincolo de râu și numai rareori veneau la Maycomb. Curiozitatea lui Dill fu ațâțată.

— Toți au ochii albaștri, urmă Jem, iar bărbații nu se mai bărbieresc după ce se însoară. Cică așa le place nevestelor lor, să le gâdile cu barba.

Domnul X Billups se ivi călare pe un catâr și ne făcu semn cu mâna.

— E o nostimadă cu omul ăsta, zise Jem. X e chiar numele lui, nu inițiala. O dată era la tribunal și a fost întrebat cum îl cheamă. A răspuns că-l cheamă X Billups. Grefierul i-a cerut să-și spună prenumele

literă cu literă și el a zis tot X. Iar l-a întrebat, și iar a răspuns X. Și atâta l-au sâcâit, că până la urmă a cerut o hârtie, a desenat pe ea un X și a ridicat foaia în sus, ca să vadă toată lumea. L-au întrebat de unde are numele ăsta, și el a răspuns că așa au semnat părinții lui când s-a născut.

Pe măsură ce comitatul defila prin fața noastră, Jem îi spunea lui Dill povestea și obiceiurile fiecăruia dintre figurile mai proeminente: domnul Tensaw Jones, care votase legea prohibiției; domnișoara Emily Davis, care priza pe ascuns tutun; domnul Byron Waller, care știa să cânte la vioară; domnul Jake Slade, căruia îi ieșea a treia serie de dinți.

Apăru o altă șarabană plină cu cetățeni, ale căror fețe aveau un aer de neobișnuită asprime. În clipa în care arătau cu degetul spre curtea domnișoarei Maudie Atkinson, arzând în culorile vii ale tuturor florilor de vară, domnișoara Maudie în persoană se ivi în prag. Cu domnișoara Maudie se petrecea ceva curios: când era în pragul ușii, nu-i distingeam trăsăturile feței din pricina depărtării, în schimb puteam ghici totdeauna, după poziție, în ce stare de spirit se află. Acum sta cu mâinile în șolduri, puțin adusă de spate, cu capul lăsat pe umăr, iar ochelarii îi sclipeau în bătaia soarelui. Știam că pe buze îi flutură un zâmbet cum nu se poate mai malițios.

Vizitiul trase de hățurile catârilor, încetinind, și glasul pițigăiat al unei femei strigă:

— Cel ce cade rob deșertăciunii, sortit e împărăției întunericului!

Domnișoara Maudie răspunse însă:

— Dacă ai inima bună, ți-e veselă fața.

„Spălătorii de picioare” și-au zis probabil că însuși Satana citează din Scriptură ca să tragă spuza pe turta

lui, fiindcă vizitiul dădu bici catârilor. De unde pornirea asta înverșunată împotriva grădinii domnișoarei Maudie — iată un mister care în mintea mea lua proporții prin faptul că, pentru o persoană care mai tot timpul și-l petrecea în aer liber, cunoștințele domnișoarei Maudie în materie de Scriptură erau totuși formidabile.

— Nu vă duceți în dimineața asta la tribunal? o întrebă Jem în timp ce traversam strada.

— Nu. În dimineața asta n-am nici o treabă la tribunal.

— Dar nu vreți să vă uitați și dumneavoastră? o ispiti Dill.

— Nici nu mă gândesc. E ceva bolnăvicios să te uiți cum e judecat un biet om a cărui viață atârnă de un fir de păr. Ian' priviți toată omenirea asta — parcă ar fi la carnaval.

— Trebuie să-l judece în public, domnișoară Maudie, îmi etalai eu cunoștințele. Așa cere legea.

— Știu eu asta. Dar nu înseamnă că numai pentru că e judecat în public sunt obligată să mă duc, nu-i așa?

Apăru și domnișoara Stephanie Crawford, cu pălărie și mănuși.

— Oho-ho, exclamă ea. Ia te uită ce de lume! Parcă ar vorbi William Jennings Bryan.

— Stephanie, unde te duci? se interesă domnișoara Maudie.

— La „Jitney Jungle”.

Domnișoara Maudie n-o văzuse niciodată până atunci pe domnișoara Stephanie punându-și pălăria ca să se ducă la „Jitney Jungle”.

— Păi, mi-am zis că poate dau o fugă și la tribunal, să văd ce mai face Atticus.

— Vezi mai bine să nu te trezești cu o citație.

Am rugat-o pe domnișoara Maudie să ne lămurească, și ea ne-a răspuns că domnișoara Stephanie părea să știe atâtea despre cazul acesta, încât n-ar fi exclus să fie chemată ca martoră.

Am rezistat până la prânz, când s-a întors Atticus și ne-a povestit că toată dimineața și-o pierduseră cu alegerea juriului. După-masă, trecurăm pe la Dill ca să-l luăm și ieșirăm în oraș.

Curat ca la bălci! Nici un locșor liber la șina pentru priponit animalele, numai căruțe, șarabane și șarete sub copaci, de care de asemenea erau legați catâri. Piața din fața tribunalului era ticsită de oameni așezați pe jos, ca la picnic, pe ziare, care înghițeau de zor biscuiți și sirop cu lapte cald din borcane de compot. Unii rodeau câte un hartan de pui sau înfulecau vreun cotlet de porc rece. Alții, mai chivernisiți, își udau bucatele cu Coca-Cola de la băcănie, din sticle pântecoase ca becurile. Copii cu fețe unșuroase se vânzoleau ca zvârlugile printre oameni, iar sugacii își luau prânzul la sânul matern.

Într-un colț mai îndepărtat al pieței ședeau tăcuți, la soare, negrii. Prânzeau cu sardele și pesmeți, trăgând din când în când un gât de Nehi-Cola, care are gust mai savuros. Domnul Dolphus Raymond era și el acolo.

— Jem, spuse Dill, ia te uită cum bea, dintr-o pungă!

Domnul Dolphus Raymond părea într-adevăr că bea dintr-o pungă: două paie galbene ieșeau din gura lui, pentru a se afunda într-o pungă de hârtie cafenie.

— N-am mai văzut pe cineva bând astfel, șopti Dill. Oare cum face de nu-i curge lichidul din hârtie?

— Are înăuntru o sticlă de Coca-Cola plină cu whisky, chicoti Jem. O ascunde ca să nu se supere doamnele. Ai să vezi cum sugere din ea toată după-amiaza. O să iasă la un moment dat afară ca s-o umple din nou.

— De ce stă laolaltă cu oamenii de culoare?

— Așa face totdeauna. Ține la ei mai mult decât la noi, presupun. Trăiește retras la marginea orașului, aproape de câmp. Are o nevastă de culoare și o droaie de plozi cu sânge amestecat. Am să ți-i arăt dacă-i văd.

— Nu pare un neisprăvit, opină Dill.

— Nici nu este. Are o fâșie de pământ care se întinde de-a lungul râului și, în plus, coboară dintr-o familie de spiță veche.

— Atunci, de ce se poartă așa cum se poartă?

— Așa e el, începu Jem să-i explice. Se zice că nu și-a revenit niciodată de la căsătorie. Trebuia să ia pe una din domnișoarele... Spender, cred. Pregăteau nuntă mare, dar n-au mai făcut-o... pentru că, după repetiția generală, mireasa s-a suit în odaia ei și și-a zburat creierii. Cu pușca. A apăsat trăgaciul cu degetele de la picior.

— Și se știe de ce?

— Nu, nimeni nu știe exact de ce, cu excepția domnului Dolphus. Se zice că ar fi aflat de femeia de culoare, pe care el crezuse că poate s-o păstreze chiar dacă se-nsoară. De atunci, parcă e mereu beat. Da' știi, se poartă totuși foarte frumos cu plozii ăia...

— Jem, ce-i aia copil cu sânge amestecat? întrebai eu.

— Jumate alb, jumate negru. I-ai văzut și tu, Scout. Îl știi pe roșcatul acela cam într-o ureche, care e comisionar la băcănie. E alb numai pe jumătate. Sunt niște oameni foarte triști.

— Da' de ce-s triști?

— Fiindcă n-au nici un rost. Oamenii de culoare nu-i vor pentru că sunt pe jumătate albi, albi nu-i vor fiindcă sunt de culoare, așa că nu-s nici în car nici în căruță, n-au, cum s-ar zice, nici un rost. Am auzit însă că domnul Dolphus i-a trimis pe doi dintr-ai lui în Nord. Acolo, nimănui nu-i pasă dacă ești de culoare ori ba. A, uite pe unul din ei.

Un băiețuș care se ținea strâns de mâna unei negrese venea spre noi. Mie mi se păru negru de-a binelea: culoarea îi era ciocolatie închisă, nasul cu nări largi, dantura superbă. Când, zglobiu, sărea un pic, negresa îl smucea de mână ca să-l oprească.

— Țta-i unul dintre puști, mai sublinie frate-meu o dată, după ce trecu perechea.

— Dar cum poți să-ți dai seama? făcu Dill nedumerit. Mie mi se pare negru.

— Uneori nu poți să-i deosebești, dacă nu știi cine sunt. Dar el e sigur pe jumătate din spița Raymond.

— Totuși, cum poți să-ți dai seama? insistai eu.

— Ți-am mai spus, Scout, că trebuie să știi cine sunt.

— Atunci, de unde știi că nu suntem și noi negri?

— Unchiul Jack Finch e de părere că nu putem ști sigur. Zice că, pe cât poate el urmări familia Finch în trecut, nu suntem, dar cine știe dacă n-am venit de-a dreptul din Etiopia de pe timpul Vechiului Testament.

— A, dacă am venit de pe timpul Vechiului Testament, e prea mult de atunci ca să mai conteze.

— Așa mă gândesc și eu, încuviință Jem, dar pe aici pe la noi e destul să ai o picătură de sânge negru, ca să fii socotit negru de-a binelea. Hei, ia uitați-vă...

Ca la un semnal nevăzut, cei ce prânzeau în piață se ridicaseră, împrăștiind bucăți de ziar, de hârtie de

celofan și de împachetat. Copiii trăgeau de fusta mamei lor, sugacii erau instalați în brațe, în timp ce bărbații, cu pălăriile pătate de sudoare, își adunau familiile, împingându-le înăuntru prin ușile tribunalului. În colțul depărtat al pieței, negrii și cu domnul Dolphus Raymond se ridicaseră și ei în picioare și-și ștergeau pantalonii de praf. Numărul mic de femei și copii anihila impresia de atmosferă sărbătorească. Așteptară cu răbdare la intrare, să treacă înainte familiile albilor.

— Hai și noi, ne dădu ghes Dill.

— Nu, mai bine așteptăm până intră toți, să nu ne vadă Atticus și să se supere, fu Jem de părere.

Într-o privință, tribunalul comitatului Maycomb aducea pe departe cu podul Arlington: stâlpii de beton care sprijineau acoperișul dinspre miazăzi erau prea masivi pentru sarcina ușoară ce-o purtau. Stâlpii erau tot ceea ce mai rămăsese din incendiul anului 1856. Un alt tribunal fusese construit în jurul lor, mai bine zis nu în jurul, ci în ciuda lor. Căci tribunalul comitatului Maycomb, cu excepția portalului sudic, era în stil victorian timpuriu și oferea o imagine inofensivă când îl priveai dinspre miazănoapte. În partea opusă, însă, o colonadă în stil grec se bătea cap în cap cu un turn mare cu ceas, reminiscență a secolului al XIX-lea, adăpostind un vechi și ruginit orologiu pe care nu puteai pune nici un temei — toată această priveliște mărturisind o populație hotărâtă să conserve orice fărâmiță materială din trecut.

Ca să intri în sala de ședințe, care era la catul al doilea, trebuia să treci mai întâi prin fața a tot felul de ghișee întunecoase: inspectorul financiar, perceptorul, grefierul, notarul — toți își aveau sălașul în acele cuști cu miros stătut de hârțoage vechi, ciment mucegăit și

urină. Trebuia să stai și ziua cu lumina aprinsă, iar dușumeaua grosolană prinsese o boare veșnică de praf. Locuitorii acestor birouri erau în mod învederat produsul propriului lor mediu: bărbați pirpirii, cu fețe ca cenușa, pe care vântul ori soarele nu păreau să le fi atins vreodată.

Știam că e lume multă, dar nu ne așteptam la îmbulzeala din culoarul de la primul cat. M-am rătăcit de Jem și Dill, dar mi-am făcut loc spre peretele de lângă scară, sigură că Jem are să mă găsească până la urmă. M-am trezit astfel în mijlocul Clubului Indolenților și m-am făcut cât mai mititică cu putință. Era un grup de bărbați în vârstă, îmbrăcați toți la fel, cu cămăși albe și pantaloni kaki cu bretele, care-și petrecuseră viața nefăcând nimic și care nici acum, în amurgul ei, nu făceau altceva decât să încălzească băncile de sub stejarii din piață. Critici atenți ai afacerilor judiciare, cunoșteau — zicea Atticus — tot atât de bine legile ca și Președintele Curții Supreme, mulțumită observațiilor acumulate de-a lungul atâtor ani. Erau de obicei singurii spectatori la procese, iar azi păreau tare plictisiți de tot ce tulbura plăcuta lor obișnuință. Când vorbeau, glasul lor răsuna plin de importanță. Conversația pe care am putut-o surprinde se referea tocmai la tata.

— ...el crede că știe ce face, zicea unul.

— O, n-aș spune asta, glăsui altul. Atticus Finch e un mare cititor, un foarte mare cititor.

— Da, citește, atâta tot.

Întreg clubul necheză.

— Stai să-ți spun ceva, Bill, zise un al treilea, să știi că însăși Curtea l-a desemnat apărător al cioroiului ăstuia.

— Mda, dar Atticus are de gând chiar să-l apere. Asta-mi displace mie.

Iată, dar, ceva nou pentru mine, care pune lucrurile în cu totul altă lumină: Atticus era obligat, cu sau fără voia lui. Mi se păru tare curios că nu ne-o spusese și nouă — era un argument pe care am fi avut nu o dată prilejul să-l folosim întru apărarea lui și a noastră. Trebuia, de aceea o făcea — ah, de câte dispute și încăierări n-am fi fost cruțați! Dar oare asta explica reacția orașului? Tribunalul era acela care-l desemnase pe Atticus apărător. Pe de altă parte, Atticus intenționa să-l apere. Ceea ce nu era văzut cu ochi buni. Totul mi se părea teribil de nelămurit.

După ce-au așteptat să urce albi la etaj, negrii vrură să intre și ei.

— Ho, stați o clipă! le strigă un membru al clubului, ridicând bastonul. Mai așteptați oleacă, nu dați buzna pe scară.

Membrii clubului începură să urce țepeni treptele și dădură piept în piept cu Dill și cu Jem, care coborau să mă caute. Cei din club se cam înghesuiră ca să treacă mai departe, iar Jem îmi strigă:

— Scout, vino-ncoa! N-a mai rămas nici un loc liber, o să stăm în picioare.

— Na, alta acum! exclamă el apoi supărat, văzând puhoiul de negri cum ia cu asalt scara.

Bătrânii, care mergeau în primele rânduri, aveau să ocupe și puținele locuri în picioare. N-aveam noroc și pace, și asta numai din pricina mea, ținu Jem să mă informeze. Ne instalarăm, plouați, lângă perete.

— Nu puteți intra?

Părintele Sykes, cu pălăria într-o mână, se uita în jos la noi.

— Bună ziua, părinte, îl salută Jem. Scout e de vină, ea ne-a încurcat.

— Ia să vedem ce-i de făcut.

Și părintele Sykes își făcu loc până sus. După câteva clipe reapăru:

— Jos nu mai e nici un scaun liber. Vreți să veniți cu mine la balcon?

— Sigur că da! strigă Jem.

Bucuroși, o luarăm la picior, înaintea părintelui Sykes, spre parter, iar de acolo pe o scară acoperită și ne oprirăm în fața unei uși. Părintele Sykes ne ajunse gâfâind din urmă și ne conduse cu toată atenția și bunăvoința printre negrii de la balcon. Patru dintre ei se ridicară cedându-ne scaunele lor din primul rând.

Balconul rezervat oamenilor de culoare se întindea pe trei din pereții sălii, alcătuiind un fel de verandă suspendată, de unde puteam vedea totul.

Juriul ședea la stânga, sub ferestrele înalte. Erau bărbați arși de soare, deșirați, după toate aparențele fermieri, ceea ce n-avea nimic surprinzător, întrucât orășenii făceau rareori parte din juriu, fiind ori nedemni, ori recuzați. Unul sau doi dintre membrii juriului aveau aer de Cunninghamsi înțoliți sărbătorește. În postura de acum, ședeau țepeni și păreau pe de-a-ntregul treji.

Procurorul și încă cineva, apoi Atticus și cu Tom Robinson, ședea la mese cu spatele la noi. Dinaintea procurorului era o carte cafenie și niște tablete galbene; masa lui Atticus era goală.

După bara ce despărțea publicul de completul de judecată erau așezați martorii, pe scaune tapisate. Și ei stăteau cu spatele la noi.

Judele Taylor era instalat în fotoliul său și se uita ca un rechin bătrân și somnoros la peștișorul de jos,

din fața lui, care scria de zor. Judele Taylor arăta ca mai toți judecătorii pe care-i văzusem până acum: simpatic, cu părul alb și fața trandafirie. Conducea procesele cu un dispreț față de uzanțe de-a dreptul alarmant: i se întâmpla să-și proptească picioarele pe masă, ori, de cele mai multe ori, să-și curețe unghiile cu briceagul. În timpul audierilor interminabile de martori, mai ales după-amiaza, părea că moțăie, impresie cu desăvârșire spulberată din ziua când un avocat, într-o încercare desperată de a-l deștepta, răsturnă pe jos cu bună-știință un vraf de cărți. Fără să deschidă ochii, judele Taylor șoptise: „Domnule Whitley, mai fă o dată așa, și o să te coste o sută de dolari.”

Era un mare cunoscător al legilor și, cu toate că se prefăcea că nu-și ia atribuțiile în serios, în realitate ținea în mână cu strășnicie toate procesele ce cădeau în competența lui. O singură dată a fost pus în mare încurcătură, și asta din pricina Coninghamilor. Pământurile lor de la Old Sarum erau locuite de două familii, la început diferite și distincte, dar care, din nefericire, purtau același nume. În decursul timpului, Cunninghamii s-au căsătorit cu Coninghamii, până ce scrierea numelui nu mai avu nici o importanță, devenind o pură subtilitate academică — dar numai până în ziua când un Cunningham se certă cu un Coningham pentru niște acte de proprietate și recurse la lege. În cursul unei atare controversă, Jeems Cunningham declară sub prestare de jurământ că maică-sa își scria numele Cunningham pe acte și bunuri, dar că în realitate era o Coningham care, dacă nu era prea sigură pe ortografie, apoi și de citit abia putea citi, iar uneori pe înserat stătea pe veranda din fața casei cu privirea pierdută în gol de parcă ar fi avut

vedenii. După ce ascultă timp de nouă ceasuri extravagantele celor de la Old Sarum, judele Taylor respinse plângerea. Întrebat pe ce teme, răspunse că: „Părțile fuseseră de conivență” și declară că spera din adâncul inimii că părțile în litigiu sunt satisfăcute de a fi avut posibilitatea să vorbească în public. Și erau efectiv mulțumite, fiindcă asta și doriseră în primul rând.

Judele Taylor avea un obicei curios. Îngăduia fumatul când prezida, fără ca el însuși să fie fumător; uneori, dacă aveai noroc, puteai avea privilegiul de a-l vedea cum își înfige în gură o țigară de foi nesfârșită și neaprinșă, din care morfolea din când în când; bucățică cu bucățică, țigara uscată dispărea, pentru ca să reapară la câteva ore după aceea sub forma unei mase perfect plate, după ce esența ei fusese suptă și amestecată cu sucurile digestive ale judeului Taylor. O dată l-am întrebat pe Atticus cum de mai era în stare doamna Taylor să-l sărute, dar Atticus mi-a răspuns că ei nu prea se sărutau.

Bara martorilor era la dreapta judeului Taylor și când ne-am ocupat noi locurile, domnul Heck Tate se și afla în fața ei.

— Jem, întrebai eu, cei de colo sunt Ewellii?

— Sst! mă țistui frate-meu. Domnul Heck Tate își face depozitia.

Domnul Tate era îmbrăcat anume pentru această ocazie. Purta un costum de serviciu obișnuit, ceea ce-l făcea întrucâtva să semene cu oricare altul: nu mai avea cizmele înalte, haina de piele și cartușiera. Și din clipa aceea nu mi-a mai inspirat nici o teamă. Ședea pe scaunul martorilor, puțin aplecat înainte, cu mâinile între genunchi, ascultând cu atenție ce spunea procurorul.

Pe acesta din urmă, un anume domn Gilmer, nu-l cunoșteam prea bine. Era din Abbottsville; îl văzusem numai când completul era în deliberare, și asta rareori, pentru că deliberările completului nu ne atrăgeau cine știe ce, nici pe mine, nici pe Jem. Chel, cu fața rasă, îi puteai da oricât între patruzeci și șaiszeci de ani. Deși ne întorcea spatele, știam că privește ponciș cu un ochi, împrejurare pe care nu pregeta s-o speculeze în avantajul său, dându-ți impresia că se uită la tine când de fapt nici vorbă nu putea fi, și să ajungă astfel spaima atât a juraților, cât și a martorilor: jurații, crezând că sunt îndeaproape supravegheați, erau numai ochi și urechi, martorii, și ei la fel, din aceeași pricină.

— ...cu propriile dumitale cuvinte, domnule Tate, zicea tocmai domnul Gilmer:

— Va să zică, rosti domnul Tate pipăindu-și ochelarii și adresându-se genunchilor săi, va să zică am fost chemat...

— N-ai vrea să te adresezi juriului, domnule Tate? Mulțumesc. Cine te-a chemat?

— Am fost adus de Bob, zise domnul Tate, de domnul Bob Ewell, acela de colo, într-o noapte.

— În care noapte?

— În noaptea de 21 noiembrie, preciză domnul Tate. Tocmai plecam de la birou ca să mă duc acasă, când deodată îl văd pe B... pe domnul Ewell că intră foarte tulburat și-mi spune să merg imediat la el acasă, pentru că un cioroi i-a violat fata.

— Și te-ai dus?

— Bineînțeles. M-am suit în mașină și am plecat cât am putut de repede.

— Și ce-ai constatat?

— Am găsit-o zăcând pe jos, în mijlocul camerei din față, cea din dreapta când intri. Era cotonogită zdravăn, dar am ridicat-o, iar ea și-a spălat fața în găleata din colț și-a zis că se simte mai bine. Am întrebat-o cine o lovise și mi-a spus că Tom Robinson...

Judele Taylor, care-și concentrase atenția asupra unghiilor sale, ridică ochii, de parcă s-ar fi așteptat la o obiecție, dar Atticus nici nu clinti.

— ...Am întrebat-o dacă el o bătuse în halul acela, iar ea a răspuns că da. Am întrebat-o dacă a profitat de ea, și iarăși mi-a răspuns afirmativ. Drept care m-am dus la Robinson acasă și l-am adus la fața locului. Ea l-a identificat, iar eu l-am dus la închisoare. Asta-i tot.

— Mulțumesc, zise domnul Gilmer.

— Atticus, grăi judecătorul, ai de pus vreo întrebare?

— Da, răspunse tata. Ședea în spatele mesei, pe scaunul puțin întors într-o parte, picior peste picior și cu un braț atârând peste spătar. Domnule șerif, îl întrebă el pe domnul Tate, ai chemat un medic? A chemat cineva un medic?

— Nu, domnule, răspunse cel interpelat.

— N-ați chemat un medic?

— Nu, domnule, repetă domnul Tate.

— De ce?

Glasul lui Atticus trăda o anumită încordare.

— Pot să spun de ce n-am chemat un medic. Nu era nevoie, domnule Finch. Era cotonogită rău de tot. Nu încăpea îndoială că se întâmplase ceva.

— Și totuși, n-ai chemat un medic? În timp ce erai acolo, a trimis cineva după medic, sau a adus unul, ori a dus-o pe ea?

— Nu, domnule...

— Atticus, interveni judecătorul Taylor, omul ți-a răspuns de trei ori la întrebare. N-a chemat medicul.

— Am vrut numai să fiu sigur, domnule judecător, zise Atticus, iar judecătorul zâmbi.

Jem, care-și odihnea mâna pe balustrada balconului, o strânse cu putere. Brusc își ținu răsufarea. Îmi aruncai și eu privirea în jos, dar nu văzui nimic care să îndreptățească o asemenea reacție și-mi închipuii că Jem dramatizează. Dill părea netulburat, la fel ca și părintele Sykes care ședea lângă el. „Ce e?” îl întrebai eu în șoaptă, dar nu primii drept răspuns decât un „Sst!” repezit.

— Domnule șerif, spunea tocmai Atticus, ai afirmat că era cotonogită rău de tot. Cum anume?

— Ei...

— Spune cum arătau rănila, Heck.

— Ei, era lovită la cap. Pe brațe începeau să-i apară vânătăi, deși se întâmplase abia cu treizeci de minute în urmă.

— De unde știi?

Domnul Tate surâse:

— Iertați-mă, așa spuneau ei. În orice caz, era plină de vânătăi când am ajuns acolo, și un ochi i se umflase.

— Care ochi?

Domnul Tate clipi și-și trecu mâna prin păr.

— Să vedem, zise el încetișor; apoi se uita la Atticus, ca și când ar fi considerat întrebarea puerilă.

Atticus însă stăruie:

— Nu-ți aduci aminte?

Domnul Tate arată cu degetul o ființă invizibilă, cam la zece centimetri înaintea lui și zise:

— Ochiul stâng.

— Un moment, domnule șerif, zise Atticus. Era ochiul stâng când se uita la dumneata, sau ochiul stâng dacă priveai în aceeași direcție?

— Ah, da, spuse domnul Tate, asta ar însemna ochiul drept. Era ochiul drept, domnule Finch. Acum îmi aduc aminte că era umflată în partea aceea a feței...

Domnul Tate clipi din nou, ca și când i se lămurise ceva. Apoi întoarse capul și se uită la Tom Robinson. Instinctiv, acesta înălță capul.

Ceva se luminase și în mintea lui Atticus, căci sări în picioare.

— Domnule șerif, te rog să repeți ceea ce ai spus.

— Era ochiul drept, am mai spus-o.

— Iertați-mă... Atticus se apropie de biroul grefierului și se aplecă peste mâna care scria de zor. Mâna se opri, dădu înapoi fila stenografiată și grefierul citi: „...domnule Finch. Acum îmi aduc aminte că era umflată în partea aceea a feței.” Atticus se uită la domnul Tate. Mai repetă o dată, Heck, care parte?

— Partea dreaptă, domnule Finch, dar mai avea și alte vânătăi, astea nu te interesează?

Atticus, care avea aerul că se pregătește pentru altă întrebare, păru că se răzgândește.

— Ei bine, zise el, care erau celelalte răni?

În timp ce domnul Tate îi răspundea, Atticus se întoarse și-l privi pe Tom Robinson ca și când ar fi vrut să-i spună că era ceva pe care nu contase.

— ...avea brațele învinețite, și mi-a arătat și gâtul. Pe beregată se vedeau urme de degete...

— De jur împrejurul gâtului? La ceafă?

— Așa aș zice, domnule Finch, de jur împrejur.

— Ai zice?

— Da, domnule, are gât subțire, oricine ar putea să-l cuprindă...

— Domnule șerif, te rog să răspunzi numai prin da sau nu, rosti sec Atticus, iar domnul Tate amuți.

Atticus se așază la loc și făcu un semn din cap către procuror, care la rândul lui dădu din cap către judecător, care și el făcu un semn domnului Tate, ceea ce-l determină pe acesta să se ridice țeapăn și să părăsească bara martorilor.

Dedesubtul nostru, capetele se răsuciră, podelele scrâșniră sub picioare, copiii mici fură ridicați pe umeri, iar câțiva puști o tulară afară din incintă. Negrii din spatele nostru șușoteau între ei; Dill îl întrebă pe părintele Sykes de rostul tuturor acestora, dar părintele nu știu să-i răspundă. Până acum, totul era teribil de plicticos: nimeni nu ridicase glasul, avocații părților adverse nu se certau, nici urmă de dramă; întreaga adunare părea dezamăgită. Atticus se purta amabil, ca și când nu s-ar fi judecat decât pentru un titlu de proprietate. Cu puterile nelimitate pe care le avea de a potoli mările dezlănțuite, putea face în așa fel încât un proces de viol să fie la fel de searbăd ca o predică. Din mintea și sufletul meu dispăruse spaima

duhorilor de whisky stătuț și de grajd, teama de oamenii morocănoși cu ochii cârpiți, de o voce uscată întrebând în noapte: „Domnu’ Finch? Au plecat?” O dată cu zorile pierise și coșmarul nostru, totul avea să se termine cu bine.

Toți spectatorii păreau la fel de destinși ca și judele Taylor, toți, în afară de Jem. Buzele lui schițau un zâmbet plin de înțelesuri, ochii îi sticleau; spuse chiar ceva despre coroborarea mărturiilor, ceea ce mă lămuri că vrea să facă pe grozavul.

— ...Robert E. Lee Ewell!

Ca răspuns la vocea de stentor a grefierului, un omuleț se ridică de la locul lui și se îndreptă țanțoș ca un cocoșel bătaios spre bara martorilor; la auzul numelui său, ceafa i se aprinse ca para focului. Când făcu stânga împrejur ca să depună jurământul, am văzut că fața îi era la fel de roșie ca și ceafa. Și am mai constatat că nu exista nici o asemănare între făptura lui și persoana al cărei nume-l purta. Un moț de păr rar, proaspăt spălat, i se ridica pe frunte; avea nasul subțire, ascuțit și lucios; de bărbie nici urmă, care părea că se confundă cu gâtul, plin de zbârcituri.

— Așa să-mi ajute Dumnezeu, croncăni el.

Orice oraș de mărimea Maycombului posedă familii ca aceea a Ewellilor. Nici un fel de fluctuații economice nu sunt în stare să le schimbe starea — oameni ca Ewellii sunt un fel de musafiri ai comitatului atât în vremuri de prosperitate, cât și în cele de restrîște. Nici un fel de pedagogi nu reușesc să-i facă pe numeroșii lor vlăstari să meargă la școală, nici o asistență socială nu i-ar fi putut vindeca de cusururile lor congenitale, nici de feluriții viermi sau de bolile inerente mediilor insalubre.

Ewellii din Maycomb locuiau într-o cocioabă care aparținuse unor negri, în spatele maidanului de gunoaie al orașului. Pereții de scânduri ai cocioabei erau întăriți cu bucăți de tablă, acoperișul fusese închipuit din cutii de conserve dezdoite cu ciocanul, astfel că numai forma ei generală mai aducea cu cea de odinioară; pătrată, cu patru odăițe ce dădeau într-o tindă, cocioaba se sprijinea șovăielnic pe patru pietre de calcar inegale. Ferestrele, niște simple borte în zid, erau acoperite pe timp de vară cu zdrențe de tifon ce servise la învelitul brânzei, pentru ca vermina care huzurea pe gunoaiele Maycombului să nu pătrundă înăuntru.

Vermina o ducea mai prost de când cu Ewellii, care supuneau zilnic maidanul unei inspecții minuțioase; roadele hărniciei lor (cele ce nu se puteau mânca) făcuseră împrejurimile cocioabei să semene cu odaia de joacă a unui copil smintit: ceea ce avea pretenția de gard nu era, de fapt, decât un talmeș-balmeș de bucăți de bârne, cozi de mătură sau felurite unelte, încoronate cu capete de ciocan, greble știrbe, găleți, topoare și cazmale, toate mâncate de rugină, prinse între ele cu sârmă ghimpată. Împrejmuită de această veritabilă baricadă, ograda murdară oferea ochilor resturile unui Ford vechi (pe butuci), un fost scaun de dentist, un străvechi frigider, spre a nu mai pune la socoteală puzderia de mărunțișuri ca, de pildă, ghetete vechi, carcase de aparate de radio stricate, rame de tablouri, borcane de compot, pe sub care pui pirpirii bătând în portocaliu își căutau în zadar hrana.

Unul din colțurile curții, mai cu seamă, avea de ce minuna întreg Maycombul: se înșirau acolo, lângă gard, șase oale de noapte cu smalțul sărit, adăpostind mușcate roșii ca sângele, îngrijite cu o tandrețe

vrednică de domnișoara Maudie Atkinson, admițând că domnișoara Maudie ar fi binevoit să accepte o mușcată în grădina ei. Lumea zicea că erau mușcatele Mayellei Ewell.

Nimeni nu știa cu precizie câți copii găzduia cocioaba aceea. Unii ziceau că șase, alții nouă; în orice caz, cine trecea pe acolo putea vedea ivindu-se la ferestre mai multe fețe murdare. Dar nimeni n-avea ocazia să treacă pe acolo, decât doar de Crăciun, când bisericile trimiteau coșuri cu pomeni și când primarul Maycombului ruga pe toți cetățenii să ușureze munca gunoierului, cărând singuri resturile menajere la maidan.

De ultimul Crăciun ne luase și Atticus, răspunzând la apelul primarului. Din șosea se desprindea un drum neasfaltat și nepietruit, care trecea de maidan și se îndrepta spre o mică așezare de negri, aflată cam la vreo cinci sute de pași dincolo de locuința Ewellilor. Ca să întorci mașina, trebuia ori să dai înapoi până la șosea, ori să mergi până la capătul drumului; cei mai mulți întorceau chiar în ogrăzile negrilor. În amurgul înghețat al lui decembrie, căsuțele lor se înfățișau curățele și confortabile, cu hogeaguri din care se ridicau trâmbe de fum albăstrui și cu văpaia de chihlimbar a focurilor ce se zăreau prin ușile deschise. Arome ispititoare de pui fript și de slănină prăjită pluteau în văzduhul înserării. Mie și lui Jem ni s-a părut că miroase și a friptură de veveriță, dar un atât de bun cunoscător al obiceiurilor locale cum era Atticus ne lămuri că era oposum și iepure de casă, aromă din care n-a mai rămas nici urmă când am luat-o înapoi și am trecut pe lângă reședința Ewellilor.

Singura deosebire dintre omulețul de la bara martorilor și vecinii lui cei mai apropiați era că dacă

l-ai fi spălat bine cu apă fiartă și leșie, pielea lui ar fi redevenit albă.

— Domnul Robert Ewell? întrebă domnul Gilmer.

— Eu mi-s, șefule, grăi martorul în chip de răspuns.

Spinarea domnului Gilmer tresări și-mi păru rău de el. Ar fi, poate, cazul să dau o lămurire. Am auzit că, ori de câte ori își văd părintele la tribunal în focul unei dezbateri, copiii de avocați cad în greșeala de a crede că procurorul este dușmanul personal al tatălui lor, din care pricină îi trec toate răcorile și nu le vine a crede ochilor când, în prima pauză, îl văd pe acesta ieșind braț la braț cu călăul său. Mie și lui Jem nu ni se întâmplase niciodată una ca asta. Nu primisem nici un șoc sufletesc văzându-l pe tata cum câștigă sau pierde un proces. Regret că nu pot să fac o dramă din toate astea: dacă aș încerca, ar fi ceva fals. Și totuși ne puteam da seama când o dezbatere devenea mai mult caustică decât profesională, pentru că văzusem și alți avocați, nu numai pe tata. Nu l-am auzit însă pe Atticus ridicând tonul decât o singură dată, și atunci fiindcă martorul era tare de ureche. Domnul Gilmer nu-și făcea decât datoria, întocmai ca și Atticus. În afară de aceasta, domnul Ewell era martorul domnului Gilmer care, prin urmare, n-ar fi avut nici un motiv să se arate sever tocmai cu el.

— Ești tatăl Mayellei Ewell? sună întrebarea următoare.

— Păi, chiar de n-aș fi, tot n-o mai dreg acum c-a murit mă-sa, auzirăm răspunsul.

Judele Taylor dădu semne de viață. Răsuci încetișor scaunul turnant și se uită la martor cu multă îngăduință.

— Ești tatăl Mayellei Ewell?

Tonul său avu însă darul de a pune capăt râsetelor de la parter.

— Da, domnule, zise domnul Ewell dezumflat și smerit.

Judele Taylor continuă pe același ton îngăduitor:

— E pentru prima dată că apari în fața Curții? Nu-mi amintesc să te mai fi văzut pe-aici. Și cum martorul dădea din cap afirmativ, urmă: Ei bine, atunci să precizăm un lucru. Atâta vreme cât voi prezida în această sală, nu vreau să mai aud nici un fel de expresii necuviincioase din partea nimănui. Ai înțeles?

Domnul Ewell dădu din cap, dar mă îndoiam că înțelese.

Judele Taylor oftă și se întoarse către procuror:

— Continuă, domnule Gilmer.

— Mulțumesc, domnule președinte. Domnule Ewell, vrei să ne spui, cu propriile dumitale cuvinte, ce s-a întâmplat în seara zilei de 21 noiembrie?

Jem zâmbi și-și ridică părul din ochi. „Cu propriile dumitale cuvinte” — era marca de fabrică a domnului Gilmer. Și nu o dată ne-am întrebat de ce se temea domnul Gilmer că martorii lui ar putea folosi cuvintele altcuiva — și ale cui oare?

— Păi, în seara de 21 noiembrie mă întorceam de la pădure cu o legătură de vreascuri pentru foc, și când să ajung la gard, numai ce-o aud pe Mayella țipând din casă ca porcul la tăiere...

La auzul acestor cuvinte, judele Taylor aruncă martorului o privire pătrunzătoare, dar încredințându-se probabil că nu aveau nici o intenție grosolană, se mulțumi să-l chestioneze cu glas adormit:

— Ce oră era, domnule Ewell?

— Tocmai scăpăta soarele. Ei, și cum ziceam, Mayella țipa de parcă l-ar fi bătut pe Cristos...

O altă privire a judecătorului îl făcu însă pe domnul Ewell să tacă.

— Da? Țipa? întrebă domnul Gilmer.

Domnul Ewell se uită rușinat la judecător.

— Da, Mayella ridicase casa-n picioare cu țipetele ei, așa că am lăsat legătura de vreascuri și am luat-o la fugă cât mă țineau picioarele, numai că am nimerit în gard, dar când am reușit să mă descotorosesc de sârme, m-am repezit la geam și-am văzut... Fața domnului Ewell se făcu roșie ca focul. Se ridică în picioare și zise arătând cu degetul spre Tom Robinson: L-am văzut pe cioroiul ăla de colo năvălind ca un animal în călduri asupra Mayellei mele!

La procesele conduse de judele Taylor, atmosfera era de obicei atât de senină, încât nu prea avusese prilejul să facă uz de ciocănel, acum însă bătut cu el în masă timp de cinci minute încheiate. Atticus se ridicase-n picioare și-i spunea ceva, în vreme ce domnul Heck Tate, în calitatea lui de șef al poliției comitatului, sta în mijlocul culoarului și încerca să potolească mulțimea. În spatele nostru auzirăm mormăieli înăbușite de mânie din mijlocul oamenilor de culoare.

Aplecându-se peste Dill și peste mine, părintele Sykes îl trase de mânecă pe Jem.

— Domnule Jem, ar trebui s-o duci acasă pe domnișoara Jean Louise. Auzi, domnule Jem?

Jem se întoarse către mine:

— Du-te acasă, Scout. Dill, tu și cu Scout duceți-vă acasă.

— Mai întâi ar trebui să mă convingi să mă duc, replicai eu prompt, amintindu-mi de binecuvântatele vorbe ale tatei.

Jem se încruntă la mine furios, apoi însă îl asigură pe părintele Sykes:

— N-aveți grijă, părinte, tot nu pricepe nimic.

— Ba pricep foarte bine, l-am contrazis, ofensată de moarte, pricep tot atât de bine ca și tine!

— Ia mai taci! Nu înțelege, părinte, încă n-are nici nouă ani.

Ochii negri ai părintelui Sykes erau însă plini de îngrijorare.

— Domnul Finch știe că sunteți aici? Țsta nu-i un loc potrivit pentru domnișoara Jean Louise și nici pentru voi, băieți.

Jem scutură capul:

— Nu ne poate vedea aici. N-avea nici o grijă, părinte.

Eram convinsă că Jem are să câștige, fiindcă știam că nimic nu l-ar fi putut clinti de-acolo. Dill și cu mine eram în siguranță, cel puțin deocamdată, căci dacă Atticus s-ar uita în sus, ar putea să ne zărească.

În timp ce judele Taylor lovea în masă cu ciocănelul, domnul Ewell ședea pe scaunul martorilor și-și contempla cu satisfacție opera. Cu o singură frază reușise să-i transforme pe voioșii participanți la picnic de adineauri într-o masă morocănoasă, încordată, care murmura și mormăia, dar care, încetul cu încetul, se lăsă hipnotizată de loviturile ciocănelului, din ce în ce mai slabe, până ce în sala de ședințe nu se mai auzi decât un top-top-top ușurel, ca și când judecătorul ar fi schimbat ciocănelul cu un creion.

Recăpătându-și încă o dată autoritatea asupra sălii, judele Taylor se lăsă pe spătarul scaunului.

Dintr-o dată păru bătrân și obosit, și-mi adusei aminte ce-mi spusese Atticus — că el și cu doamna Taylor nu prea se sărutau; avea probabil aproape șaptezeci de ani.

— Mi s-a cerut, zise în clipa aceea judele Taylor, să evacuez publicul din sala de ședințe, sau cel puțin femeile și copiii. Deocamdată nu voi da curs acestei cereri. Oamenii pot să vadă și să audă ceea ce vor și, bineînțeles, au dreptul să-și supună și copiii aceluiași regim, dar pot să vă asigur de un lucru: veți vedea și veți auzi totul în liniște, sau veți părăsi această sală, dar nu mai înainte de a compărea cu toții în fața mea sub acuzația de lipsă de respect față de curte. Iar dumneata, domnule Ewell, îți vei face depoziția în limitele bunei-cuviințe englezești și creștinești, dacă ai această posibilitate. Continuă, domnule Gilmer.

Domnul Ewell mă făcea să mă gândesc la un surdomut. Eram convinsă că nu auzise câtuși de puțin cuvintele pe care i le adresase judele Taylor: buzele încercau să le repete fără a emite un sunet, dar cât de grele i se păreau, i-o puteai citi pe față. Smereniei prefăcute îi luă loc o seriozitate concentrată, care însă nu reuși câtuși de puțin să-l înșele pe judele Taylor: câtă vreme domnul Ewell rămase pe scaunul martorilor, judecătorul nu-l slăbi o clipă din ochi, și era clar că-l desfide să-și mai dea în petic.

Domnul Gilmer și cu Atticus schimbară o privire. Atticus se așezase din nou, cu obrazul proptit în pumn, ceea ce ne împiedica să-i vedem fața. Domnul Gilmer părea destul de descumpănit. Îi veni însă în ajutor o întrebare a judeului Taylor.

— Domnule Ewell, spuse acesta, l-ai văzut pe pârât având contact sexual cu fiica dumitale?

— Da, l-am văzut.

Spectatorii nu mai reacționară, dar pârâtul spuse ceva. Atticus îi șopti nu știu ce, și Tom Robinson tăcu.

— Ziceai că erai la fereastră? întrebă iar domnul Gilmer.

— Da, domnule.

— Cât e de la pământ la fereastră?

— Vreun metru.

— Vedeai bine odaia?

— Da, domnule.

— Și cum arăta?

— Păi, era toată răvășită, ca după o încăierare.

— Ce-ai făcut când l-ai văzut pe pârât?

— Ce să fac? Am înconjurat în goană casa, ca să intru înăuntru, el însă a șters-o pe ușa din față chiar sub nasul meu. Da-l văzusem. Eram prea tulburat din pricina Mayellei ca să fug după el. Am alergat în casă, și ea zăcea pe podea urlând...

— Ce-ai făcut după aceea?

— Păi, am alergat cât de repede am putut după Tate. Pe făptaș îl știam, locuia acolo, în cuibul ăla de cioropine, trecea pe lângă casa noastră în fiecare zi. Dom'le judecător, de cînșpe ani de când mă tot rog de comitat să distrugă cuibu' ăla; îs periculoși, fără să mai pui la socoteală că fac să scadă valoarea proprietății mele...

— Mulțumesc, domnule Ewell, zise cu grabă domnul Gilmer.

Martorul coborî pripit de la bară, dând nas în nas cu Atticus, care se ridicase cu intenția de a-l întreba. Judele Taylor îngădui de astă dată sălii să râdă.

— Încă un pic, domnule, zise Atticus mucalit. Îmi permiți și mie să-ți pun o întrebare, două?

Domnul Ewell se reîntoarse la bara martorilor, se așeză și se uită la Atticus bănuitor și sfidător în același

timp, expresie care în comitatul Maycomb era comună tuturor martorilor atunci când aveau de-a face cu avocatul părții adverse.

— Domnule Ewell, începu Atticus, s-a alergat foarte mult în seara aceea. Ia să recapitulăm puțin: spui că ai alergat spre casă, ai alergat la fereastră, ai alergat înăuntru, ai alergat la Mayella, ai alergat după domnul Tate. Dar, în timpul tuturor acestor alergături, ai alergat oare și după un doctor?

— Nu era nevoie. Văzusem eu ce se-ntâmplase.

— Dar nu înțeleg un lucru: nu-ți păsa de starea Mayellei?

— Ba categoric că-mi păsa, răspunse domnul Ewell. Doar văzusem cine era făptașul.

— Nu, mă refer la starea ei fizică. Nu te-ai gândit că natura rănilor necesita o îngrijire medicală imediată?

— Ce?

— Nu te-ai gândit că avea neîntârziat nevoie de un doctor?

Martorul răspunse că nu-i trecuse așa ceva prin cap, că nu chemase niciodată un doctor pentru nimeni dintr-ai lui și că dacă ar fi chemat, l-ar fi costat cinci dolari.

— Asta-i tot? se interesă el.

— Nu chiar tot, spuse Atticus imperturbabil. Domnule Ewell, ai auzit depoziția șerifului, nu-i așa?

— Cum adică?

— Erai în sală când domnul Heck Tate se afla la bara martorilor, nu-i așa? Ai auzit tot ce-a spus, nu-i așa?

Domnul Ewell întoarse întrebarea pe toate fețele și ajunsese în cele din urmă la concluzia că nu prezintă nici un pericol.

— Da.

— Ești de acord cu felul în care a descris rănila Mayellei?

— Cum adică?

Atticus se întoarse spre domnul Gilmer și-i surâse. Domnul Ewell părea hotărât să pună bețe-n roate apărării.

— Domnul Tate a declarat că ea avea ochiul drept învinețit, că fusese lovită în jur...

— A, da, făcu martorul. Sunt de acord cu tot ce-a zis Tate.

— Ești de acord? întrebă Atticus moale. Aș vrea doar să mă asigur.

Și se apropie de grefier, îi spuse ceva, iar acesta se apucă să ne citească depoziția domnului Tate, la fel cum ar citi cotele bursei: „...care ochi ochiul stâng ah da asta ar însemna ochiul drept era ochiul drept domnule Finch acum îmi aduc aminte că era umflată în partea aceea...” Întoarse pagina. „...a feței domnule șerif te rog să repeți ceea ce ai spus era ochiul drept am mai spus-o”.

— Mulțumesc, Bert, zise Atticus. Ai auzit, domnule Ewell. Ai ceva de adăugat? Ești de acord cu șeriful?

— Sunt de acord cu Tate. Avea ochiul învinețit și era cotonogită rău de tot.

Omulețul părea să fi uitat umilințele la care-l supusese judecătorul. Era limpede că-l socotea pe Atticus ușor de dus de nas. Păru să devină din nou grosolan, pieptul i se bombă, și iar începu să semene cu un cocoșel roșcat. Credeam că o să explodeze când Atticus îi adresă întrebarea următoare:

— Domnule Ewell, știi să citești și să scrii?

— Obiectez, interveni domnul Gilmer. Nu văd ce legătură are știința de carte a martorului cu speța;

întrebarea e fără legătură cu subiectul și lipsită de importanță.

Judele Taylor tocmai voia să răspundă, însă Atticus nu-i dădu răgaz.

— Domnule judecător, i se adresă el, dacă-mi permiteți să pun această întrebare, și încă una, veți vedea care e temeiul...

— Bine, atunci să vedem, rosti judele Taylor, dar fă așa încât să vedem, Atticus. Întrebarea este admisă.

Domnul Gilmer părea la fel de curios ca noi toți să afle ce legătură era între învățătura domnului Ewell și speță.

— Voi repeta întrebarea, reluă Atticus. Știi să citești și să scrii?

— Categoric că știu.

— Vrei să-ți scrii numele și să ne arăți și nouă?

— Categoric că vreau. Altminteri, cum credeți c-aș semna cecurile de ajutor pe care le primesc?

Domnul Ewell devenea din ce în ce mai simpatic concetățenilor săi. Giumbușlucurile lui iscaseră, cred, șușotelile și chicotelile pe care le auzeam la parter.

Începeam să-mi pierd cumpătul. Atticus părea că știe ce face, eu însă aveam impresia că bâjbâie prin întuneric. Nu, nu, și iarăși nu, nu trebuie să pui martorului interogată o întrebare al cărei răspuns nu-l cunoști dinainte — iată un adevăr pe care-l asimilasem, pot spune, o dată cu laptele mamei. Altminteri riști să te trezești cu un răspuns nedorit, un răspuns care te poate face să pierzi procesul.

Atticus tocmai ducea mâna la buzunarul dinăuntru al hainei; scoase de acolo un plic, apoi din buzunarul de la vestă stiloul. Gesturile îi erau lente, măsurate, și se întorsese în așa fel încât juriului să nu-i scape nimic. Deșurubă capacul și-l puse ușurel

pe masă, scutură nițel stiloul, apoi îl întinse martorului, o dată cu plicul.

— Vrei să ne scrii numele dumitale? îl invită el. Clar, să vadă și juriul.

Domnul Ewell scrisese pe dosul plicului, apoi ridică privirea satisfăcut, tocmai la timp ca să-l vadă pe judele Taylor cum se uita la el ca la o gardenie plină de miresme, înflorită la bara martorilor, și pe domnul Gilmer cum se ridicase pe jumătate de la masa lui. Jurații îl priveau și ei, unul chiar se aplecase peste balustradă.

— Ce-i așa de interesant? făcu el.

— Ești stângaci, domnule Ewell, zise judele Taylor.

Domnul Ewell se întoarse mânios spre judecător, spunând că nu vede ce legătură e între proces și faptul că el e stângaci, că e un om cu frica lui Dumnezeu și că Atticus Finch își bate joc de el. Totdeauna avocații chițibușari ca Atticus Finch își băteau joc de oameni, cu matrapazlâcurile lor. Povestise cum s-a întâmplat, o spusese o dată și încă o dată — chiar așa. Nimic din ceea ce l-a întrebat Atticus după aceea nu l-a putut determina să schimbe o iotă din istorisirea lui: se uitase pe fereastră, îl luase la goană pe cioroi, apoi alergase după șerif. Atticus îl lăsă până la urmă în pace.

Domnul Gilmer ținu să-i mai pună o întrebare:

— În legătură cu faptul că scrii cu stânga: ești cumva ambidextru, domnule Ewell?

— Categoriec că nu-s, pot să mă folosesc la fel de bine și de o mână, și de ailaltă. Și de una și de alta, repetă el, rătoindu-se către masa apărării.

Jem părea că râde în sinea lui. Lovea ușor cu pumnul în balustrada balconului și la un moment dat chiar îl auzii spunând: „L-am prins!”

Eu nu-i împărtășeam părerea: Atticus încerca să demonstreze, probabil, că acela care o bătuse pe Mayella putea fi prea bine domnul Ewell însuși. Atâta lucru eram și eu în stare să pricep. Dacă ochiul ei drept era învinețit și dacă era lovită mai ales în partea dreaptă a feței, asta însemna că făptașul trebuia să fi fost stângaci. Sherlock Holmes și cu Jem Finch nu s-ar fi contrazis. Dar și Tom Robinson putea fi stângaci. Ca și domnul Heck Tate, adineauri, încercam să-mi închipui o persoană stând în fața mea, apoi, după o rapidă pantomimă mintală, ajunsei la concluzia că Tom Robinson ar fi putut s-o țină cu dreapta și s-o lovească cu stânga. Mă uitai jos, în direcția lui. Ședea cu spatele la noi, dar îi puteam vedea umerii lați și ceafa ca de taur. Nu i-ar fi fost greu deloc. Și iar mi-am zis că Jem vindea pielea ursului din pădure.

Iată însă că o voce strigă:

— Mayella Violet Ewell!

Spre bara martorilor se îndreptă o fetișcană. Când ridică mâna și jură că va spune adevărul, tot adevărul și numai adevărul, așa să-i ajute Dumnezeu, părea destul de delicată, dar când se așeză pe scaunul martorilor cu fața la noi, redeveni ceea ce era de fapt, adică o fată robustă și îndesată, deprinsă cu muncile anevoioase.

În comitatul Maycomb nu era greu să-ți dai seama dacă cineva se îmbăiază cu regularitate, spre deosebire de cei ce n-o fac decât la un an o dată: domnul Ewell părea opărit; e ca și când pielea lui s-ar fi resimțit, după o noapte întreagă de muiere în apă și leșie, de pe urma pierderii multiplelor straturi de murdărie protectoare. Mayella arăta ca una care-și dă toată silința să rămână curată, ceea ce-mi aminti de șirul de mușcate din ograda Ewellilor.

Domnul Gilmer o rugă pe Mayella să relateze juriului, cu propriile ei cuvinte, ce se petrecuse în seara zilei de 21 noiembrie anul trecut, dar cu propriile ei cuvinte, mă rog.

Mayella rămase însă mută.

— Unde erai în seara aceea, în amurg? începu domnul Gilmer cu multă răbdare.

— Pe verandă.

— Pe care verandă?

— Nu-i decât una, cea din față.

— Ce făceai pe verandă?

— Nimic.

— Spune-ne întocmai ce s-a întâmplat, se amestecă judele Taylor. Poți să ne spui, nu-i așa?

Mayella se uită la el și izbucni în plâns. Își dusesese mâinile la gură și plângea cu suspine. Judele Taylor o lăsă așa un timp, apoi interveni:

— Ei, destul, destul. Atâta timp cât spui adevărul, n-ai de ce te teme aici. Toate acestea ți se par nefirești, dar n-ai de ce să te rușinezi și să te temi. De cine ți-e frică?

Mayella bolborosi ceva în pumni.

— Ce-ai zis? o întrebă judecătorul.

— De el, suspină ea, arătându-l pe Atticus cu degetul.

— De domnul Finch?

Fata scutură cu putere capul:

— Să nu mă faci ce l-a făcut pe tăticu'... stângace...

Judele Taylor își scărpină părul alb stufos. Era limpede că nu mai pomenise una ca asta.

— Câți ani ai? o întrebă el.

— Nouășpe jumate.

Judecătorul își dresese glasul și încercă, dar fără a izbuti, să adopte un ton mai blând.

— Domnului Finch nici prin gând nu-i trece să te sperie, mârâi el, și chiar dacă ar încerca, de asta sunt aici, ca să îl împiedic. Ți-așta-i unul din motivele pentru care am fost pus aici. Așa că dumneata, care ești om în toată firea, stai dreaptă și vorbește — spune-ne ce ți s-a întâmplat. Poți, nu-i așa?

— O fi întreagă la minte? îi șoptii eu lui Jem.

Frate-meu se holba la bara martorilor.

— Încă nu-mi dau seama, răspunse el. Are destulă minte ca să încerce să inspire milă judecătorului, deși poate că nu e decât o... ah, Doamne, nu știu!

Îmbunătă, Mayella îi aruncă lui Atticus încă o privire terorizată, apoi se adresă domnului Gilmer:

— Păi, să vedeți, dom'le, eu eram pe verandă și... și el trecea pe acolo și, să vedeți, în curte era un șifonier vechi adus de tăticu' cu gândul să-l spargă ca să facă lemne de foc. Tăticu' zicea să-l sparg eu când se duce el la pădure, da' eu nu mă simțeam în puteri atunci, și când a trecut el...

— Care el?

Mayella arătă iar cu degetul, spre Tom Robinson.

— Mă văd nevoit să te rog să te exprimi mai explicit, îi atrase atenția domnul Gilmer. Grefierul nu poate nota într-un chip edificator gesturile.

— Āla de colo, preciză ea. Robinson.

— Și ce s-a întâmplat după aceea?

— Eu i-am spus: ia vino-ncoa', cioroiule, și sparge-mi șifonierul, că am să-ți dau cinci cenți. Pentru el nu era mare greutate să-l spargă, nu era deloc. Așa că a intrat în ogradă, și eu m-am dus în casă să-i aduc banii, și m-am întors, da' el a sărit la mine, cât ai zice pește. Alergase după mine, pe la spate. M-a apucat pe după gât, și-mi spunea vorbe murdare și mă săruta. M-am luptat și am țipat, da' el mă ținea strâns de gât. Mă izbea și mă izbea...

Domnul Gilmer așteptă ca Mayella să-și vină în fire: batista ei, learcă de sudoare, arăta ca o frânghie, atâta o frământase; când o desfăcu pentru a-și șterge fața, nu mai era decât un ghem mototolit de mâinile ei fierbinți. Așteptă ca domnul Gilmer să-i mai pună o întrebare, dar cum acesta nu spunea nimic, Mayella reluă:

— ...m-a prăvălit pe podea și m-a înăbușit și a profitat de mine.

— Ai strigat? întrebă acum domnul Gilmer. Ai strigat și te-ai luptat?

— Cred și eu, urlam cât puteam, dădeam în el și urlam cât mă țineau puterile.

— Ce s-a mai întâmplat după aceea?

— Nu-ș ce-a mai fost... a, da, când mi-am venit în fire, tăticu' era în odaie și ședea în fața mea și tot striga: cine a făcut asta? cine a făcut asta? Pe urmă parcă m-a luat o apă și când m-am trezit, domnul Tate îmi ajuta să m-adun de pe jos și m-a dus la găleata cu apă.

Istorisind, Mayella părea că-și mai recăpătase încrederea în sine, care însă n-avea nimic din insolența tatălui ei: era în ea ceva ascuns, ca la o pisică mare, care e cu ochii țintă la ceva, dar nu-și poate stăpâni zbaterea nervoasă a cozii.

— Afirmi că i-ai opus rezistență din toate puterile? Te-ai apărat cu dinții și cu unghiile? se interesă mai departe domnul Gilmer.

— Categoriec că da, făcu Mayella ecou tatălui ei.

— Ești absolut sigură că a profitat în întregime de dumneata?

Fața Mayellei se crispă și mă temui că iar începe să plângă.

Dar ea zise numai:

— A făcut cum i-a fost pofta.

Domnul Gilmer ne reaminti tuturor de fierbințeala acelei zile când ridică mâna ca să-și șteargă fruntea.

— Asta-i tot, deocamdată, zise el amabil, dar te rog să rămâi pe loc. Cred că „răul” de domnul Finch are să-ți pună și el întrebări.

— Nu se cade ca procurorul să defăimeze pe reprezentantul apărării în fața martorei, murmură judele Taylor cu un aer oficial, în orice caz nu acum.

Atticus se ridică surâzător, dar în loc să se îndrepte spre bara martorilor, își dădu reverele hainei la o parte

și-și înfipse degetul mare în vestă, apoi străbătu cu pași măsuțați sala, apropiindu-se de fereastră. Se uită pe geam, fără să pară însă interesat de ceea ce vede afară, apoi se întoarse iar la bara martorilor. În virtutea vechii mele experiențe, puteam să jur că în clipa asta încerca să ia o decizie într-o chestiune.

— Domnișoară Mayella, rosti el în sfârșit surâzând mereu, n-am să încerc să te sperii deocamdată, o, încă nu. Să facem mai întâi cunoștință. Câți ani ai?

— Am mai spus că am nouășpe, i-am spus-o judecătorului, aruncă Mayella cu ciudă, arătând cu capul spre judele Taylor.

— Așa-i, domnișoară, așa-i. Trebuie să fii îngăduitoare cu mine, domnișoară Mayella, îmbătrânesc și nu mai am tinere de minte ca odinioară. Poate că am să te întreb despre lucruri pe care le-ai mai spus înainte, dar o să-mi răspunzi, nu-i așa? Bu-un.

Judecând după aerul Mayellei, nu vedeam ce l-ar face pe Atticus să creadă că-și asigurase colaborarea ei benevolă: îi arunca priviri ucigătoare.

— Ba n-ai să scoți de la mine o vorbă, dacă ai să-ți mai faci bășcălie de mine, zise ea.

— Duduie! exclamă Atticus uluit.

— ...dacă-ți mai faci bășcălie de mine, de!

— Domnul Finch, se amestecă judele Taylor, nu-și bate joc de dumneata. Ce-ți veni?

Mayella se uită la Atticus pe sub gene, dar de adresat se adresă judecătorului:

— Da' ce mă tot domnișorește atât? N-am de gând să mă las luată la mișto, nu de-asta am venit aici.

Atticus se retrase din nou la fereastră, lăsând în seama judelei Taylor rezolvarea incidentului. Acesta nu era tocmai genul de om care să stârneasă milă,

dar când l-am auzit cum încerca s-o lămurească, simții că mi se moaie inima:

— Așa e domnul Finch de felul lui, explica el Mayellei. Noi lucrăm împreună, în sala asta, de ani și ani de zile, și totdeauna domnul Finch a fost politicos cu toată lumea. Nu vrea să-și bată joc de dumneata, e numai politicos, atâta tot. Așa-i felul lui. Atticus, îl invită el apoi, lăsându-se în spătarul fotoliului, hai să isprăvim cu procedura asta, iar grefierul să înregistreze că nimeni nu și-a bătut joc de martoră, cum pretinde ea.

Oare i-o mai fi spus Mayellei vreodată cineva „domnișoară” sau „duduie”? Probabil că nu, de vreme ce se simțise jignită de o politețe obișnuită. Cum o fi fost viața ei? Aveam să aflu în curând.

— Prin urmare, ești în vârstă de nouăsprezece ani, reluă Atticus. Câte surori și câți frați ai?

Părăsise fereastra și revenea la bara martorilor.

— Șapte, răspunse ea.

Tare eram curioasă să știu dacă și ceilalți arătau ca specimenul pe care-l văzusem în prima zi de școală...

— Ești cea mai mare? Cea mai în vârstă?

— Da.

— Când a murit mama dumitale?

— Nu știu — demult.

— Ai fost vreodată la școală?

— Citesc și scriu la fel de bine ca tăticu’.

— Cât timp ai mers la școală?

— Doi, trei ani, nu mai știu.

Încet dar sigur, începeam să pătrund rostul acestui interogatoriu: prin întrebări pe care domnul Gilmer să nu le socotească fără legătură cu subiectul și lipsite de importanță ca să le respingă, voia să reconstituie treptat în fața juraților tabloul vieții de familie a

Ewellilor. Și astfel jurații afluă: că cecul ajutorului pe care-l primeau Ewellii era mult prea neînsemnat ca familia să se poată întreține; și-apoi, oricum, existau destule motive să se presupună că tăticu' bea banii — dispărea câteodată zile întregi în mlaștini, de unde se întorcea acasă beat criță; că, iarăși, clima era destul de blândă ca să te lipsești de încălțăminte, dar când dădea frigul, puteai să-ți înjghebi ghete strașnice din bucăți de anvelope vechi; că apa și-o cărau cu găleata de la izvorul din capătul maidanului — terenurile dimprejur erau curate, fără gunoi — și că, în ceea ce privește spălatul, se descurca fiecare cum putea: cine ținea să se spele, își căra singur apa; că frații mai mici erau veșnic gutunăriți și sâcâiți de un prurit cronic la părțile dorsale; că din când în când venea o cucoană care-o întreba pe Mayella de ce nu merge la școală și își însemna răspunsul, acesta fiind invariabil că de vreme ce doi membri ai familiei știau să scrie și să citească, ceilalți se pot lipsi de învățătură, că de ce să lipsească de-acasă, unde avea tăticu' nevoie de ei...

— Domnișoară Mayella, întreabă Atticus parcă fără tragere de inimă, o tânără de nouăsprezece ani ca dumneata trebuie să aibă prieteni. Cine sunt prietenii dumitale?

Martora se încruntă nedumerită:

— Prieteni?

— Da, nu ai cunoștințe de vârsta dumitale, ori mai mari, ori mai mici? Băieți sau fete? Simpli prieteni?

Ostilitatea Mayellei, care cedase locul unei neutralități morocănoase, fu ațâțată din nou:

— Iar îți faci bășcălie de mine, domnu' Finch?

Atticus socoti că întrebarea ei răspunsese la a lui.

— Domnișoară Mayella, îți iubești tatăl? o chestionă el apoi.

— Să-l iubesc, cum adică?

— Vreau să știu dacă te împaci bine cu el, dacă e bun cu dumneata.

— Pasabil, doar numai când...

— Doar numai când ce?...

Mayella se uită la tatăl ei, care ședea cu scaunul lipit de balustradă. El își îndreptă spinarea, așteptând răspunsul.

— Afară doar când... nimic, se decise Mayella. Am zis că e pasabil.

Domnul Ewell se lăsă iar pe spătar.

— Afară doar când bea? întrebă Atticus atât de blând încât Mayella dădu din cap afirmativ.

— Nu te urmărește niciodată?

— Cum adică?

— Când e... cu chef, nu te-a bătut niciodată?

Mayella căută împrejur, se uită la grefier, apoi își ridică ochii spre judecător.

— Răspunde la întrebare, domnișoară Mayella, o invită acesta.

— Tăticu' nu s-a atins de-un fir de păr din capul meu niciodată, declară ea cu fermitate. N-a pus mâna pe mine niciodată.

Atticus își împinse la loc ochelarii, care-i alunecaseră puțin pe nas.

— Domnișoară Mayella, reluă el, începutul discuției noastre a fost bun. Ei, și acum, să ajungem la proces. Spui că l-ai rugat pe Tom Robinson să vină să spargă — ce anume?

— Un șifonier, un bufet vechi cu multe sertare într-o parte.

— Îl cunoșteai bine pe Tom Robinson?

— Cum adică?

— Vreau să spun dacă știai cine e, unde stă...

Mayella dădu din cap afirmativ.

— Știam cine e, doar trecea zilnic prin fața casei.

— Pentru prima oară îl poșteai să intre în curte?

Mayella tresări ușor la auzul acestei întrebări. Atticus tocmai își făcea pelerinajul liniștit către fereastră: punea întrebarea, apoi se uita pe geam, așteptând răspunsul. Nu văzu tresărirea ei involuntară, totuși am avut impresia că o simțise. Se răsuci pe călcâie și ridică sprâncenele. „Pentru...”, începu el din nou.

— Da, pentru prima oară.

— Nu-l mai chemaseși niciodată în curte?

Acum Mayella era pregătită.

— Nu. Categoriec că nu.

— Un singur „nu” e de ajuns, comentă Atticus cu seninătate. Nu i-ai cerut niciodată până atunci să-ți facă mici servicii?

— S-ar fi putut, consimți Mayella. Că prin vecini erau numai cioroi.

— Îți poți aminti de o altă ocazie?

— Nu.

— Bine, acum să vedem cum s-a întâmplat. Spuneai că Tom Robinson era în spatele dumatiale în cameră când te-ai întors, așa-i?

— Da.

— Zici că „te-a apucat pe după gât și-ți spunea vorbe murdare și te săruta”, așa-i?

— Așa-i.

Atticus își recăpătă brusc memoria.

— Dumneata spui că „m-a prins și m-a înăbușit și a profitat de mine”, așa e?

— Așa-i cum am spus.

— Îți amintești să te fi lovit peste față?

Martora ezită.

— Părei destul de sigură că te-a înăbușit. În tot timpul acesta, dumneata te luptai cu el, îți aduci aminte? Ai zis că „dădeam în el și urlam cât mă țineau puterile”. Îți amintești ca el să te fi lovit peste față?

Mayella tăcea. Părea că încearcă să-și explice ceva ei însăși. O clipă am crezut că încearcă să facă la fel ca domnul Heck Tate și ca mine — să-și închipuie că are pe cineva în față. Aruncă o privire spre domnul Gilmer.

— Hai, domnișoară Mayella, e o întrebare ușoară, am să ți-o mai pun o dată. Îți amintești ca el să te fi lovit peste față? Glasul lui Atticus își pierduse amabilitatea, tonul devenea sec, detașat, profesional. Îți amintești să te fi lovit peste față?

— Nu, nu-mi amintesc dacă m-a lovit. Adică da, m-a lovit.

— Răspunsul este ultima afirmație?

— Ă-ă? Da, m-a lovit — pur și simplu nu-mi aduc aminte, pur și simplu nu-mi amintesc... totul s-a petrecut atât de repede...

Judele Taylor o privi cu asprime pe Mayella.

— Nu plânge, fato, începu el, dar Atticus interveni:

— Lăsați-o să plângă dacă vrea, domnule judecător. Avem tot timpul.

Mayella smiorcăi mânioasă și-și ridică privirea spre Atticus.

— Răspund la orice întrebare! Ce, m-ați adus aici ca să vă faceți bășcălie de mine? Răspund la orice întrebare!

— Bravo, foarte bine, se arată satisfăcut Atticus. Au mai rămas doar câteva. Domnișoară Mayella, ca să nu fiu plictisitor, voi rezuma: ai declarat că pârâțul te-a lovit, te-a apucat pe după gât, te-a înăbușit și a profitat de dumneata. Vreau să fiu sigur că recunoști făptașul. Vrei să-l identifici pe bărbatul care te-a siluit?

— Vreau, e ăla de colo.

Atticus se întoarse spre pârât.

— Tom, ridică-te. Las-o pe domnișoara Mayella să te privească bine. Acesta este bărbatul, domnișoară Mayella?

Umerii puternici ai lui Tom Robinson se conturau sub cămașa subțire. Se ridică în picioare și se sprijini cu mâna dreaptă de spătarul scaunului. Părea că-și ține cu greu echilibrul, dar nu din pricina felului cum stătea. Brațul stâng îi era cu vreo douăzeci și cinci de centimetri mai scurt decât dreptul și atârna inert de-a lungul corpului. Se termina cu o mână chircită și chiar de departe, de la balcon, puteam să-mi dau seama că nu-i era de nici un folos.

— Scout! găfâi Jem. Scout, uită-te! Părinte, e infirm!

Părintele Sykes se aplecă peste mine și-i șopti lui Jem:

— Și-a prins-o în separatorul de bumbac, și-a prins-o în separatorul de bumbac al domnului Dolphus Raymond când era copil... Sângera de credeam că se prăpădește... I-a smuls toți mușchii de pe os...

— Acesta este bărbatul care te-a siluit? repetă Atticus.

— Categoriec că da.

Întrebarea următoare fu un singur cuvânt, prelungit:

— Cum?

Mayella turba.

— Nu știu cum și ce fel, dar a făcut-o. Am spus că totul s-a petrecut atât de repede că eu...

— Hai să privim lucrurile mai cu calm, începu Atticus, dar domnul Gilmer îl întrerupse cu o obiecție:

deși nu s-ar putea spune că întrebarea e fără legătură cu subiectul și lipsită de importanță, totuși Atticus o teroriza pe martoră.

La care, judele Taylor râse de-a binelea.

— Ei, Horace, stai jos, nu e câtuși de puțin așa. Mai curând martora îl terorizează pe Atticus.

Judele Taylor era singura persoană din instanță care râdea. Până și pruncii nu mai suflau, din care pricină mă și întrebai dacă nu cumva fuseseră înăbușiți la sânul mamelor lor.

— Domnișoară Mayella, ai declarat că pârâtul te-a înăbușit și te-a lovit, nu că s-a strecurat în spatele dumitale și te-a lovit lăsându-te în nesimțire, și că dumneata ai întors capul și ai văzut că era acolo.

Atticus se reîntorsese la masa lui și sublinia fiecare cuvânt ciocănind cu degetele.

— Dorești să modifci ceva din depoziția dumitale?

— Vreți să mă faceți să spun ceva ce nu s-a întâmplat?

— Nu, duduie, doresc să spui tocmai ce s-a întâmplat. Mai povestește-ne, te rog, încă o dată ce s-a întâmplat.

— V-am spus ce s-a-ntâmplat.

— Ai declarat că te-ai întors și ai văzut că era acolo. Atunci te-a înăbușit?

— Da.

— Apoi a dat drumul gâtului dumitale și te-a lovit?

— Am spus că da.

— Ți-a învinețit ochiul stâng cu pumnul lui drept?

— M-am ferit și... și a lunecat, da, așa a fost. Eu m-am ferit și pumnul lui a lunecat.

În fine, Mayella începea să priceapă.

— Văd că devii brusc foarte clară asupra acestui punct. Acum câteva clipe nu-ți aminteai prea bine, nu-i așa?

— Am spus că m-a lovit.

— Bine. Te-a înăbușit, te-a lovit, apoi te-a violat, așa e?

— Categoric că da.

— Ești o fată voinică; ce făceai în timpul acela, nimic?

— Am spus că urlam și mă zbăteam și mă luptam...

Atticus își scoase ochelarii, întoarse ochiul valid spre martoră și întrebările începură să plouă. Judecătorul Taylor, însă, îl opri:

— Numai câte o întrebare, Atticus. Dă-i martorei posibilitatea să răspundă.

— Bine. De ce n-ai fugit?

— Am încercat...

— Ai încercat? Ce te-a împiedicat?

— Eu... el m-a trântit la pământ. Asta-i, m-a trântit la pământ și s-a urcat pe mine.

— Și în tot timpul acesta țipai?

— Categoric că da.

— Atunci de ce nu te-au auzit ceilalți copii? Unde erau? Pe maidan?

Nici un răspuns.

— Unde erau?

— De ce țipetele dumitale nu i-au atras și n-au venit în fuga mare? Maidanul e mai aproape decât pădurea, nu-i așa?

Nici un răspuns.

— Sau n-ai țipat decât atunci când l-ai văzut pe tatăl dumitale la fereastră? Până atunci nu te-ai gândit să țipi, nu-i așa?

Nici un răspuns.

— Ai țipat pentru prima dată din cauza tatălui dumitale, nu din cauza lui Tom Robinson? Așa e?

Nici un răspuns.

— Cine te-a lovit? Tom Robinson sau tatăl dumitale?

Nici un răspuns.

— Ce-a văzut tatăl dumitale pe fereastră, delictul de viol sau cea mai bună dovadă de contrariul ei? De ce nu spui, fato, adevărul, că Bob Ewell te-a bătut?

Când Atticus se întoarse cu spatele la Mayella, avea aerul că-l doare stomacul, în schimb fața Mayellei era schimonosită de spaimă și de furie. Atticus se așeză obosit și-și șterse ochelarii cu batista.

Dintr-o dată Mayella își recăpătă glasul:

— Am ceva de spus.

Atticus înălță capul.

— Vrei să ne spui ce s-a întâmplat?

Dar ea nu înțelese tonul compătimitor al invitației.

— Am să spun ceva, și p-ormă nu mai scot o vorbă. Cioroiul ăla de colo a profitat de mine, iar dacă dumneavoastră care sunteți domni mari nu vreți să faceți nimica, atunci sunteți cu toții niște lași împuțiți, niște lași împuțiți, așa să știți! Degeaba vă dați aere și vă grozăviți! Degeaba mă tot coconești dumneata, domnule Finch...

Apoi izbucni în lacrimi adevărate de necaz. Umerii i se cutremurau de suspine. Și își ținu cuvântul: nu mai răspunse la nici o întrebare, oricât se strădui domnul Gilmer s-o aducă la sentimente mai bune. Cred că dacă n-ar fi fost atât de sărmană și de neștiutoare, judele Taylor ar fi pus-o sub mandat de arestare pentru disprețul pe care-l arătase întregii instanțe. Atticus — cum anume, nu știu — o atinsese rău de tot la punctul slab, ceea ce însă nu părea să-i facă

plăcere. Ședea la masă cu capul plecat și niciodată n-am văzut o privire mai încărcată de ură decât aceea pe care i-o aruncă Mayella când trecu prin fața lui.

Când domnul Gilmer i-a spus judeului Taylor că procurorul renunță să mai pună întrebări, acesta zise la rândul lui:

— Ar fi momentul să renunțăm și noi, și să facem cu toții o pauză. Întrerupem ședința pentru zece minute.

Atticus și cu domnul Gilmer se întâlniră în fața biroului judecătorului și șușotiră un timp, apoi ieșiră din sală pe ușa din spatele barei martorilor, ceea ce fu pentru noi ceilalți semnalul destinderii. Abia acum descoperii că șezusem pe marginea băncii și eram cam amorțită. Jem se ridică în picioare căscând. Dill îl imită, iar părintele Sykes își șterse fața cu pălăria. Era încredințat că termometrul indica 90 de grade Fahrenheit.

Domnul Braxton Underwood, care stătuse calm pe unul din scaunele rezervate presei și înmagazinase depozițiile în creierul său avid ca buretele, îngădui privirii sale tăioase să rătăcească peste balconul rezervat oamenilor de culoare și astfel o întâlni pe a mea. L-am văzut cum tresare, apoi își întoarce ochii în altă parte.

— Jem, îl avertizai eu imediat, ne-a văzut domnul Underwood.

— Nu-i nimic. N-o să-i spună lui Atticus, o să scrie la rubrica mondenă din *Tribune*.

Și Jem se întoarse din nou spre Dill, probabil ca să-i explice aspectele mai subtile ale procesului, deși nu-mi prea dădeam seama care ar putea fi. Nu se iscase nici o controversă mai lungă între Atticus și domnul Gilmer asupra nici unui punct; domnul

Gilmer avea aerul că-și exercită în silă funcția de procuror; martorii se lăsaseră duși de nas ca niște prostănaci, iar obiecții fuseseră prea puține. Dar Atticus ne spusese cândva că atunci când prezida judele Taylor, avocații care voiau să pledeze numai pe baza depozițiilor martorilor sfârșeau de obicei prin a fi muștruluiți cu severitate de președinte. Toate acestea mi le-a distilat încetul cu încetul, în așa fel încât să pricep că judecătorul Taylor, cu tot aerul lui leneș, era în stare să acționeze și în somn, iar faptul că rareori puteai să-l faci mat constituia dovada cea mai bună. Era un bun judecător, zicea Atticus.

În acest moment, judele Taylor își făcu din nou apariția în sală, reluându-și locul pe scaunul său turnant. Scoase o țigară de foi din buzunarul vestei și o cercetă gânditor. I-am dat lui Dill un ghiont cu cotul, ca să-i atrag atenția. După ce absolvi cu bine examenul, țigara fu mușcată cu răutate.

— Uneori, venim aici numai ca să ne uităm la el, îi explicai lui Dill. Ai să vezi că toată după-amiaza are să muște din ea.

Indiferent la publicul care-l urmărea de sus, judele Taylor se descotorosi de capătul tăiat, prinzându-l cu dexteritate între buze și trimițând apoi, cu un „fleoc”, scuipatul drept în scuiptoare.

— Pariez că era campion la scuipat, îmi șopti Dill.

De obicei, pauzele erau semnalul unui exod general. Azi însă nimeni nu clinti. Chiar și Indolenții, care nu reușiseră să-i facă pe cei mai tineri să le cedeze locurile, rămăseseră în picioare la perete. Probabil că domnul Heck Tate rezervase closetul comitatului pentru persoanele oficiale.

Când Atticus și cu domnul Gilmer se reîntoarseră și ei, judele Taylor își consultă ceasul. „E aproape

patru”, glăsui el, și am fost surprinsă, fiindcă orologiul tribunalului ar fi trebuit să bată cel puțin de două ori până acum, or, nu-l auzisem și nici nu-i simțisem vibrațiile.

— Ce-ar fi să încercăm să terminăm azi după-amiază? urmă judele Taylor. Ce părere ai, Atticus?

— Cred că putem, răspunse tata.

— Câți martori ai?

— Unul singur.

— Bine, cheamă-l.

Ajungând la bara martorilor, Thomas Robinson își ridică brațul stâng cu mâna cealaltă. Condusă astfel către Biblie, stânga, moale ca de cauciuc, încercă să atingă scoarțele negre. Dar când dreapta o părăsi, lunecă de pe Biblie și lovi masa grefierului. Acuzatul încercă să repete mișcarea, dar judele Taylor mormăi: „Lasă, Tom, nu-i nimic.” După ce depuse astfel jurământul, Tom se așeză pe scaunul de la bara martorilor. Grație întrebărilor pe care Atticus i le-a pus la repezeală una după alta, aflarăm următoarele:

Împlinise douăzeci și cinci de ani; era căsătorit și avea trei copii; mai avusese de-a face cu legea: se alesese cândva cu treizeci de zile închisoare pentru tulburarea ordinii publice.

— Trebuie să fi fost într-adevăr caz de tulburare a ordinii publice, zise Atticus. În ce a constat?

— M-am bătut cu unul care a încercat să mă taie.

— Și a reușit?

— Da, dom'le, da' numai nițel, nu m-a rănit. Vedeți, eu... și Tom își mișcă umărul stâng.

— Știu, zise Atticus. Ați fost condamnați amândoi?

— Da, dom'le, eu însă a trebuit să fac închisoare, fiindcă n-am avut cu ce plăti amenda. Ălălalt și-a plătit-o.

Dill se aplecă peste mine și-l întrebă pe Jem ce urmărește Atticus, iar acesta îi răspunse că tata demonstra juraților că Tom n-are nimic de ascuns.

— O cunoșteai pe Mayella Violet Ewell? continuă Atticus.

— Da, dom'le, în fiecare zi când mă duceam și când mă-ntorceam de la câmp treceam prin fața casei ei, altfel n-aveam cum.

— Al cui câmp?

— Culeg pentru domnul Link Deas.

— Culegeai bumbac în noiembrie?

— Nu, dom'le, toamna și iarna lucrez în curtea dumnealui. Lucrez mai tot timpul anului pentru dumnealui, are o mulțime de nuci și alți pomi fructiferi.

— Zici că trebuia să treci prin fața casei Ewell când te duceai și când te-ntorceai de la muncă. Mai există și alt drum?

— Nu, dom'le, alt drum nu cunosc.

— Tom, dânsa ți-a adresat vreodată cuvântul?

— Păi, sigur că da, dom'le; o salutam ori de câte ori treceam, și într-o zi m-a rugat să intru în curte și să-i sparg cu toporul un șifonier.

— Când ți-a cerut să-i spargi șifonierul?

— Asta a fost tocmai în primăvara trecută, dom'le Finch. Îmi aduc aminte fiindcă era vremea săpatului și aveam sapa la mine. Eu i-am spus că nu am decât sapa la îndemână, dar dânsa mi-a spus că are o toporișcă. Mi-a dat toporișca și am spart șifonierul. Mi-a spus: „Cred că n-o să mă coste decât cinci cenți, nu-i așa?” Dar eu i-am răspuns: „Nu, donșoară, nu trebuie să-mi plățiți”. Și m-am dus acasă. Fiindcă asta s-a întâmplat primăvara trecută, dom'le Finch, acum aproape un an.

— Și te-ai mai dus vreodată pe-acolo după aceea?

— Da, dom'le.

— Când?

— Păi, de o mulțime de ori.

Judele Taylor întinse instinctiv mâna după ciocănel, dar nu-l apucă. Rumoarea care se iscuse la parter încetă de la sine.

— În ce circumstanțe?

— Poftim?

— De ce-ai mai intrat în curte de o mulțime de ori? Fruntea lui Tom Robinson se descreți.

— Dânsa mă chema înăuntru, dom'le. Ori de câte ori treceam pe acolo, avea câte o trebșoară pentru mine — să sparg lemne, să-i fac surcele, să-i aduc apă. Își uda florile alea roșii în fiecare zi...

— Erai plătit pentru serviciile acestea?

— Nu, dom'le, numai prima dată a zis că-mi dă cinci cenți. O ajutam bucuros, fiindcă cred că domnul Ewell nu-i dădea nici un ajutor, și nici copiii, și eu știam că n-are bani de aruncat.

— Dar copiii ceilalți unde erau?

— Erau de obicei pe acolo, primprejur. Unii se uitau la mine cum lucrez, alții ședeau la fereastră.

— Domnișoara Mayella vorbea cu dumneata?

— Da, dom'le, vorbea.

În timp ce Tom Robinson își făcea depoziția; o idee încolți în mintea mea: Mayella Ewell trebuie să fi fost ființa cea mai singuratică de pe lume. Mai singură chiar decât Bau Radley, pe care nimeni nu-l văzuse ieșind afară din casă măcar o dată de douăzeci și cinci de ani. Când Atticus e întrebese dacă are prieteni, la început nici n-a înțeles despre ce e vorba, pe urmă a crezut că-și bate joc de ea. Și mi-o închipuiam tot atât de tristă ca și copiii aceia cu sânge amestecat de care-mi vorbise Jem: albi nu voiau să aibă de-a face cu ea fiindcă trăia ca într-o cocină, iar negrii fiindcă era albă. Nu putea trăi ca domnul Dolphus Raymond, care prefera compania negrilor, fiindcă nu stăpânea un țărm întreg de râu și nu era de viță veche și aleasă. Nimeni nu spunea despre Ewelli „așa-s ei”. Maycombul le dăruia coșuri cu pomeni la Crăciun, alocație de pauperitate și le întorcea spatele. Tom

Robinson era probabil singurul om care se purtase frumos cu ea. Și totuși, îl acuza că profitase de dânsa și, când s-a ridicat în picioare, s-a uitat la el ca la gunoiul pe care-l strivești sub tălpi.

Meditațiile îmi fură întrerupte de glasul lui Atticus:

— Ai intrat vreodată pe proprietatea Ewellilor, zicea tata, ai călcat vreodată pe proprietatea Ewellilor fără invitația expresă a vreunuia dintre ei?

— Nu, dom'le Finch, niciodată. N-aș face una ca asta, dom'le.

Atticus ne spusese cândva că unul din mijloacele de a constata dacă un martor minte sau spune adevărul era să-l asculți fără să-l privești: făcui și eu această experiență și constatai că Tom tăgăduiește de trei ori la rând dintr-o suflare, dar stăpân pe sine, fără a se văicări câtuși de puțin, și înclinam să-l cred, cu toate că protestase de prea multe ori. Părea să fie un negru de treabă, și un negru de treabă n-ar fi intrat în ruptul capului în curtea cuiva din proprie inițiativă.

— Tom, ce ți s-a întâmplat în seara de 21 noiembrie a anului trecut?

Dedesubtul nostru, întreg parterul răsufală o dată ca un singur om și se aplecă înainte. La fel făcură și oamenii de culoare.

Tom avea pielea de un negru foarte închis, dar nu lucioasă, ci mată și moale ca o catifea. Albul ochilor îi strălucea, iar când vorbea, dinții parcă-i scăpărau. Dacă n-ar fi fost beteag, l-ai fi putut lua drept un reușit specimen bărbătesc.

— Dom'le Finch, începu el, în seara aceea mă întorceam acasă ca de obicei și, când am trecut prin fața casei Ewell, am văzut-o pe domnișoara Mayella pe verandă, tocmai așa cum a spus și dânsa. Mi s-a părut că e mai multă liniște ca altă dată, și nu pricepeam de

ce. Tocmai mă întrebam care o fi pricina, când ea mi-a spus să vii și să-i dau o mână de ajutor. Am intrat în curte și m-am uitat împrejur să văd dacă are ceva vreascuri de mărunțit, dar n-am văzut nimic și atunci dânsa mi-a spus: „Nu, am ceva de făcut în casă. Ușa aia veche a ieșit din țâțâni și se apropie toamna”. Am întrebat-o: „Aveți o șurubelniță, domnișoara Mayella?” Și ea mi-a răspuns că sigur că are. Am suit treptele și dânsa mi-a făcut semn să intru-n casă, și am intrat în camera din față și m-am uitat la ușă. I-am spus: „Domnișoară Mayella, ușa asta nu pare să aibă nimic.” Am mișcat-o înainte și-napoi și am văzut că țâțânile erau la locul lor; atunci ea a trântit-o sub nasul meu. Dom'le Finch, mă minunam de ce era atâta liniște, și m-am dumirit: nu era nici un copil acasă, nici unul, și am întrebat-o atunci pe domnișoara Mayella unde-s copiii.

Pielea lui neagră catifelată începea să capete luciu, și Tom își trecu mâna peste față.

— Am întrebat-o unde-s copiii, continuă el, și dânsa mi-a spus — da' parcă râdea, sau cam așa ceva — mi-a spus că s-au dus toți în oraș să mănânce înghețată. „Mi-a trebuit un an întreg, zicea, să pun deoparte șapte cenți, da' am reușit, s-au dus toți în oraș.”

Stânjenea lui Tom nu provenea din faptul că transpirase.

— Și ce-ai spus atunci, Tom? îl întrebă Atticus.

— I-am spus: „Domnișoară Mayella, e foarte frumos din partea dumneavoastră că-i tratați”, sau cam așa ceva. Iar ea a zis: „Așa crezi?” Mă tem că n-a înțeles ce gândeam eu — gândeam că e frumos din partea dumneaei să pună bani deoparte ca să-i trateze.

— Eu te înțeleg, Tom, continuă, zise Atticus.

— Atunci, i-am spus că mai bine mă duc, fiindcă tot n-aveam ce face pentru dânsa, dar dânsa a zis: „O, ba da, poți face”, și când am întrebat-o ce, mi-a spus: „Suie-te pe scaunul acela de colo și dă-mi jos de pe șifonier cutia ceea”.

— Nu același șifonier pe care-l tăiaseși? întrebă Atticus.

Martorul zâmbi.

— Nu, dom'le, altul. Aproape cât camera de 'nalt. Așa că am făcut ce mi-a cerut și tocmai întinsesem mâna după cutie când, deodată, numai ce simt că dumneaei mă îmbrățișează de picioare, da, dom'le Finch, mă îmbrățișează de picioare. M-am speriat așa de tare, că am sărit jos și-am răsturnat scaunul — asta a fost singurul lucru, singura mobilă răsturnată în odaia ceea, dom'le Finch, până când am ieșit de-acolo. Jur în fața bunului Dumnezeu!

— Și ce s-a întâmplat după ce-ai răsturnat scaunul?

Tom Robinson amuți. Se uită la Atticus, apoi la jurați, pe urmă la domnul Underwood care ședea tocmai în partea cealaltă a sălii.

— Tom, ai jurat să spui tot adevărul. Ai de gând să-l spui?

Tom își trecu mâna, nervos, peste gură.

— Ce s-a întâmplat după aceea?

— Răspunde la întrebare, îi ceru și judele Taylor. O treime din țigara lui de foi dispăruse.

— Dom'le Finch, am sărit jos de pe scaun și m-am întors, și ea aproape că s-a năpustit la mine.

— S-a năpustit la dumneata? Violent?

— Nu, dom'le, m-a îmbrățișat. M-a îmbrățișat de mijloc.

De data aceasta ciocănelul judeului Taylor se abătu cu putere asupra mesei și, în aceeași clipă, lămpile se aprinseră în sala de judecată. Nu venise înserarea, dar soarele după-amiezii părăsise ferestrele. Judele Taylor restabili repede ordinea.

— Ce-a făcut dânsa după aceea?

Martorul înghiți cu greutate.

— S-a ridicat în vârful picioarelor și m-a sărutat pe obraz. Nu sărutase niciodată un bărbat, zice, și de ce n-ar săruta un negru. Ce-i face taică-său, zice, nu contează. „Sărută-mă și tu, negrule”, zice. Eu ziceam: „Domnișoară Mayella, dă-mi drumu”, și încercam să fug, dar ea proptea ușa cu spinarea și-a trebuit s-o împing. Nu voiam să-i fac nici un rău, dom'le Finch, și i-am zis: „Lasă-mă să trec”, dar tocmai când îi spuneam, a început domnul Ewell să strige la fereastră.

— Ce striga?

Tom Robinson înghiți din nou în sec și holbă ochii:

— Ceva ce nu se cade să spun, nu se cade să audă oamenii și copiii ăștia.

— Ce zicea, Tom? *Trebuie* să spui juraților ce zicea.

Tom Robinson închise ochii, strângându-i cu putere.

— Zicea: „Târfă blestemată, am să te omor”.

— Și ce s-a întâmplat atunci?

— Dom'le Finch, am fugit atât de repede, că nu știu ce s-a mai întâmplat.

— Tom, ai violat-o pe Mayella Ewell?

— Nu, dom'le.

— I-ai făcut vreun rău?

— Nu, dom'le.

— Ai rezistat avansurilor ei?

— Dom'le Finch, am încercat. Am încercat, fără să mă port necuviincios cu dânsa. N-am vrut să fiu necuviincios, n-am vrut s-o împing, sau mai știu eu ce.

Simțeam că Tom Robinson, în felul lui, se purta la fel de frumos ca și Atticus. N-am înțeles, până ce tata nu mi-a explicat mai târziu, subtilitatea situației fără ieșire a lui Tom: pentru nimic în lume n-ar fi crezut să lovească o albă fără a-și lua adio de la viață, de aceea a șters-o — ceea ce însă constituia un indiciu sigur de vinovăție.

— Tom, să revenim la domnul Ewell, zise Atticus. Ți-a spus el ție ceva?

— Nimic, dom'le, sau poate că o fi spus, dar nu mai eram acolo.

— Bine, i-o tăie sec Atticus. Ce-ai auzit, cu cine vorbea?

— Dom'le Finch, vorbea și se uita la domnișoara Mayella.

— Atunci ai fugit?

— Sigur, dom'le.

— De ce-ai fugit?

— Mi-era teamă, dom'le.

— De ce ți-era teamă?

— Dom'le Finch, dacă dumneavoastră ați fi ca mine, un negru, și dumneavoastră v-ar fi fost teamă.

Atticus se așeză pe scaun. Domnul Gilmer tocmai își croia drum spre bara martorilor, dar înainte de-a ajunge în fața ei, domnul Link Deas se ridică din mijlocul asistenței și strigă:

— Vreau să știți cu toții un singur lucru, chiar acum! Băiatul ăsta muncește pentru mine de opt ani și n-am avut din partea lui nici cea mai mică umbră de necaz. Nici cea mai mică umbră!

— *Ține-ți gura, domnule!* Judele Taylor era acum treaz de-a binelea și striga de zguduia pereții. Se-nroșise și la față. Ca prin minune, țigara de foi nu-i stingherea dicțiunea. Link Deas, vociferă el, dacă ai ceva de spus, ai să spui sub prestare de jurământ și la timpul potrivit, dar până atunci, ieși afară din sală, mă auzi? Ieși afară din sală, domnule, ai auzit? Naiba să mă ia dacă mai prezidez instanța asta!

Și judele Taylor își întoarse către Atticus privirea tăioasă ca un pumnal, de parcă l-ar desfide să vorbească, dar Atticus, cu capul vârât între umeri, râdea pe-nfundate. Și mi-am amintit ce-mi spusese mai de mult, că uneori observațiile *ex cathedra* ale judeului Taylor depășeau atribuțiile sale, lucru de care însă puțini avocați se sinchiseau. Mă uitai la Jem, dar Jem clătina capul dezaprobat.

— Asta nu-i ca și când s-ar ridica unul dintre jurați și ar spune ceva, îmi explică el. Nu-i deloc același lucru, așa cred. Domnul Link se face vinovat de tulburarea liniștii, sau cam așa ceva.

Judele Taylor ceru greșierului să șteargă tot ce scrisese după „domnule Finch, dacă dumneavoastră ați fi ca mine, un negru, și dumneavoastră v-ar fi fost teamă” și spuse juraților să nu țină seama de incident. Privi bănuitor spre coridorul central și așteptă, presupun, ieșirea din sală a domnului Link Deas, după care zise:

— Dă-i drumul, domnule Gilmer.

— Robinson, ai fost condamnat cândva la treizeci de zile închisoare pentru tulburarea ordinii publice? întrebă acesta.

— Da, dom'le.

— Cum arăta negrul celălalt când ai isprăvit cu el?

— El m-a bătut, dom'le Gilmer.

— Da, dar dumneata ai fost condamnat, nu-i așa?
Atticus înalță capul.

— Fusese un delict de tulburare a ordinii publice, ceea ce s-a menționat și în procesul-verbal, domnule judecător.

Vocea lui îmi părea că trădează oboseală.

— Totuși martorul va trebui să răspundă, zise judele Taylor cu glas la fel de obosit.

— Da, dom'le, mi s-au dat treizeci de zile închisoare.

Înțelegeam că domnul Gilmer vrea să convingă juriul că cine a fost condamnat o dată pentru tulburarea ordinii publice putea foarte bine să atenteze la Mayella Ewell, că asta era unicul motiv de care-i păsa. Motive ca acestea erau totdeauna binevenite.

— Robinson, dumneata poți prea bine să spargi un șifonier sau să tai lemne cu o singură mână, nu-i așa?

— Da, dom'le, așa cred.

— Ești destul de puternic ca să sugrumi o femeie și s-o trănțești la pământ?

— N-am făcut asta niciodată, dom'le.

— Dar ești destul de puternic ca s-o poți face?

— Cred că da, dom'le.

— Ai pus de mult ochii pe ea, nu-i așa, băiete?

— Nu, dom'le, nu m-am uitat niciodată la dânsa.

— Atunci, grozav de politicos trebuie să fi fost ca să-i spargi lemne și să-i cari apă, nu-i așa, băiete?

— Încercam doar s-o ajut, dom'le.

— Asta dovedește o mare generozitate din partea dumitale: după muncă, mai aveai și acasă treburi, nu-i așa?

— Da, dom'le.

— De ce nu le făceai pe-ale dumitale, în loc să le faci pe ale domnișoarei Ewell?

— Le făceam și pe unele, și pe altele, dom'le.

— Trebuie să fi fost foarte ocupat. De ce?

— Cum de ce, dom'le?

— De ce te arătai atât de grăbit să faci treburile femeii aceleia?

Tom Robinson șovăi până să găsească răspunsul.

— Fiindcă nu părea să aibă pe nimeni care s-o ajute, am mai spus...

— Cum, băiete, cu domnul Ewell și cu șapte copii lângă ea?

— Păi, nu v-am spus că nici unul nu părea s-o ajute?

— Și tu, băiete, spărgeai lemnele, făceai toată munca asta din simplă bunătate?

— Încercam s-o ajut, am mai spus.

Domnul Gilmer adresă juraților un surâs sardonice.

— Pari cu adevărat pâinea lui Dumnezeu! Și toate astea fără nici un ban?

— Da, dom'le. Îmi părea foarte rău de ea, că ducea greul, cred, mai mult decât ceilalți...

— *Dumitale* îți părea rău de *ea*, *dumitale* îți părea rău de *ea*?

Domnul Gilmer avea aerul că e gata-gata să se înalțe până-n tavan.

Martorul își dădu seama că făcuse o greșeală și se foi stingherit pe scaun. Dar era prea târziu. La parter, nimănui nu-i plăcuse răspunsul lui Tom Robinson. Domnul Gilmer făcu o pauză lungă, tocmai pentru a-l lăsa să se întipărească mai bine în mintea fiecăruia.

— Deci, acum un an, la 21 noiembrie, treceai prin fața casei ca de obicei, reluă el, și dânsa te-a rugat să intri și să-i spargi un șifonier?

— Nu, dom'le.

— Tăgăduiești că ai trecut prin fața casei?

— Nu, dom'le, dânsa mi-a spus că voia să-i fac ceva în casă...

— Ți-a spus că te roagă să-i spargi un șifonier, așa e?

— Nu, dom'le, nu-i așa.

— Atunci afirmi că ea minte, băiete?

Atticus se și ridicase, dar Tom Robinson nu avea nevoie de ajutorul lui.

— Nu spun că minte, dom'le Gilmer, răspunse acuzatul, zic că ea face-n mintea ei o încurcătură.

La următoarele zece întrebări cu ajutorul cărora domnul Gilmer readuse în scenă întâmplarea așa cum o prezentase Mayella, martorul răspunse neabătut că ea făcea o încurcătură în mintea ei.

— Băiete, nu te-a gonit domnul Ewell din casă?

— Nu, dom'le, nu cred că m-a gonit.

— Nu crezi? Ce vrei să spui?

— Vreau să spun că n-am stat atâta încât să aibă timp să mă dea afară.

— Vorbești cu multă candoare despre toate acestea, dar atunci de ce te-ai grăbit s-o ștergi?

— Am spus că mi-era teamă, dom'le.

— Dacă aveai conștiința curată, de ce ți-era teamă?

— După cum am mai spus, nu e bine pentru un negru să se afle în...într-o încurcătură ca asta.

— Dar dumneata nu erai în nici o încurcătură, ai declarat că doar opuneai rezistență domnișoarei Ewell. Ți-era atât de teamă că te va lovi și ai rupt-o la fugă, tocmai dumneata care ești mare cât un bivol?

— Nu, dom'le, mi-era teamă să nu ajung la judecată, cum am și ajuns.

— Ți-era teamă să nu fii arestat, ți-era teamă că vei da socoteală de ce-ai făcut?

— Nu, dom'le, mi-era teamă că o să dau socoteală de ceea ce n-am făcut.

— Băiete, ești obraznic cu mine?

— Nu, dom'le, nici prin gând nu-mi trece.

Asta e tot ce-am auzit din întrebările domnului Gilmer, fiindcă Jem îmi ceru în clipa aceea să-l duc afară pe Dill, care, nu știu din ce motiv, începuse să plângă și nu se mai putea opri; la început pe înfundate, apoi reuși să-și facă auzite suspinele și în jur. Dacă nu vreau să mă duc cu el, zicea Jem, pur și simplu are să mă silească, iar părintele Sykes fu și el de părere că e mai bine să mă duc, așa că până la urmă m-am dus. Dill părea bun și teafăr în ziua aceea, dar bănuiam că încă nu-și revenise pe de-a-ntregul după fuga de-acasă.

— Nu te simți bine? l-am întrebat când am ajuns în capul scării.

În timp ce coboram treptele în fugă, Dill încerca să-și stăpânească lacrimile. Pe ultima treaptă întâlnirăm silueta singuratică a domnului Link Deas.

— S-a întâmplat ceva, Scout? mă întrebă el când trecurăm pe lângă dânsul.

— Nu, domnule, i-am răspuns eu peste umăr, lui Dill nu-i e bine.

— Hai afară, sub copaci, i-am propus, cred că te-a moleșit căldura.

Aleserăm stejarul cel mai gros și ne așezarăm la umbra lui.

— Nu-l mai puteam răbda, începu Dill.

— Pe cine, pe Tom?

— Nu, pe bătrânul domn Gilmer, care se purta așa de urât, îi vorbea așa de urât...

— Vai, Dill, dar asta-i meseria lui! Dacă n-ar fi procurori, n-ar fi nici avocați, nu crezi?

Dill oftă resemnat.

— Știu asta, Scout, dar felul cum vorbea mi-a făcut greață, pur și simplu greață.

— Așa trebuie să se poarte, Dill, e doar contra...

— Dar nu se purta așa atunci când...

— Vai, Dill, dar aceia erau martorii lui!

— Bine, dar domnul Finch nu s-a purtat așa cu Mayella și cu bătrânul Ewell când le-a pus el întrebări. Felul cum omul ăsta îi spunea tot timpul „băiete” și se rânjea la el, și cum se uita la jurați ori de câte ori răspundea Tom...

— Ei, Dill, la urma urmei nu-i decât un negru.

— Și ce dacă-i negru? Nu-i frumos, nu-i frumos să te porți așa cu ei. Nimeni n-are dreptul să vorbească așa — mi-e pur și simplu greață.

— Așa-i domnul Gilmer, Dill, cu toată lumea se poartă așa. Încă nu l-ai auzit când își dă drumul de-a binelea, atunci să-l vezi! Păi să-ți spun eu: domnul Gilmer nici n-a încercat azi să arate tot ce poate. Toți fac așa, adică majoritatea oamenilor legii.

— Afară de domnul Finch.

— El nu-i un exemplu, Dill, el e... Îmi scormoneam memoria în căutarea uneia din expresiile acelea precise și decisive ale domnișoarei Maudie Atkinson. Aha, am găsit! El e același și în instanță și pe stradă.

— Nu asta am vrut să spun, replică Dill.

— Eu înțeleg ce vrei să spui, băiete, auzirăm deodată un glas în spatele nostru. Crezurăm la început că venea din copac, dar glasul era al domnului Dolphus Raymond, care se uita la noi de după trunchi. Nu că n-ai fi bărbat, dar pur și simplu îți vine greață, nu-i așa?

— Ia poftim încoace, fiule, am eu ceva care o să-ți dreagă stomacul.

Fiindcă domnul Dolphus Raymond nu era o persoană respectabilă, am primit invitația în silă, totuși l-am urmat pe Dill. Mi-era teamă că lui Atticus nu i-ar plăcea să ne știe împrietenindu-ne cu domnul Raymond, iar cât privește mătușa Alexandra, știam eu ce-ar zice.

— Poftim, zise el oferindu-i lui Dill punga de hârtie cu cele două paie. Trage o dușcă bună și-ai să vezi cum o să te liniștească.

Dill supse cu paiul, zâmbi și trase apoi o înghițitură lungă.

— Hi-hi, chicoti domnul Raymond, vizibil încântat că reușea să corupă un copil.

— Gata, Dill, oprește-te, îl avertizai eu.

Dill scoase paiul din gură și mă privi surâzător.

— Scout, nu-i decât Coca-Cola.

Domnul Raymond se ridică în picioare și se sprijini de trunchi. Până atunci șezuse pe iarbă.

— Copii, vă rog să nu mă dați de gol. Mi-ați strica reputația!

— Vreți să spuneți că în punga aceea n-aveți decât Coca-Cola? Coca-Cola simplă?

— Da, duduică, mă asigură domnul Raymond — care trebuie să recunosc că-mi place cum miroase, a piele, a cai și a semințe de bumbac: era singurul om care purta cizme de călărie englezești. Asta beau majoritatea timpului.

— Va să zică, doar vă prefaceți că vă...? Vai, domnule, îmi luai eu seama, iertați-mă, n-am vrut să...

Domnul Raymond însă chicoti din nou fără să pară cătuși de puțin ofensat, așa că mi-am luat inima-n dinți și l-am certat cu discreția cea mai mare de care eram capabilă:

— Atunci, de ce vă purtați așa cum vă purtați?

— De... a, da, vrei să știi adică de ce mă prefac? Ei, foarte simplu. Fiindcă unii nu prea... nu-nghit felul meu de viață. Aș putea să zic prea bine: „Dă-i dracului, ce-mi pasă mie dacă nu le place lor”. Dar eu zic numai: „Ce-mi pasă mie dacă nu le place lor”, nu și „dă-i dracului”, înțelegeți?

— Nu, domnule, am răspuns noi într-un glas.

— Încerc să le dau un motiv. Lumii îi place să aibă motive de care să se agațe. Și atunci când vin la oraș, ceea ce se întâmplă foarte rar, mă fac că mă clatin puțin și tot beau din punga asta, iar lumea crede că Dolphus Raymond e în ghearele alcoolului, de-aia nu-și schimbă felul lui de-a fi. N-are ce face, de-aia e așa cum e.

— Dar asta nu-i cinstit, domnule Raymond. Vă prefaceți că sunteți mai rău decât sunteți în realitate...

— N-o fi cinstit, dar lumii-i convine. Am să-ți spun un secret, domnișoară Finch. Nu-s deloc mare băutor, dar nimeni n-ar înțelege în ruptul capului că trăiesc așa cum trăiesc fiindcă așa-mi place mie.

Simțeam că n-ar trebui să-l ascult pe omul acela plin de păcate, care avea copii cu sânge amestecat și căruia nici nu-i păsa că toată lumea o știe, totuși mă fascina. Era pentru prima oară că vedeam pe cineva care se păcălește pe sine însuși cu bună știință. Dar de ce oare ne încredința tocmai nouă taina lui cea mai sfântă? Nu pregetai să-l întreb.

— Fiindcă sunteți copii și puteți să mă înțelegeți, răspunse domnul Raymond. Apoi, arătând cu capul

spre Dill: Și fiindcă l-am auzit vorbind pe junele-acesta... Instinctul lui încă n-a fost pervertit. Când va fi nițeluș mai mare, n-o să i se mai facă rău și n-o să mai plângă. Va fi șocat probabil că lucrurile nu sunt — cum să spun? — chiar așa cum ar trebui să fie, dar de plâns n-o să mai plângă, nu, asta în nici un caz, când va fi nițeluș mai mare.

— Dar de ce să plâng, domnule Raymond? sări Dill, a cărui virilitate începea să dea semne de trezire.

— Din pricina infernului pe care oamenii îl fac oamenilor, fără să-și dea seama măcar. Din pricina infernului pe care albi îl fac nealbilor, fără să-și dea seama că și ceilalți sunt oameni.

Atticus zice că e de zece ori mai rău să păcălești pe un om de culoare decât pe un alb, murmurai eu. Zice că e cel mai urât lucru din lume.

— Nu cred să fie altul mai urât, întări domnul Raymond. Domnișoară Jean Louise, dumneata n-ai de unde ști că tatăl dumitale nu e un om de duzină, ai să-ți dai seama abia peste câțiva ani, încă nu cunoști lumea — dar ce zic lumea: nici orașul ăsta încă nu-l cunoști. Cu toate că ar fi destul să intri din nou în tribunal...

Mi-am adus aminte că pierdusem aproape toată partea cu întrebările domnului Gilmer. M-am uitat la soare și l-am văzut gata-gata să apună după acoperișurile magazinelor din partea de vest a pieței. Prinsă între două focuri, parcă nu știam ce să aleg: pe domnul Raymond sau procesul?

— Hai, Dill m-am hotărât eu în sfârșit. Ți-a trecut?

— Da. Mi-a părut bine de cunoștință, domnule Raymond, și vă mulțumesc pentru băutura, mi-a făcut foarte bine.

Alergarăm înapoi în tribunal, urcarăm în fugă treptele, apoi tot așa cele două caturi și, în sfârșit, ne croirăm drum pe lângă balustrada balconului. Părintele Sykes ne păstrase locurile.

În sală era liniște, și iar m-am întrebat ce s-or fi făcut copiii. Țigara de foi a judeului Taylor părea o pată cafenie în mijlocul buzelor sale; domnul Gilmer scria ceva pe unul din carnetele galbene de pe masa lui, luându-se la întrecere cu grefierul, a cărui mână alerga de zor. „Fir-ar să fie, pufnii eu, l-am scăpat”.

Atticus era pe la jumătatea pledoariei. Scosese probabil din servietă, pe care și-o pusese lângă scaun, niște hârtii, fiindcă le văzui pe masă. Tom Robinson le tot mișca de colo-colo.

— ...în absența oricăror dovezi coroborante, omul acesta a fost acuzat de o culpă capitală. Acum compare în fața justiției și viața lui este în pericol...

Îi dădui un ghiont lui Jem:

— A început de mult?

— A vorbit abia despre probe, îmi răspunse el tot în șoaptă, și să știi că o să câștigăm, Scout. Nu văd cum am putea pierde. N-a început decât de cinci minute. A prezentat lucrurile atât de limpede și de simplu, întocmai ca... Întocmai așa cum ți-am explicat și eu. Chiar și tu ai fi înțeleș.

— Dar domnul Gilmer?...

— Ssst. Nimic nou, ca de obicei. Acum taci.

Ne ațintirăm din nou privirea asupra parterului. Atticus vorbea cu ușurință, degajat, ca și când ar fi dictat o scrisoare. Se plimba cu pași rari prin fața juraților, iar aceștia păreau să fie numai ochi și urechi: toți ridicaseră capul și-i urmăreau plimbarea cu un aer de aparentă satisfacție. Asta, cred eu, fiindcă Atticus nu obișnuia să tune și să fulgere.

Tata se întrerupse, apoi făcu ceva cu totul neobișnuit; își desprinse ceasul cu lanț și-l puse pe masă zicând: „Cu permisiunea Curții”...

Judecătorul Taylor încuviință cu un semn din cap și atunci urmă ceea ce Atticus nu mai făcuse până atunci și nici nu l-am mai văzut făcând de atunci, nici acasă, nici în public: și-a descheiat nasturii de la vestă, și-a descheiat gulerul cămășii, a desfăcut nodul cravatei și și-a scos haina. Fiindcă niciodată nu-l pomenisem făcându-se comod până seara, la culcare, când se dezbrăca de tot, pentru Jem și pentru mine scena echivala cu a-l vedea gol pușcă. Ne-am uitat unul la altul înfiorați.

Atticus își înfundă mâinile în buzunarele pantalonilor și, în clipa când se întoarse cu fața spre jurați, îi văzui sclipind butonul de aur de la guler și vârful peniței de la stilou.

— Domnilor, începu el.

Jem și cu mine ne uitarăm iar unul la altul, fiindcă rostise cuvântul ca și când ar spune pur și simplu „Scout”: nu mai avea tonul sec și detașat, ci se adresa juraților ca unor interlocutori obișnuiți cu care ai sta de vorbă în colț, la poștă.

— Domnilor, spunea el, voi fi scurt, dar aș dori să folosesc timpul ce mi-a mai rămas pentru a va reaminti că acest caz nu este câtuși de puțin dificil, nu vă cere să sacrificați nici un minut pentru a trece prin sită fapte complicate, însă vă cere în schimb să ajungeți la o convingere, mai presus de orice îndoială rezonabilă, în ceea ce privește vinovăția acuzatului. Or, mai întâi, cazul acesta nu ar fi trebuit să ajungă niciodată în fața justiției. Cazul acesta era tot atât de simplu ca doi ori doi fac patru.

Ministerul public nu a putut produce nici o umbră de dovadă medicală atestând că delictul de care este învinovățit Tom Robinson ar fi fost făptuit. În schimb, el s-a sprijinit pe depozițiile a doi martori, ale căror dovezi nu numai că au fost puse sub semnul îndoielii cu ocazia interogatoriilor, dar au fost și contrazise în mod absolut de acuzat. Acuzatul nu este vinovat, dar altcineva, care se află în această sală, este.

O compătinesc din adâncul sufletului pe martora principală a Ministerului public, dar în nici un caz până-ntr-atât încât să accept ca viața unui om să fie pusă în pericol, lucru pe care ea a încercat să-l facă pentru a-și ascunde propria ei vină.

Spun „vină”, domnilor, pentru că sentimentul de vinovăție este acela care i-a dictat comportarea. Nu, nu a săvârșit o crimă, firește: ea n-a făcut decât să calce codul rigid și tradițional al societății noastre, un cod atât de sever încât acela care-l nesocotește este înlăturat din mijlocul nostru ca nevrednic să trăiască printre noi. Este o victimă, o victimă a sărăciei și ignoranței extreme, totuși nu poate să-mi inspire milă: ea este o albă, și deși cunoștea prea bine enormitatea delictului, dorințele i-au fost mai puternice decât codul pe care-l încălca, și ea s-a încăpățânat să-l calce. A persistat, iar reacția ei de mai târziu ne este de mult cunoscută tuturor, pentru că și noi toți, fără excepție, am avut-o, fiecare la timpul său. A făcut ceea ce fac toți copiii: a încercat să scape de dovada propriului ei delict. Dar în cazul de față nu avem de-a face cu un copil care ascunde obiectul pe care l-a furat: ea a lovit în propria-i victimă, din necesitatea de a o înlătura. Trebuia s-o facă să dispară din fața ei, și chiar din lumea asta. Trebuia să distrugă dovada crimei sale.

Dar care era această dovadă a crimei sale? O ființă omenească, Tom Robinson. Pe Tom Robinson trebuia să-l înlăture din fața ei. Prezența lui Tom Robinson îi amintea zi cu zi și ceas cu ceas ceea ce făcuse. Și ce anume a făcut? A vrut să ispitească un negru.

Era albă și a vrut să ispitească un negru. Comisese o faptă de care în societatea noastră nici măcar nu se poate vorbi: sărutase un negru. Și nu un moșneag, ci un negru tânăr și viguros. Nici un cod nu conta pentru ea înainte de a-l încălca, dar în clipa în care l-a încălcat, acesta s-a prăbușit parcă asupra ei cu toată greutatea.

Tatăl ei o văzuse, iar acuzatul a arătat în depoziția lui ce a spus acesta. Ce-a făcut tatăl? Nu știm, dar există dovezi circumstanțiale că Mayella Ewell a fost bătută crunt de cineva care lovea aproape exclusiv cu mâna stângă. Știm, în parte, ce-a făcut domnul Ewell: a făcut ceea ce orice alb cu frica lui Dumnezeu, perseverent și respectabil ar face în asemenea împrejurare — a obținut un mandat de arestare, semnându-l neîndoios cu mâna stângă, și iată-l acum pe Tom Robinson aici, în fața dumneavoastră, după ce-a depus jurământul cu unica mână validă pe care o are — mâna dreaptă.

Astfel, un negru liniștit, cumsecade, modest, care a avut nemaipomenita îndrăzneală să-i „pară rău” de-o femeie albă, a trebuit să pună în balanță cuvântul lui împotriva cuvântului a doi albi. Nu e nevoie să vă mai reamintesc înfățișarea și purtarea acestora din urmă în cursul depozițiilor, fiindcă i-ați văzut și dumneavoastră. Martorii Ministerului public, exceptându-l pe șeriful comitatului Maycomb, s-au prezentat în fața dumneavoastră, domnilor, în fața Curții, cu cinica siguranță că depoziția lor nu va fi

pusă nici un moment la îndoială, încredințați că dumneavoastră, domnilor, veți face cauză comună cu ei din considerentul — cu desăvârșire falacios — că *toți* negrii mint, că *toți* negrii sunt ființe profund imorale, că *toți* bărbații negri nu pot fi tolerați în preajma femeilor noastre — dintr-un considerent, așadar, întru totul pe măsura nivelului lor intelectual.

Ceea ce, domnilor, după cum știm, este o minciună, o minciună tot atât de întunecată ca și pielea lui Tom Robinson, o minciună pe care nici nu mai e nevoie să v-o demonstrez. Cunoașteți adevărul, și adevărul acesta este: unii negri mint, unii negri sunt imorali, unii bărbați negri nu trebuie lăsați în preajma femeilor — fie ele albe sau negre. Or, acesta este un adevăr valabil pentru întreaga speță umană, nu numai pentru o anumită rasă de oameni. Nu există om în sala aceasta care să nu fi spus în viața lui o minciună, care să nu fi săvârșit niciodată o faptă imorală și nu există pe lume bărbat care să nu se fi uitat, măcar o dată, la o femeie și să n-o fi dorit.

Atticus se opri și-și scoase batista. Apoi își luă ochelarii de pe nas, ca să-i șteargă, și iar ne oferă un „inedit”: nu-l mai văzusem niciodată transpirat, fiindcă nu era dintre cei cărora le asudă fața; de data aceasta, fața-i arsă de soare lucea toată de sudoare.

— Înainte de a încheia, încă un lucru, domnilor. Thomas Jefferson a spus cândva că toți oamenii se nasc egali, maximă cu care yankeilor și moraliștilor departamentelor de la Washington le place să ne dea peste nas. Există la unii, în acest an de grație 1935, tendința de a folosi această frază afară din contextul ei, ca să se poată descurca datorită ei în toate împrejurările. Cel mai ridicol exemplu în acest sens ni-l oferă aceia care conduc învățământul public și

care-i promovează pe proști și pe leneși deopotrivă cu cei sânguincioși — fiindcă toți oamenii s-au născut egali, vă vor spune pilduitor educatorii, iar copiii rămași în urmă suferă de groaznice complexe de inferioritate. Noi știm însă că oamenii nu s-au născut egali în sensul pe care vor să-l acrediteze unii; există oameni mai inteligenți decât alții, există oameni care au mai multe posibilități fiindcă s-au născut cu ele, există oameni care câștigă mai mulți bani decât alții, există cucoane care fac prăjituri mai gustoase decât altele — pentru simplul motiv că unii sunt înzestrați din naștere cu talente care depășesc nivelul normal al majorității oamenilor.

Există însă în această țară un anume fel în care toți oamenii se nasc — și rămân — egali, există o instituție umană care face din cel sărman egalul unui Rockefeller, din cel sărac cu duhul egalul unui Einstein, iar din neștiutorul de carte egalul oricărui președinte de colegiu. Această instituție este, domnilor, Curtea. Ea poate fi Curtea Supremă a Statelor Unite sau ultimul tribunal din țară, inclusiv această onorată Curte pe care o slujiți. Curtea își are cusururile ei, ca orice instituție creată de om, dar în această țară, Curtea este marea nivelatoare, iar în fața Curții toți oamenii s-au născut egali.

Nu sunt un idealist ca să cred nestrămutat în integritatea Curții sau a sistemului juraților — ele nu reprezintă pentru mine un ideal, ci o realitate vie, o realitate concretă. Domnilor, o Curte nu poate fi altfel decât sunteți fiecare dintre dumneavoastră, cei ce vă aflați aici în fața mea, ca jurați. O Curte nu poate fi mai dreaptă decât instituția juraților, iar această instituție nu poate fi mai dreaptă decât jurații ce-o compun. Am convingerea că dumneavoastră, domnilor, veți cerceta

fără patimă depozițiile pe care le-ați ascultat, veți adopta o hotărâre, și-l veți reda pe acest pârât familiei sale. În numele Domnului, faceți-vă datoria!

Vocea lui Atticus scăzuse treptat și, când se retrase din fața juraților, adăugă ceva ce n-am putut să aud: parcă o spusese mai mult pentru sine decât pentru Curte. Îl înghionții pe Jem:

— Ce-a zis?

— În numele Domnului, credeți-l pe el — așa mi se pare că a spus...

Tot în clipa aceea, Dill se aplecă spre mine și-l trase de mânecă pe Jem:

— Ia te uită! Colo!

Urmărirăm cu ochii degetul lui, și inimile ne înghețară. Prin mijlocul coridorului își făcea loc, îndreptându-se țintă către Atticus, Calpurnia.

Se opri intimidată în fața barei și așteptă ca judele Taylor s-o observe. Purta un șorț imaculat și în mână ținea un plic.

Judele Taylor o văzu și zise:

— Dumneata ești Calpurnia, nu-i așa?

— Da, domnule, răspunse ea. Aș putea să înmânez această scrisoare domnului Finch? Nu are nici o legătură cu... asta... cu procesul.

Judele Taylor făcu un semn de încuviințare și Atticus luă plicul din mâna Calpurniei. Îl deschise, citi biletul, apoi ridică ochii:

— Domnule judecător, eu... bilețelul acesta este de la sora mea. Îmi scrie că... știți, copiii mei lipsesc de acasă, nu s-au întors de la prânz... așa că eu... dacă ați putea...

— Atticus, interveni în clipa aceea domnul Underwood, știu eu unde sunt. Uite-i colo sus, în balconul rezervat oamenilor de culoare — sunt acolo exact de la ora unu și optsprezece minute postmeridian.

Tata se întoarse și se uită la noi. „Jem, coboară de-acolo”, strigă el. Apoi îi spuse judecătorului ceva ce n-am mai putut auzi, pentru că am trecut peste părintele Sykes și ne-am croit drum spre scară.

Atticus și Calpurnia ne așteptau jos. Calpurnia părea mânioasă, iar Atticus istovit.

Jem, însă, țopăia în culmea entuziasmului.

— Am câștigat, nu-i așa?

— Habar n-am, i-o tăie Atticus. Ați stat aici toată după-amiaza? Duceți-vă acasă cu Calpurnia și mâncați, iar după aceea rămâneți acasă.

— Vai, Atticus, lasă-ne să ne întoarcem, pledă Jem cu foc. Te rog, lasă-ne să auzim verdictul, *te rog frumos, sir!*

— Jurații pot să iasă și să se întoarcă dintr-o clipă într-alta, nu știu, răspunse tata, dar simțeam că începe să se înmoaie. În fine, tot nu v-a scăpat nimic până acum, puteți să auziți și restul. Bine, puteți să vă întoarceți după ce mâncați — dar să mâncați fără grabă, fiindcă n-aveți nimic important de pierdut — iar dacă jurații vor mai fi în deliberare, veți aștepta împreună cu noi. Sper însă că se va termina înainte de a vă întoarce.

— Crezi că au să-l achite atât de repede? îl descusu Jem.

Atticus deschise gura să răspundă, dar se răzgândi și ne părăsi.

Mă rugam în gând ca părintele Sykes să reușească să ne păstreze locurile, dar mi-am amintit că toți se ridicau de la locurile lor ca să iasă cărduri-cărduri în clipa când jurații se retrăgeau să delibereze: deseară vor da năvală în drugstore, la cafeneaua „O.K.” și la hotel, dacă nu-și aduseseră cu ei și cina.

Calpurnia ne mâna spre casă bodogănindu-ne:

— ...vă jupoi de vii, ce idee la niște copii să tragă cu urechea la toate celea! Domnu' Jem, altceva nu-ți dă în minte decât să-ți cari surioara la procesul acela? Păi domnișoara Alexandra o să cadă jos paralizată când o să afle! Se poate una ca asta? Păi, așa ceva nu-i pentru urechile unor copii...

Cum felinarele de pe stradă erau aprinse, puteam vedea profilul dezlănțuit al Calpurniei când treceam prin dreptul lor.

— Domnu' Jem, da' eu credeam că ai un cap pe umerii dumitale, nu... I-auzi ce idee, doar e surioara

dumitale mai mică! Ce *idee*! Ar trebui să-ți fie rușine de dumneata, n-ai nici un pic de minte?

Eu mă distram grozav: câte întâmplări într-un răstimp atât de scurt — atâtea, încât simțeam prea bine că-mi vor trebui ani întregi ca să le aleg și să le așez la locul lor — și uite-o acum pe Calpurnia cum îi freca scumpului ei Jem ridichea — oare ce minunății avea să ne mai aducă seara aceea?

Jem chicotea și el.

— Nu vrei să-ți spun ce-a fost, Caly?

— Tacă-ți gura, domnule! În loc să-ți plesnească obrazul de rușine, dumneata te hlizești! Și Calpurnia scoase de la naftalină o serie întreagă de amenințări, care stârniră prea puține remușcări în sufletul lui Jem, ca să sfârșească, oprindu-se pe treptele din față, cu clasicul: Dacă domnu' Finch nu-ți trage o mamă de bătaie, am să ți-o trag eu — intră în casă, domnule!

Jem intră zâmbitor, iar Calpurnia dădu din cap în semn de consimțământ tacit ca Dill să cineză și el cu noi.

— Strig-o chiar acum pe domnișoara Rachel și spune-i unde ești, îi puse ea în vedere lui Dill. Te-a căutat disperată peste tot — vezi să nu te expedieze mâine dimineață înapoi la Meridian.

Mătușa Alexandra ne ieși în întâmpinare și mai să leșine când află de la Calpurnia unde fusesem. Cred că s-a simțit teribil de jignită când i-am spus că Atticus ne dă voie să ne întoarcem, fiindcă tot timpul cinei n-a scos o vorbă. Își tot potrivea mâncarea în farfurie, cu un aer îmbufnat, în timp ce Calpurnia ne servea, pe Jem, pe Dill și pe mine, înciudată: ne turna lapte, ne punea în farfurii salată de cartofi și șuncă și bombănea pe toate tonurile „rușine”.

— Și-acum, să faceți bine și să mâncați încet cu toții, sună ultima ei dispoziție.

Părintele Sykes ne păstrase locurile. Am fost tare mirați când am aflat că lipsisem aproape o oră și încă și mai tare gășind sala așa cum o lăsasem, cu excepția unor schimbări neînsemnate: banca juraților era goală, acuzatul dispăruse; judele Taylor fusese și el plecat, dar își făcu apariția tocmai în clipa în care ne așezam și noi.

— Dar parcă nu s-a mișcat nimeni, constată Jem.

— Unii au ieșit o dată cu jurații, să se dezmorească, explică părintele Sykes. Bărbații aceia de jos au adus câte ceva de mâncat nevestelor lor, iar ele și-au alăptat copiii.

— De când au ieșit? se interesă frate-meu.

— De vreo jumătate de ceas. Domnu' Finch și cu domnu' Gilmer au mai spus câte ceva, apoi judele Taylor le-a vorbit juraților.

— Și cum a fost?

— Cum să fie? O, a fost bine, a fost foarte corect, n-am ce-i reproșa. A spus că dacă aveți convingerea aceasta, va trebui să dați un verdict, dar dacă sunteți de altă părere, veți da alt verdict — sau cam așa ceva. Cred că ținea puțin cu noi, făcu părintele Sykes, scărpinându-se în cap.

Jem zâmbi.

— El n-are voie să țină cu nimeni, părinte, dar n-aveți grijă, am câștigat, afirmă el cu aer competent. Nici nu văd cum ar putea jurații să dea un verdict de condamnare după cele ce-am auzit aici.

— Nu fi atât de încrezător, domnule Jem, eu încă n-am pomenit jurați care să încline în favoarea unui om de culoare, împotriva unui alb...

Dar Jem îl contrazise pe părintele Sykes, și furăm obligați să asistăm la o reexaminare minuțioasă a probelor, amestecată cu ideile fratelui meu despre prevederile legale referitoare la viol: dacă ea te lasă, nu mai e viol, dar fata trebuie să aibă optsprezece ani — cel puțin în Alabama — și Mayella avea nouăsprezece.

Se pare că trebuia să dai din picioare și să urli, să fii dominată și strivită, dacă se poate chiar snopită în bătaie. Dacă însă n-aveai optsprezece ani împliniți, erai scutită de toate aceste formalități.

— Domnule Jem, obiectă părintele Sykes, nu se cuvine ca domnișoara să ne audă...

— A, ea nu înțelege ce vorbim, îl asigură Jem. Scout, astea-s prea grele pentru tine, nu-i așa?

— Ba nicidecum, înțeleg tot ce spuneți, protestai eu.

Se vede treaba însă că fusesem prea convingătoare, pentru că Jem abandonă definitiv subiectul.

— Cât e ceasul, părinte? se interesă el.

— Aproape opt.

Mă uitai jos, la parter, și-l văzui pe Atticus plimbându-se cu mâinile în buzunare: făcu un tur până la fereastră, apoi de-a lungul barei până la banca juraților. Se uită la ea, pe urmă îl examinează pe judele Taylor, care trona la locul său, în sfârșit se reîntoarce de unde pornise. Întâlnindu-i privirea, îi făcu un semn cu mâna. El îmi răspunse dând din cap și își reluă plimbarea.

Domnul Gilmer era la fereastră și vorbea cu domnul Underwood. Cu picioarele instalate pe masă, Bert, grefierul, fuma țigară după țigară.

Oamenii legii prezenți — Atticus, domnul Gilmer, judele Taylor, cufundat de-a binelea în somn, și cu Bert — erau însă singurii a căror comportare părea

normală. N-am văzut niciodată o sală de tribunal atât de ticsită și în același timp atât de liniștită. Câte un prunc mai scâncea uneori, sau vreun copil se mai furișa afară, dar oamenii mari ședeau ca la biserică. În jurul nostru, la balcon, stând jos ori în picioare, negrii așteptau cu o biblică răbdare.

Încordându-și puterile, bătrânul orologiu al tribunalului bătuse ora — opt lovituri asurzitoare, care ne-au scuturat și oasele din noi.

...Când a bătut de unsprezece ori, eu nu mai simțeam nimica: răpusă de lupta cu somnul, îmi permisesem să ațipesc un pic pe brațul și umărul confortabil al părintelui Sykes. M-am smuls din picoteală și-am făcut un efort cinstit să rămân trează, privind în jos și concentrându-mă asupra capetelor de la parter: erau șaisprezece chelii, apoi paisprezece bărbați care puteau trece drept roșcovani; alte patruzeci de capete variau între castaniu și negru. Mi-am adus aminte ce-mi spunea Jem odată, când se afla într-o scurtă fază de interes acut pentru studiile psihologice: dacă un număr suficient de oameni — bunăoară atâția câți încap într-un stadion — și-ar concentra atenția asupra aceluiași lucru, de pildă să dea foc unui copac din pădure, copacul s-ar aprinde negreșit prin simplul lor consens. Ideea de a sugera celor de jos să ceară toți în gând eliberarea lui Tom Robinson începu să-mi dea târcoale, nu însă pentru multă vreme, fiindcă mi-am zis că dacă și ceilalți or fi tot atât de obosiți ca și mine, nu se realizează. Dill dormea dus, cu capul pe umărul lui Jem, iar Jem nici nu clintea.

— Nu durează cam mult? îl întrebai.

— Sigur că da, Scout, răspunse el parcă mulțumit.

— Păi, după tine, n-ar fi trebuit să țină decât cinci minute!

Jem ridică din sprâncene.

— Astea-s lucruri prea grele pentru tine, nu poți să pricepi, decise dânsul iar. Eram însă prea obosită ca să-l mai combat.

Cred totuși că eram de ajuns de trează, de vreme ce am putut să-mi dau seama de impresia care pusese stăpânire pe mine: nu era departe de ceea ce simțisem iarna trecută, și un fior mă străbătu, cu toate că noaptea era înăbușitoare. Senzația se accentuă, până ce atmosfera din sala tribunalului deveni totuna cu dimineața aceea de februarie, când păsările cântătoare amuțiseră, dulgherii nu mai ciocăneau la casa nouă a domnișoarei Maudie și fiecare ușă din vecini fusese ferecată tot atât de strașnic ca și ușile casei Radley. O stradă goală, pustie, în timp ce aici, sala tribunalului gemea de lume. O noapte de vară înăbușitoare nu se mai deosebea de o dimineață de iarnă. Domnul Heck Tate, care intrase în sală și vorbea cu Atticus, putea prea bine să poarte jacheta de piele și cizmele lui înalte. Atticus se oprise din plimbarea-i pașnică și își sprijinea piciorul pe stinghia unui scaun; în timp ce asculta ce-i spunea domnul Tate, își trecu mâna încet de-a lungul coapsei. Eu mă așteptam din clipă-n clipă ca domnul Tate să-i zică: „Împușcă-l dumneata, domnule Finch...”

Dar domnul Tate rosti autoritar: „Sala să păstreze liniștea”, și toate capetele de la parter tresăriră. Domnul Tate ieși din sală și se întoarse împreună cu Tom Robinson, pe care-l escortă la locul lui de lângă Atticus, și rămase și el alături, în picioare. Judele Taylor se trezise de-a binelea la acel neașteptat semnal

de alarmă și acum stătea în scaun drept, cu privirea ațintită asupra băncii goale a juraților.

Ceea ce a urmat, s-a petrecut ca într-un vis: ca prin vis i-am văzut reapărând pe jurați, care aveau mișcările încete ale înotătorilor pe sub apă, ca de la mare depărtare am auzit, slabă de tot, vocea judeului Taylor. Am văzut ceea ce numai un copil de avocat putea să vadă, putea să urmărească, și a fost ca și când l-aș fi urmărit pe Atticus cum înaintează pe stradă, pune pușca la umăr și apasă pe trăgaci, deși știam prea bine că pușca era goală.

Jurații nu se uită niciodată la un acuzat pe care l-au condamnat, iar când jurații aceștia au intrat, nici unul din ei nu l-a învrednicit pe Tom Robinson cu o privire. Primul jurat întinse o hârtie domnului Tate, care o întinse mai departe grefierului, care la rândul său o întinse judecătorului...

Închisei ochii. „Vinovat... vinovat... vinovat... vinovat...” Judele Taylor citea verdictul juraților. Strecurai o privire spre Jem: mâinile i se înălbiseră de tare ce strângeau balustrada balconului, umerii îi tresăreau ca și când după fiecare „vinovat” ar fi primit o lovitură în spate.

Judele Taylor mai spuse nu știu ce. Ținea în mână ciocănelul, fără a-i da însă vreo întrebuintă. Ca prin ceață l-am văzut pe Atticus cum împinge hârtiile de pe masă în servietă, o închide brusc, se apropie de grefier și-i spune ceva, dă din cap în direcția domnului Gilmer, apoi se întoarce la Tom Robinson și șușotește cu el. În timp ce-i vorbea, Atticus îi pusese mâna pe umăr. Apoi își luă haina de pe spătarul scaunului, și-o aruncă pe spate și se îndreptă spre ieșire, dar nu spre ușa obișnuită: pesemne că voia să se întoarcă acasă pe drumul cel mai scurt, fiindcă porni cu pași repezi pe

culoarul din mijloc, către ieșirea de la sud. I-am urmărit cu privirea creștetul capului în drumul său spre ușă. Nici o clipă nu s-a înălțat, ca privirea s-o întâlnească pe a celor din jur.

Cineva mă tot înghiontea, dar mi-era cu neputință să-mi iau ochii de la parter, de la imaginea lui Atticus străbătând însingurat culoarul.

— Domnișoară Jean Louise!

Privii în sfârșit în jur. Toți erau în picioare. Și lângă noi, și la balconul de vizavi, toți negrii se ridicaseră în picioare. Și tot atât de îndepărtat și slab ca al judeului Taylor, glasul părintelui Sykes ajunse până la mine:

— Ridică-te în picioare, domnișoară Jean Louise. Trece tatăl dumitale!

Acum era rândul lui Jem să plângă. Lacrimi de mânie îi brăzdau fața în timp ce ne croiam drum prin mulțimea zgomotoasă. „Nu e drept... nu e drept”, bolborosi el tot drumul, până la colțul din piață unde-l întâlnirăm pe Atticus, care ne aștepta; ședea sub un felinar și arăta ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat: nasturii de la vestă erau încheiați, gulerul și cravata — la locul lor, lanțul la ceas lucea, iar el nu părea deloc tulburat.

— Atticus, nu e drept! exclamă Jem.

— Nu, fiule, nu e drept.

Și o pornirăm spre casă.

Mătușa Alexandra ne aștepta. Era în capot, dar aș fi putut să jur că avea pe dedesubt corsetul.

— Îmi pare rău, frate, șopti ea. Cum n-o auzisem niciodată zicându-i lui Atticus „frate”, i-am aruncat o otheadă lui Jem, dar acesta nu era atent: ba căta în sus, la Atticus, ba în jos, la podea, și m-am întrebat dacă nu cumva îl socoate pe Atticus cât de cât răspunzător de condamnarea lui Tom Robinson.

— Nu-i e bine? întrebă mătușica, arătându-l pe Jem.

— Are să-și revină îndată, o asigură Atticus. A fost cam aspră încercarea pentru el. Apoi oftă: Mă duc la culcare. Dacă nu mă trezesc mâine devreme, să nu mă sculați.

— Mai întâi, nu cred că a fost înțelept să-i lași...

— Acesta este căminul lor, soră, răspunse Atticus. L-am clădit pentru ei așa cum l-am clădit, să învețe dar să se deprindă cu el.

— Dar pentru asta nu-i nevoie să meargă la tribunal și să se bălăcească în...

— Tribunalul reprezintă comitatul Maycomb în aceeași măsură ca și ceaiurile misionarilor.

— Atticus... Privirea mătușii Alexandra era îngrijorată. Tu ești ultimul om de la care m-aș fi așteptat să se necăjească din pricina asta.

— Nu sunt necăjit, doar obosit. Mă duc să mă culc.

— Atticus... făcu Jem înfrigurat.

Tata se întoarse în pragul ușii:

— Ce-i, fiule?

— Cum au fost în stare să facă una ca asta, cum au fost în stare?...

— Nu știu cum, dar au făcut-o. Au făcut-o și înainte, au făcut-o astă-seară și au s-o mai facă, și când fac una ca asta... se pare că numai copiii plâng. Noapte bună.

Ca totdeauna, însă, lucrurile apar într-o lumină mai favorabilă dimineața. Atticus se trezi la imposibila lui oră obișnuită și, când am intrat noi în sufragerie, l-am găsit gata instalat îndărătul lui *Mobile Register*.

Fața lui Jem exprima și acum întrebarea pe care buzele lui adormite încercaseră s-o formuleze aseară.

— Nu e încă momentul să ne îngrijorăm, îl îmbărbătă Atticus pe când ne așezam în jurul mesei. Încă nu s-a terminat. Vom face recurs, te asigur. Doamne sfinte, Caly, dar ce-i asta? exclamă el deodată, cu ochii la farfurie.

— Tatăl lui Tom Robinson v-a trimis un pui, azi-dimineață. L-am fript.

— A, spune-i că sunt foarte încântat de darul său — pariez că nici la Casa Albă nu se mănâncă pui la micul dejun. Dar astea ce mai sunt?

— Niște cornuri, lămuri Calpurnia. Estelle de la hotel le-a trimis.

Atticus se uită la ea în culmea mirării, dar se pare că surprizele abia începeau.

— Domnu' Finch, mai bine veniți să vedeți ce e-n bucătărie.

Ne-am luat după el. În bucătărie, masa toată era încărcată cu alimente, atâtea cât să îngroape sub ele întreaga familie: șunci de porc, roșii, fasole, ba chiar și struguri. Atticus nu-și putu ascunde zâmbetul când descoperi un borcan cu picioare de porc în saramură.

— Credeți voi că mătușica o să-mi dea voie să le mănânc?

— Le-am găsit pe treptele din dos azi-dimineață, când am venit, dădu Calpurnia raportul mai departe. Dâșii... știți... prețuiesc ce-ați făcut, domnu' Finch. Cred că... nu-i necuviincios din partea lor, nu-i așa?

Ochii lui Atticus se umplură de lacrimi. O clipă nu fu în stare să articuleze o vorbă; apoi se întoarse spre Calpurnia:

— Spune-le că le mulțumesc din adâncul inimii. Spune-le... spune-le că nu trebuie să mai facă una ca asta. Timpurile sunt prea grele...

Și ieși din bucătărie, se întoarse în sufragerie și, luându-și rămas bun de la mătușa Alexandra, își puse pălăria pe cap și plecă în oraș.

Auzirăm pașii lui Dill în hol, ceea ce o făcu pe Calpurnia să lase pe masă farfuria neatinsă a lui Atticus. În timp ce ronțăia iepurește, Dill găsi posibilitatea să ne povestească reacția domnișoarei Rachel la evenimentele de azi-noapte, reacție care se putea rezuma în felul următor: dacă un om ca Atticus Finch are chef să dea cu capul în zid, n-are decât, în definitiv e capul lui.

— I-aș fi spus eu câteva, bolborosea Dill înfulecând un copan de pui, dar nu prea părea în formă

azi-dimineată. Cică jumătate din noapte s-a perpelit de grija mea, că nu știa unde sunt, ar fi trimis șeriful după mine, dacă nu era și el la tribunal.

— Dill, să nu mai pleci fără să-i spui unde te duci, îl dăscăli Jem. Nu faci decât s-o întărâți.

Dill oftă, cu aerul cuiva care-și vede răbdarea îngerească pusă la grea încercare.

— Dar i-am spus unde mă duc... i-am spus de-mi venea rău. Prea mulți șerpi vede în dulap, asta-i! Pariez că femeia asta bea în fiecare dimineată o jumătate de litru în loc de micul dejun — în orice caz, două pahare întregi știu că dă gata, am văzut-o.

— Dill, se scandaliză mătușa Alexandra, te rog să nu vorbești în felul acesta! Nu e cuviincios din partea unui copil. E... cinic!

— Nu sunt cinic, domnișoară Alexandra. Nu poți fi cinic dacă spui adevărul, nu-i așa?

— Felul în care-l spui tu este.

Ochii lui Jem scăpărară când se uită la mătușa, dar de adresat se adresă tot lui Dill:

— Hai să mergem. Poți s-o iei și pe Scout cu tine.

Afară, am văzut-o pe domnișoara Stephanie Crawford discutând însuflețit cu domnișoara Maudie Atkinson și cu domnul Avery. Când ne-au simțit, s-au întors și ne-au aruncat o privire, apoi și-au continuat discuția. Jem scoase un fel de muget înfundat din gât, iar eu tare aș fi vrut să am în clipa asta o armă.

— Nu pot să sufăr să mă privească oamenii mari, mărturisi Dill. Mă simt ca și când aș fi prins cu mâța-n sac.

Domnișoara Maudie îl strigă pe Jem, care se ridică din leagăn bombănind.

— Mergem și noi cu tine, hotărî Dill.

Nasul domnișoarei Stephanie fremăta de curiozitate. Dumneai dorea să știe cine ne dăduse voie să mergem cu toții la tribunal, dumneai nu ne văzuse, dar în zori tot orașul știa că stătusem la balconul rezervat pentru oamenii de culoare. Ne dusese oare Atticus acolo, în semn de...? Oare n-am șezut prea aproape de toți acei...? Și pricepuse oare Scout tot ce...? Dar când tăticul nostru a pierdut, nu ne-am simțit prost?

— Isprăvește, Stephanie, o repezi domnișoara Maudie cu voce hotărâtă. N-am să-mi irosesc toată dimineața pe verandă... Jem Finch, te-am strigat ca să te întreb dacă tu și cu prietenii tăi nu vreți puțin cozonac. De la cinci dimineața m-am sculat ca să-l fac, și aș prefera să vreți. Iartă-ne, Stephanie, la revedere, domnule Avery.

Pe masa din bucătăria domnișoarei Maudie tronau un cozonac mare și alte două mai mici. Ne așteptam la trei mititele, căci domnișoara Maudie nu obișnuia să-l uite pe Dill, și cred că figurile noastre exprimau acest reproș. Ne-am dumirit însă când am văzut-o tăind o felie din cozonacul cel mare și întinzându-i-o lui Jem.

În timp ce mâncam, ne trecu prin minte că domnișoara Maudie voia în felul acesta să ne dea a înțelege că, în ceea ce o privește, nu s-a schimbat nimic. Ședea cuminte pe un scaun de bucătărie și se uita la noi. Deodată zise:

— Nu fi necăjit, Jem. Lucrurile nu sunt niciodată chiar atât de rele cum par.

Când era în casă și când avea mai multe de spus, domnișoara Maudie își rășchira degetele pe genunchi și-și potrivea *pince-nez*-ul. Așa făcu și acum, iar noi ciulirăm urechile.

— Voiam să vă spun numai că există pe lumea asta oameni care s-au născut anume ca să aducă la îndeplinire îndatoririle noastre cele mai neplăcute. Un astfel de om e tatăl vostru.

— Așa o fi, mormăi Jem.

— Nici un „o fi”, drăguță, i-o reteză domnișoara Maudie, auzind bombănelile fataliste ale fratelui meu, dumneata nu ești destul de mare ca să apreciezi ce-ți spun eu.

Jem însă își contempla gânditor felia de cozonac consumată numai pe jumătate.

— E ca și cum ai fi o omidă în coconul ei, asta-i, filozofă el, sau ca și cum ai dormi înfodolit la căldurică în culcușul tău. Și eu care credeam că ai noștri sunt cei mai buni oameni din lume... În orice caz, așa păreau...

— Și să știi că suntem oamenii cei mai de nădejde din lume, replică domnișoara Maudie. Rareori ni se cere să ne purtăm creștinește, dar când ni se cere, avem oameni ca Atticus care să ne reprezinte.

Jem zâmbi trist:

— Bine-ar fi dacă și restul comitatului ar gândi la fel...

— Dac-ai ști câți dintre noi gândesc așa, te-ai minuna.

— Cine? se însufleți pe neașteptate Jem. Cine din orașul ăsta a mișcat măcar un deget ca să-l ajute pe Tom Robinson? Cine?!

— Mai întâi, prietenii lui de culoare și oamenii ca noi. Oameni ca judecătorul Taylor. Oameni ca domnul Heck Tate. Lasă puțin mâncatul și încearcă să judeci, Jem. Nu-ți sare în ochi că desemnarea lui Atticus ca apărător al băiatului acela nu e o simplă întâmplare?

Că judecătorul Taylor a avut probabil motivele lui să-l desemneze?

Uite un lucru la care nu mă gândisem, într-adevăr. Apărarea din oficiu era încredințată de obicei domnului Maxwell Green, ultima achiziție a baroului din Maycomb, care avea nevoie să capete experiență. Lui ar fi trebuit să-i revină procesul lui Tom Robinson.

— Gândește-te că asta, zicea domnișoara Maudie, n-a fost cătuși de puțin întâmplător. Aseară ședeam pe verandă și așteptam. Așteptam și iar așteptam, doar-doar am să vă văd, pe voi toți, apărând în capul străzii, și tot așteptând așa, îmi ziceam că Atticus Finch n-o să câștige, fiindcă nu poate să câștige, dar că e singurul om de-aici care, într-un proces ca ăsta, poate să-i facă pe jurați să delibereze un timp atât de îndelungat. Și-mi mai ziceam în sinea mea că e totuși un pas înainte — un pas de copil mic, firește — totuși un pas.

— ...Foarte frumos ceea ce spuneți — nici un judecător sau avocat care-i bun creștin nu-i de vină dacă jurații sunt păgâni, bombăni Jem. Las' numai, să mă fac eu mai mare...

— Asta-i altă treabă, asta va trebui s-o hotărâști împreună cu taică-tău, i-o tăie domnișoara Maudie.

Ieșirăm afară, la soare, coborând treptele noi și răcoroase ale casei domnișoarei Maudie. Domnul Avery și cu domnișoara Stephanie Crawford tot mai stăteau de vorbă; se duseseră mai încolo pe trotuar, în fața casei domnișoarei Stephanie. O văzurăm pe domnișoara Rachel îndreptându-se spre ei.

— Când am să mă fac eu mai mare, reluă Dill ideea, cred că am să mă fac clown.

Jem și cu mine ne-am oprit înmărmuriți.

— Da, da, ce vă uitați așa? Clovn. Nimic nu-i oprit pe lumea asta, afară de un singur lucru: să râzi de ceilalți! Așa că am să intru la circ și am să râd de ei de-am să mă stric.

— Nimic nu pricepi, Dill, îi explică frate-meu. Clovnii sunt triști, ceilalți râd de ei.

— Da? Atunci am să fiu un altfel de clovn. Am să stau în mijlocul arenei și am să râd eu de ceilalți. Ia uită-te la ăia, făcu el ca pentru a exemplifica ridicând degetul. Le-ar sta bine să călărească pe cozi de mătură. Mătușa Rachel, cel puțin, a și început.

Și drept e că domnișoara Stephanie și cu domnișoara Rachel ne făceau semne dezordonate cu mâna, într-un chip care nu contrazicea spusele lui Dill.

— Ei, drace, șuieră Jem. N-ar fi politicos să ne prefacem că nu le observăm.

Se întâmplase ceva. Domnul Avery devenise stacojiu la față tot strănutând întruna, mai-mai să ne trântescă jos când ne-am apropiat. Domnișoara Stephanie, în culmea agitației, tremura toată, iar domnișoara Rachel îl bruftului pe Dill înșfăcându-l de umăr:

— Intră în curtea din dos și-acolo să-mi stai, că-i mare primejdie!

— Dar ce s-a întâmplat? întrebai.

— N-ai auzit? urlă târgul...

În clipa aceea, mătușa Alexandra se ivi în prag și ne strigă, dar era prea târziu: domnișoara Stephanie se grăbise să ne înștiințeze că azi-dimineață, domnul Bob Ewell îl oprise pe Atticus la poștă, în colț, îl scuiase-n obraz și-i făgăduise că o să-i facă de petrecanie, chiar de-ar trebui să aștepte toată viața prilejul potrivit.

— Aș prefera ca Bob Ewell să nu mestece tutun, fu tot ce găsi Atticus de cuviință să ne spună.

După versiunea domnișoarei Stephanie Crawford, iată ce se-ntâmplase. Atticus tocmai ieșea de la poștă când domnul Ewell s-a apropiat de el, l-a înjurat, l-a scuipat și l-a amenințat că are să-l omoare. Domnișoara Stephanie (care, după ce istorisise întâmplarea de două ori, a treia oară a început să pretindă că asistase ea însăși și văzuse totul cu ochii ei — fiind tocmai în trecere pe acolo, la întoarcere de la „Jitney Jungle”) — domnișoara Stephanie deci, zicea că Atticus nici n-a clipit, ci doar și-a scos batista din buzunar, s-a șters și l-a lăsat pe domnul Ewell să-i zvârle niște cuvinte pe care ea una nu le-ar putea repeta nici dacă cineva ar sili-o. Domnul Ewell era veteran dintr-un război cam obscur; faptul acesta, plus reacția placidă a lui Atticus, l-au îndemnat probabil să-l întrebe: „Ești prea mândru ca să te bați cu mine, ciorlingău bastard?” La care domnișoara Stephanie zice că Atticus ar fi răspuns: „Nu, ci prea bătrân” și că, vârându-și mâinile în buzunar, s-a îndepărtat. Ce-i al lui e-al lui, mai adăuga domnișoara Stephanie, Atticus Finch era uneori în stare să fie teribil de sec.

Pe Jem însă și pe mine, istorisirea n-a avut darul să ne înveselească.

— La urma urmelor, mi-am dat cu părerea, era țintașul cel mai formidabil din tot comitatul, putea foarte bine să...

— Ah, Scout, doar știi că pentru nimic în lume n-ar umbla cu pistolul la el. Și nici măcar nu are! ripostă Jem. Nici în seara aceea, la închisoare, nu era înarmat.

Mi-a spus că a umbla cu pistolul la tine e ca și când ai invita pe altul să te împuște.

— Aia-i altceva, nu mă lăsați eu. Să-l rugăm să-și facă rost de unul.

— L-am rugat, dar mi-a răspuns că astea-s prostii.

Dill fu de părere că n-ar strica totuși să facem apel la sentimentele lui: la urma urmei, noi doi am rămâne muritori de foame dacă domnul Ewell l-ar ucide și, unde mai pui, am încăpea pentru totdeauna pe mâna mătușii Alexandra, care știm noi bine ce-ar face în primul rând — nici n-ar aștepta ca Atticus să fie îngropat și ar și da-o afară pe Calpurnia. După Jem, am fi avut poate o șansă dacă eu, ca fiind mai mică și pe deasupra fată, aș începe să bâzâi și aș face o scenă. Dar nici asta nu s-a prins.

Când a observat însă cum lăncezeam prin vecini, fără poftă de mâncare și nici pentru jocurile noastre preferate, Atticus și-a dat seama totuși cât eram de înspăimântați. Într-o seară îl ispiti pe Jem cu o nouă revistă de fotbal, dar când îl văzu lăsând-o la o parte după ce o frunzărise neatent, îi puse întrebarea:

— Cine te-a necăjit, băiete?

Jem răspunse fără înconjur:

— Domnul Ewell.

— S-a întâmplat ceva?

— Nu s-a întâmplat nimic. Ne e teamă să nu pățești ceva și credem că n-ar strica să iei măsuri.

— Și ce vrei să fac? Să-l oblig să semneze un pact de neagresiune?...

Atticus zâmbea, dar zâmbetul lui era forțat.

— Când cineva îți spune că are să-ți facă de petrecanie, asta nu-i de glumit.

— Și nici n-a glumit, recunosc Atticus. Dar încearcă o clipă, Jem, să intri în pielea lui Bob Ewell,

dacă poți. I-am distrus, la procesul acela, și ultima posibilitate de a mai găsi crezare, admițând, bineînțeles, că ar fi existat vreuna. Trebuia și el, în felul lui, să-și ia revanșa, căci așa reacționează întotdeauna oamenii ca el. Deci, dacă faptul că m-a scuipat și m-a amenințat a cruțat-o pe Mayella Ewell de o bătaie în plus, mă bucur. Trebuia să se răzbune și el pe cineva, și prefer să fiu eu acela decât copiii lui. Înțelegeți?

Jem dădu din cap afirmativ.

Mătușa Alexandra intră în cameră tocmai în clipa când Atticus zicea că „nu trebuie să ne temem de Bob Ewell, care și-a descărcat nervii și atâta tot”.

— În locul tău, n-aș fi atât de sigură, Atticus, îl contrazise ea. Oamenii de soiul ăsta sunt în stare de orice ca să răzbune o insultă. Îi știi doar prea bine.

— Soră dragă, dar ce naiba ar putea să-mi facă mie Ewell?

— În orice caz, ceva pe ascuns, răspunse mătușa Alexandra, de asta poți fi sigur.

— Nu prea văd cine ar putea face aici, la Maycomb, ceva pe ascuns, replică Atticus.

După toate acestea, nu ne-a mai fost frică. Vara era pe sfârșite, și-am căutat să profităm cât mai mult de ultimele zile. Atticus ne asigurase că lui Tom Robinson nu i se poate întâmpla nimic până ce procesul nu va fi examinat de o instanță superioară și că sunt șanse destul de mari ca Tom să fie pus în libertate, sau, în cazul cel mai rău, să fie judecat din nou. Se afla acum la ferma-penitenciar de la Enfield, la șaptezeci de mile depărtare, tocmai în comitatul Chester. Am vrut să știu dacă nevasta și copiii lui aveau voie să-l viziteze, dar Atticus mi-a explicat că nu le este îngăduit.

— Și dacă pierde apelul, ce-o să i se întâmple? îl întrebai eu într-o seară.

— Va merge pe scaunul electric, răspunse tata simplu, afară doar de cazul că guvernatorul îi comută pedeapsa. Pentru moment, însă, nu-ți face griji, Scout. Avem șanse destul de mari.

Lungit pe canapea, Jem citea *Popular Mechanics*, dar cele auzite îl făcură să ridice capul:

— Asta nu-i drept. Chiar dacă ar fi vinovat, n-a ucis pe nimeni. N-a luat viața nimănui.

— Așa e, dar tu știi că în Alabama violul este o crimă capitală, explică Atticus.

— Da, dar jurații nu trebuiau să-l condamne la moarte; n-aveau decât să-i dea douăzeci de ani, dacă voiau.

— Să-i fi dat, îl corectă Atticus. Tom Robinson este un negru, Jem. Nici o curte cu juri din această parte a lumii n-ar spune: „Credem că ești vinovat, dar nu cine știe ce” — atunci când e vorba de o acuzație ca asta. Ori l-ar achita pur și simplu, ori l-ar condamna la moarte.

Jem clătină capul.

— Știu că nu-i drept, murmură el, dar nu pricep care-i greșeala — poate că violul n-ar trebui considerat o crimă capitală...

Atticus lăsă ziarul să-i cadă lângă scaun. Nu contesta legea asupra violului — o, desigur, nici prin gând nu-i trecea! — zise el, în schimb era profund dezgustat ori de câte ori procurorul cerea și jurații pronunțau o sentință de condamnare la moarte pe baza unor dovezi pur circumstanțiale. Îmi aruncă o privire, observă că ascultam și căută să se exprime mai deslușit.

— Cu alte cuvinte, înainte de a condamna la moarte un om care a săvârșit să zicem o crimă, ar trebui să

existe unul sau doi martori oculari. Trebuie să fie cineva care să poată spune: „Da, eram de față și l-am văzut apăsând pe trăgaci”.

— Totuși, o mulțime de oameni au... au fost spânzurați pe bază de dovezi circumstanțiale, comentă Jem.

— Știu, și probabil că mulți dintre aceștia meritau spânzurătoarea, cu vârf și îndesat — dar, în lipsă de martori oculari, subzistă totdeauna o îndoială, uneori numai umbra unei îndoieli. Legea o numește „îndoială rațională”, dar eu cred că pârâtul are dreptul la umbra unei îndoieli. Există totdeauna posibilitatea, oricât de improbabilă, că e nevinovat.

— Prin urmare, tot jurații sunt de vină. Ar trebui desființată curtea cu juri.

Jem era inflexibil.

Atticus își dădea toată silința să nu zâmbească, dar nu reuși.

— Ești cam aspru cu noi, fiule. Eu unul cred că ar exista și o cale mai bună: să schimbăm legea. S-o schimbăm în așa fel, încât numai judecătorii să aibă puterea de a da pedeapsa capitală.

— Atunci, du-te la Montgomery și schimbă legea.

— Ai fi tare surprins dacă ai ști cât e de greu. Eu n-am să mai apuc această schimbare, iar tu, dacă ai s-o apuci, ai să fii atunci un om bătrân.

Jem însă știa una și bună:

— Nu, *sir*, curțile cu juri ar trebui desființate. Mai întâi, el nu era vinovat, și jurații au zis totuși că este.

— Fiule, reluă Atticus răbdător, dacă pe banca juraților ai fi stat tu și cu alți unsprezece băieți ca tine, Tom ar fi acum un om liber. Până în clipa de față, în viața ta n-a intervenit nimic care să tulbure procesul tău de gândire. Jurații care l-au judecat pe Tom sunt

oameni cumsecade în viața de toate zilele, dar ați văzut și voi cum între ei și rațiune s-a interpus ceva. La fel și atunci, noaptea, în fața închisorii. Când banda aceea s-a întors acasă, componentii ei n-au făcut-o fiindcă erau oameni raționali, ci fiindcă am fost noi acolo. Există în lumea asta a noastră ceva ce-i face pe oameni să-și piardă capul și-i împiedică să fie corecți chiar dacă ar încerca. La tribunalele noastre, când e vorba de cuvântul unui alb contra unui negru, albul câștigă totdeauna. O fi urât, nu zic, dar asta-i realitatea.

— Nu e drept, o ținea Jem morțiș; bătu ușurel cu pumnul pe genunchi. Nu poți condamna la moarte un om pe baza unor mărturii ca astea, nu poți.

— N-ai putea tu, dar ei au putut și l-au condamnat. Cu cât ai să crești, cu atât ai să vezi mai multe. Singurul loc unde omul ar trebui să beneficieze de o judecată dreaptă, indiferent de ce culoare a curcubeului ar fi el, este tribunalul, însă oamenii sunt în stare să ducă cu ei resentimentele lor până și pe banca juraților. Când ai să crești mai mare, ai să ai în fiecare zi a vieții tale prilejul să vezi cum albi îi înșală pe negri, dar dă-mi voie să-ți spun un lucru — și te rog să nu-l uiți: ori de câte ori un alb trage pe sfoară un negru, albul acela, oricine ar fi el, oricât ar fi el de bogat sau de obârșie oricât de nobilă, ei bine, albul acela este un om de nimic!

Atticus vorbise până acum atât de calm, încât ultimul cuvânt ne sparse timpanele. Ridicai ochii și băgai de seamă că fața lui avea o expresie vehementă.

— Nu știu spectacol mai dezgustător decât un alb care se înjosește ca să profite de ignoranța unui negru. Să nu ne amăgim: toate se adună și, într-o bună zi, va trebui să dăm socoteală pentru toate. Trag nădejde că asta nu se va întâmpla în vremea noastră, copii.

Jem se scărpină în cap. Deodată, făcu ochii mari.

— Atticus, dar de ce oamenii ca noi și ca domnișoara Maudie nu sunt niciodată aleși jurați? Niciodată nu vezi pe cineva din Maycomb printre jurați, toți sunt din împrejurimi.

Atticus se lăsă pe spate în balansoarul lui. Nu știu de ce, dar părea satisfăcut de Jem.

— Mă tot întrebam când ai să observi lucrul acesta, zise el. Din mai multe cauze. Domnișoara Maudie, bunăoară, nu poate face parte dintr-o curte cu juri fiindcă e femeie.

— Adică în Alabama, femeia n-are voie să fie jurat? sării eu indignată.

— Întocmai. Probabil pentru a feri urechile cuconișelor delicate de procese ca acela al lui Tom. În afară de asta, adăugă Atticus surâzând, nu cred că am mai da de capătul unui proces, cu doamnele jurați, care ar întrerupe tot timpul cu întrebările lor.

Pufnirăm în răs. Ce bine i-ar sta domnișoarei Maudie într-o curte cu juri! Îmi veni în minte și bătrâna doamnă Dubose, în scaunul ei cu rotile, și parcă o auzeam apostrofând: „John Taylor, termină cu ciocănitul, că vreau să-l întreb ceva pe individul ăsta”. Cine știe dacă strămoșii noștri n-au fost totuși înțelepți...

— Cu oameni ca noi, zicea tocmai Atticus, nici nu se putea altfel. În general, avem parte de jurații pe care-i merităm. În primul rând, notabilitățile noastre din Maycomb n-au nici un interes. În al doilea rând, le e frică. Apoi...

— Dar de ce le e frică? îl întrerupse Jem.

— Ei, ce-ar fi dacă domnul Link Deas, bunăoară, ar trebui să decidă ce daune trebuie să plătească, să zicem, domnișoara Rachel domnișoarei Maudie fiindcă

a călcat-o cu mașina? Lui Link nu i-ar conveni ca magazinul lui s-o piardă de clientă nici pe una, nici pe cealaltă, nu-i așa? Și atunci, ce face? Se duce la judecătorul Taylor și-i spune că el nu poate fi jurat pentru că n-are cu cine lăsa prăvălia în lipsa lui. Și judecătorul Taylor îl recuză. Uneori cu ciudă, dar îl recuză.

— Și de ce-ar fi atât de sigur că nici una, nici alta nu i-ar mai călca în prăvălie? vrei să mă lămuresc.

— Domnișoara Rachel n-ar mai călca, dar domnișoara Maudie da, fu de părere Jem. Bine, Atticus, dar votul juraților e secret.

— Ehei, băiete, trebuie să mai crești, chicoti tata. Votul juraților se presupune că e secret. A face parte dintr-o curte cu juri înseamnă a fi obligat să iei o hotărâre și să te pronunți într-o chestiune anume. Asta însă nu convine oricui. Și, câteodată, e chiar neplăcut.

— În cazul lui Tom, jurații au hotărât cam pripit, bombăni Jem.

Degetele lui Atticus căutau buzunarul în care-și ținea ceasul.

— Nu, nu-i adevărat, vorbi el mai mult pentru sine. Și acesta este tocmai unul din motivele care mă fac să sper că e aici umbra unui început. Jurații au stat în deliberare câteva ceasuri. Verdictul era de neînlăturat, probabil, dar în mod obișnuit nu le răpea mai mult de câteva minute. De data asta însă... Tata se întrerupse și se uită pătrunzător la noi. Poate că v-ar interesa să știți că unul dintre ei a șovăit teribil — la început a fost dintre puținii care voiau pur și simplu achitarea.

— Cine? exclamă Jem uluit.

Ochii lui Atticus străluceau.

— Nu pot să-l dau în vileag, dar am să vă spun doar atâta: era unul dintre prietenii voștri din Old Sarum...

— Unul dintre Cunninghami? strigă Jem. Unul dintre... dar nici unul dintre ei nu era acolo, l-aș fi recunoscut... glumești!

Și Jem îi aruncă tatei o privire bănuitoare.

— Una din rubedeniile lor. Nu l-am recuzat doar fiindcă mi-a venit așa, deodată, o idee. Aș fi putut să-l recuz, dar n-am făcut-o.

— Doamne sfinte! exclamă Jem cu fervoare. Ba vor să-l omoare, ba vor să-i dea drumul... Niciodată n-am să-i înțeleg pe oamenii ăștia!

— Principalul e să-i cunoști mai bine, preciză Atticus.

Și ne reaminti că, de când emigraseră în Lumea Nouă, Cunninghamii nu luaseră niciodată nimic, de bună voie sau cu sila, de la nimeni. Dacă reușeau să le câștigi respectul, îți rămâneau devotați cu trup și suflet. Iar ceva îi spunea — era doar o senzație, o simplă bănuială — că în noaptea aceea Cunninghamii plecaseră din fața închisorii cu un respect considerabil pentru familia Finch. Dar, adăugă tata, ca să-l faci pe un Cunningham să-și schimbe părerea, e nevoie de un trăsnet, plus de încă un Cunningham.

— Pe doi dintre ei să-i fi avut acolo, și juriul n-ar fi pronunțat condamnarea, încheie dânsul.

— Vrei să spui, rosti Jem rar, că ai acceptat printre jurați pe cineva care cu o noapte înainte a vrut să te omoare? De ce te-ai expus la un asemenea risc, Atticus, de ce?

— Dacă stai puțin și judeci, ai să-ți dai seama că riscul nu era prea mare. Nu e nici o deosebire între un om care urmează să condamn, și altul care urmează să facă același lucru, nu-i așa? Între un om care

urmează să condamne și altul a cărui conștiință este puțin tulburată, există, însă, o mică deosebire, nu-i așa? Ei bine, el era singurul de pe listă care se afla în această situație.

— Ce fel de rudă era omul acela cu domnul Walter Cunningham? întrebai eu.

Atticus se ridică de pe scaun, se întinse și căscă. Nu era încă ora noastră de culcare, dar știam că speră astfel să câștige răgazul necesar ca să-și citească gazeta. O culese de pe jos, o împături și mă lovi ușurel cu ea în creștetul capului.

— Ia să vedem, mormăi el mai mult pentru sine. Aha, știu, este dublu văr primar.

— Cum vine asta?

— Două surori s-au măritat cu doi frați. Nu vă spun mai mult, gândiți-vă singuri.

După ce-mi supusei mintea la o adevărată tortură, ajunsei la concluzia că dacă eu m-aș mărita cu Jem, iar Dill ar avea o soră și s-ar însura cu ea, copiii noștri ar fi dubli veri primari.

— Vai de mine, Jem, exclamai eu când Atticus ne părăsi, ce oameni caraghioși! Ai auzit, mătușico?

Mătușa Alexandra lucra la o cuvertură și nu se uita la noi, dar trăsese cu urechea. Ședea pe scaunul ei, cu coșul de lucru la îndemână și cu cuvertura întinsă în poală. De ce lucrau doamnele cuverturi de lână în serile cu zăpușeală — iată ceva ce în ruptul capului nu pricepeam.

— Am auzit, răspunse ea.

Mi-am adus aminte de îndepărtata și catastrofala împrejurare când îi luasem micului Walter Cunningham apărarea. Îmi părea bine acum de ceea ce făcusem.

— Cum începem școala, am să-l invit pe Walter la masă, începui să fac planuri cu glas tare, uitând că tot eu îi făgăduisem în sinea mea o bătaie soră cu moartea la prima noastră întâlnire. Ar putea rămâne la noi câteodată, după lecții. L-ar duce Atticus cu mașina înapoi, la Old Sarum. Sau chiar ar putea să doarmă la noi din când în când, nu-i așa, Jem?

— Vom vedea, făcu mătușa Alexandra, declarație care la ea suna întotdeauna a amenințare, niciodată a făgăduială.

Nu îmi ascunsei surpriza:

— De ce nu, mătușico? Doar sunt oameni cumsecade.

Mătușica îmi aruncă o privire peste ochelarii pe care și-i pune ori de câte ori cosea.

— Jean Louise, n-am nici o îndoială că sunt oameni cumsecade. Dar nu sunt oameni din lumea noastră.

— Scout, mă lămuri Jem, mătușa vrea să spună că sunt mitocani.

— Ce-i acela mitocan?

— Ei, un bătăran. Unul căruia îi plac lăutarii și alte chestii din astea.

— Păi, și mie îmi plac.

— Încetează cu prostiile, Jean Louise, mă puse la punct mătușa Alexandra. Poți să-l freci pe Walter Cunningham până-l faci lună, poți să-l încalți cu ghete noi și să-i pui straie noi, că tot n-o să fie niciodată ca Jem. Afară de asta, familia lor duhnește a băutură de la o poștă. Acest gen de oameni nu poate prezenta nici un interes pentru doamnele din familia Finch.

— Mătușico, dar ea n-are nici nouă ani, se crezu Jem dator să-i atragă atenția.

— Nu-i nimic dacă află de acum.

Așa grăit-a mătușa Alexandra. Și vorbele ei mi-au amintit pe loc, deosebit de viu, ultima împrejurare în care-și arătase colții. Care fusese motivul, niciodată n-am reușit să înțeleg. Pe atunci, eram absorbită cu totul de proiectele mele de a mă duce la Calpurnia acasă. Muream de curiozitate să-i fiu „musafiră”, să văd cum e la ea, să aflu cine-i sunt prietenii. Dar era totuna cu a dori să vezi fața nevăzută a lunii. De data aceasta tactica era alta, scopul mătușii Alexandra însă rămânea același. Te pomenești că de asta a și venit să stea cu noi — ca să ne ajute să ne alegem prietenii. Dar las' că o joc eu, cât am să mă pricep mai bine:

— Dacă-s oameni cumsecade, atunci de ce n-am voie să mă port drăguț cu Walter?

— N-am spus să nu te porți drăguț cu el. Fii prietenoasă și politicoasă cu el, poartă-te drăguț cu toată lumea, draga mea. Dar nu e nevoie să-l inviți acasă.

— Si dac-ar fi rudă cu noi, mătușico?

— În primul rând nu e, dar chiar dacă ar fi, răspunsul meu ar fi același.

— Mătușico, se amestecă Jem, Atticus zice că prietenii ți-i alegi, dar familia nu, și că, fie că-ți place sau nu, n-ai încotro, rudele rămân rude, iar dacă te prefaci că nu le recunoști, tot tu te faci de răs.

— Astea-s idei de-ale lui taică-tău, sună sentința mătușii Alexandra. De la mine să știți însă una și bună — că Jean Louise nu are voie să-l invite pe Walter Cunningham în casa asta. Chiar dacă ar fi dublu văr primar, o dată ce-am spus nu, nu rămâne; nu poate intra aici decât dacă vine să-l vadă pe Atticus pentru vreo treabă anume. Și cu asta basta.

Spusese ea „nu”, ce-i drept, dar de data asta eram decisă să aflu și motivele.

— Dar eu vreau să mă joc cu Walter, mătușico, de ce n-am voie?

Mătușica își scoase ochelarii de pe nas și mă privi pătrunzător.

— Ei bine, am să-ți spun de ce: pentru că e un neisprăvit. De asta n-ai voie să te joci cu el. Nu vreau să fii în compania lui, să-i deprinzi apucăturile, să înveți Dumnezeu știe ce. Și așa ești o problemă pentru taică-tău.

Nu știi de ce-aș fi fost în stare dacă nu mă oprea Jem. Mă cuprinse cu brațul pe după umeri și mă duse la el în dormitor, în timp ce suspinam și mă înecam de furie. Atticus ne auzi și-și băgă capul pe ușă.

— Nu-i nimic, *sir*, nu-i nimic, îl asigură Jem îmbufnat.

Atticus dispăru.

— Ia o bomboană, Scout, încercă Jem să mă consoleze, scotocindu-se prin buzunare, de unde dezgropă în cele din urmă o caramă. Mi-au trebuit câteva minute ca s-o prefac într-un cocoloș moale, pe care l-am lipit de cerul gurii.

Jem se apucă să-și aranjeze lucrurile de pe măsuța de toaletă. Părul îi ședea în sus la spate și-i cădea pe frunte în față. Oare o să arate vreodată ca părul unui bărbat? Poate că dacă l-ar rade complet și l-ar lăsa să crească apoi din nou, ar arăta cum trebuie. Sprâncenele i se îngroșaseră, iar trupul i se subțiasă. Crescuse.

Când se uită la mine, i se păru probabil că iar încep să plâng, fiindcă îmi spuse precipitat:

— Dacă nu spui la nimeni, am să-ți arăt ceva.

L-am întrebat ce vrea să-mi arate și el se descheie la cămașă, zâmbind stingherit.

— Ei?!

— Păi nu vezi?

— Nu.

— Păr.

— Unde?

— Aici. Uite.

Fusese drăguț cu mine, așa că i-am spus că mi se pare minunat, cu toate că de fapt nu vedeam nimic.

— Vai, Jem, e strașnic!

— Am și sub braț, se făli el. La anu' am să joc fotbal. Ascultă, Scout, n-o mai face pe mătușica să se necăjească.

Parcă deunăzi îmi spusese să n-o necăjesc eu pe mătușica.

— Știi că nu se pricepe la fete, continuă el, în orice caz nu la fete ca tine. Și-a pus în cap să facă din tine o lady. N-ai putea să te apuci de brodat, sau de ceva în genul ăsta?

— Ferească sfântul! Nu mă iubește, asta e, dar puțin îmi pasă, Jem. Ce m-a înfuriat pe mine a fost că l-a făcut neisprăvit pe Walter Cunningham, nu că a zis că sunt o problemă pentru Atticus. În privința asta, am avut noi doi o explicație, mai de mult. L-am întrebat dacă sunt o problemă pentru el și mi-a spus că nu prea, că cel mult sunt o problemă pe care o poate rezolva totdeauna și că să n-am nici un moment impresia că-i dau bătaie de cap. M-am supărat din cauza lui Walter: băiatul ăla nu e un neisprăvit, Jem. Nu e ca Ewellii.

Frate-meu își azvârli pantofii din picioare și se întinse pe pat. Își propti spina de pernă și aprinse lampa de la căpătâi.

— Scout, știi ceva? Acum pricep eu totul. Am stat și m-am gândit mult în ultima vreme, și până la urmă am priceput. Pe lumea asta sunt patru feluri de oameni:

oameni obișnuiți, ca noi și ca vecinii noștri, pe urmă oameni cum sunt Cunninghameii din pădure, apoi oameni ca Ewellii de la maidanul de gunoi și în sfârșit negrii.

— Dar chinezii din comitatul Baldwin?

— Eu vorbesc acum de comitatul Maycomb. Chestia e că oamenilor ca noi nu le plac Cunninghameii, Cunninghamilor nu le plac Ewellii, iar Ewellii îi urăsc și-i disprețuiesc pe oamenii de culoare.

— Dacă ar fi așa, replicai eu, atunci de ce jurații care l-au judecat pe Tom și care erau oameni din tagma Cunninghamilor nu l-au achitat ca să le facă în ciudă Ewellilor?

Jem însă îmi ignoră întrebarea, ca fiind cu desăvârșire puerilă.

— Știi, zise el, l-am văzut pe Atticus bătând în ritm cu piciorul când era muzică lăutărească la radio, și-am băgat de seamă că-i place să tragă o dușcă mai mult decât alții...

— Atunci, înseamnă că semănăm cu Cunninghameii, și nu-nțeleg de ce mătușica...

— Stai, lasă-mă să termin... Semănăm, totuși suntem altfel. Atticus zicea odată că mătușica e atât de mândră de familia noastră pentru că în afară de nume n-avem nimic, nici o lețcaie.

— Jem, nu știu dacă ai dreptate. Atticus mi-a spus mie odată că mai toate chestiile astea cu „vechile familii” nu-s decât prostii, fiindcă toate familiile sunt la fel de vechi. L-am întrebat dacă și oamenii de culoare și englezii sunt, și mi-a răspuns că da.

— Dar a avea un nume nu înseamnă a fi de „familie veche”, mă contrazise Jem. Cred că mai degrabă contează de când știau carte strămoșii. Află, Scout, că m-am gândit serios la problema asta și nu văd alt

motiv posibil. Odinioară, când Finchii mai erau încă în Egipt, unul din ei trebuie să fi învățat vreun hieroglif sau două, și apoi l-a învățat și pe fiu-său. Imaginează-ți-o numai, urmă el înveselit la gândul ăsta, pe mătușica fălindu-se pentru că stră-străbunicul ei știa să scrie și să citească! Curioase motive de mândrie își mai aleg cucoanele!

— Ba mie îmi pare bine că știa, altfel cine l-ar fi învățat pe Atticus și pe ceilalți? Și dacă Atticus n-ar fi știut să citească, tu și cu mine eram în aer. Dar nu cred că asta înseamnă să ai un nume.

— Atunci, cum îți explici tu de ce sunt Cunninghamii altfel? Domnul Walter aproape că nu știe să se iscălească, l-am văzut eu. Ai noștri sunt știutori de carte mai demult decât ai lor.

— Nu, toată lumea trebuie să învețe, nimeni nu s-a născut învățat. Walter e destul de deștept, dar uneori nu știe lecțiile fiindcă trebuie să stea acasă și să-l ajute pe taică-său. Asta nu-i din vina lui. Nu, Jem, eu cred că există un singur fel de oameni: oameni pur și simplu.

Jem se întoarse cu spatele la mine ca să-și aranjeze perna. Când se sprijini din nou pe ea, fața lui era înnourată. Iar îl apucă una din crizele lui, mi-am zis cu îngrijorare. Sprâncenele i se împreunară, buzele i se strânsură și se subțiară. Rămase un timp pe gânduri.

— Așa credeam și eu, când eram ca tine, rosti în cele din urmă. Dacă nu există decât un singur fel de oameni, atunci de ce nu se-nțeleg între ei? Dacă-s toți la fel, de ce se disprețuiesc unii pe alții? Scout, eu cred că încep să înțeleg ceva. Cred că încep să înțeleg de ce stă Bau Radley de atâta amar de vreme încuiat în casă... Fiindcă *vrea el* să stea închis în casă!

Calpurnia purta azi șorțul ei cel mai scrobit. Ducea o tavă încărcată cu șarlote. Se întoarse cu spatele la ușa batantă și o împinse ușurel. Am admirat îndemânarea și grația cu care manevra tăvile grele, pline cu bunătăți fragile. Și mi-am închipuit că și mătușa Alexandra o admira, altfel n-ar fi lăsat-o acum să servească.

Eram în pragul lui septembrie. Mâine, Dill avea să plece la Meridian; azi se dusese cu Jem la Barker's Eddy. Spre marea-i mirare și indignare, frate-meu descoperise că nimeni nu-și dădea osteneala să-l învețe pe Dill să înoate, ceea ce era de neînchipuit, înotul fiind, după părerea lui, ceva tot atât de necesar ca și mersul pe uscat. Două după-amiezi își petrecuseră la râu, spunându-mi că intră în apă în pielea goală și că, prin urmare, n-am ce căuta acolo, așa că nu-mi rămăsese altceva decât să-mi împart ceasurile acelea fără rost între Calpurnia și domnișoara Maudie.

Azi, mătușa Alexandra și Societatea Misionarilor își desfășurau opera de binefacere în toată casa. Tocmai din bucătărie, unde mă aflam, o auzeam pe doamna Grace Merriweather din salon cum dă raportul despre viața îngrozitoare pe care o duceau mrunii, dacă nu mă înșel. Când femeilor acestora le suna ceasul — ce fel de ceas, nu știu — erau scoase afară și băgate în niște colibe; n-aveau simțul familiei — ceea ce nu putea să n-o scoată din fire pe mătușica, eram convinsă — și își supuneau copiii la niște cazne cumplite când împlineau treisprezece ani; zăceau pe pământul gol când erau bolnavi; mestecau coaja nu știu cărui

copac, o scui-pau într-o oală comună din care apoi beau cu toții și se îmbătau.

După raport, doamnele făcură o pauză pentru a lua o gustare.

Nu știam ce să fac: să mă duc în sufragerie, sau să stau mai bine afară. Mătușa Alexandra îmi spusese să vin și eu când se va servi gustarea, la ședința de lucru a adunării nefiind necesar să asist, ca să nu mă plictisesc. Eram îmbrăcată cu rochia mea roz de duminică, aveam pantofi și jupon, și mi-am zis că dacă vărs vreo picătură pe rochie, Calpurnia va fi obligată să mi-o spele din nou, pentru mâine. Avusese o zi grea. Așa că m-am decis să rămân la bucătărie.

— Pot să te ajut, Caly? întrebai eu din dorința sinceră de a mă face cât de cât utilă.

Calpurnia se opri în prag.

— Să stai în colțișorul acela, cuminte ca un șoricel și, dacă vrei, să mă ajuți să umplu tava când mă întorc.

Deschise ușa și zumzetul glasurilor cucoanelor se auzi mai tare: „Vai, Alexandra, n-am mâncat niciodată o șarlotă ca asta... minunată!... mie coaja nu-mi reușește niciodată atât de bine, niciodată... Vai, cine s-ar fi gândit la tarte cu afine!... Calpurnia?... cine ar fi crezut!... oricine îți va spune că soția preotului... nuuu, adică da, iar cealaltă care nici nu umblă încă...”

Acum tăcură toate, ceea ce însemna că fuseseră servite până la ultima. Calpurnia se întoarse în bucătărie și puse pe o tavă cana grea de argint a mamei.

— Cana asta de cafea e-o raritate, şușoti ea, azi nu se mai fac din astea.

— Pot s-o duc eu?

— Numai dacă ești atentă și n-o scapi. S-o pui la capătul mesei, lângă domnișoara Alexandra. Acolo, lângă cești și celelalte tacâmuri. Toarnă dânsa.

Încercăi să împing ușa cu fundul, așa cum o văzusem făcând pe Calpurnia, dar ușa nu cedă. Surâzând, ea mi-o deschise ca să trec.

— Fii atentă la tavă, că e grea, mă mai dăscăli dânsa. Dacă te uiți la cană, ai s-o verși.

Călătoria mea sfârși însă triumfal: mătușa Alexandra îmi adresează zâmbetul ei cel mai strălucitor.

— Rămâi eu noi, Jean Louise, mă invită ea, căci asta făcea parte din campania ei de educație a unei lady.

Se statornicise obiceiul ca fiecare membră a cercului să-și invite vecinele la o tratație, indiferent dacă erau baptiste sau presbiteriene, ceea ce explica prezența laolaltă a domnișoarei Rachel (austeră ca un jude), a domnișoarei Maudie și a domnișoarei Stephanie Crawford. Destul de tulburată, mă așezai pe un scaun lângă domnișoara Maudie, întrebându-mă de ce și-or fi punând cucoanele pălărie doar ca să traverseze strada. Ori de câte ori mă aflam în mijlocul unui cârd de doamne, mă cuprindea o neliniște nelămurită și-mi venea s-o rup de fugă, dar mătușa Alexandra zicea că starea asta a mea nu-i decât „răsfăț”.

Doamnele purtau rochii răcoroase imprimare în tonuri pastel: majoritatea erau pudrate din belșug, dar nu și rujate; singurul ruj din toată încăperea era Tangee Natural. Lacul Cutex Natural strălucea pe unghiile tuturor, cu excepția doamnelor mai tinere, care întrebuințau Cutex Rose. Mirosea a parfum de te ametea. Eu ședeam smirună, nu-mi frământam nici mâinile pentru motivul binecuvântat că reușisem să

înşfac vârtos brațele scaunului, și mă așteptam din clipă în clipă să-mi fie adresată vreo întrebare.

Pince-nez-ul de aur al domnișoarei Maudie scâpără.

— Ce cochet ești îmbrăcată azi, Jean Louise. Da' unde ți-s pantalonașii?

— Sub rochiță.

N-avusesem deloc intenția să glumesc, dar doamnele râdeau. Când mi-am dat seama de greșeala mea, mi s-au aprins obrajii, dar domnișoara Maudie mă privea fără umbră de ironie: ea nu râdea niciodată de mine, afară de cazurile când voiam cu tot dinadinsul să fac o glumă.

În tăcerea care se așternu brusc după aceea, domnișoara Stephanie Crawford îmi strigă peste masă:

— Jean Louise, ce-ai de gând să te faci când ai să fii mare? Avocat?

— Nu, doamnă, încă nu m-am gândit... răspunsei eu, recunoscătoare domnișoarei Stephanie că avusese bunătatea să schimbe subiectul, și am început să-mi aleg la iuțeală o vocație: infirmieră? aviatore? Păi, să vedeți...

— Eu credeam că avocat, că ai și început să mergi la tribunal.

Doamnele izbucniră iar în râs. „Stephanie asta e o mucalită”, auzii pe cineva. Astfel încurajată, domnișoara Stephanie continuă pe această temă:

— Și zi, nu vrei să te faci avocat când ai să fii mare?

Mâna domnișoarei Maudie o atinse pe a mea; răspunsei cât putui de blajin:

— Nu, doamnă, doar o lady.

Domnișoara Stephanie mă privi bănuitoare, dar încredințându-se că n-aveam intenția să fiu insolentă, se mulțumi să încheie:

— Ei, în cazul acesta, n-ai să ajungi prea departe dacă n-ai să porți mai des rochițe.

Mâna domnișoarei Maudie o strânse tare pe a mea, așa că tăcui. Căldura ei îmi era de ajuns.

La stânga mea ședea doamna Grace Merriweather, și mă gândii că ar fi politicos să stau de vorbă cu dânsa. Domnul Merriweather, metodist practicant, adus cu fermitate pe calea cea bună, nu vedea nici o aluzie în cuvintele imnului: „Grație sublimă, dulce-izvonul ce-ndreaptă un păcătos ca mine...!” Cu toate acestea, întregul Maycomb socotea că doamna Merriweather era aceea care-l potolise și făcuse din el un cetățean destul de folositor societății. Căci doamna Merriweather era, fără îndoială cea mai evlavioasă doamnă din Maycomb. Am căutat un subiect care să fie demn de interesul ei.

— Ce-ați discutat azi după-amiază? am întrebat-o.

— O, fetiță dragă, despre sărmanii aceia de mruni, răspunse ea, și-și dădu drumul: de acum înainte, n-aveam nevoie să-i mai pun întrebări.

Ochii mari, căprui, ai doamnei Merriweather se umpleau de lacrimi ori de câte ori aducea vorba de cei asupriți și oropsiți.

— Trăiesc în jungla aceea, și n-au pe nimeni, în afară de J. Grimes Everett, spunea dânsa. Nici un alb care să fie lângă ei, în afară de J. Grimes Everett, omul acela sfânt.

Doamna Merriweather dădea glasului ei intonația unei orgi, și tot ce spunea părea din această pricină cum nu se poate mai răsunător:

— Sărăcia... obscurantismul... imoralitatea — nimeni nu le cunoaște ca J. Grimes Everett. Știți, când biserica mi-a încredințat misiunea de a mă duce până-n tabăra aceea, J. Grimes Everett mi-a spus...

— Era acolo, doamnă? Credeam...

— Nu, acasă în concediu. Așadar, J. Grimes Everett mi-a spus: „Doamnă Merriweather, dumneavoastră nici nu vă închipuiți, nici nu vă puteți închipui cu ce avem noi de luptat acolo”. Chiar așa mi-a spus, credeți-mă.

— Da, doamnă.

— Iar eu i-am spus la rândul meu: „Domnule Everett, doamnele membre ale Bisericii Metodiste Episcopale din Maycomb, Alabama, sunt alături de dumneavoastră sută la sută.” Chiar așa i-am spus, credeți-mă. Și știți, chiar atunci și chiar acolo am făcut în sinea mea un legământ. Mi-am zis că de cum mă voi întoarce acasă, voi ține o conferință despre mruni și voi aduce mesajul lui J. Grimes Everett la cunoștința întregului Maycomb, ceea ce și fac.

— Da, doamnă.

Când doamna Merriweather dădea din cap, buclele ei negre zburau în toate părțile.

— Jean Louise, continuă ea, ești fată norocoasă. Trăiești într-o casă creștinească, printre creștini, într-un oraș creștinesc. Acolo, unde trăiește J. Grimes Everett nu-și au sălașul decât păcatul și mizeria neagră.

— Da, doamnă.

— Păcatul și mizeria neagră, știi ce-nseamnă asta, Gertrude? Doamna Merriweather își răsuci clopoței buclelor către doamna de lângă ea. Oh, eu am o deviză: să iertăm și să uităm, să uităm și să iertăm. Biserica ar trebui s-o ajute să-și crească copiii de-acum încolo ca pe niște creștini adevărați. S-ar cădea ca unii domni de la noi să dea pe-acolo și să-i spună preotului aceuia s-o îmbărbăteze.

— Iertați-mă, doamnă Merriweather, o întrerupsei eu, dar de cine vorbiți, de Mayella Ewell?

— May...? Oh, nu, fetiço. De nevasta negrului acela. Nevasta lui Tom, Tom...

— Robinson, doamnă.

Doamna Merriweather se întoarse din nou către vecina ei.

— Am convingerea mea nestrămutată, Gertrude, dar nu toți văd la fel ca mine. Dacă-i lăsăm să creadă că-i iertăm, că uităm, într-o bună zi totul va sări în aer.

— Vai, doamnă Merriweather, o întrerupsei din nou, ce-o să sară în aer?

Ea se întoarse iar spre mine. Doamna Merriweather era dintre oamenii mari care, neavând copii, își închipuie că trebuie să adopte un alt ton când se adresează celor mici.

— Oh, nimic, Jean Louise, rosti ea într-un largo solemn, bucătăresele și lucrătorii de la câmp sunt nemulțumiți, deși au început să se mai potolească: după proces, au umblat bombănind toată ziua.

Apoi, din nou către doamna Farrow:

— Află, Gertrude, că nimic nu te indispuie mai rău decât un negru îmbufnat! Fac niște mutre, lungi până-n pământ. Îți strică pur și simplu toată ziua. Știi ce i-am spus lui Sophy a mea, Gertrude? I-am spus așa: Sophy, pur și simplu nu te porți creștinește astăzi. Isus Cristos n-a bombănit și nu s-a văitat niciodată. Și știi că i-a prins bine? A ridicat nasul din pământ și mi-a spus: Nu, conică, nu, doamnă Merriweather, Isus n-a bombănit niciodată. Ascultă-mă pe mine, Gertrude, nu scăpa niciodată prilejul de a invoca pildele Domnului.

Mi-am adus aminte de orga cea mică și veche din capela de la Debarcaderul lui Finch. Când eram de-o

șchioapă, Atticus îmi dădea voie, în ziua când fusesem cuminte, să pun în mișcare foalele, în timp ce el improviza cu un deget o melodie oarecare. Ultima notă răsuna până ce se scurgea ultimul strop de aer. Și uite-o acum pe doamna Merriweather că nu mai are aer, gândii eu, și își reîmprospătează provizia în vreme ce doamna Farrow se pregătește să ia cuvântul.

Doamna Farrow era o femeie impunătoare, cu ochii albaștri și picioare subțiri. Avea un permanent proaspăt făcut, și părul îi era tot o masă de buclioare cărunte și rigide. Trecea drept a doua preacuvioasă doamnă a Maycombului. Avea un obicei curios — să preludeze tot ce spune cu un ușor sâsâit.

— S-s-s Grace, zicea acum doamna Farrow, dar asta-i spuneam și eu zilele trecute Fratelui Hutson. „S-s-s Frate Hutson, zic, am impresia că dăm o bătălie dinainte pierdută, efectiv dinainte pierdută. S-s-s lor puțin le pasă. Încercăm să le facem educația până ne ies peri albi, încercăm să facem din ei creștini adevărați până ce ne iese sufletul, dar noaptea nici o doamnă nu mai e în siguranță în patul ei”. Iar el îmi răspunde: „Doamnă Farrow, nu știu ce se mai poate întâmpla de acum încolo pe meleagurile noastre”. „S-s-s este efectiv adevărat”, i-am zis.

Doamna Merriweather aprobă cu un aer avizat. Glasul ei acoperi clinchetul ceșcuțelor de cafea și zgomotele ușor bovine pe care le făceau doamnele ronțâind prăjiturele.

— Gertrude, află că în orașul ăsta sunt câțiva oameni cumsecade, care însă au apucat pe căi greșite. Cumsecade însă rătăciți. Vreau să spun că în orașul ăsta sunt oameni care cred că ceea ce fac ei e bine. Departe de mine gândul de a-i numi, dar unii dintre ei credeau acum o vreme că fac bine, când de fapt n-au

făcut decât să-i zgândărească. Țsta-i singurul lucru pe care au reușit să-l facă. Poate că ăsta părea pe atunci lucrul cel mai bun de făcut, nu știu și nici nu-i treaba mea s-o știu, dar azi nu vezi decât mutre întunecate... cârtitoare... Dacă Sophy a mea o mai ținea așa încă o zi, îi dădeam pașaportul. Nu-i intră în călții ăia care-i servesc de creier că dacă o mai țin, e fiindcă sunt vremurile astea grele și fiindcă are nevoie de acel dolar și-un sfert pe care-l capătă în fiecare săptămână de la mine.

— Și, zi, lui nu-i stă mâncarea-n gât, așa-i?

Domnișoara Maudie era aceea care vorbise. La colțurile gurii îi apăruseră două cute aspre. Până acum stătuse liniștită lângă mine, ținându-și ceașca de cafea în echilibru pe genunchi. Pierdusem de mult, de când nu mai vorbeau de nevasta lui Tom Robinson, firul conversației și-mi lăsam gândurile să zboare la Debarcaderul lui Finch și la râu. Mătușa Alexandra mă informase tocmai pe dos: ședința de lucru a întrunirii îți îngheța sângele în vine, în timp ce partea mondenă era cum nu se poate mai plicticoasă.

— Maudie, nu înțeleg deloc ce vrei să spui, se arată doamna Merriweather contrariată.

— Sunt convinsă că-nțelegi, răspunse domnișoara Maudie repezit.

După aceea, n-a mai scos un cuvânt. Când domnișoara Maudie se supăra, vorbea repezit, pe un ton de gheață. Ceva — ce anume nu știu — o supăraseră rău de tot, căci și privirea ochilor ei cenușii avea aceeași răceală ca și glasul. Doamna Merriweather se înroși, se uită la mine, apoi își abătu privirile în altă parte. Pe doamna Farrow n-o puteam vedea.

Mătușa Alexandra se ridică degrabă de la masă ca să-și servească musafirele, reușind cu îndemânare să

angajeze o conversație animată cu doamna Merriweather și cu doamna Gates. După ce le încinse bine, adăugându-le și pe doamna Perkins, mătușa Alexandra se întoarse la locul ei. Am surprins-o aruncând domnișoarei Maudie o privire plină de recunoștință, ceea ce mă făcu să mă minunez și mai tare de lumea aceea a femeilor. Domnișoara Maudie nu fusese niciodată prea prietenă cu mătușa Alexandra — și uite-o acum pe mătușica mulțumindu-i pe mutește. Pentru ce anume, nu pricepeam. Oricum, însă, îmi părea bine să descopăr că mătușa Alexandra era în stare să se lase mișcată într-atât, încât să fie recunoscătoare cuiva pentru ceva. Nu încăpea îndoială că aveam și eu să intru curând în lumea asta, la a cărei suprafață doamne parfumate se legănau ușor în balansoar, își făceau vânt alene cu evantaiul și beau apă de la gheață.

Eu una, însă, mă simțeam mai la largul meu în lumea tatei. Oameni ca domnul Heck Tate nu-ți întindeau capcane, cu întrebări aparent nevinovate, ca să-și bată pe urmă joc de tine; nici chiar Jem nu-ți făcea viața de nesuferit dacă nu spuneai cine știe ce prostie. Doamnele păreau să aibă o sfântă oroare de bărbați, dezaprobându-i în tot și în toate. Mie, însă, îmi plăceau. Aveau totuși ceva în ei, oricât ar fi înjurat și-ar fi băut, oricât ar fi jucat jocuri de noroc și-ar fi mestecat tutun; oricât de urâcioși ar fi fost, aveau totuși ceva care-mi plăcea instinctiv... ei nu erau...

— ...ipocriți, doamnă Perkins, ipocriți din naștere, spunea tocmai doamna Merriweather. Bine că cel puțin noi, aici, nu ducem în spinare și păcatul ăsta. Cei de dincolo i-au eliberat, dar n-ai să-i vezi stând la masă cu ei. Noi măcar n-avem ipocrizia să le spunem: „Da, voi sunteți la fel ca noi, dar stați oleacă mai

încolo”, ci le spunem doar atât: „Fiecare-n felul lui — voi trăiți cum vă place și noi cum ne place”. Cred că femeia aceea, doamna Roosevelt, nu mai era în toate mințile, efectiv nu mai era, când s-a dus la Birmingham și a vrut să stea printre ei. Ia să fi fost eu primar la Birmingham! Aș fi...

Nici una dintre noi nu era primar la Birmingham, vezi bine, dar ce n-aș da eu să fiu guvernatorul Alabamei măcar o zi: l-aș pune în libertate pe Tom Robinson atât de repede, că nici n-ar avea când să răsufle Societatea Misionarilor. Zilele trecute o surprinsesem pe Calpurnia povestindu-i bucătăresei domnișoarei Rachel ce abătut era Tom, și ea nu s-a întrerupt, ca de obicei, când am intrat în bucătărie. Zicea că Atticus nu poate face nimic ca să-i ușureze șederea în închisoare, că ultimele cuvinte pe care i le spusese Tom lui Atticus înainte de a fi dus la închisoare fuseseră: „Adio, domnule Finch, acum nu mai puteți face nimic, așa că n-are nici un rost să mai încercați.” Și mai zicea Calpurnia că-i spusese Atticus că-n ziua când l-au dus la închisoare, Tom își pierduse orice speranță. Atticus încercase să-i explice cum stau lucrurile și că să nu-și piardă în nici un caz speranța, fiindcă va depune toate eforturile ca să obțină punerea lui în libertate. Bucătăreasa domnișoarei Rachel a întrebat-o atunci pe Calpurnia de ce Atticus nu-i spusese pur și simplu: „Da, ai să fii eliberat”, fiindcă asta l-ar fi îmbărbătat pe Tom. „Pentru că tu nu cunoști legea, i-a răspuns Calpurnia. Primul lucru pe care-l afli când intri într-o casă de avocat e că nu există răspuns definitiv la nici o întrebare. Domnu’ Finch nu putea spune că ceva e așa când nu știa precis că e așa.”

Ușa de la intrare se trânti și auzii pașii lui Atticus în hol. Mă întrebai mașinal ce oră o fi, pentru că n-avea obiceiul să se întoarcă la vremea asta, și apoi, când era zi de întrunire a Societății Misionarilor, rămânea în oraș până se întuneca de-a binelea.

Se opri în pragul ușii. Ținea pălăria în mână și fața îi era albă ca varul.

— Vă cer scuze, doamnelor, zise el. Vă rog să vă continuați ședința, nu vreau să vă deranjez. Alexandra, poți veni o clipă la bucătărie? Aș vrea să mi-o dai un pic pe Calpurnia.

Nu trecu prin sufragerie, ci prin coridorul din spate, ca să intre în bucătărie pe ușa din dos. Mătușa Alexandra se duse la bucătărie, iar eu o urmai. Ușa dinspre sufragerie se deschise din nou și își făcu apariția și domnișoara Maudie. Calpurnia tocmai dădea să se ridice de pe scaunul pe care ședea.

— Caly, zise Atticus, te rog să vii cu mine până la Helen Robinson acasă...

— Dar ce s-a întâmplat? întrebă mătușa Alexandra, alarmată de aerul tatei.

— A murit Tom.

Mătușa Alexandra își acoperi gura cu palma.

— L-au împușcat, mai zise Atticus. A încercat să fugă. În timpul plimbării. Într-o criză de furie oarbă, s-a azvârlit asupra zidului și a încercat să-l sară. Chiar sub ochii lor...

— Dar n-au putut să-l oprească? Nu l-au somat? Glasul mătușii Alexandra tremura.

— Bineînțeles, paznicii i-au strigat să se oprească. Au tras mai întâi în aer, apoi în plin. L-au atins tocmai când trecea zidul. Zic că dacă ar fi avut amândouă brațele tefere, reușea, cu atâta agilitate se mișca. Șaptesprezece găuri de gloanțe are în el. Nu era nevoie

de atâtea. Caly, te rog să vii cu mine și să mă ajuți să-i spun lui Helen.

— Da, domnule, șopti ea luptându-se să-și scoată șorțul. Domnișoara Maudie îi sări în ajutor și-i dezlegă băierile.

— Asta-i ultima picătură, Atticus, rosti mătușa Alexandra.

— Depinde cum o iei. Ce conta un negru mai mult sau mai puțin între două sate de negri? Pentru ei, Tom nu era Tom, ci un prizonier care încearcă să evadeze.

Atticus se rezemă de frigider, își împinse ochelarii pe frunte și se frecă la ochi.

— Și aveam o șansă atât de bună... Îi explicasem doar ce cred, însă nu puteam să-i spun cu mâna pe conștiință că avem mai mult decât o șansă bună. Tom se plictisise probabil de șansele pe care i le puteau oferi alții și-a preferat să-și încerce propria lui șansă. Ești gata, Caly?

— Da, domnu' Finch.

— Atunci, haidem.

Mătușa Alexandra se așezase în locul Calpurniei pe scaun și-și dusesese mâinile la față. Ședea nemișcată; era atât de imobilă, că mi-a fost frică să nu leșine. Domnișoara Maudie găfâia de parcă ar fi luat în piept niște scări; din sufragerie răzbăteau până la noi glasurile cucoanelor, care sporovăiau întruna.

Am crezut că mătușa Alexandra plânge, dar când și-a coborât mâinile, n-am văzut nici o lacrimă. Părea numai tare ostenită, iar când începu să vorbească, glasul îi era șters.

— N-aș putea spune că-l aprob în tot ce face, Maudie, dar e fratele meu, și-aș vrea să știu o dată pentru totdeauna când se vor sfârși toate acestea. Apoi, pe un ton mai sus: Îl sfâșie. Nu prea arată, dar să

știi că-l sfâșie, bucată cu bucată. L-am văzut eu când... of, Doamne, ce mai vor de la el, Maudie, ce mai vor?

— Cine să vrea, Alexandra? Ce? întrebă domnișoara Maudie.

— Orașul ăsta. Toți sunt dispuși să-l lase să facă ceea ce lor le e frică să facă — ce-au ei de pierdut?! Toți sunt dispuși să-l lase să-și prăpădească sănătatea ca să facă ceea ce lor le e frică să facă — ah, sunt niște...

— Calmează-te, o întrerupse domnișoara Maudie, au să te audă. Ascultă, Alexandra, ai încercat vreodată să vezi lucrurile și sub celălalt aspect? Fie că Maycombul știe sau nu, noi îi aducem cea mai mare cinstire ce se poate aduce unui om. Avem convingerea că tot ce face e bine. Foarte simplu!

— Cine? întrebă mătușa Alexandra, fără să știe că se făcea ecoul întrebării nepotului ei de doisprezece ani.

— Acea mână de oameni din orașul ăsta, care nu cred că dreptatea poartă firma „Rezervat numai pentru albi”; acea mână de oameni care cred că toți, și nu numai noi, au dreptul la o judecată cinstită; acea mână de oameni îndeajuns de evlavioși ca să-și spună, atunci când văd un negru, că nu există decât prin mila Domnului. Încetul cu încetul, glasul domnișoarei Maudie își recăpăta obișnuita-i vioiciune. Acea mână de oameni din orașul ăsta care sunt cumsecade, sfârși ea.

De-aș fi putut fi mai atentă, aș mai fi adăugat o fărâmiță la definiția dată de Jem „oamenilor cumsecade” dar constatai că tremuram și că nu mă puteam opri. Văzusem ferma-penitenciar de la Enfield și Atticus îmi arătase curtea de plimbare a prizonierilor. Era mare cât un teren de fotbal.

— Nu mai tremura, îmi ordonă domnișoara Maudie, și mă oprii. Hai, Alexandra, ridică-te, destule-am lăsat singure.

Mătușa Alexandra se ridică, netezindu-și feluritele balene care-i încingeau șoldurile. Își scoase batista de sub cordon și-și șterse nasul. Își netezi și părul, întrebându-ne:

— Se vede ceva?

— Nimic, zise domnișoara Maudie. Ți-ai venit în fire, Jean Louise?

— Da, domnișoară.

— Atunci, haidem înapoi în salon, ne invită ea pe un ton lugubru.

Când domnișoara Maudie deschise ușa de la sufragerie, vocile se amplificară brusc. Mătușa Alexandra mergea înaintea mea și o văzui cum înalță capul în clipa când trecea pragul.

— O, doamnă Perkins, strigă ea, văd că n-aveți cafea. Îndată vă servesc.

— Grace, Calpurnia a fost trimisă cu un comision, interveni și domnișoara Maudie. Dă-mi voie să te mai servesc cu tarte cu afine. Ai auzit ce-a făcut zilele trecute vărul meu, acela care moare după pescuit?...

Și începură a se învârti pe lângă șirul de femei care râdeau, în jurul mesei, umplând ceștile, încercând farfurioarele, ca și când singurul lor regret ar fi fost vremelnicul dezastru casnic pricinuit de absența Calpurniei.

Și din nou se ridică zumzetul acela ușor: „Da, doamnă Perkins, J. Grimes Everett este un sfânt și un martir... trebuie să se căsătorească așa că... fuga la coafor în fiecare sâmbătă după-masă... de cum apune soarele. Se culcă cu... pui, un coș plin cu pui bolnavi. Fred zice că de-aici s-a iscat totul. Fred zice...”

Mătușa Alexandra se uită la mine din partea cealaltă a mesei și-mi zâmbi. Privi în direcția unei tăvi cu fursecuri, care era pusă pe masă, și mi-o arătă cu un semn din cap. Ridicai binișor tava și mă îndreptai cu băgare de seamă spre doamna Merriweather. Cu cele mai alese maniere de salon de care eram capabilă, o întrebai dacă mai dorește. La urma urmei, dacă mătușica putea rămâne o lady într-un moment ca ăsta, de ce n-aș fi și eu în stare?

— Dă-i pace, Scout. Pune-o afară, pe treptele din dos.

— Jem, nu ți-e bine?...

— Pune-o pe scara din dos, ți-am spus odată.

Oftând, am ridicat mica vietate și-am pus-o pe ultima treaptă. Apoi m-am întors la patul meu de campanie. Eram în septembrie, cu toate acestea vremea rămânea caldă, așa că dormeam mai departe pe veranda cu obloane din spatele casei. Licuricii își mai arătau lampioanele, iar gângăniile înaripate ale nopții, care toată vara au ciocănit în obloane, încă nu plecaseră acolo unde obișnuiesc să plece o dată cu venirea toamnei.

O omidă se furișase în casă; mi-am făcut socoteala că micuța gânganie se târâse pe trepte și pe sub ușă. Tocmai îmi puneam cartea pe podea, lângă pat, când am zărit-o. Vietățile astea au cam un țol lungime și, când le atingi, se încolăcesc, preschimbându-se într-un ghem cenușiu și tare.

Stând culcată pe burtă am întins mâna și-am înhățat-o. S-a făcut ghem. Apoi crezându-se probabil în siguranță, s-a desfăcut încetișor. A mai călătorit puțin pe cele o sută de picioare ale ei. Am atins-o din nou. Iar s-a făcut ghem. Fiindcă picam de somn, am vrut să termin cu ea. Tocmai întinsesem mâna, când Jem m-a oprit.

Frate-meu era întunecat ca o zi ploioasă. Probabil că asta făcea parte din perioada prin care trecea. Tare aș fi vrut s-o parcurgă mai repede. E drept că nu fusese niciodată crud cu animalele, dar nu-mi trecuse vreodată prin minte că mila lui îmbrățișează și lumea gângăniilor.

— Și de ce să n-o strivesc? vrui să aflu.

— Pentru că nu-ți face nici un rău, răspunse Jem din întuneric (stinsese lampa de la căpătâi).

— Am impresia că ești într-o perioadă când nu omori nici muște, nici țânțari. Să-mi spui și mie când ai să-ți schimbi părerea. Până atunci, însă, află că n-am de gând să stau cu brațele încrucișate și să nu strivesc nici un gândac.

— Îmm... gura, mormăi el somnoros.

Jem, și nu eu, era acela care semăna din zi în zi tot mai mult cu o fată. M-am întins în voia mea pe spate, așteptând să-mi vină somnul, și în timp ce-l așteptam, mă gândeam la Dill. Plecase pe data de întâi, cu promisiuni ferme că are să se întoarcă la terminarea școlii — era sigur că cei de-acasă înțeleseseră că-i place să-și petreacă vara la Maycomb. Domnișoara Rachel ne luase și pe noi cu taxiul până la Maycomb Junction, și Dill ne-a făcut semne cu mâna de la fereastra vagonului, până ce-a ieșit din raza vederii noastre. Nu-mi ieșea însă din minte: îmi lipsea. În ultimele două zile petrecute împreună, Jem îl învățase să înoate...

...Îl învățase să înoate. Și pentru că eram complet trează acum, îmi aminteam tot ce-mi istorisise Dill.

Barker's Eddy se află la capătul drumului nepietruit care se desprinde, cam la o milă de oraș, din șoseaua de Meridian. Pe șosea, nu era greu să găsești ocazii — o căruță cu bumbac, dacă nu chiar vreun automobilist în trecere pe acolo — iar drumul pe jos până la râu era scurt și ușor. În schimb perspectiva întoarcerii acasă pe inserat, când circulația se rărește, nu e deloc ademenitoare, astfel că înotătorii au grijă să nu întârzie prea mult la scăldat.

După cum mi-a istorisit Dill, în ziua aceea el și cu Jem abia ieșiseră în șosea, când l-au zărit venind pe Atticus în mașina lui. Fiindcă nu părea să-i observe, i-au făcut semne cu mâna. A încetinit după ce-a trecut de ei; când l-au ajuns din urmă, le-a spus:

— Mai bine așteptați pe altcineva, că eu încă nu mă întorc acasă.

Pe canapeaua din spate ședea Calpurnia.

Jem însă, nu și nu, iar când a început să-l roage, Atticus a cedat.

— Bine, a consimțit el, veniți și voi, cu condiția să nu mai ieșiți din mașină.

Pe drum spre casa lui Tom Robinson, tata le-a povestit cele întâmplate.

A cotit din șosea, au mers încet pe lângă maidanul de gunoi, au trecut de proprietatea Ewellilor și-au luat-o pe drumul îngust ce duce la sălașurile negrilor. Dill zicea că o droaie de puradei tuciurii jucau pietre în curtea lui Tom. Atticus a parcat mașina și a coborât. Calpurnia s-a luat după el și au intrat pe poartă.

Dill l-a auzit pe tata întrebând un puști: „Sam, unde-i mămica ta?”, la care numitul Sam a răspuns: „E la Sis a lui Stevens, domnu' Finch. Vreți s-o chem?”

Atticus, zicea Dill, părea nehotărât, dar apoi a spus „Da” și Sam a luat-o la fugă. „Vedeți-vă de joacă, băieți”, le-a spus Atticus celorlalți copii.

O fetiță mititică a ieșit în pragul căsuței și a rămas acolo, cu ochii la Atticus. Avea toată căpățâna, zicea Dill, plină de codițe mici și țepene, fiecare cu câte o fundă roșie ca focul. Fetița a zâmbit cu gura până la urechi și a vrut să vină la tata, dar era prea mică, zicea Dill, ca să navigheze pe trepte. Și atunci Atticus s-a apropiat de ea, și-a scos pălăria și i-a întins un deget.

Fetița 1-a apucată și așa a putut coborî scara, după care, zicea Dill, Atticus a dat-o în primire Calpurniei.

S-a ivit și Sam, țopăind în urma maică-si, care a intrat în curte.

— ...'seara, domnu' Finch, a zis Helen, nu poftiți înăuntru să luați loc?

Pe urmă, însă, n-a mai spus nimic. Nici ea, nici Atticus.

— Scout, zicea Dill, deodată am văzut-o mototol în praf. Picase jos ca și când s-ar fi ivit acolo un uriaș care a călcat-o cu laba lui enormă. Uite-așa... și Dill a încercat să-mi arate izbind cu piciorul lui rotofei în pământ. Parcă ai fi strivit o furnică.

Calpurnia și cu Atticus au cules-o de jos, mai zicea Dill, au pus-o pe picioare, dar Helen a ajuns în căsuță mai mult târâtă decât pe propriile ei picioare. Au rămas înăuntru mult, mult timp, după care Atticus a ieșit afară singur. La înapoiere, când treceau cu mașina pe lângă mormanele de gunoi, niște Ewelli au strigat după ei, dar ce anume — Dill n-a putut înțelege.

Moartea lui Tom a tulburat Maycombul timp de vreo două zile; două zile ajungeau berechet pentru ca vestea să facă ocolul comitatului. „Ați auzit?... Nu? Ei bine, cică fugea mai iute ca fulgerul...” Pentru Maycomb, moartea lui Tom era ceva Tipic. Era Tipic pentru un negru s-o ia la goană. Era Tipic pentru mentalitatea unui negru să acționeze fără nici un plan, să nu se gândească deloc la viitor, ci s-o ia la fugă orbește de cum i s-a ivit prilejul. Curios e că s-ar fi putut prea bine ca Atticus Finch să-l scoată până la urmă basma curată, dar putea el să aștepte...? Pe naiba! Doar îi știți cum sunt. Ce-am avut și ce-am pierdut... Și închipuie-ți că băiatul acela, Robinson, era căsătorit cu cununie, cică părea curățel, mergea la

biserică și așa mai departe, dar uitate, când râcâi mai adânc, vezi că poleiala e subțire de tot. Negrul din ei iese totdeauna la suprafață.

Încă două-trei amănunte, care să permită interlocutorului să reproducă totul în propria sa versiune, apoi nici o altă temă de conversație până marșea viitoare, când apare *Maycomb Tribune*. Și a apărut cu un scurt necrolog la rubrica lui obișnuită „Colored News”. Mai era însă și un editorial.

Domnul B.B. Underwood era mai amar ca niciodată, ca și când puțin i-ar fi păsat că poate pierde vreun abonat sau vreo reclamă. (Numai că la *Maycomb* lucrurile stăteau altfel: domnul Underwood putea să-și iasă oricât din fire și să scrie orice poftea, că tot ar avea abonați și reclame. Treaba lui dacă ținea să se facă de râs în propria lui gazetă!) Domnul Underwood nu pomenea o vorbă despre erori judiciare, dar scria în așa fel încât și copiii să poată pricepe. Domnul Underwood socotea pur și simplu că e un păcat să ucizi invalizi, fie că stau, șed sau încearcă să fugă. Compara moartea lui Tom cu masacrarea fără sens a păsărilor cântătoare de către vânători și copii, iar *Maycomb*ul și-a zis că dacă s-a străduit să compună un editorial atât de poetic, a făcut-o pentru a fi reprodus de *Montgomery Advertiser*.

Cum e cu puțință — mă întrebam plină de nedumerire în timp ce citeam editorialul domnului Underwood. Omor fără sens — doar Tom beneficiase de procedura convenită a legii până în clipa morții; fusese judecat public și fusese condamnat de doisprezece cetățeni buni și cinstiți; tata luptase fără încetare pentru el. Până la urmă, am priceput unde bătea domnul Underwood: Atticus folosea toate instrumentele de care dispun oamenii liberi spre a-l

salva pe Tom Robinson, dar în tribunalul secret din fundul inimii omenești, tot ce întreprindea Atticus era nul și neavenit. Din clipa în care Mayella Ewell a deschis gura și a început să țipe, Tom era un om mort.

Numele Ewell îmi făcea pur și simplu greață. Maycombul n-a întârziat să audă părerile domnului Ewell despre moartea lui Tom și să le treacă prin Canalul Mânecii al bârfei, întrupat de domnișoara Stephanie Crawford. Domnișoara Stephanie i-a spus mătușii Alexandra, de față cu Jem („Ce Dumnezeu, e destul de mare ca să audă!”), că domnul Ewell ar fi spus că asta înseamnă unu’ mai puțin și că mai rămân doi. Jem m-a asigurat că n-are de ce să-mi fie teamă, că domnul Ewell mai mult face pe grozavul. Și mi-a mai spus că dacă suflu o vorbă lui Atticus, sau dacă-l las cumva să înțeleagă că sunt la curent, n-o să mai vorbească toată viața cu mine.

Începurăm școala, și o dată cu ea drumurile zilnice prin fața casei Radley. Jem era acum într-a șaptea și mergea la liceu, care se afla dincolo de clădirea școlii primare; eu ajunsesem într-a treia și programele noastre erau atât de diferite, încât numai dimineața mergeam la școală împreună cu el, și-l revedeam numai în timpul mesei. Era și mai pasionat de fotbal, dar nu îndeajuns de voinic și de înalt ca să fie pus la altceva decât la căratul căldărilor cu apă pentru echipă. Făcea însă treaba asta cu tot entuziasmul: după-amiaza, rareori îl prindeai acasă înainte de căderea întunericului.

Proprietatea Radley încetase să mă mai înfricoșeze, dar nu era mai puțin mohorâtă, umbra stejarilor voinici din curte nu era mai puțin răcoroasă. În general, nu mi se părea mai atrăgătoare. Domnul Nathan Radley putea fi văzut și acum, în zilele senine, ducându-se în oraș și întorcându-se; noi știam că Bau era tot acolo, din aceeași veche pricină — adică nimeni nu văzuse să fi fost scos afară. Câteodată simțeam înțepătura unei remușcări când treceam prin fața bătrânei case, fiindcă luasem și eu parte cândva la ceea ce trebuie să fi fost un adevărat chin pentru Arthur Radley — căci ce sihastru care se respectă poate să se simtă bine când niște puști îl spionează prin crăpăturile obloanelor, și trimit mesaje în vârf de undiță sau îi umblă noaptea printre straturile cu varză?

Și totuși, memoria nu-mi dădea pace... Doi *penny* cu cap de indian, guma de mestecat, păpușile de săpun, o medalie ruginită un ceas stricat și-un lanț... Pe unde le-o fi ascuns Jem? Într-o după-amiază, m-am

oprit și m-am uitat la copac: trunchiul se umflase în jurul peticului de ciment, iar peticul se îngălbenise.

De vreo două ori, mai-mai să-l vedem, lucru cu care nu oricine s-ar putea lăuda.

...Și ochii mei continuau să-l caute ori de câte ori treceam pe-acolo. Poate că într-o zi îl vom vedea. Și parcă știam cum o să fie: când are să se întâmple, în sfârșit, am să-l văd pur și simplu stând în balansoar. Trec. — „Ce mai faceți, domnule Arthur?” zic eu, ca și când în fiecare după-amiază n-aș zice altceva. — „‘seara, Jean Louise”, ar zice el, ca și când așa mi-ar fi răspuns în fiecare după-amiază, „ce vreme nemaipomenit de frumoasă, nu-i așa?” — „Da, domnule, foarte frumoasă”, am să-i spun eu, văzându-mi de drum.

Era pură închipuire, firește. N-aveam să-l vedem niciodată. Probabil că iese când apune luna ca s-o fixeze pe domnișoara Stephanie Crawford. Eu una mi-aș alege pe altcineva ca să fixez, dar asta era în definitiv treaba lui. Numai pe noi n-o să ne fixeze niciodată.

— Nu cumva începeți iar cu povestea aceea? m-a luat Atticus din scurt într-o seară, când mi-am exprimat întâmplător dorința de a-l vedea pe Bau Radley măcar o dată înainte de a muri. Dacă ai cumva de gând, am să-ți spun ceva: încetează. Sunt prea bătrân ca să vă fugăresc de pe proprietatea Radley. În afară de asta, e și primejdios. Poți să te alegi cu un glonte. Știi prea bine că domnul Nathan trage în orice umbră pe care o zărește, chiar și în umbre care lasă urme de picior gol numărul treizeci și patru. Mare noroc ai avut atunci că ai scăpat.

Mai-mai să mă înăbuș. Dar simțeam în același timp cum îmi crește admirația față de Atticus. Pentru prima

oară ne dădea a înțelege că știe mult mai multe decât ne-am fi închipuit. Și când te gândești că toate acestea se întâmplaseră cu ani în urmă. Adică vara trecută... ba nu, acum două veri, când... uf, uite că memoria îmi joacă feste! De n-aș uita să-l întreb pe Jem.

De atunci trecusem prin atâtea, încât Bau Radley era acum ultima noastră grijă. Atticus zicea că nu vede ce s-ar mai putea întâmpla și că lucrurile au felul lor de a se rezolva de la sine, din care pricină, după o vreme, nimeni nu-și va mai aduce aminte că existența lui Tom Robinson a stat vreodată în centrul atenției tuturor.

Atticus avea probabil dreptate, dar evenimentele de astă-vară pluteau asupra noastră ca fumul într-o cameră închisă. Oamenii mari nu discutau niciodată afacerea cu Jem sau cu mine, dar am impresia că o discutau totuși cu copiii lor, căroră cred că le spuneau cam așa: că în definitiv, nici unul din noi n-aveam vreo vină că Atticus ni-i tată, așa că toți ceilalți copii puteau prea bine să se poarte frumos cu noi, în ciuda acestui fapt. E un lucru la care nu i-ar fi tăiat capul pe copii: dacă ar fi fost lăsați în voia lor, fiecare din noi am fi avut de susținut la repezeală câteva meciuri, și lichidam definitiv problema. Așa însă eram obligați să ținem capul sus și să ne purtăm ca un gentleman și, respectiv, ca o lady. Era, într-un fel, ca pe timpul doamnei Henry Lafayette Dubose, minus zbieretele ei. Și totuși, lucru curios, pe care nu l-am înțeles niciodată — în ciuda lipsurilor sale ca părinte, oamenii l-au reales cu dragă inimă pe Atticus în legislatura statului, ca de obicei fără nici o opoziție. Am conchis, dar, că lumea era pur și simplu sucită, i-am întors spatele și nu m-am mai gândit la ea, până ce ea nu m-a silit din nou s-o fac...

...Și-am fost silită într-o bună zi, la școală. O dată pe săptămână aveam oră de Evenimente Curente: fiecărui copil din clasă i se cerea să taie un articol din ziar, să-i asimileze conținutul și să-l reproducă în fața clasei. Exercițiul, zice-se, putea să înlăture o serie întreagă de defecte: stând în fața colegilor, copilul se deprindea cu o ținută corectă, căpăta mai multă siguranță; rostind scurte alocuțiuni, ajungea să cunoască valoarea cuvintelor; buchisindu-și evenimentul curent, își fortifica memoria și, în sfârșit, nimic nu-l făcea mai dornic să se reintegreze în grup decât scoaterea lui vremelnică în afara acestuia.

Ca de obicei, ideea, profundă în felul ei, nu era pusă în aplicare la Maycomb tocmai-tocmai așa cum s-ar fi convenit. Mai întâi, puțini copii din mediul rural aveau acces la ziare, astfel că povara evenimentelor curente cădea cu toată greutatea ei asupra copiilor de la oraș, dându-le celor ce făceau naveta cu autobuzul și mai mult impresia că cei de la oraș ar fi favorizați. Copiii de la țară, când puteau, veneau de obicei cu tăieturi din ceea ce numeau ei *Foaia curajului*, publicație dubioasă în ochii domnișoarei Gates, profesoara noastră. De ce se încrunta ori de câte ori vreunul cita din *Foaia curajului* n-am știut niciodată, în orice caz într-un fel sau altul era ceva de prost gust, ca și când ai mânca biscuiți cu sirop ori clătite înainte de prânz, sau te-ai apuca să cânți *Dulce „zghiară” măgărușul* în loc de *zbiară* — adică tot atâtea condamnabile acțiuni pentru dezvățarea cărora erau plătiți profesorii de către stat.

Dar și așa, prea puțini copii știau ce-s acelea evenimentele curente. Micul Chuck-Prichiduță, tare pe multiseculara-i experiență în materie de vaci și ale lor năravuri, era tocmai la mijlocul unei litanii despre

Unchiul Natchell, când domnișoara Gates îl întrerupse:

— Charles, dar acesta nu este un eveniment curent, aceasta este o reclamă!

Cecil Jacobs, în schimb, era în elementul lui. Când îi veni rândul, ieși în fața clasei și-ncepu:

— Bătrânul Hitler...

— Adolf Hitler, Cecil. Să nu începi niciodată o frază cu „bătrânul” nu mai știi cine.

— Da, don'șoară. Bătrânul Adolf Hitler a „prosecutat” pe...

— Persecutat, Cecil...

— Ba nu, don'șoară Gates, așa scrie aici... ăăă, adică... ei, oricum, bătrânul Adolf Hitler îi prigonește pe evrei și-i bagă în închisori, și le ia toate averile și nu-i lasă să iasă din țară, și-i spală pe alienații mintali și...

— Îi spală pe alienații mintali?!

— Da, don'șoară Gates, îmi închipui că n-au destulă minte ca să se spele singuri, nu cred că un idiot e-n stare să se țină curat. În orice caz, Hitler s-a pornit să-i adune și pe toți semievreii și vrea să-i înregistreze în caz că ăia ar vrea să-i facă bucata, și eu cred că e un lucru rău, și ăsta-i evenimentul meu curent.

— Foarte bine, Cecil, spuse domnișoara Gates.

Umflându-se în pene, Cecil se înapoie la locul său.

O mână se ridică în fundul clasei:

— Cum poate face una ca asta?

— Cine face și ce anume? ceru domnișoara Gates, metodic, precizări.

— Vreau să zic cum poate Hitler să pună o groază de lume în țarc? Guvernu' de ce nu-l oprește? spuse posesorul mâinii ridicate.

— Pentru că Hitler este guvernul, răspunse domnișoara Gates și, văzând un prilej de a face educație dinamică, se duse la tablă și scrise mare de tot, cu litere de tipar, cuvântul DEMOCRAȚIE. Democrație, pronunță ea. Poate cineva să ne dea o definiție?

— Noi, au răspuns câțiva.

Am ridicat și eu mâna, fiindcă-mi amintisem de o lozincă din timpul unei campanii electorale despre care îmi vorbise Atticus cândva.

— Jean Louise, ce crezi că înseamnă cuvântul acesta?

— Drepturi egale pentru toți, privilegiile speciale pentru nimeni, citai eu.

— Foarte bine, Jean Louise, foarte bine, mă aprobă domnișoara Gates zâmbitoare; apoi, înaintea cuvântului DEMOCRAȚIE, scrise NOI SUNTEM O. Și acum, ne ceru ea, întreaga clasă să spună: Noi suntem o democrație.

Ne conformarăm. Apoi domnișoara Gates explică:

— Aceasta este diferența dintre America și Germania. Noi suntem o democrație, iar Germania este o dictatură. Dic-ta-tură, silabisi ea. La noi, nimeni nu crede în persecuție. Persecuția vine de la oamenii care au prejudecăți. Pre-ju-de-căți, repetă ea din nou cu grijă. Nu există pe lume oameni mai cumsecade ca evreii și este un mister pentru mine de ce Hitler gândește altfel.

Un suflet curios din mijlocul clasei întrebă:

— De ce credeți că nu le plac evreii, domnișoară Gates?

— Nu știu, Henry. Ei și-au făcut datoria în orice societate au trăit și, mai ales, sunt oameni foarte

religioși. Hitler încearcă să desființeze religia și poate că din cauza aceasta nu-i iubește.

Cecil luă din nou cuvântul:

— Să vedeți, poate nu-i asta. Cică ei se ocupă cu schimbul banilor, sau așa ceva, dar oricum ăsta nu-i un motiv să fie persecutați. Sunt albi, nu-i așa?

— Când vei merge la liceu, Cecil, vei afla că evreii au fost persecutați de la începuturile istoriei, ba chiar izgoniți din propria lor țară. Este una din cele mai tragice întâmplări din istorie. Și acum, copii, să trecem la aritmetică.

Cum aritmetica nu mă încântase niciodată, mi-am petrecut ora uitându-mă pe fereastră. Singurele dăți când l-am văzut pe Atticus încruntat au fost acelea când auzea la radio ultimele știri în legătură cu Hitler. În asemenea cazuri, închidea brusc aparatul de radio și făcea „Hmm!” O dată l-am întrebat de ce se înfurie când aude de Hitler, și el mi-a răspuns „Pentru că este un maniac”.

Nu-i asta pricina, îmi ziceam, în timp ce clasa continua cu adunările. Un maniac și milioane de germani. Mi se părea că ei ar fi trebuit să-l închidă pe Hitler într-un țarc, în loc să-l lase el să-i închidă. Alta trebuia să fie explicația. Am să-l întreb pe tata.

Ceea ce am și făcut, dar el mi-a replicat că nu poate să răspundă la întrebarea mea, pentru bunul motiv că nu cunoaște răspunsul.

— Dar e bine să-l urăști pe Hitler?

— Nu, nu e bine, pentru că nu e bine să urăști pe nimeni.

— Atticus, mi-am luat eu inima în dinți, aici e ceva ce nu înțeleg. Domnișoara Gates zicea că e îngrozitor ce face Hitler, s-a înroșit toată la față când ne-a spus...

— E și firesc.

— Totuși...

— Ei?

— Nimic.

Și l-am părăsit, nefiind sigură că am să pot exprima ce aveam eu în minte în clipa aceea, că am să-i pot explica ceea ce nu era decât o senzație nelămurită. Poate o fi Jem în stare să îmi dea răspunsul. El înțelegea mai bine decât Atticus ce se întâmplă în școală.

Jem arăta istovit după o zi întreagă de cărat apă. Lângă patul lui zăceau pe jos cojile de la cel puțin douăsprezece banane, în jurul unei sticle de lapte goale.

— De ce te îndopi în halul ăsta? m-am interesat.

— Antrenorul mi-a spus că aș putea juca peste doi ani dacă iau în greutate câte 25 de pfunzi pe an. Asta-i mijlocul cel mai rapid.

— Numai dacă n-ai să dai toate afară din tine... Ascultă, Jem, vreau să te întreb ceva.

— Dă-i drumul.

Și frate-meu puse cartea jos și-și întinse picioarele.

— Domnișoara Gates e o persoană simpatică, nu-i așa?

— Natural. Îmi plăcea când eram în clasa ei.

— Îl urăște grozav pe Hitler...

— Și ce-i rău în asta?

— Să vezi. Ne-a spus azi ce rău face el că se poartă așa cu evreii. Jem, nu-i așa că nu-i bine să persecuți pe nimeni? Vreau să zic, nici măcar să gândești rău de cineva — da?

— Doamne, Scout, sigur că nu. Dar pe tine ce te roade?

— Știi, când ne întorceam în noaptea aceea de la tribunal, domnișoara Gates era... cobora treptele în

fața noastră, cred că n-ai văzut-o... și vorbea cu domnișoara Stephanie Crawford. Am auzit-o zicând că e timpul să le dea cineva o lecție, că prea au întrecut măsura și că au să ajungă curând să creadă că se pot căsători cu noi. Bine, Jem, cum poate cineva să-l urască atât de mult pe Hitler, și apoi s-o întoarcă și să se poarte atât de urât cu oamenii chiar aici, la ei acasă?...

Lui Jem îi sări țandăra tam-nisam. Se repezi jos din pat, mă înșfăcă de guler și începu să mă zgâlțâie.

— Nu mai vreau să aud niciodată de tribunalul ăla, niciodată, niciodată, m-auzi? Să nu îndrăznești să mai pomenești o vorbă de el, ai auzit? Hai, șterge-o!

Eram mult prea uluită ca să plâng. M-am strecurat afară din cameră și am închis ușa binișor, de grijă să nu-l mai zgândăr cumva cu vreun zgomot nenorocit. Brusc, parcă m-au părăsit puterile, și am simțit nevoia să-l văd pe Atticus. Era în salon. M-am dus țintă la el și-am încercat să mă cocoț pe genunchii lui.

Atticus zâmbi.

— Te-ai făcut atât de mare, că nu te mai pot ține în brațe toată. Mă strânse tare la piept și-mi spuse cu blândețe: Scout, nu te amărî din pricina lui Jem. Trece prin momente grele. V-am auzit de-aici.

Și începu să-mi explice că Jem încerca din răspuțeri să uite ceva, dar că în realitate nu făcea decât să-l împingă și să-l lase la o parte până ce se va fi scurs destulă vreme. Abia atunci va fi în stare să se gândească din nou la acel ceva și să-și pună ideile în ordine. Și când are să se poată gândi la toate acelea, are să devină iarăși Jem.

Într-un fel sau altul, lucrurile se liniștiră, așa cum prevăzuse Atticus. Pe la mijlocul lui octombrie, numai două mici evenimente ieșite din comun li s-au întâmplat la doi cetățeni ai Maycombului. Ba nu, trei evenimente, și nici unul nu ne privea direct pe noi, cei din familia Finch, cu toate că o anume legătură și cu noi aveau.

Primul a fost că domnul Bob Ewell a obținut — și după numai câteva zile a reușit s-o piardă — o slujbă, devenind astfel un caz unic în analele deceniului al patrulea, ca singurul ins de care am auzit vreodată să fi fost dat afară de WPA din pricina lenei. Probabil că efemera irupție de glorie îi adusese o și mai efemeră perioadă de hărnicie; în orice caz, slujba lui a durat tot atâta cât și faima: domnul Ewell s-a cufundat în uitarea cea mai deplină, la fel ca și Tom Robinson. După aceea și-a reluat cu regularitate aparițiile săptămânale la biroul pentru ajutoarele de șomaj, ca să-și încaseze cecul, pe care-l primea fără pic de recunoștință, ci bodogănind nedeslușit ceva la adresa bastarților care-și închipuie că-s mai mari peste oraș și nu lasă un om cinstit să-și câștige pâinea. Ruth Jones, funcționara de la biroul pentru ajutoarele de șomaj, spunea că domnul Ewell l-ar fi acuzat fățiș pe Atticus că i-a luat slujba, ceea ce o impresionase îndeajuns ca să dea o fugă până la biroul lui Atticus și să-i comunice. Tata a povățuit-o pe domnișoara Ruth să nu se piardă cu firea, căci dacă Bob Ewell ar fi vrut să discute cu el chestiunea „luării” slujbei, știa el prea bine drumul la tribunal.

Al doilea eveniment i s-a întâmplat judelei Taylor. Judecătorul nu obișnuia să se ducă la biserică

duminică seara, doamna Taylor însă da. Drept care judele Taylor își savura serile duminicale în singurătatea spațioasei sale locuințe, iar ceasul vecerniei îl găsea înfundat în birou, citind din scrierile tizului său, Bob Taylor (cu care n-avea nici o legătură de rudenie, deși i-ar fi plăcut să poată afirma contrariul). Într-o duminică seara, așadar, pe când se delecta cu metaforele savuroase și cu stilul înflorit al guvernatorului, atenția judeului fu abătută de la pagina pe care o parcurgea de un zgomot supărător, aducând cu un zgreptănat. „Marș!” făcu el către Ann Taylor, nemaipomenit de dolofana lui cățea. Constată însă că vorbea la pereți, iar zgomotul venea din dosul casei. Drept care, judele Taylor tropăi până la veranda din dos, cu gândul s-o lase pe Ann să iasă afară, dar găsi ușa cu obloane deschisă, legănându-se în balamale. O umbră la colțul casei îi atrase privirea — și asta a fost tot ce-a văzut din vizitatorul său. Când doamna Taylor se înapoie de la biserică, își găsi bărbatul în jilțul său, cufundat în scrierile lui Bob Taylor și cu pușca pe genunchi.

A treia întâmplare s-a petrecut cu Helen Robinson, văduva lui Tom. Dacă domnul Ewell fusese dat cu totul uitării ca și Tom Robinson, Tom Robinson fusese uitat la fel ca și Bau Radley. Pe Tom însă nu-l uitase fostul lui stăpân, domnul Link Deas, care o luase în slujba lui pe Helen. De fapt, nu prea avea nevoie de ea, dar zicea că regretă sincer cele petrecute. N-am știut niciodată cine avea grijă de copiii ei, câtă vreme Helen era plecată la lucru. Îi era cam greu, zicea Calpurnia, pentru că trebuia să facă un ocol de aproape o milă ca să nu treacă pe sub nasul Ewellilor care, după cum mărturisise Helen, „au dat cu pietre” după ea când încercase prima oară s-o ia pe drumul public. Până la

urmă, domnul Link Deas a băgat de seamă că Helen nu venea niciodată la lucru din direcția convenită și a strâns-o cu ușa, ca să afle motivul.

— Lăsați, domnu' Link, vă rog, dom'le, s-a rugat Helen.

— Ba pe dracu' am să las! strigă el. Și-i spuse că după-masă, înainte de a pleca, să treacă pe la magazinul lui.

Când Helen veni, domnul Link închise magazinul, își înfipse bine pălăria în cap și o conduse până acasă. O luară pe drumul cel scurt, care trecea pe lângă proprietatea Ewellilor. La întoarcere, domnul Link se opri la șubreda lor poartă.

— Ewell! strigă el. Hei, Ewell!

Ferestrele, la care se înghesuiau de obicei copiii, erau acum pustii.

— Știu că v-ați trântit pe dușumele, toți până la unul! Dar ascultă, Bob Ewell, ia bine aminte la ce-am să-ți spun: dacă aud că vreunul din voi mai crâcnește la fata asta, la Helen, ca să nu poată să treacă pe drumul ăsta, până apune soarele vă bag pe toți la pușcărie!

După care domnul Link scuipă în praf și o luă spre casă.

A doua zi dimineață, Helen s-a dus la lucru pe drumul public. Nimeni n-a mai aruncat cu bulgări în ea, dar când a trecut cu câțiva pași de casa Ewellilor și s-a uitat îndărăt, l-a văzut pe domnul Ewell venind după ea. Helen și-a văzut de drum. Domnul Ewell a urmărit-o, păstrând mereu aceeași distanță, până ce-au ajuns la casa domnului Link Deas. Tot drumul, zicea Helen, a auzit în spatele ei o voce fredonând încetisor cântece triviale. Speriată de-a binelea, i-a telefonat domnului Link la magazin. Magazinul nu era

departe de casă. Când domnul Link ieși afară, îl văzu pe domnul Ewell sprijinit de gard. Acesta îi strigă:

— Link Deas, te poftesc să nu te uiți la mine ca la un gunoi. Eu n-am călărit-o pe...

— În primul rând, ia-ți hoitul împutit de pe proprietatea mea, Ewell. Te-ai rezemat de gardul meu și n-am chef să-l vopsesc din nou. În al doilea rând, să nu te apropii de bucătăreasa mea, că te acuz de agresiune.

— Nu m-am atins de ea, Link Deas, și nici prin gând nu-mi trece să mă dau la vreo negresă!

— Nici nu-i nevoie s-o atingi, e destul s-o sperii. Și dacă învinuirea de agresiune nu ajunge ca să stai la răcoare, atunci am să te acuz de atentat la pudoare, așa că piei din ochii mei! Dacă-ți închipui că glumesc, mai încearcă o dată să sâcâi fata, și-ai să vezi!

Domnul Ewell era de bună seamă încredințat că nu glumește, fiindcă Helen fu scutită de alte necazuri.

— Asta nu-mi place, Atticus, nu-mi place deloc, comentă mătușa Alexandra întâmplările. Omul acela pare mereu pornit contra tuturor celor ce-au avut vreo legătură cu procesul. Știu cum își varsă pica oamenii de soiul lui, dar nu pricep de ce mai are pică... doar a obținut tot ce-a vrut la proces, nu-i așa?

— Ba eu cred că înțeleg, răspunse Atticus. În sinea lui simte probabil că la Maycomb foarte puțini mai cred cu adevărat în urzeala de minciuni pe care au țesut-o el și cu Mayella. Spera să ajungă peste noapte erou, când colo, cu toată strădania lui, nu s-a ales decât cu... cu un: „*Okay*, îți condamnăm negrul, dar tu întoarce-te la groapa ta cu gunoi”. S-a legat de mai toți până acum, așa că ar trebui să fie mulțumit. Se potolește el cum se schimbă vremea...

— Dar de ce-a încercat să facă o spargere la John Taylor? Nu știa că John e acasă, altfel cu siguranță că n-ar fi încercat. Duminică seara, singurele lumini care ard la John sunt cele de la veranda din față și din birou...

— Nu se știe dacă Bob Ewell a tăiat oblonul, nu se știe cine a făcut-o, reluă Atticus. Dar pot să ghicesc. Eu am dovedit că este un mincinos, dar John l-a făcut pur și simplu ridicol. Tot timpul cât a rămas Ewell la bara martorilor nici n-am îndrăznit să întorc capul spre John, de teamă că n-am să-mi pot stăpâni mușchii feței. John se uita la el ca la un pui cu trei picioare, sau ca la un ou pătrat. Să nu-mi spună nimeni, chicoti Atticus, că judecătorii nu încearcă să-i influențeze pe jurați!

Pe la sfârșitul lui octombrie, viețile noastre intraseră pe făgașul rutinei familiare: școală, joacă, învățatură. Jem avea aerul de a-și fi scos din cap ceea ce voia să uite, iar colegii noștri de clasă s-au arătat destul de îndurători ca să ne lase să uităm excentricitățile tatei. Numai Cecil Jacobs m-a întrebat o dată dacă Atticus era un radical. Când l-am întrebat la rândul meu pe Atticus, tata a fost atât de înveselit, încât m-am simțit chiar prost, cu toate că mi-a dat toate asigurările că nu râdea de mine.

— Spune-i lui Cecil că sunt radical tot atât cât și Cotton Tom Heflin.

Mătușa Alexandra înflorea văzând cu ochii. Probabil că domnișoara Maudie astupase dintr-o lovitură gura întregii societăți misionare, pentru că mătușica era din nou conducătoarea cârdului. Tratațiile ei deveniseră și mai savuroase. La rândul meu, tot ascultând-o pe doamna Merriweather, am învățat mai multe despre viața socială a bieților mruni:

simțul familiei era atât de redus la ei, încât întregul trib alcătuia o singură mare familie. Un copil avea tot atâția tați câți bărbați erau în comunitate și tot atâtea mame câte femei erau. J. Grimes Everett se făcea luntre și punte ca să îndrepte situația și ne solicita până la disperare rugăciunile.

Maycombul redevenise el însuși. Adică la fel ca anul trecut și ca acum doi ani, minus două schimbări neglijabile. Prima: dispăruseră din vitrine și de pe automobile afișele cu NRA — NE FACEM DATORIA. I-am cerut lui Atticus să-mi explice pricina, și el mi-a destăinuit că „*National Recovery Act*” murise între timp. L-am întrebat cine-l omorâse și el mi-a răspuns că nouă bătrâni.

A doua schimbare petrecută la Maycomb față de anul trecut nu era de importanță națională. Până acum Halloween era la noi ceva cu totul neorganizat. Fiecare copil făcea ce-l tăia capul, alți copii nu i se alăturau decât dacă era vorba de urnit ceva din loc, bunăoară cum ar fi cocoșarea unei cabriolette pe acoperișul vreunui grajd. Părinții socoteau însă că lucrurile merseseră prea departe anul trecut, când liniștea domnișoarelor Tutti și Frutti fusese serios tulburată.

Domnișoarele Tutti și Frutti Barber erau două surori bătrâne, și locuiau în singura casă din Maycomb care se putea mândri că are o pivniță. Fiindcă veniseră în 1911 din Clanton, Alabama, se zvonea că domnișoarele Barber erau republicane. Felul lor de-a fi ni se părea curios din cale-afară, iar ce nevoie ar fi avut de o pivniță — asta nimeni nu putea pricepe; în orice caz, ele și-au dorit-o, și fiindcă și-o doriseră, au pus să li se sape una, după care tot restul

vieții și l-au petrecut alungând din ea generații de copii.

Domnișoarele Tutti și Frutti (se numeau în realitate Sarah și Frances), pe lângă că aveau maniere yankee, mai erau și surde. Domnișoara Tutti nu voia s-o recunoască și trăia într-o lume a tăcerii, în vreme ce domnișoara Frutti, dornică să nu-i scape nimic, întrebuița un cornet auditiv de dimensiuni atât de grozave, încât Jem susținea că e chiar o pâlnie de gramofon.

Cu de-alde astea-n minte și cu Halloween bătând la ușă, o ceată de copii răi au așteptat ca domnișoarele Barber să adoarmă buștean, după care s-au furișat în salonul lor (la Maycomb, nimeni în afară de familia Radley nu-și zăvora seara ușile), de unde s-au apucat să scoată mobila și s-o care, până la ultima piesă, în pivniță. În ceea ce mă privește, nu recunosc să fi luat parte la ispravă.

— I-am auzit! a fost strigătul cu care și-au trezit vecinii a doua zi dimineață domnișoarele Barber. I-am auzit cum au venit cu camionul până-n fața ușii! Tropăiau peste tot ca o herghelie de cai! Trebuie să fie acum hăt-departe, tocmai la New Orleans!

Domnișoara Tutti era convinsă că niște negustori ambulante de blănuri, care trecuseră acum două zile prin oraș, le furaseră mobila.

— Niște tu-ciu-rii, zicea ea. Sirieni!

A fost adus în grabă domnul Heck Tate. El a făcut cuvenita cercetare și a ajuns la concluzia că era o chestiune de natură locală. Domnișoara Frutti susținea însă că ar putea recunoaște în orice împrejurare o voce din Maycomb și că nici o voce din Maycomb nu răsunase noaptea trecută în salon, ci cu totul altele, care umpleau casa cu sunetele lor

guturale. Cum domnișoara Tutti pretindea insistent nici mai mult, nici mai puțin decât folosirea câinilor polițiști pentru recuperarea mobilei, domnul Tate n-avu încotro și se văzu nevoit să bată drumurile cale de zece mile, ca să adune câinii polițiști din comitat și să-i pună pe urmele hoților.

Domnul Tate a pornit cu ei de la ușa principală a casei domnișoarelor Barber, dar copoii nu făceau decât să înconjoare casa în goană și să se oprească scheunând la ușa pivniței. Domnul Tate a trebuit să repete operația de trei ori, până ce adevărul să-i apară în toată limpezimea lui. În ziua aceea, la ora prânzului, în tot Maycombul nu puteai găsi vreun copil desculț, și nimeni nu s-a mai descălțat până ce copoii n-au fost trimiși din oraș.

Drept care, doamnele din Maycomb hotărâră ca anul acesta lucrurile să decurgă cu totul altfel. Amfiteatrul cel mare al liceului avea să fie deschis, în el se va da pentru adulți un spectacol cu scene alegorice, iar copiii vor avea parte de distracții ca baterea merelor și a halviței, prinderea cu ochii legați a cozii unui măgar de carton și așa mai departe. Se va acorda și un premiu de douăzeci și cinci de cenți pentru cel mai frumos costum de Halloween, confecționat de proprietarul lui.

Jem și cu mine bombăneam nemulțumiți. Nu pentru că am fi făcut vreodată ceva, ci din principiu. Jem se socotea, oricum, prea mare pentru Halloween; jurase că nimeni n-o să-l prindă în preajma liceului pentru asemenea distracții. Prea bine, mi-am zis, atunci am să mă duc cu Atticus.

Aflai însă curând că în seara aceea aveau să-mi fie solicitate serviciile pe scenă. Doamna Grace Merriweather compusese o alegorie originală,

intitulată *Comitatul Maycomb: Ad Astra Per Aspera*, iar eu urmam să reprezint o șuncă. Ar fi încântător, credea ea, dacă mai mulți copii vor fi costumați în așa fel încât să figureze produsele agricole ale comitatului. Cecil Jacobs avea să poarte un costum care va semăna cu o vacă; Agnes Boones va fi o adorabilă fasole grasă, un alt copil va fi aluna, și așa mai departe, până la epuizarea imaginației doamnei Merriweather și a contingentelor de copii.

Tot ce trebuia noi să facem, din câte am putut să-mi dau seama la cele două repetiții, era să intrăm în stânga scenei, spre a fi identificați de doamna Merriweather, care era nu numai autoarea, ci și comperul. Astfel, când avea să strige „carne de porc!”, însemna că era rândul meu. Apoi, toți copiii laolaltă intonau, în marele final, „Comitat Maycomb, Comitat Maycomb, în veci îți vom fi credincioși”, în timp ce doamna Merriweather urca pe scenă cu drapelul statului.

Costumul meu nu constituia o problemă. Doamna Crenshaw, croitoreasa din Maycomb, avea o imaginație tot atât de bogată ca și doamna Merriweather. Doamna Crenshaw luă niște sârmă subțire și o îndoii ca să-i dea forma unui jambon. Structura fu acoperită cu stofă cafenie, vopsită în așa fel încât să semene cu originalul. Nu-mi rămânea decât să mă bag în ea și cineva să tragă pe cap ciudata construcție. Îmi ajungea până aproape de genunchi. Doamna Crenshaw, grijulie, îmi lăsase două găuri pentru ochi. Era pur și simplu strașnic. Jem zicea că arătam exact ca un jambon cu picioare. Mă incomoda, însă, din mai multe pricini: îmi ținea prea cald, fiindcă stătea prea strâns pe mine; dacă mă mânca nasul, nu

mă puteam scărpină, și, o dată îmbrăcată, nu mai puteam să scot costumul fără ajutorul cuiva.

În ziua de Halloween, mi-am închipuit că întreaga familie va veni să mă vadă producându-mă, când colo, spre dezamăgirea mea, Atticus îmi aduse la cunoștință, ce-i drept cu un tact desăvârșit, că era prea obosit și că nu se simțea în stare să asiste, seara, la o alegorie. Fusese o săptămână la Montgomery și se întorsese acasă târziu după-amiază. Era încredințat că Jem n-are să refuze să mă însoțească dacă am să-l rog.

Mătușa Alexandra, la rândul ei, îmi spuse că vrea să se ducă la culcare mai devreme, pentru că toată după-amiaza participase la decorarea scenei și se simțea cu totul și cu totul... — ce anume, n-a mai spus, pentru că s-a oprit la mijlocul frazei: a închis gura, apoi a deschis-o din nou, ca pentru a spune ceva, dar n-a scos nici un sunet.

— ...ce-i, mătușico? am întrebat-o.

— Ei, nimic, nimic, făcu ea, cineva a trecut azi peste cadavrul meu. Apoi dădu la o parte acel ceva care avusese darul să-i inspire asemenea temeri, și-mi sugeră să dau în salon, în fața întregii familii reunite, o avanpremieră. Astfel că Jem mă vârî în costum și strigă din ușa salonului: „Carne de po-orc!” — exact așa cum ar fi făcut doamna Merriweather. Eu intrai, iar Atticus și cu mătușa Alexandra rămaseră încântați.

Mi-am repetat rolul la bucătărie, ca să vadă și Calpurnia, care găsi că era extraordinar. Aș fi traversat și strada, ca să mă vadă domnișoara Maudie, dacă Jem nu m-ar fi asigurat că ea avea să asiste la reprezentație.

După aceea, nu mi-a mai păsat dacă vor veni sau nu. Jem îmi spuse că mă va însoți. Și așa a început călătoria cea mai lungă pe care am făcut-o împreună.

În ultimele zile ale lui octombrie, vremea fusese neobișnuit de caldă. N-aveam nevoie nici de jachete. În seara aceea însă, vântul sufla mai tare, și Jem se temea să nu ne apuce ploaia înainte de a ne întoarce acasă. Nu era lună.

Lumina felinarului de la colțul străzii proiecta umbre lungi pe zidurile casei Radleyilor. Îl auzii pe Jem chicotind:

— Fac prinsoare că nimeni n-are să-i tulbure la noapte.

Jem îmi ducea costumul-șuncă, nu cu prea multă îndemânare, pentru că era greu de apucat. Găseam în sinea mea că e drăguț din partea lui.

— Totuși e un loc care te bagă-n sperieți, nu crezi? spusei. Bau nu face nici un rău la nimeni, dar nu-mi pare rău că ești cu mine.

— Știi prea bine că Atticus nu te-ar fi lăsat să mergi singură până la școală, răspunse frate-meu.

— De ce? Dai doar colțul și apoi prin curte.

— Curtea asta-i prea mare pentru fetițe mici, ca s-o traverseze noaptea, mă tachină el. Nu te mai temi de strigoi?

Izbucnirăm amândoi în râs. Strigoii, Aburii Fierbinți, descântecetele, semnele secrete — toate pieriseră, cu vârsta, asemenea negurii o dată cu răsăritul soarelui.

— Cum era chestia aia de demult? făcu Jem, și începu să recite: „Înger luminate, viață după moarte, piei din calea mea, duhul nu mi-l lua”...

— Isprăvește, îl rugai eu — fiindcă ajunsesem chiar în fața casei Radleyilor.

— Cred că Bau nu e acasă. Ia ascultă!

Undeva sus, deasupra noastră, pierdută în întuneric, o pasăre își debita repertoriul, fără a se sinchisi câtuși de puțin de proprietarul copacului în care se instalase, și aci se avânta de la un „kii, kii” strident până la un iritat „cua-ac”, aci cobora până la un jalnic „Vai-de-el, Vai-de-el...”

Am luat-o pe după colț, și m-am împiedicat de-o rădăcină ieșită tocmai în mijloc de drum. Jem vru să-mi vină în ajutor, dar nu reuși decât să scape costumul în praf. Totuși n-am căzut, și ne-am văzut mai departe de drum.

Cotirăm din stradă și pătrunserăm în curtea școlii. Era întuneric beznă.

— Jem, tu știi unde suntem? întrebai eu după câțiva pași.

— Pot să spun că suntem sub stejarul cel mare, pentru că pământul e mai rece. Vezi, ai grijă să nu cazi.

Încetini pasul și înaintai cu băgare de seamă. Pipăiam mai întâi terenul, ca să nu mă lovesc de trunchi. Arborele singuratic era un stejar secular: doi copii nu puteau să-l cuprindă dacă se apucau de mâini. Crescuse departe de profesori, de iscoadele lor și de vecinii curioși; era aproape de ograda Radleyilor, dar aceia nu erau oameni curioși. O mică parte a solului, sub crăcile stejarului, era bătătorită de multele lupte și jocuri neîngăduite, cu zaruri.

Luminile amfiteatrului liceului străluceau puternic în depărtare, dar în loc să ne-ajute, ne orbeau.

— Nu te uita înainte, Scout. Dacă te uiți în jos, n-ai să cazi.

— Jem, trebuia să fi luat lanterna.

— Nu știam că e chiar beznă. Mai devreme, nu părea că are să fie atât de întuneric. Din cauza norilor, probabil. Cred că are să se lumineze mai târziu.

Cineva sări la noi.

— Doamne, Dumnezeu! urlă Jem.

Un cerc de lumină ne inundă fețele și îndărătul lui se arată, țopăind de bucurie, Cecil Jacobs.

— Ha-a-a, v-am făcut-o! strigă el. Știam c-o să veniți p-aici!

— Ce cauți, băiete, singur departe de școală? Nu ți-e frică de Bau Radley?

Cecil venise cu părinții, în deplină siguranță, și nevăzându-ne în amfiteatru, se aventurase atât de departe ferm convins că vom veni pe-aici. Nu-și închipuia însă că nu vom fi însoțiți de domnul Finch.

— Ei na, pentru o palmă de loc după colț! făcu Jem pe grozavul. Cui i-e frică să-nconjoare colțul?!

Oricum, însă, trebuie să recunoaștem că Cecil ne-o făcuse. Ne trăsese o sperietură zdravănă și putea să umple școala cu isprava lui — avea tot dreptul.

— Ascultă, l-am întrebat, parcă ești vacă astă-seară? Unde ți-e costumul?

— Colea, în spatele scenei. Doamna Merriweather zice că mai e timp până la scenele alegorice. Scout, poți să-ți pui și tu costumul în spatele scenei, lângă al meu, ca să mergem și noi cu ceilalți.

Jem găsea ideea excelentă. Și mai socotea că e foarte bine ca Cecil și cu mine să fim împreună: așa are să poată și el să stea cu cei de seama lui.

Când am ajuns în amfiteatru, se strânsese acolo tot orașul, cu excepția lui Atticus, a doamnelor care se istoviseră cu decorarea sălii și de proscrișii obișnuiți, ca și de cei ce stăteau încuiați în casă. Ai fi crezut că tot comitatul era de față: holul mișuna de oameni de la

țară spilcuiți. Clădirea liceului avea la parter un hol mare, iar lumea se îngrămădea în jurul meselor înșirate de o parte și de alta.

— Vai, Jem, mi-am uitat banii, suspinai, cu ochii la mesele pline de bunătăți.

— Dar Atticus n-a uitat. Poftim treizeci de cenți, poți să faci șase lucruri cu ei. Ne întâlnim mai târziu.

— *Okay*, răspunsei, pe deplin mulțumită cu cei treizeci de cenți și cu Cecil. L-am luat și-am coborât spre centrul amfiteatrului, apoi am intrat în culise prin ușa laterală. Mă descotorosii de costumul-șuncă și mă eclipsai la iuțeală, pentru că doamna Merriweather stătea la catedră în fața primului rând de scaune și făcea cu frenezie schimbări de ultim moment în scenariu.

— Tu câți bani ai? îl cercetai pe Cecil. Și el avea tot treizeci de cenți, ceea ce însemna că eram la egalitate. Primele monezi de cinci cenți ni le-am cheltuit cu Casa Groazei, care nu ne-a înspăimântat de fel: am intrat în clasa a șaptea cufundată în întuneric și am fost conduși de jur împrejur de un strigoi improvizat ce-și alesese aici sălașul. Strigoiul ne făcu să atingem câteva obiecte care aveau pretenția să reprezinte părți dintr-un om. „Ăștia-s ochii”, ni se spuse când puserăm mâna pe două boabe de strugure curățate, așezate pe o farfurioară. „Asta-i inima...” ni se explică ceea ce la pipăit părea a fi un ficat crud. „Astea-s intestinele...” — și mâinile noastre fură cufundate într-o farfurie cu macaroane reci.

Împreună cu Cecil, am dat o raită pe la mese și-am cumpărat fiecare câte o pungă de bezele făcute de doamna judecător Taylor. Aș fi vrut să prind mere cu gura, dar Cecil îmi atrase atenția că nu e igienic:

mămica lui îi spusese c-ar putea să ia ceva dintr-o putină în care își băgau toți capul.

— Dar acum nu umblă nici o boală molipsitoare prin oraș, protestai eu, fără succes însă fiindcă Cecil o ținea morțiș că așa i-a spus mama, că nu e igienic să mănânci după alții. Ceea ce m-a obligat s-o întreb mai târziu pe mătușa Alexandra, care mi-a răspuns că oamenii care susțineau asemenea lucruri erau îndeobște niște parveniți.

Eram tocmai gata să cumpăr halviță, când ne pomenirăm cu emisarii doamnei Merriweather că ne caută să ne strângă în culise. Trebuia să ne pregătim. Amfiteatrul era plin; orchestra liceului comitatului Maycomb se adunase în fosă; luminile rampei erau aprinse și cortina de catifea roșie unduia și se încrețea din pricina agitației ce domnea în spatele ei.

În culise, Cecil și cu mine găsirăm trecerea îngustă ticsită: adulții, cu fel de fel de înjghebări rudimentare pe cap — tricornuri, șepci de confederați, pălării din timpul războiului hispano-american, căști din războiul mondial; copiii, costumați în toate soiurile de produse agricole, se înghesuiau în dreptul singurei ferestruici.

— Cineva mi-a strivit costumul! strigai eu deznădăjduită.

Doamna Merriweather veni în goană, aranjă sârma și mă băgă în costum.

— Te simți bine înăuntru, Scout? mă întrebă Cecil. Abia te aud, parc-ai fi peste un deal.

— Să nu crezi că pe tine te-aud mai aproape, răspunsei.

Orchestra intonă imnul național și-mi dădui seama că asistența se ridicase în picioare. Apoi răsună toba mare. Doamna Merriweather, instalată la catedra ei de lângă orchestră, trâmbiță:

— Comitatul Maycomb: *Ad Astra Per Aspera*. Toba bubui din nou. Aceasta înseamnă, tălmăci doamna Merriweather pentru elementele rurale, spre stele prin greutate! Alegorie, adăugă ea.

În mod inutil după părerea mea.

— Probabil că nimeni n-ar ști despre ce e vorba dacă nu le-ar spune, șopti Cecil, care fu imediat țistuit.

— Ba știe tot orașul, suflai eu.

— Dar au venit și oameni de la țară, îmi atrase atenția Cecil.

— Liniște, voi de-acolo! ordonă o voce bărbătească. Amuțirăm.

Toba bubuia după fiecare frază a doamnei Merriweather. Ea psalmodia cu voce lugubră istoria comitatului Maycomb, mai vechi decât însuși statul, trup din trupul teritoriilor Mississippi și Alabama, ale cărui păduri virgine fuseseră călcate pentru prima oară de stră-străbunicul registratorului de testamente din orașul nostru, numai că — durere! — i se pierduse urma. Avea să se ivească apoi colonelul Maycomb, cel ce nu știa ce-i teama, al cărui nume îl poartă astăzi comitatul. Președintele Andrew Jackson îl investise cu autoritatea unei înalte funcții, dar încrederea exagerată în forțele-i proprii și un neîndestulător simț de orientare îi duseseră la pierzanie pe toți cei ce-l însoțiseră în războaiele cu indienii creek. Colonelul Maycomb perseverase în eforturile sale de a face regiunea aptă pentru democrație. Dar prima-i campanie a fost și ultima. Ordinele sale, transmise printr-un curier indian prieten, indicau ca direcție sudul. După ce consultase un copac spre a afla de la lichenii acestuia încotro era sudul, fără să ia seama la subalternii săi care încercau să-l corecteze, colonelul Maycomb a pornit o campanie de nimicire a inamicului

și și-a rătăcit trupele afundându-le în pădurea virgină atât de departe către nord-vest, încât numai niște coloniști care mergeau spre inima continentului le-au putut salva până la urmă.

Doamnei Merriweather i-a trebuit o jumătate de ceas ca să zugrăvească faptele bravului colonel Maycomb. Între timp, descoperii că dacă îndoiam genunchii puteam să-i vâr sub costum și să mă așez mai mult sau mai puțin convenabil. M-am instalat cât am putut mai bine și, legănată de melopeea doamnei Merriweather și de bătaia tobei, în scurt timp dormeam dusă.

Mi s-a povestit mai târziu că doamna Merriweather își desfășurase toate forțele în marele final și că lansase un „carne de po-orc!”, cu siguranța dobândită în urma intrării la timp a brazilor și a fasolei grase. După câteva clipe de așteptare, a strigat din nou „po-orc?”. Constatând absența oricărei urmări materiale, a țipat cât o ținea gura: „Porc!!”

Cred c-am auzit-o prin vis, sau că m-a trezit orchestra, dar mi-am ales momentul să-mi fac apariția tocmai când doamna Merriweather urca triumfătoare pe scenă cu steagul statului fâlfâind în mână. A spune că l-am ales nu e într-un tot exact: m-am gândit doar să-i ajung din urmă pe ceilalți.

Tot mai târziu mi s-a povestit că judele Taylor se dusese în fundul amfiteatrului și rămăsese acolo lovindu-se atât de tare cu palmele peste genunchi, încât doamna Taylor se văzuse nevoită să-i aducă un pahar cu apă și să-i administreze una din pilulele pe care le obișnuia.

Se pare că doamna Merriweather repurtase un mare succes, fiindcă toată sala aclama, dar ea m-a prins în culise ca să mă certe că i-am compromis

alegoria. M-a făcut să mă simt îngrozitor de prost; noroc că a venit după aceea Jem, care s-a arătat înțelegător. Mi-a spus că de unde stătea el nu mi-a putut distinge prea bine costumul. De unde știa cât de prost mă simțeam eu sub costumul acela nu-mi dau seama, în orice caz m-a asigurat că am fost bine — atâta doar că intrasem puțin cam târziu. Jem devenise aproape tot atât de meșter ca și Atticus în a te face să te simți bine tocmai când lucrurile stăteau mai prost. Aproape — fiindcă nici măcar Jem nu mă putu convinge să străbat mulțimea adunată. Văzând că n-are încotro, se resemnă să aștepte în culise lângă mine, până ce se va scurge tot publicul.

— Nu vrei să-ți scoți costumul, Scout? mă întrebă el.

— A, nu, rămân cu el, i-am răspuns ferm decisă, pentru că sub costum îmi puteam ascunde umilința.

— Nu vreți să vă duc acasă cu mașina? auzii un glas.

— Nu, domnule, mulțumesc, refuză frate-meu politicos. Sunt doar doi pași pân-acasă.

— Păziți-vă de strigoi, urmă vocea. Sau, mai bine zis, avertizați-i pe strigoi să se păzească de Scout.

— Hai, Scout, n-a mai rămas multă lume, îmi spuse Jem, să mergem.

Străbăturăm amfiteatrul îndreptându-ne spre hol, apoi coborârăm scările. Afară era tot beznă; mașinile care mai rămăseseră erau parcate de cealaltă parte a clădirii și farurile lor nu ne prea erau de ajutor.

— Dacă ar merge vreo mașină în direcția noastră, nu ne-am da cu degetele în ochi. Ascultă, Scout, lasă-mă să te țin de... șunca asta. Să nu-ți pierzi echilibrul.

— Văd destul de bine.

— Da, dar să nu te-mpiedici.

Simții o ușoară apăsare pe cap și-mi închipuii că Jem înșfăcase capătul jambonului.

— Mă ții tu?

— Îhî.

Ne apucarăm să străbatem curtea școlii, încercând să ne vedem prin întuneric cel puțin picioarele. Făcui o descoperire cu ocazia asta:

— Vai, Jem! Mi-am uitat pantofii! Știi, colo în fund, în culise...

— Ei, să ne întoarcem să-i luăm.

Dar când să ne întoarcem, luminile amfiteatrului se stinseră.

— Las' că-i iei mâine, zise Jem.

— Bine, dar mâine e duminică, am încercat să protestez când frate-meu mă întoarse înapoi în direcția casei.

— Ai să-l rogi pe portar să te lase să intri... Ascultă, Scout!

— Ce-i?

— Nimic.

Așa ceva Jem nu mai făcuse de mult: să tresară! Și am încercat să-mi închipui la ce s-o fi gândind. Dar las' că are să-mi spună el când o să vrea, probabil acasă. Simții degetele încleștându-i-se pe partea de sus a costumului meu. Scuturai capul, atâta cât puteam.

— Jem, să nu...

— Sst, taci o clipă, Scout, îmi ordonă el zgâlțâindu-mă ușor.

Merserăm în tăcere.

— Ei, a trecut clipa, la ce te gândești?

M-am întors spre el, dar abia putui să-i disting silueta.

— Mi s-a părut că aud ceva, murmură frate-meu.
Stai locului un pic.

Ne oprirăm.

— Auzi ceva? mă întrebă el.

— Nu.

Dar nu făcurăm nici cinci pași, că iar mă sili să mă opresc.

— Ce-i cu tine, Jem, încerci să mă sperii? Știi doar că nu-s mică...

— Gura, mârâi el, și de data asta mi-am dat seama că nu glumea.

Noaptea era liniștită. Auzeam respirația lui ușoară lângă mine. Din când în când, o pală slabă de vânt îmi mângâia picioarele, dar asta e tot ce mai amintea de o noapte care se anunțase vijelioasă. Era liniște ca înaintea unei furtuni. Ciulirăm urechile.

— Urlă un câine bătrân, înregistrai eu.

— Nu-i asta, răspunse Jem. Aud ceva în timp ce mergem, și când ne oprim nu mai aud nimic.

— Auzi costumul meu foșnind. Phi, te-ai speriat de Halloween...

Dar am spus-o mai mult ca să mă conving pe mine decât pe Jem, pentru că în clipa când ne-am pus din nou în mișcare, am auzit și eu, fără urmă de îndoială, zgomotul de care vorbea: nu era de la costumul meu.

— Nu-i decât Cecil, rosti Jem imediat. Las' că de data asta nu ne mai păcălește el. Stai încet, să nu creadă că o luăm la fugă.

Încetînirăm, de abia mai mișcam picioarele. Îl întrebai pe Jem cum poate Cecil să ne urmărească pe întuneric, fără să ne ciocnim.

— Eu te văd, Scout.

— Cum? Eu nu te pot vedea.

— Se văd dungile tale de grăsime. Doamna Crenshaw le-a făcut cu vopsea din aia luminoasă, ca să sară în ochi în bătaia reflectoarelor. Te văd destul de bine, și cred că și Cecil te vede îndeajuns ca să păstreze distanța.

M-am gândit să-i arăt lui Cecil că știm că e în spatele nostru și suntem gata să-l luăm în primire!

— Cecil Jacobs e-un pro-ost și-un nătărău! urlai eu deodată, întorcându-mă cu tot corpul.

Ne oprirăm. Nici un răspuns, în afară de ecou, care aduse dinspre peretele îndepărtat al școlii un „nă-tă-ră-ău” prelungit.

— Las' că-i arăt eu lui! He-e-ei! strigă și Jem.

„He-e-he-e-e-ei”, răspunse peretele școlii.

Nu era în firea lui Cecil să se stăpânească atât timp. Când vede că i-a reușit o farsă, o repetă la nesfârșit — de mult ar fi sărit la noi. Jem îmi făcu semn să mă opresc din nou.

— Scout, poți să scoți de pe tine chestia asta? mă întrebă el pe șoptite.

— Cred că da, da-s cam dezbrăcată.

— Am aici rochia ta.

— Cum s-o pun pe întuneric?...

— Bine, atunci las-o.

— Jem... Ți-e frică?

— Nu. Cred că suntem aproape de copac. Câțiva pași de la copac, și ajungem la drum. De acolo vedem felinarul din stradă.

Jem vorbea cu voce înăbușită, monotonă. Mă întrebam cât o să mai încerce să mă facă să cred în gogorița cu Cecil.

— N-ar fi bine să cântăm, Jem?

— Nu! Stai liniștită, Scout.

Pasul nu l-am grăbit (Jem știa tot atât de bine ca și mine că ar fi fost greu s-o luăm la picior fără să ne lovim la degete, fără să ne poticnim de pietre, sau cine mai știe ce, și-apoi eu eram desculță)... Oare vântul foșnea așa printre copaci? Dar nu era nici pic de vânt, și-apoi alți copaci în afară de bătrânul stejar nu erau pe-acolo.

Urmăritorul nostru își târa și-și târșâia picioarele ca și când ar avea încălțăminte grea. Oricine-ar fi fost, purta pantaloni de pânză de bumbac groasă; ceea ce luasem eu drept foșnet de copaci era în realitate fâșâitul de bumbac frecat de bumbac la fiecare pas. Fâș, fâș...

Simții sub tălpi nisip mai rece, și ghicii că ajunsesem sub stejarul cel mare. Jem îmi apăsă creștetul. Ne oprirăm, la pândă.

De data asta, pașii târșâiți nu se mai opriră o dată cu noi. Pantalonii aceia foșneau moale, dar fără întrerupere. Apoi nu mai foșniră: acum auzirăm pe cineva cum alerga, alerga spre noi, cu pași care nu erau de copil.

— Fugi, Scout, fugi! Fugi!! urlă Jem din răspuțeri.

Făcui un pas gigantic și mă pomenii răsucindu-mă: cu brațele imobilizate, pe întuneric, nu-mi putui ține echilibrul.

— Jem, Jem, ajutor, Jem!

Ceva zdrobi sârma din jurul meu. Metal sfâșiat de metal. Mă prăbușii la pământ și mă rostogolii cât putui mai încolo, încercând să scap din închisoarea mea de sârmă. De undeva de aproape veneau zgomote și icnete de încăierare, bufnituri de ghete și de corpuri lovindu-se de pământ și rădăcini. Ceva, rostogolindu-se spre mine, mă izbi, și-l simții pe Jem. Într-o clipită era în picioare și mă trăgea după el, dar

cu toate că aveam acum capul și umerii liberi, eram atât de încurcată în restul sârmelor, că nu puteam înainta prea repede.

Eram aproape de drum, când mâna lui mă părăsi brusc; simții că Jem e tras înapoi și aruncat pe jos. Din nou încăierare, apoi un trosnet oribil, de ceva care se frânge, și Jem scoase un urlet.

Alegai în direcția de unde venea urletul și mă lovii de o burtă moale de bărbat. Proprietarul ei scoase un „Un!” și băjbâi după brațe, ca să mi le prindă, dar brațele mi-erău imobilizate în costum. Burta era moale, dar mâinile omului erau tari ca oțelul. Încet, încet îmi storcea vloga. Nu mai puteam mișca. Fu însă smuls îndărăt și aruncat la pământ atât de brusc, încât era cât pe ce să mă târască și pe mine cu el. Crezui că se ridicase Jem.

Câteodată mintea lucrează înnebunitor de încet. Stăteam acolo prosteste, ca trăsniță. Zgomotul încăierării era tot mai slab. Cineva gâfâi și noaptea se cufundă iar în tăcere.

Tăcere... cu o singură excepție: cineva răsufli greu, răsufli greu și se clătina. Mi s-a părut că se duce la copac și se sprijină de trunchi. Apoi îl auzii tușind puternic, o tuse horcăitoare, o tuse care-ți dădea fiori până-n măduva oaselor.

— Jem! Tu ești?

Nici un răspuns, în afară de răsufierea grea a omului.

— Jem!!

Dar Jem nu răspundea.

Omul începu să se miște încoace și-ncolo, ca și când ar căuta ceva. Îl auzii gemând și târând pe jos un obiect greu. Încet, încet mă dumiream că sub copac eram acum patru persoane.

— Atticus?...

Omul înainta anevoie și nesigur spre drum.

Căutai locul unde credeam că fusese el mai înainte și, ca scoasă din minți, începui să pipăi pământul cu degetele de la picioare. Dădui curând peste ceva.

— Jem, tu ești?!

Degetele mele atinseră pantalonii, apoi catarama de la curea, niște nasturi, ceva ce nu putui identifica, gulerul și fața. După perii aspri de pe față, mi-am dat seama că nu era Jem. Duhnea acru a whisky.

Pornii încotro credeam că e drumul. Sigură nu puteam fi, pentru că prea fusesem răsucită și întoarsă în fel și chip. Îl găsii totuși, iar când mă uitai în jos, spre lumina felinarului, văzui trecând pe sub el un bărbat. Mergea cu pași sacadați, ca unul care duce o povară grea pentru el. Dădu s-o ia pe după colț. Pe Jem îl purta! Și-un braț al lui Jem se bălăbănea ca smintit înaintea lui.

Când ajunsei la colț, omul tocmai traversa curtea noastră din față. În dreptunghiul luminos al ușii principale se ivi o clipă Atticus; coborî în goană treptele, apoi el și cu omul acela îl duseră pe Jem înăuntru.

Eram la ușa principală tocmai când ei străbăteau holul. În întâmpinarea mea alergă mătușa Alexandra.

— Chemați-l pe doctorul Reynolds! auzii glasul lui Atticus răsunând puternic din camera lui Jem. Unde-i Scout?

— E aici! strigă mătușa Alexandra, în timp ce mă târa după ea spre telefon și mă cerceta cu îngrijorare.

— N-am nimic, mătușico, o asigurai, telefonează repede!

Ea smulsese receptorul din furcă:

— Eula May, dă-mi-l, te rog, pe doctorul Reynolds, urgent! ...Agnes, tatăl tău e acasă? Ah, Doamne, unde-o fi? Te rog, cum se întoarce, spune-i să vină aici. Te rog, e foarte, foarte urgent!

Mătușa Alexandra n-avea nevoie să se recomande: în Maycomb ne recunoaștem după voce!

Atticus ieșise din camera lui Jem. În clipa când mătușa Alexandra întrerupse legătura, Atticus îi luă receptorul din mână. Bătu în furcă.

— Eula May, dă-mi-l te rog pe șerif, rosti el. Alo, Heck? Aici e Atticus Finch. Cineva mi-a atacat copiii. Jem e rănit. Între casa noastră și școală. Nu pot să las băiatul singur acum. Te rog, dă dumneata în locul meu o fugă pân-acolo și vezi dacă individul mai e prin apropiere. Nu cred c-ai să-l mai găsești, dar dacă dai de el, aș vrea să-l văd. Te las acum. Îți mulțumesc, Heck.

— Atticus, Jem a murit??...

— Nu, Scout. Ai grijă de ea, soră, mai strigă tata în timp ce ieșea din hol.

Degetele mătușii Alexandra tremurau în timp ce desfăceau de pe mine stofa sfâșiată și sârma sfârtecată.

— N-ai nimic, draga mea, n-ai nimic? mă întreba ea întruna în timp ce încerca să mă elibereze.

Simții o mare ușurare când îmi recăpătai libertatea. Brațele începuseră să-mi amorțească și-mi apăruseră pe ele pete roșii. Începui să mi le fricționez, și mă simții mai bine.

— Mătușico, Jem a murit?

— Nu-u, draga mea, e numai leșinat. N-o să știm cât e de grav până nu vine doctorul Reynolds. Jean Louise, spune-mi, ce-ați pățit?

— Nu știu.

Nu mai insistă. Îmi aduse ceva de îmbrăcat și când am văzut ce, mi-am făgăduit că o să-i aduc mereu aminte de acum încolo: în zăpăceala ei, mătușica îmi adusese salopeta.

— Pune-o, draga mea, spuse ea, întinzându-mi tocmai piesa de îmbrăcăminte pe care nu putea s-o sufere.

Și alergă înapoi în camera lui Jem, apoi se întoarse la mine, în hol, mă mângâie distrată și iar sui în camera lui Jem.

O mașină stopă în fața casei. Cunoșteam pașii doctorului Reynolds aproape tot atât de bine ca și pe ai tatei. El ne adusese pe lume, pe mine și pe Jem, el ne ajutase să trecem cu bine prin toate bolile de copii cunoscute omenirii, inclusiv căderea lui Jem din casa din copaci, și-i păstram o prietenie neștirbită. Doctorul Reynolds zicea că dacă am fi predispuși la infecții, ar fi altă treabă, dar noi ne îndoiam.

Se ivi în prag, exclamă „Doamne, Dumnezeu!” Și o luă spre mine, dar apoi, cu un „Tu te ții totuși pe picioare”, cârmii scurt în partea cealaltă. Cunoștea fiecare ungher din casă. Și mai știa că în afară de mine, mai era și Jem.

După câteva momente, care mi s-au părut o veșnicie, doctorul Reynolds reapăru.

— Jem a murit? repetai întrebarea.

— Nici gând, răspunse dânsul aplecându-se spre mine. Are un cucui în cap, exact ca al tău, și un braț rupt. Scout, ia privește în direcția asta — nu, nu întoarce capul, rotește numai ochii. Așa, acum uită-te dincolo. Știi, brațul e rupt rău de tot, după cât pot spune acum, e rupt de la cot. Parcă i-ar fi răsucit cineva mâna... Acum, uită-te la mine.

— Atunci, nu-i mort?

— Da' de unde! Doctorul Reynolds se îndreptă din șale. Astă-seară nu putem face prea mult pentru el, atâta doar — să-l facem să-i fie cât mai bine cu putință. Ne trebuie o radiografie a brațului... Teamă mi-e că o vreme, bunicică, va umbla cu brațul legat de gât. Dar nu te teme, o să i-l facem noi ca nou. La vârsta asta, băieții au nouă vieți.

În timp ce-mi vorbea, doctorul Reynolds nu stătea degeaba, ci mă examina cu ochi pătrunzători și-mi pipăia ușurel cucuiul, care începuse să se umfle grozav în frunte.

— Simți cumva ceva rupt pe undeva?

Această mică glumă avu datul să mă însenineze un pic.

— Atunci nu credeți că a murit, nu-i așa?

Doctorul Reynolds își puse pălăria.

— Ei, ei, m-oi fi înșelând eu câteodată, dar de data asta cred că e viu. Are toate simptomele! Du-te și tu și uită-te la el. Iar când mă întorc, hotărâm noi împreună dacă-i viu sau mort.

Mersul doctorului Reynolds era vioi și tineresc. Nu însă și al domnului Heck Tate. Bocancii lui grei zguduiră veranda și când deschise ușa, o trânti, dar scoase aceeași exclamație ca și doctorul Reynolds.

— Te simți bine, Scout? adăugă el.

— Da, domnule. Vreau să mă duc înăuntru să-l văd pe Jem. Atticus și cu ceilalți sunt acolo.

— Hai cu mine, spuse domnul Tate.

Mătușa Alexandra îmbrobodise cu un prosop lampa de pe noptiera lui Jem. Camera era cufundată în semiîntuneric. Jem zăcea întins pe spate. De-a lungul obrazului observai un semn tare urât. Brațul stâng îl avea depărtat de corp, cotul ședea puțin îndoit,

dar nu în direcția firească. Fața lui Jem era încruntată.

— Jem-em!...

— Nu te aude, Scout, îmi explică Atticus, nu poate: e în stare de completă inconștiență. Începuse să-și revină, dar doctorul Reynolds l-a adormit din nou.

— Da, *sir*, am spus eu, și m-am dat înapoi.

Camera lui Jem, pătrată, era spațioasă. Lângă cămin, pe un balansoar, ședea mătușa Alexandra. Iar într-un colț stătea, rezemat de perete, omul care-l adusese pe Jem. Trebuie să fi fost cineva de la țară, pentru că nu-l cunoșteam. Venise probabil la serbare și trecuse pe lângă locul cu pricina. Ne auzise țipetele și alergase într-acolo.

Atticus stătea în picioare lângă patul lui Jem.

Domnul Heck Tate se oprise în prag. Pălăria și-o ținea în mână, iar din buzunarul pantalonului îi ieșea o lanternă. Era îmbrăcat în hainele de serviciu.

— Intră, Heck, îl pofti Atticus. Ai descoperit ceva? Mi-e greu să cred că ar fi cineva în stare de atâta josnicie, totuși sper că vom afla cine e.

Domnul Tate fornăi pe nas. Aruncă o privire pătrunzătoare omului din colț, îl salută, apoi își roti privirea prin cameră. Se uită la Jem, se uită la mătușa Alexandra, apoi se uită la Atticus.

— Ia loc, domnule Finch, rosti el apoi, glumind.

— Hai să ne așezăm cu toții, propuse Atticus. Ia scaunul ăsta, Heck. Mă duc să iau altul din salon.

Domnul Tate luă loc pe scaunul de la pupitrul lui Jem și așteptă până ce Atticus se întoarse și se așeză și el. Eram foarte mirată că Atticus nu aduce un scaun și pentru omul din colț, dar tata cunoștea mult mai bine decât mine obiceiurile oamenilor de la țară. Unii dintre clienții săi rurali își parcau bidiviii urechiați sub

platani din curtea din dos și nu o dată l-am văzut pe Atticus stând de vorbă cu ei pe treptele din dos. Probabil că omul acela se simțea mai bine acolo unde stătea.

— Domnule Finch, începu domnul Tate, am să-ți spun ce-am găsit. Am găsit o rochiță de fetiță — e-afară, colo, în mașina mea. Rochia ta, Scout, nu-i așa?

— Da, domnule, una roz cu șorțuleț.

Domnul Tate se purta întocmai ca la curtea cu juri. Îi plăcea să spună ce s-a întâmplat așa cum îi venea lui la îndemână, fără amestecul acuzării sau al apărării, și asta-i lua câteodată timp.

— Am găsit niște bucățele de stofă ciudate, de o culoare murdară...

— Țsta-i costumul meu, domnule Tate, mă grăbii să-i explic.

Domnul Tate își puse mâinile în șolduri. Își frecă după aceea mâna stângă, examinează îndelung căminul din odaia lui Jem, apoi păru interesat de vatra acestuia. Degetele îi porniseră parcă în căutarea respectabilului său nas.

— Ei, Heck? făcu Atticus nerăbdător.

Domnul Tate își descoperise gâtul și începea să-l frece.

— Sub copacul de-acolo zace, cu un cuțit de bucătărie înfipt sub coaste, Bob Ewell. E mort, domnule Finch.

Mătușa Alexandra se ridică și întinse mâna spre cămin. Domnul Tate se sculă la rândul său, dar ea refuză să-i primească sprijinul... Cât despre Atticus, pentru prima oară în viață politețea-i înnăscută îl trădă: rămase nemișcat.

Un singur gând mă stăpânea în clipa aceea, și anume că domnul Bob Ewell îi făgăduise tatei că o să-i facă de petrecanie, chiar de-ar trebui să aștepte toată viața prilejul potrivit. Și puțin a lipsit ca domnul Ewell să-și fi atins scopul, dar asta fusese ultimul lucru pe care l-a mai făcut în viața lui.

— Ești sigur? rosti Atticus cu o voce lipsită de expresie.

— Cum nu se poate mai sigur, răspunse domnul Tate. Mort de-a binelea. N-o să-i mai atace pe copiii aceștia niciodată.

— Altceva am vrut să spun.

Atticus vorbea ca-n vis. Și începea, treptat, să-și dea la iveală vârsta, ceea ce constituia la el singurul semn de gravă tulburare sufletească: linia fermă a bărbiei se înmuia, sub urechi îi apăreau cute, iar părul negru ca pana corbului nu mai atrăgea atenția din pricină că băteau la ochi tâmplele cărunte.

— N-ar fi mai bine să trecem în salon? propuse în sfârșit mătușa Alexandra.

— Dacă n-aveți nimic împotriva, zise domnul Tate, aș prefera să rămânem cu toții aici, bineînțeles dacă nu-i facem rău lui Jem. Aș vrea să mă uit la rănilor lui, în vreme ce Scout... da, Scout, are să ne spună cum s-au întâmplat lucrurile.

— Vă supărați dacă am să mă retrag? le ceru mătușa Alexandra încuviințarea. Cred că sunt de

prisos aici. Atticus, dacă ai nevoie de mine, sunt la mine-n cameră.

Și ea se îndreptă spre ușă, dar în prag se opri și se întoarse către noi:

— Atticus, presimțeam eu că are să se întâmple ceva în seara asta... eu... e numai din vina mea, n-ar fi trebuit să...

Domnul Tate, însă, o opri cu un gest.

— Duceți-vă liniștită, domnișoară Alexandra. Îmi dau seama prea bine cât v-a zguduit această întâmplare. Și să nu vă acuzați de nimic... ehei, dacă ne-am lua mereu după presimțirile noastre, am fi ca pisicile care aleargă după propria lor coadă. Ei, domnișoară Scout, ia încearcă să ne spui ce s-a întâmplat, acum cât le mai ai toate proaspete în minte. Ce zici, poți? L-ai văzut cum vă urmărea?

M-am apropiat de Atticus și am simțit cum mă cuprinde cu brațele. Mi-am îngropat capul la pieptul lui.

— Mergeam acasă, începui. Jem, i-am spus, mi-am uitat pantofii la școală. Ne-am întors să-i luăm, și deodată s-a stins lumina. Las' că-i iei mâine, zice Jem...

— Scout, stai așa ca să te-audă și domnul Tate, îmi ceru tata, iar eu mă cuibării în brațele lui.

— Pe urmă Jem mi-a spus: taci o clipă. Am crezut că vrea să se gândească — el întotdeauna zice taci când vrea să se gândească — dar mi-a spus pe urmă c-a auzit ceva. Credeam că e Cecil.

— Cine e Cecil?

— Cecil Jacobs. Ne mai trăsesse o sperietură în seara asta și-am crezut că e tot el. Își pusese un cearceaf în cap. Cine avea cel mai frumos costum, căpăta 25 de cenți, da' nu știu cine a câștigat...

— Unde erați când ați crezut că era Cecil?

— Foarte aproape de clădirea școlii. Am strigat ceva la el...

— Ce-ați strigat?

— Cecil Jacobs e un prost, cam așa ceva. Dar n-am mai auzit nimic. Atunci a strigat Jem alo, sau nu mai știu ce, și a strigat atât de tare, de-ar fi sculat și morții din mormânt...

— Stai puțin, Scout, mă întrerupse domnul Tate. Domnule Finch, i-ai auzit?

Atticus răspunse că nu ne-a auzit, din pricina aparatului de radio. Era deschis și aparatul mătușii Alexandra, la ea în dormitor, lucru de care își amintește bine, pentru că mătușa l-a rugat să-l pună pe-al lui mai încet, ca să poată auzi și ea ceva.

— Așa e radioul meu, zâmbi Atticus, totdeauna pus prea tare.

— Mă întreb, zise domnul Tate, dacă vecinii au auzit ceva...

— M-aș mira, Heck. Majoritatea vecinilor fie că ascultă radioul, fie că se culcă o dată cu găinile. Poate Maudie Atkinson să nu se fi culcat încă, dar nu-mi vine a crede.

— Continuă, Scout, mă invită domnul Tate.

— După ce-a strigat Jem, am mers mai departe. Domnule Tate, eram închisă în costumul meu, dar tot am început să-i aud, pe urmă. Pașii, adică. Pașii mergeau când mergeam și noi, și se opreau când ne opream și noi. Jem zicea că pe mine mă poate vedea pentru că doamna Crenshaw a pus vopsea luminoasă pe costumul meu. Eram o șuncă.

— Ce vrei să spui? exclamă domnul Tate uluit de-a binelea.

Atticus explică domnului Tate ce rol avusesem și cum era costumul meu.

— Păcat că n-ai văzut-o când s-a întors, sfârși el. Era strivit, ca o pastă.

Domnul Tate prinse a-și scărpinga bărbia.

— Nu pricepeam ce-i cu semnele acelea de pe mâinile lui. Are și mânecile găurite. Și vreo două înțepături pe brațe. Arată-mi și mie, domnule Finch, dacă vrei, drăcovenia aia.

Atticus aduse rămășițele costumului. Domnul Tate îl întoarse pe dos și se apucă să îndoiaie sârmele, ca să-și dea seama ce formă avusese.

— Probabil că asta i-a salvat viața, rosti el deodată. Ia uitați-vă.

Și cu degetul lui arătător neobișnuit de lung urmări o tăietură lucitoare de jur împrejurul sârmelor.

— Bob Ewell nu glumea, mormăi domnul Tate.

— Era complet iresponsabil, spuse Atticus.

— Nu că vreau să te contrazic, domnule Finch, dar să știi că nu era nebun; individul ăsta era mai rău decât diavolul. Un ticălos de cea mai ordinară speță, cu destul alcool în el ca să aibă atâta curaj încât să omoare niște copilași. Unul ca el atacă totdeauna pe la spate.

Atticus clătină capul.

— Nu pot concepe un om care...

— Domnule Finch, există un soi de oameni pe care-i mai bine să-i împuști fără să le mai zici nici „măi”. Crede-mă că nu fac nici cât glonte pe care-l strici pe ei. De soiul ăsta era și Ewell.

— Credeam că se ușurase de toată otrava în ziua când m-a amenințat. Sau, în orice caz, presupuneam c-o să mă atace pe mine.

— Avea exact atâta curaj cât îi trebuia ca să se lege de o biată negresă și cât să-l sâcâie pe judecătorul Taylor când credea că nu-i nimeni acasă — dar îți închipui dumneata că ar fi fost în stare să-ți ațină calea, să dea piept în piept cu dumneata deschis, la lumina zilei? întrebă domnul Tate și oftă. Scout, mai bine să continuăm. Va să zică, l-ai auzit venind după voi...

— Da, domnule. Când am ajuns sub copac...

— De unde știi că erați sub copac, doar era întuneric beznă?...

— Eram desculță și Jem zice că sub copaci pământul e întotdeauna mai rece.

— Hm, să știi că o să-l facem pe Jem ajutor de șerif... Bu-un. Și pe urmă?

— Pe urmă, deodată m-a înhățat ceva și mi-a strivit costumul... cred c-am căzut jos... am auzit o încăierare, parcă sub copac... Parcă se loveau de trunchi, așa se-auzea. Pe urmă m-a găsit Jem și a început să mă tragă spre drum. Ceva... adică domnul Ewell l-a trântit jos... așa cred. Iar s-au bătut un timp, pe urmă am auzit trosnetul acela ciudat... și Jem a urlat...

M-am oprit: fusese brațul lui Jem!

— Da... Jem a urlat și pe urmă nu l-am mai auzit, și după aceea domnul Ewell a început să mă strângă tare, de credeam că-mi iese sufletul, și pe urmă cineva l-a trântit jos pe domnul Ewell. Probabil că se ridicase Jem. Asta-i tot ce știu...

— Și pe urmă? repetă domnul Tate, privindu-mă pătrunzător.

— Cineva tropăia greu încoa' și-ncolo și gâfâia, și tușea... tușea de parcă-și dădea sufletul. Am crezut mai întâi că e Jem, dar nu semăna cu el, și de aceea

am început să-l caut pe jos. Am crezut că ne venise Atticus în ajutor și era istovit de tot...

— Și cine era?

— Uitați-l aici, domnule Tate, vă poate spune chiar el cum îl cheamă.

Și zicând așa, îl arătai cu degetul pe bărbatul din colț, dar lăsați brațul în jos tot atât de repede cum îl ridicasem, pentru că Atticus m-ar fi certat dacă m-ar fi văzut. Nu e politicos să arăți cu degetul.

Omul ședea tot acolo, rezemat de perete. De când intrasem în cameră, ședea așa, cu brațele cruciș la piept. Când l-am arătat cu degetul, și-a desfăcut brațele și și-a lipit palmele de zid. Avea mâini albe, dezgustător de albe, mâini care nu văzuseră niciodată lumina soarelui, atât de albe încât băteau la ochi pe peretele de un crem mat și-n penumbra din odaia lui Jem.

De la mâini mi-am întors ochii la pantalonii kaki, murdari de nisip; apoi mi-am plimbat privirea peste trupu-i firav, până la cămașa de bumbac, sfâșiată. Fața o avea la fel de albă ca și mâinile, cu excepția unei umbre care-i întuneca bărbia proeminentă. Era atât de slabă, încât obrații păreau scofâlciți; gura îi era mare, cu buze groase, iar tâmplele puțin, foarte puțin scobite; ochii păreau atât de incolori, încât am crezut că-i orb. Părul îl avea moale, atârânănd fără vlagă, pe creștet părea mai mult un pufușor.

Când l-am arătat cu degetul, palmele îi alunecară încet, încet, în jos, lăsând pe perete urme grase de sudoare, și degetele i se înfipseră în curea. Un fior ciudat — ca atunci când auzi un hârșăit de unghie pe tăbliță — îl scutură, dar în vreme ce căscam ochii la el din ce în ce mai înmărmurită, fața i se destindea. Buzele i se deschiseră într-un surâs timid... și-n clipa

aceea lacrimile care mă podideau încețoșară imaginea
vecinului nostru.

— Salut, Bau, i-am zis.

— ...domnule Arthur, draga tatei, mă corectă Atticus cu blândețe. Jean Louise, dumnealui este domnul Arthur Radley; cred că te cunoaște mai de mult.

Cine altul decât Atticus ar fi fost în stare să mă prezinte lui Bau Radley atât de direct, într-un moment ca ăsta?

Bau mă văzu cum alergam instinctiv spre patul în care dormea Jem, căci pe față îi înflori același surâs timid. În culmea încurcăturii, încercai totuși s-o ascund, simulând intenția de a-l înveli pe Jem.

— Stai! Nu-l atinge! mă opri Atticus.

Domnul Heck Tate se uita la Bau cu luare-aminte prin ochelarii lui cu ramă de os. Tocmai dădea să spună ceva, când în hol intră doctorul Reynolds.

— Toată lumea să poftească afară, zise el încă înainte de a fi trecut pragul ușii. Bună seara, Arthur, nu te-am observat când am intrat prima oară.

Glasul doctorului Reynolds era la fel de ușor ca și pașii lui, de parcă ar fi rostit în fiecare seară aceleași cuvinte, dar constatarea, nu știu de ce, mă umplea de uimire mai mult decât faptul că mă aflam în aceeași cameră cu Bau Radley. Sigur... chiar și Bau Radley putea fi din când în când bolnav, mi-am zis. Pe de altă parte, însă, nu eram chiar sigură.

Doctorul Reynolds ținea în mână un pachețoi învelit în hârtie de ziar. Îl puse pe scrinul lui Jem și-și scoase haina.

— Ei, acumă ești convinsă că trăiește? mi se adresă el. Stai să-ți spun cum mi-am dat seama că e viu. Când am încercat să-l examinez, m-a lovit cu piciorul.

A trebuit să-l adorm buștean ca să-l pot atinge. Ei, și acum, întinde-o.

— Mmm, făcu Atticus, având aerul de a se adresa lui Bau. Știi ce, Heck? Hai să ieșim pe veranda din față. Avem și acolo scaune și e încă destul de cald afară.

Nu pricepeam în ruptul capului de ce ne duce Atticus pe veranda din față, în loc să ne poftească în salon. Dar apoi am înțeles: lumina din salon era prea tare.

Ieșirăm afară unul câte unul, cu domnul Tate în frunte; Atticus îl aștepta în prag, cu intenția de a ieși el primul, însă răzgândindu-se ieși după domnul Tate.

Oamenii își păstrează chiar și în cele mai neobișnuite împrejurări deprinderea gesturilor de fiecare zi. Nu făceam nici eu excepție de la regulă, astfel că mă auzii spunând:

— Pofțiți, domnule Arthur, dumneavoastră nu prea ne cunoașteți casa. Am să vă conduc eu până la verandă, domnule.

El cătă în jos la mine și dădu din cap.

Îl condusei prin hol și prin salon.

— Nu vreți să luați loc, domnule Arthur? Pofțiți, balansoarul ăsta e foarte comod și plăcut.

Mica mea imaginație își lua din nou zborul: uite-l stând pe verandă... ce vreme nemaipomenit de frumoasă, nu-i așa, domnule Arthur?

Da, nemaipomenit de frumoasă. Cuprinsă de o ușoară senzație de ireal, îl condusei la scaunul cel mai îndepărtat de Atticus și de domnul Tate. Era cufundat în umbra cea mai adâncă. Bau se va simți mai bine la întuneric.

Atticus se așezase pe leagăn, iar domnul Tate pe scaunul din apropiere. Lumina prefirată prin ferestrele salonului îi lumina din plin. Eu luai loc lângă Bau.

— Ei, Heck, tocmai spunea Atticus, cred că ceea ce ne rămâne de făcut — Doamne sfinte, încep să uit... și Atticus își împinse ochelarii pe frunte și-și apăsă ochii cu degetele. Da, Jem încă n-are treisprezece ani împliniți... ba da, are treisprezece... ah, nu pot să-mi amintesc. În orice caz, va compare în fața instanței comitatului...

— Ce să facă, domnule Finch? Și zicând acestea, domnul Tate își ridică piciorul așezat peste celălalt și-și aplecă trupul înainte.

— Firește, e un caz clar de legitimă apărare, totuși va trebui să mă duc la birou și să caut...

— Domnule Finch, dumneata crezi că Jem l-a ucis pe Bob Ewell? Așa crezi dumneata?

— Ai auzit doar ce-a spus Scout, nu există nici urmă de îndoială. Ea a spus că Jem s-a ridicat în picioare și l-a smuls de pe ea... probabil că, bătându-l pe întuneric, a dat de cuțitul lui Ewell... aflăm noi mâine.

— Stai, dom-nu-le Finch, silabisii domnul Tate. Jem nu l-a înjunghiat pe Bob Ewell.

Atticus rămase tăcut un moment. Se uita la domnul Tate ca și când i-ar fi fost recunoscător pentru ceea ce spusese. Clătina însă din cap negativ.

— Heck, e tare, tare drăguț din partea dumitale și știu că o faci din generozitate, dar să nu încerci una ca asta.

Domnul Tate se ridică și merse până la capătul verandei. Scuipe în boschet, apoi își înfipse mâinile în buzunare și se întoarse iar spre Atticus.

— Ce anume?

— Iartă-mă dacă m-am exprimat prea tăios, Heck, rosti Atticus cu simplitate, dar nu admit nici o mușamalizare. Eu nu înțeleg să trăiesc în felul acesta.

— Dar, domnule Finch, nu mușamalizează nimeni nimic!

Glasul domnului Tate era calm, cizmele însă îi erau înfipite cu atâta îndărătnicie în dușumeaua verandei, de parcă din ele ar fi crescut: între tata și șerif avea loc o ciudată înfruntare, al cărei sens nu-l pricepeam.

Fu rândul tatei să se ridice și să se ducă la capătul verandei. Mormăi și trase un scuipat scurt în curte. Apoi își puse mâinile în buzunare și se uită la domnul Tate.

— Știu, Heck, la ce te gândești, cu toate că nu ți-ai formulat gândul. Îți mulțumesc.

Apoi, întorcându-se către mine:

— Jean Louise, ai spus că Jem l-a smuls pe domnul Ewell de pe tine?

— Da, *sir*, așa mi s-a părut... Eu...

— Vezi, Heck? Îți mulțumesc din tot sufletul, dar nu vreau ca fiul meu să pășească în viață apăsător de-o astfel de povară. Cel mai bun mijloc de a purifica atmosfera este să discuți deschis. Las' să vină tot comitatul, cu sandvișuri cu tot! Nu vreau ca băiatul meu să crească înconjurat de șușoteli, nu vreau să-l arate lumea cu degetul zicând: „Uite-l pe Jem Finch... pentru care a dat taică-său șperț ca să-l scape de bucluc.” Cu cât vom lichida mai repede această chestiune, cu atât va fi mai bine.

— Domnule Finch, rosti domnul Tate apăsător, Bob Ewell a căzut în propriul său cuțit. S-a înjunghiat singur.

Atticus măsură iar veranda până la capăt. Se uită gânditor la vița cățărătoare. Îmi ziceam că și unul și

celălalt erau, fiecare în felul lui, la fel de încăpățânați. Muream de curiozitate să văd care va ceda primul. Încăpățânarea lui Atticus era calmă și rareori vizibilă, dar într-o privință era la fel de îndărătnic ca și Cunninghamii. Încăpățânarea domnului Tate era necultivată și fățișă, dar o egala pe a tatei.

— Heck, vorbi Atticus fără să se întoarcă. Dacă afacerea s-ar mușamaliza, aceasta ar însemna pentru Jem pur și simplu negarea felului în care am încercat să-l cresc. Am uneori sentimentul că am dat greș ca părinte, totuși reprezint pentru ei tot ce au pe lume. Jem se uită la mine înainte de a se uita la oricare altul, și am încercat să trăiesc în așa fel încât să mă poată privi în ochi fără ca eu să clilesc... Or, dacă m-aș face complice la o asemenea manevră, pe Dumnezeu meu, n-aș mai fi în stare să mă uit în ochii lui, și sunt sigur că l-aș pierde definitiv în ziua în care n-aș mai fi în stare. Nu vreau să-i pierd, pe el și pe Scout, pentru că ei sunt pentru mine tot ce am pe lume.

— Domnule Finch, stărui neabătut domnul Tate, care sta mai departe împlântat cu tocurile cizmelor în dușumea. Bob Ewell a căzut singur în propriul său cuțit. Pot s-o dovedesc.

Atticus se răsuci în călcâie. Măinile i se frământau în adâncul buzunarelor.

— Heck, nu vrei măcar să încerci să privești lucrurile din punctul meu de vedere? Ai și dumneata copii, dar eu sunt mai în vârstă decât dumneata. Când ai mei vor fi mari, am să fiu om bătrân, dacă voi mai trăi până atunci, dar deocamdată... dacă n-au încredere în mine, nu vor avea încredere în nimeni. Jem și Scout știu cum s-a întâmplat. Dacă m-ar auzi spunând în oraș că lucrurile s-au petrecut altfel... ei

bine, Heck, n-au să mai fie ai mei. Nu pot fi în oraș într-un fel și acasă altfel.

Domnul Tate se legăna pe tocuri; replică răbdător:

— L-a trântit jos pe Jem, s-a împiedicat de o rădăcină sub copacul acela și... stai, pot să-ți arăt.

Domnul Tate scoase din buzunarul hainei un șiş cu lamă lungă. Dar în clipa aceea se ivi în prag doctorul Reynolds.

— Porcul de căi... ă-ă-ă, mortul e sub copac, doctore, colea în curtea școlii. Ai lanternă? Mai bine ia-o pe-asta.

— Pot să întorc mașina și să aprind farurile, zise doctorul Reynolds, totuși luă lanterna domnului Tate. Jem e bine. Nu se va mai trezi în noaptea asta, sper, așa că nu fiți neliniștiți. Țasta-i cuțitul care l-a ucis, Heck?

— Nu, domnule, acela e încă în el. După mâner, pare să fie un cuțit de bucătărie. Ken trebuie să fi sosit cu targa, doctore. Noapte bună.

Domnul Tate deschise șişul.

— Iată cum s-au întâmplat lucrurile, începu el.

Cu șişul în mână, se prefăcu că se împiedică, se aplecă înainte, pe când brațul stâng îi aluneca în jos, în față.

— Vedeți? S-a înjunghiat în regiunea asta moale de sub coaste. Cuțitul a pătruns adânc, fiindcă a căzut cu toată greutatea corpului pe el.

Domnul Tate închise șişul și-l îndesă în buzunar.

— Scout n-are decât opt ani, reluă dânsul. Era prea înspăimântată ca să-și dea seama exact cum s-a întâmplat.

— O să fii surprins cât de bine-și dă seama, ripostă Atticus cu asprime.

— Pardon! Eu nu spun că a inventat, spun că era prea înspăimântată ca să-și dea seama exact cum s-a petrecut. În locul acela domnea întunericul cel mai adânc, era complet beznă, numai cineva bine deprins cu întunericul ar putea fi un martor competent...

— Nu sunt de acord, spuse Atticus de date asta cu blândețe.

— La naiba, dar nu de Jem e vorba!

Cizma domnului Tate izbi cu atâta putere în dușumele, că în dormitorul domnișoarei Maudie se aprinse lumina. Se aprinse lumina și la domnișoara Stephanie Crawford. Atticus și cu domnul Tate se uitară peste drum, apoi unul la altul. Rămaseră un timp în așteptare.

Pe urmă, când domnul Tate vorbi din nou, glasul abia i se auzea.

— Domnule Finch, crede-mă, nu-mi place să te contrazic tocmai acum când ești într-o stare ca asta. Ai trecut în seara asta printr-o tensiune pe care n-aș dori-o nimănui. Nu știu cum de n-ai căzut la pat, ceea ce știu însă e că de data aceasta n-ai înțeles că doi și cu doi fac patru; or, noi trebuie să rezolvăm chestiunea încă în noaptea asta, pentru că mâine va fi prea târziu. Bob Ewell are un cuțit de bucătărie înfipt în burtă!

Atticus doar n-avea să susțină, mai adăugă domnul Tate, că un băiat cât Jem, și cu brațul rupt pe deasupra, ar mai fi avut destulă energie ca să atace și să omoare un bărbat în toată firea, pe o beznă ca aceea.

— Heck, zise Atticus deodată, mi-ai arătat un șiș. De unde-l ai?

— L-am luat de la un bețiv, răspunse domnul Tate netulburat.

Eu încercam să-mi reamintesc. Domnul Ewell se repezise la mine... apoi căzuse... Jem reușise probabil să se ridice. Cel puțin așa credeam...

— Heck!...

— Ți-am spus că l-am luat de la un bețiv astă-seară, în oraș. Probabil că Ewell a găsit cuțitul acela de bucătărie undeva, pe maidanul de gunoaie. L-a ascuțit și a așteptat momentul... a așteptat doar momentul potrivit.

Atticus se întoarse la leagăn și se așeză. Mâinile i se bălăbăneau inerte între genunchi. Căta în jos, la dușumea. Cu aceeași încetineală se mișca și în noaptea de atunci, în fața închisorii, când mi s-a părut că durează o veșnicie până ce-și împătorește ziarul și-l azvârle pe scaun.

Domnul Tate se învârtea cu pas ușor pe verandă.

— Nu dumneata hotărăști, domnule Finch, ci eu. Eu hotărăsc, și eu răspund. De data asta, dacă dumneata nu vrei să vezi lucrurile așa cum le văd eu, n-am ce-ți face. Să știi însă că dacă nu vrei, am să-ți spun în față că minți. Băiatul dumitale, rosti el rar și apăsător, nu l-a înjunghiat pe Bob Ewell, nici măcar nu i-a trecut prin minte să-l înjunghie. Acum știi tot. N-a vrut decât să ajungă teferi acasă, el și cu soră-sa.

Domnul Tate se opri din plimbare. Se oprise în fața lui Atticus, cu spatele la noi.

— N-oi fi eu cine știe cine, domnule, dar sunt șeriful comitatului Maycomb. Am trăit toată viața în orașul ăsta, și merg pe patruzeci și trei de ani. Știu tot ce s-a întâmplat pe meleagurile astea chiar și înainte de a fi venit eu pe lume. Un tânăr negru a murit fără vină, iar omul vinovat de moartea lui a murit și el. Să lăsăm de data asta pe morți să îngroape morții, domnule Finch. Să lăsăm morții să îngroape morții.

Și zicând așa, se apropie de leagăn și-și luă pălăria — pălăria era chiar lângă Atticus. Domnul Tate își netezi părul și și-o puse pe cap.

— Încă n-am auzit pe nimeni susținând că ar fi contrar legii ca cineva să facă tot ce poate spre a împiedica săvârșirea unei crime, adică exact ce-a făcut el. Dar poate că dumneata ai să spui că e de datoria mea să aduc lucrul acesta la cunoștința întregului oraș, în loc să-l ascund. Știi însă ce s-ar întâmpla în cazul acesta? Toate cucoanele din Maycomb, inclusiv nevastă-mea, ar bate la ușa lui ca să-i aducă nectar și ambrozie. Or, după mine, domnule Finch, a lua pe singurul om care ți-a făcut dumatăle și întregului oraș un serviciu atât de mare și a-l târî, cu sfiala lui, la lumina rampei — ar fi, după mine, un păcat. Ar fi un păcat, și nu vreau să cadă asupra mea. Dacă ar fi vorba de altul, ar fi cu totul altceva. Dar omul acesta, nu — nu, domnule Finch!

Domnul Tate părea preocupat să sape cu tocul cizmei o gaură în podea. Se trase de nas, apoi își frecă brațul stâng.

— N-oi fi eu cine știe cine, domnule Finch, dar șeriful comitatului Maycomb tot sunt deocamdată, și spun că Bob Ewell a căzut singur în propriul său cuțit. Noapte bună, domnule.

Și cu aceasta, domnul Tate coborî de pe verandă și o luă prin curtea din față. Auzirăm trântindu-se portiera mașinii, apoi motorul demarând.

Atticus rămase cu ochii pironiți în podea multă, multă vreme. Într-un târziu, ridică fruntea.

— Scout, grăi el, domnul Ewell a căzut singur în propriul său cuțit. Ești oare în stare să înțelegi?

Atticus părea să aibă nevoie de îmbărbătare. Mă repezii la el, îl îmbrățișai tare, cât puteam de tare, și-l sărutai.

— Da, *sir*, înțeleg, îl asigurai cu toată seriozitatea. Domnul Tate are dreptate.

Atticus se eliberă din îmbrățișarea mea și mă privi cu luare-aminte.

— Ce vrei să spui?

— Păi, ar fi ca și cum ai vrea să ucizi o pasăre cântătoare, nu-i așa?

Atticus își îngropă fața în părul meu. Când se îndreptă și traversă veranda ca să se mistuie în umbră, avea din nou mersul lui tineresc.

Înainte de a intra în casă, se opri în fața lui Bau Radley.

— Arthur, rosti el, îți mulțumesc, îți mulțumesc în numele copiilor mei!

Când Bau Radley se ridică în picioare, lumina de la ferestrele salonului i se așează pe frunte, strălucitoare. Fiecare mișcare pe care o făcea era șovăielnică, de parcă n-ar fi sigur că mâinile și picioarele lui pot intra în contact așa cum se cuvine cu obiectele din jur. Tuși, cu tusea aceea horcăitoare de spaimă, care părea a-l chinui atât de rău, încât se văzu nevoit să se așeze din nou. Scotoci în buzunarul de la spate, de unde scoase o batistă. Tuși în ea, apoi se șterse pe frunte.

Eram prea obișnuită cu absența lui ca să nu mi se pară de necrezut că tot timpul fusese lângă mine, prezent. Nu scosese nici un sunet.

Se ridică din nou în picioare. Se întoarse către mine și-mi arătă cu un semn din cap ușa de la intrare.

— Ați vrea să-i spuneți noapte bună lui Jem, domnule Arthur? Pofțiți înăuntru.

Îl condusei prin hol. Mătușa Alexandra era la căpătâiul lui Jem.

— Intră, Arthur, zise ea. E tot adormit. Doctorul Reynolds i-a dat un sedativ puternic. Jean Louise, tata e în salon?

— Cred că da, doamnă.

— Mă duc să-i spun ceva, iertați-mă o clipă. Doctorul Reynolds a lăsat niște...

Dar glasul i se pierdu în depărtare.

Bau se refugiase într-un colț și, cu bărbia înălțată, îl contempla pe Jem de la distanță. Îl apucau de mână — o mână uimitor de caldă față de albeața ei de ceară — și-l trăseu nițel, iar el mă lăsă să-l duc până la patul lui Jem.

Doctorul Reynolds construise peste brațul lui Jem un fel de cort, probabil pentru a ține plapuma ridicată,

gândeam eu. Bau se aplecă deasupra patului. Pe figura lui apăruse o expresie de curiozitate sfioasă, ca și când n-ar mai fi văzut niciodată un băiat. Cu gura întredeschisă îl examinează îndelung pe Jem. La un moment dat ridică mâna, dar o lăasă să cadă la loc, de-a lungul trupului.

— Mângâiați-l, domnule Arthur, doarme. Dacă ar fi treaz, n-ați putea, nu v-ar lăsa... mă pomenii eu explicându-i. Pofțiți.

Mâna lui Bau șovăi deasupra capului lui Jem.

— Haideți, domnule, doarme.

Și mâna se lăasă ușurel pe părul lui Jem.

Începeam să înțeleg limba gesturilor lui. Când mi-a strâns mâna, mi-am dat seama îndată că voia să plece.

Îl condusei pe veranda din față, unde pașii lui nesiguri se opriră. Mă ținea mereu de mână, ca și când n-ar avea de gând să-mi dea drumul.

— Vrei să mă însoțești până acasă?

Era aproape o șoaptă, un glas de copil care se teme de întuneric.

Pusei piciorul pe prima treaptă și mă oprii. L-aș fi condus bucuroasă prin locuința noastră, dar să-l însoțesc până la el acasă...

— Domnule Arthur, îndoțiți-vă brațul de aici. Uitați cum. Așa, domnule.

Îmi furișai mâna în toarta pe care o forma brațul său.

Trebui să se plece nițel ca să ne potrivim, dar dacă domnișoara Stephanie Crawford ar fi pândit de la fereastra ei de la etaj, l-ar fi văzut pe Arthur Radley, însoțindu-mă ca orice gentleman adevărat.

Când am ajuns la felinarul de la colț, mi-am adus aminte de câte ori nu zăbovise acolo Dill plin de speranțe, cu brațele petrecute în jurul stâlpului gros,

la pândă, în așteptare. De câte ori nu făcuserăm noi doi, Jem și cu mine, drumul acesta, dar pe poarta din față a casei Radley intram pentru a doua oară în viața mea. Bau și cu mine suirăm treptele verandei. Degetele lui găsiră clanța ușii. Dădu drumul binișor mâinii mele, deschise ușa, intră și o închise în urma lui. De atunci, nu l-am mai văzut niciodată.

Vecinii aduc la boală flori, la moarte mâncare și între timp felurite alte mărunțișuri. Bau ne era vecin. Ne dăruise două bucățele de săpun cu chip de păpuși, un ceas stricat cu lanț, doi *penny* ca să ne poarte noroc — și viețile noastre. Bunii vecini întorc darurile. Noi însă nu pusesem niciodată în copac atât cât luasem: noi nu-i dădusem nimic, și gândul ăsta mă amăra.

Mă întorsei, cu intenția s-o iau spre casă. Felinarele clipeau de-a lungul străzii, până hăt, în oraș. Nu-mi privisem niciodată vecinii din perspectiva asta. Uite colo, casa domnișoarei Maudie, dincolo a domnișoarei Stephanie, uite și casa noastră, de aici poți distinge leagănul de pe verandă, apoi, în spatele nostru, casa domnișoarei Rachel, care se vedea atât de bine. Vedeam chiar și casa doamnei Dubose.

Privii îndărăt. La stânga ușii cafenii era o fereastră lungă, oblonită. M-am apropiat, m-am așezat în fața ei și m-am întors din nou. Pe lumină, gândii, poți vedea până-n colț, la poștă.

Pe lumină... În imaginația mea, noaptea pieri. Era ziuă și vecinii își vedeau de treburile lor. Domnișoara Stephanie Crawford traversa strada ca să-i împărtășească domnișoarei Rachel ultimele noutăți. Domnișoara Maudie stă aplecată peste azaleele ei. Era vară, și doi copii alergau pe trotuar în întâmpinarea unui bărbat care venea din depărtare către ei.

Bărbatul le făcea semne cu mâna, iar copiii o rupeau la fugă spre el, luându-se la întrecere.

Era tot vară, și copiii s-au apropiat mai mult. Un băiat venea pe trotuar, luptându-se cu un băț de undiță cât toate zilele pe care-l trăgea după el. Un bărbat cu mâinile proptite-n șolduri îl privea așteptând. Vară, și copiii lui se jucau în curtea din față cu prietenul lor, mimând o mică și năstrușnică dramă născocită de ei.

Era toamnă, și copiii lui se băteau pe trotuar, în fața casei doamnei Dubose. Băiatul își ajuta surioara să se ridice de jos, apoi își continuau drumul spre casă. Toamnă, și copiii lui tropăiau de colo-colo, pe la colțul străzii, cu necazurile sau victoriile zilei întipărite pe față. Se opreau lângă un stejar, încântați, nedumeriți, temători.

Era iarnă, și copiii lui tremurau în fața ușii de la intrare, cu siluetele profilate pe fondul unui incendiu. Iarnă, și un bărbat pășea pe stradă, își arunca ochelarii și trăgea într-un câine.

Era vară, și el vedea cum se frânge inima copiilor lui. Din nou toamnă, și copiii lui aveau nevoie de Bau.

Bine zicea Atticus: nu-l poți înțelege pe altul dacă nu-ți pui papucii lui și nu umbli cu ei. La drept vorbind, era destul să stai și pe veranda Radleyilor.

Lumina felinarelor pălea din pricina ploii mărunte care începuse să cearnă. Pe drumul spre casă, m-am simțit deodată bătrână, foarte bătrână, dar când m-am uitat la vârful nasului, am văzut boabe mici de rouă, iar când m-am uitat sașiu, m-a apucat amețeala, așa că am renunțat. Ce mai poveste am să-i spun mâine lui Jem, îmi ziceam eu, pe drum spre casă. O să fie atât de furios că n-a luat parte și el, că n-o să-mi vorbească zile întregi. Și-mi mai ziceam, pe drumul spre casă, că

Jem și cu mine o să creștem mari, dar că nu ne mai rămânea de învățat mare lucru, afară doar de algebră, eventual.

Urcai treptele în fugă și pătrunsei în casă. Mătușa Alexandra se dusesse la culcare, în camera lui Atticus era întuneric. Ia să văd dacă Jem dă semne de reînviere. Dar în odaia lui l-am găsit pe Atticus, care ședea la căpătâi. Citea o carte.

— Jem nu s-a trezit încă?

— Doarme liniștit. Nu se va trezi până mâine dimineață.

— A... Și ai de gând să-l veghezi?

— O oră, două, cel mult. Du-te la culcare, Scout. Ai avut o zi tare lungă.

— Ba cred că am să stau și eu puțin cu tine.

— Cum vrei, zise Atticus. Îmi închipui că era trecut de miezul nopții, și încuviințarea lui binevoitoare mă miră. Dar el era mai șiret decât mine: cum m-am așezat, am și simțit că mă cuprinde somnul.

— Ce citești? îl întrebai.

Atticus întoarse coperta cărții.

— Ceva de la Jem. Se cheamă *Stafia cenușie*.

Mă trezii de-a binelea.

— De ce-ai luat-o tocmai pe asta?

— Nu știu, fetița tatei. Pe asta am pus mâna. E una dintre puținele pe care nu le-am citit, făcu el mucalit.

— Citește cu glas tare, Atticus, te rog. E de-a dreptul înspăimântătoare.

— Ba nu, se opuse dânsul. Îți ajung spaimetele prin care ai trecut. Ce e prea mult, strică.

— Atticus, dar mie nu mi-a fost frică!

El ridică sprâncenele, eu însă o ținui întruna:

— În orice caz, nu mi-a fost frică până n-am început să-i povestesc domnului Tate. Nici lui Jem nu

i-a fost. L-am întrebat eu și mi-a spus că nu. Și-apoi, nimic nu-i cu adevărat înfricoșător... asta numai în cărți.

Atticus deschise gura ca pentru a spune ceva, dar o închise la loc. Ridică degetul mare pe care-l ținea în mijlocul cărții și se întoarse la prima filă. Eu m-am dat mai aproape și mi-am sprijinit capul de genunchii lui.

— Hmm, tuși el. Și începu: *Stafia cenușie*, de Seckatary Hawkins. Capitolul întâi...

Mă căzneau să rămân trează, dar ploaia era atât de ușoară, în cameră era atât de cald, glasul lui atât de adânc și genunchii atât de primitivi, încât adormii.

Aș fi zis că n-au trecut decât câteva clipe, când i-am simțit pantoful împungându-mă ușor în coaste. Mă ridică în picioare și mă duse în camera mea.

— ... auzit fiecă cuvânt, bolborosii, nu dormeam deloc... e cu o corabie și cu Fred-Trei-Degete... și băiatul lui Stoner...

El îmi descheie salopeta, mă sprijini și mi-o trase în jos. Mă ținu cu o mână, în timp ce cu cealaltă îmi căuta pijamaua.

— Mmm... și toți credeau că băiatul lui Stoner e de vină, și făcuse ha'ababura de la club, și mânjise cu ce'neală pe'eții și...

În vremea asta mă transportase până la pat și mă așezase. Îmi ridică picioarele și mă vârî sub plapumă.

— ... și l-au u'mă'it și nu l-au putut p'inde fin'că nu știau cum a'ată la față, și, Atticus, când l-au văzut în fine, el nu făcuse nimic... Atticus, era foarte drăguț...

Măinile lui erau sub bărbia mea, trăgeau plapuma și mi-o potriveau pe piept.

— Mulți oameni sunt așa, când reușești să-i vezi în fine, Scout.

Stinse lumina și se întoarse în camera lui Jem. Are să stea acolo toată noaptea, și tot acolo va fi și mâine dimineață, când se va trezi Jem.